Top 10+

GIOVANNI PAPINI

GOG

Giovanni Papini, *Gog*

Copyright © by Eredi Papini
All rights reserved

© 2009, 2012 by Editura POLIROM,
pentru traducerea în limba română

Pe copertă: © iStockphoto.com/MHJ

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

PAPINI, GIOVANNI

Gog / Giovanni Papini; trad. din lb. it. de Ileana Zara – Iași:
Polirom, 2012

ISBN print: 978-973-46-3200-8
ISBN ePub: 978-973-46-3266-4
ISBN PDF: 978-973-46-3267-1

I. Zara, Ileana (trad.)

821.131.1-31=135.1

Printed in ROMANIA

GIOVANNI
PAPINI

GOG

Traducere din limba italiană
de Ileana Zara

POLIROM
2012

GIOVANNI PAPINI, unul dintre cei mai marcanți intelectuali ai secolului XX, s-a născut în 1881, la Florența. După ce a lucrat o scurtă perioadă ca profesor și bibliotecar, s-a implicat într-o activitate frenetică de scriitor și publicist, devenind cu timpul un erudit autodidact. Revenirea la catolicism și colaborarea sa cu regimul fascist au provocat numeroase polemici, făcînd din Papini o personalitate controversată a epocii sale. S-a stins din viață în 1956, în orașul său natal. A debutat ca scriitor cu un ciclu de „povestiri metafizice" și a continuat să publice fără întrerupere vreme de aproape jumătate de secol, genurile sale predilecte fiind eseul și romanul. Dintre lucrările sale au mai fost traduse în limba română *Amurgul filosofilor* (1907), *Un om sfîrșit* (1912; Polirom, 2008, 2011), *Martorii Patimilor* (1938), *Chipuri de oameni* (1941) și *Viața lui Iisus* (1921).

Satana va ieși din temnița lui, ca să înșele neamurile, pe Gog și pe Magog...

APOCALIPSA, XX, 7

Prezentarea lui Gog

1

MI-E ȘI RUȘINE să spun unde l-am cunoscut pe Gog: într-o casă de nebuni.

Mă duceam adeseori acolo, ca să-i țin tovărășie unui tînăr poet dalmat, pe care o pasiune nefericită pentru o umbră (iubita lui era o „regină a ecranului" și numai pe ecran îi zîmbise) îl condamna la nebunie. Deoarece era de obicei liniștit, directorul acelui sanatoriu pentru nebuni – pitic de statură, dar uriaș ca grăsime – ne permitea să stăm împreună în grădină. Ici și colo, la umbra cedrilor și a castanilor, se aflau mese rotunde de fier și scaune, ca la cafenele. Infirmieri slabi, îmbrăcați în alb, treceau lîngă ele, fără să aibă aerul că observă ceva.

Într-o zi foarte călduroasă, pe cînd stăteam de vorbă cu poetul, un alt pensionar se apropie de masa noastră. Era un monstru de vreo cincizeci de ani, îmbrăcat în verde deschis. Înalt, dar prost făcut. Era pe de-a-ntregul spîn: nici păr, nici sprîncene, nici mustăți, nici barbă. Un bot informe de piele goală, cu excrescențe roșietice. Fața îi era foarte lată, iar tenul întunecat, aproape violet. Un ochi părea albastru precum cerul, bătînd în cenușiu; celălalt aproape verde, cu dungi galbene de baga. Avea fălci pătrate și puternice; buzele groase, dar livide, se deschideau într-un zîmbet cu totul metalic, de aur.

Îl salută pe poet fără nici o vorbă și se așeză lîngă noi. Nu deschise gura, dar părea că urmărește cu interes discuțiile noastre. Aveam să aflu după aceea, de la prietenul meu, că acesta era Gog.

Adevăratul său nume era, se pare, Goggins, dar din tinerețe i se spusese întotdeauna Gog și acest diminutiv îi plăcea, pentru că îl înconjura cu un fel de aureolă biblică și fabuloasă: Gog, rege în Magog. Se născuse într-una din insulele Hawaii, dintr-o femeie indigenă și un tată necunoscut, dar cu siguranță de rasă albă. La șaisprezece ani, îmbarcat ca boy de bucătărie pe un vapor american, se oprise la San Francisco și trăise ici și colo, prin California, la întîmplare. După cîțiva ani, nu se știe cum, strînsese cîteva mii de dolari și se mutase la Chicago. Avea probabil geniu pentru business sau un demon în el, căci în puțin timp averea sa în bani deveni enormă, chiar și pentru un stat ca Ohio. La sfîrșitul războiului, era unul din oamenii cei mai bogați din Statele Unite, adică de pe planetă. În 1920 se retrase, fără prea multe pierderi, din toate întreprinderile și-și depuse milioanele, o parte ici, o parte colo, în toate băncile din lume.

— Pînă acum, zicea el, eu am fost sclavul banului; de acum înainte, banul trebuie să fie servitorul meu. Nu vreau să aștept, cum fac semenii mei, să dau în mintea copiilor pentru a descoperi lumea și a mă bucura de viață.

De atunci începu pentru Gog o viață nouă: de cercetări febrile, de călătorii în lungul continentelor, de surprize, de nebunii, de goană. N-avea soție, nici copii, dar nu-i lipseau lingușitorii, paraziții, aghiotanții, consilierii, complicii.

Trebuie să vă gîndiți la amestecul periculos care exista în el: un semi-sălbatic plin de neliniști, care avea la dispoziția sa bogățiile unui împărat. Un urmaș al canibalilor care pusese stăpînire, fără să-și piardă grosolănia, pe cel mai de temut instrument de creație și de distrugere al lumii moderne.

Ignorant la culme, dori să fie inițiat în misterele cele mai rafinate ale unei culturi în putrefacție. Aproape sedentar pînă atunci, dori deodată să cunoască toate țările, el, care n-avea o patrie adevărată. Bestial prin origine și vocație, dori să-și procure toate formele epicurismului cerebral al timpurilor noastre.

Mi se păru că, în această risipă neînfrînată, dobîndise un simț pervers pentru cele mai extreme ideologii, dar în același timp își întărise barbaria originală. Creierul său era cîteodată capabil să depășească cele mai exasperante modernisme; dar sufletul îi devenise mai aspru și mai crud decît cel al strămoșilor săi materni.

Toată inteligența instinctivă, care-l ajutase în jaful legal al miliardelor, o întrebuința acum în căutarea de rarități și voluptăți de tot felul, pentru a-și satisface cele mai neverosimile pofte, capriciile cele mai infame și mai fantastice.

În șapte ani de viață de felul acesta, cheltuise trei pătrimi din capitalul și din sănătatea lui. Din 1928, se plimbă din sanatoriu în sanatoriu, veșnic neliniștit și nerăbdător, cuprins din cînd în cînd de frenezia schimbării și noutății. Doctorii încearcă să rețină un oaspete așa de bun de exploatat, dar nu reușesc. Nici un alienist nu i-a putut defini boala: unul vorbea de sindrom psihastenic, altul de dublarea personalității, al treilea de alienație morală; cei mai mulți declară că suferă de tulburări multiple și așa de înrădăcinate, încît nu permit decît un simulacru de tratament, la întîmplare. După ce stă într-unul din aceste aziluri trei sau patru luni, vrea să fie dus în altul, în cel adevărat, și devine așa de furios, încît toți sînt siliți să-i facă pe plac.

Cînd l-am cunoscut, era acolo de puțin timp. Și ori de cîte ori veneam să-l caut pe poetul meu, îl găseam și pe el. A început să-mi vorbească: am aflat astfel, puțin de la el și puțin de la medici, toată povestea sa. Conversația lui era foarte ciudată: trecea de la o discuție paradoxală, dar adeseori inteligentă, la ieșiri de o vulgaritate mai mult decît josnică: bestială. Părea că reunește în el un Asmodeu cu violența lui cinică și un Caliban cu oarba lui grosolănie de brută.

Dar lîngă mine ședea cu plăcere. Am avut întotdeauna puterea de a-i potoli pe cei furioși și de a-i îmblînzi pe nebuni. Într-o zi, după ce vorbiserăm mai mult ca de obicei, urcă în camera sa – locuia

singur într-o vilă întreagă, în parcul stabilimentului – și-mi dădu în păstrare o legătură de mătase verde.

— Citește, îmi zise, aceste file pe care le-am salvat la ultima debarcare. Sînt aici cîteva rămășițe din vechiul Gog. Pentru mine a sosit de acum ziua în care răsare mai mult decît un soare și cedez cu cea mai mare nepăsare zdrențele nopții.

Am găsit, într-adevăr, sub mătase, un pachet mare cu foi volante, scrise cu cerneală verde, cu o caligrafie stîngace și greoaie de copil. Le-am citit pe toate, cîteodată cu un zîmbet, cîteodată cu dezgust, altădată cu oroare, dar întotdeauna, mărturisesc, cu multă curiozitate.

Erau însemnări împrăștiate, pagini de jurnal vechi, fragmente de amintiri, amestecate fără ordine, fără date precise, aruncate într-o engleză vulgară, dar destul de ușor de descifrat.

Nu m-am putut întoarce la vila nebunilor decît după multe zile. L-am căutat pe Gog, pentru a-i înapoia manuscrisul. Mi s-a spus că plecase, după un acces teribil, și că nu lăsase nici o vorbă pentru mine. I-am scris la casa de sănătate unde se refugiase, dar n-am primit nici un răspuns. Au trecut aproape doi ani și nu mai știu dacă Gog a murit sau dacă mai trăiește încă.

Presupun, pe bună dreptate după cît mi se pare, că-mi lăsase cu intenție aceste foi și asta a fost și părerea prietenilor pe care i-am consultat. De aceea, m-am hotărît să le traduc, exceptînd cinci sau șase povestiri prea respingătoare, și să le tipăresc.

2

Nu este vorba, după cum se va vedea, de o carte de memorii, încă și mai puțin de o operă de artă. Dar mi se pare că e un document ciudat și simptomatic: înspăimîntător poate, dar de oarecare valoare pentru studiul omului și al secolului nostru și, ca document – și nu cu alt scop –, public acest șir de

note, cu speranța că cineva, gîndindu-se bine, va recunoaște utilitatea „abuzului meu de încredere".

Sper că nu e nevoie să adaug că în nici un caz nu pot aproba sentimentele și părerile lui Gog și ale personajelor sale. Toată ființa mea, care de acum înainte s-a reînnoit prin întoarcerea la Adevăr, nu poate să simtă decît oroare față de tot ceea ce crede, spune sau face Gog. Cine cunoaște cărțile mele, mai ales pe cele din urmă, își va da seama că nu poate exista nimic comun între mine și Gog. Dar în acest semi-sălbatic cinic, sadic, maniac, hiperbolic am văzut un fel de simbol al civilizației cosmopolite, false și bestiale – după mine – și-l înfățișez cititorilor de azi cu aceeași intenție cu care spartanii le arătau fiilor lor un ilot beat mort.

Desigur că foarte mulți, în vremea noastră, seamănă în realitate cu Gog. Dar Gog e, după părerea mea, un exemplu deosebit de instructiv și revoltător, din două motive. Primul: că averea i-a permis să facă, fără vreo pedeapsă, nenumărate extravaganțe stupide sau criminale pe care mulți dintre semenii săi trebuie să se mulțumească să și le dorească în vis. Al doilea: că sinceritatea sa de om primitiv îl îndeamnă să mărturisească fără rușine închipuirile cele mai revoltătoare, pînă și pe acelea pe care ceilalți le ascund și nu îndrăznesc să și le spună nici lor înșile.

Gog este, într-un cuvînt, un monstru și prin aceasta oglindește, exagerînd, unele tendințe moderne. Dar tocmai această exagerare folosește scopului pe care mi-l propun publicînd fragmentele jurnalului său, pentru că se observă mai bine în această exagerare grotescă maladiile secrete (spirituale) de care suferă civilizația actuală. N-aș fi publicat aceste foi dacă n-aș fi crezut că fac un lucru util pentru cei care le vor citi.

Vă previn, în sfîrșit, că am tradus exact proza grăbită și lipsită de podoabe a lui Gog, fără să adaug ceva, fără să suprim sau s-o înfrumusețez. Nu e vina mea, deci, dacă această carte nu este un model de stil.

Ordinea în care sînt așezate capitolele este aproximativă și întîmplătoare, aproape cu siguranță

inexactă. Dar n-am putut să fac altfel. Gog însemna, de obicei, locul, ziua și luna, nu și anul, așa că am fost nevoit să mă mulțumesc cu o cronologie pur ipotetică.

Asta e o foarte mică libertate, în comparație cu aceea, mult mai mare, pe care mi-am luat-o: să fac în așa fel încît răul lui Gog să servească binelui tuturor.

G.P.

Capodoperele literaturii

Cuba, 7 noiembrie

AVEAM NEVOIE, pentru unele planuri ale mele, să cunosc ceea ce profesorii colegiilor numesc „capodoperele literaturii". Am comandat unui bibliotecar laureat, a cărui perfectă pricepere îmi fusese garantată, să-mi pregătească o listă foarte restrînsă de cărți și să mi le procure în cele mai bune ediții. De îndată ce am avut în mînă aceste comori, n-am mai primit pe nimeni și nu m-am mai sculat din pat.

La cele dintîi am rămas încremenit și mi s-a părut de necrezut că asemenea *humbugs*[1] puteau să fie în adevăr creații de prima calitate ale spiritului uman. Ceea ce nu înțelegeam mi se părea inutil, ceea ce înțelegeam mă plictisea sau mă ofensa. Lucruri absurde, dezgustătoare; cîteodată neînsemnate sau scîrboase. Povestiri care, dacă erau reale, mi se păreau neverosimile și, dacă erau inventate, mi se păreau stupide. I-am scris unui profesor de la Universitatea din W. ca să-l întreb dacă această listă era bună. Mi-a răspuns afirmativ și m-am resemnat. Am avut puterea să citesc toate aceste cărți, în afară de trei sau patru, pe care n-am putut să le suport de la primele pagini.

Hoarde de oameni, numiți eroi, care se măcelăresc timp de zece ani neîntrerupți, sub zidurile unui tîrgușor pentru o bătrînă sedusă; călătoria unui om viu în pîlnia morților, un pretext pentru a-i vorbi de rău pe morți și pe vii; un nebun slab și un nebun gras care pleacă în lume să se aleagă cu ciomăgeli; un războinic ce-și pierde mințile pentru o femeie și

1. Prostii (engl., orig.) (n.r.).

se distrează smulgînd din rădăcini stejarii din pădure; un laș care, pentru a-și răzbuna tatăl asasinat, o împinge pe o tînără fată, care-l iubește, la moarte și alte diverse personaje; un diavol șchiop ce desface acoperișurile caselor ca să dea la iveală lucruri rușinoase; aventurile unui om mediocru care face pe uriașul între pigmei și pe piticul între uriași, totdeauna inoportun și ridicol; odiseea unui idiot care, după un șir de nenorociri burlești, susține că lumea asta e cea mai bună dintre toate lumile posibile; peripețiile unui profesor demonic, servit de un demon profesoral; plictisitoarea poveste a unei adultere de provincie care se plictisește și la sfîrșit se otrăvește; ieșirile oratorice și neînțelese ale unui profet însoțit de un vultur și de un șarpe; un tînăr sărac și înflăcărat care asasinează o bătrînă și apoi, imbecilul, nici măcar nu știe să se bucure de prada sa și sfîrșește prin a se preda în mîinile poliției.

Mi s-a părut că înțeleg, cu mintea mea proaspătă, că literatura atît de lăudată e abia în epoca pietrei și am rămas disperat și dezamăgit. Am angajat un specialist în poezie, care a încercat să mă înșele spunîndu-mi că valoarea acestor opere constă în stil, în formă, în limbă, în imagini, în gîndire și că un spirit educat poate găsi în ele foarte mari satisfacții. I-am răspuns că pe mine, silit să citesc aproape toate aceste cărți în traduceri, forma mă interesa prea puțin, iar conținutul mi se părea așa cum era într-adevăr: învechit, nesocotit, stupid și extravagant. Am cheltuit o sută de dolari pentru această consultație, fără nici un folos.

Din fericire, am cunoscut mai tîrziu cîțiva scriitori tineri, care au confirmat judecata mea asupra acestor opere vechi și mi-au dat să citesc cărțile lor, unde am găsit, printre multe aiureli, o hrană mai potrivită cu gusturile mele.

Mi-a rămas totuși convingerea că literatura e incapabilă să ajungă la o perfecționare decisivă: e foarte probabil ca, peste un secol, nimeni să nu se mai dedice unei întreprinderi așa de înapoiate și așa de puțin rentabile.

Muzicanți

New Parthenon, 26 aprilie

CÎND S-A AFLAT că protejez artele, un muzicant macedonean veni să se ofere.

Avea o figură triunghiulară, împodobită cu un smoc enorm de păr roșu. Era foarte înalt de statură: mantaua de culoarea urzicii îi ajungea de abia pînă la genunchi.

— Ce știi să faci?

— Am inventat o muzică nouă, fără instrumente. Muzica veche nu știe altceva decît să facă să geamă coarde de mațe, să sufle în tuburi de metal sau să izbească în măgari morți. Eu m-am descotorosit de mijloacele artificiale de-a produce sunetele. Am scris o simfonie pentru sonorități naturale, care produce senzații absolut neașteptate și va fi începutul unei revoluții în această artă, de aici înainte îmbătrînită.

— Ce titlu are simfonia dumitale?

— *Întrecerea Cometelor.*

— După cîte zile voi putea s-o ascult?

— După două zile.

A treia zi mă înștiință că totul era gata. Sala de muzică fusese acoperită în partea din spate cu o perdea de mătase argintie. Nu se vedeau astfel nici instrumente, nici muzicanți.

O fluierătură lungă, ca un geamăt, ca zgomotul pe care-l face crivățul cînd intră prin crăpături, anunță începutul concertului. Apoi, din dosul perdelei se ridică un bîzîit înfundat și intermitent, ca dintr-un stup. O țișnitură de apă, izvorînd dintr-o fîntînă nevăzută, îl acompanie cu săriturile sale surde și se auzi în același timp o melodie stridentă, ca

niște pile frecate cu furie unele de altele. Dar totul fu dominat, deodată, de un cor solemn de răgete de lei, care exprimau foamea imensă a deșertului, disperarea ferocității, teroarea imposibilului. Mătasea perdelei tremura; unii dintre tovarășii mei îngălbeniră.

Deodată, liniște. Prima parte se terminase. A doua începu prin bătăi repezi de ciocane pe nicovale, urmate imediat de un foșnet de artificii în delir, foșnet accentuat de exploziile astmatice ale unui motor. Un clinchet tumultuos de pahare, ca și cînd cineva ar mișca în cadență o armată de cristaluri, marcă începutul allegro-ului, care continuă cu variațiile glumețe ale unui rezervor de gaz. Dar totul fu acoperit de un bocet gutural de voci feminine, întrerupt la intervale regulate de accesele unui rîs isteric. Un bubuit sec și sacadat, ca de cai în galop, puse capăt părții a doua.

A treia începu cu ciocăniturl grăbite, ca și cînd dincolo de perdea nenumărate mîini scriau la mașină; acestea se liniștiră încet-încet, ca o ploaie care se sfîrșește, și se ridicară niște urlete neomenești, ca de lupi uriași, înnebuniți de foame. De îndată ce încetară, un zgomot ca de ventilatoare umplu sala, însoțit de un foșnet ce amintea de mișcarea pe care o face un popor de viermi de mătase printre frunzele de dud. Un bolborosit surd, ca o căldare de apă care fierbe, acompania totul. Urmară șuierături de mierle, un gîngurit de porumbei, un țipăt de cucuvea și un zgomot insistent de lemne lovite în crescendo. Apoi, imediat ciocanele începură iar să bată, leii să ragă, pilele să scîrțîie, motorul să păcăne. Treptat, se adăugară șuierături de locomotive, urlete de sirene, focuri de arme, chelălăit de claxoane, zdrăngănit de fiare, toate duse pînă la un paroxism așa de intens, încît nu se mai deosebeau sunete anumite, ci erai asurzit de o bubuitură formidabilă și compactă, care se izbea de pereți, ca și cînd ar fi vrut să-i dărîme. Tăcerea care urmă pe neașteptate fu ca o înviorare nenaturală, o reînviere din nimic. Simfonia se terminase. Nimeni nu aplaudă. După cîteva minute, ieși de după perdea, prudent și transpirat, smocul de

culoarea porumbului al macedoneanului. Ochii de ardezie păreau că-i ies din cap, ca să cerșească un compliment. Am fost fără milă, acest *clown* balcanic era prea lipsit de bună-cuviință.

În ziua următoare, mi-a propus să execute altă simfonie: *Delirul cocoșilor-titani*. Am refuzat. A plecat posomorît, cu un cec de o mie dolari semnat de mine în buzunar.

După mai puțin de o săptămînă, s-a înfățișat un alt muzicant. A sosit la poarta de răsărit a New Parthenonului, cu o încărcătură enormă de lăzi. L-am primit. Acesta era un bolivian cu chipul arămiu, dominat de un nas ca un pumnal.

— Am inventat, îmi spuse el, muzica tăcerii. Vreți să fiți cel dintîi care o ascultă?

— Muzica tăcerii?

— Orice muzică tinde spre tăcere și puterea ei stă în pauzele dintre un sunet și altul. Vechii compozitori au încă nevoie de acest sprijin armonic pentru a-i smulge tăcerii secretul său. Eu am găsit mijlocul de-a suprima schela superficială a notelor și ofer tăcerea în starea sa de puritate originală.

În seara următoare am intrat în sala de muzică.

În partea din spate, vreo douăzeci de executanți erau așezați în semicerc, împrejurul scenei. Aveau în mîini instrumentele obișnuite fiecărei orchestre: viori, violoncele, flaute, trompete. Nu lipsea nici toba mare. Toți erau nemișcați, rigizi, ficși, ca niște mumii în haine negre. Nici unul nu întorcea capul și nu se apleca peste pupitru. Am privit mai bine. Deasupra plastroanelor albe, toate capetele erau la fel: capete enigmatice de manechine din ceară, cadavre artificiale. Aceleași ochi de sticlă, aceleași buze de carmin, aceleași nas roșcat și puțin lucios.

Bolivianul se urcă pe scenă și dădu semnalul de începere, lovind pupitrul cu o lungă baghetă albă. Nici unul nu se mișcă; nu se auzi nici un sunet. Doar dirijorul se agita, ridicînd ochii spre tavan, ca și cînd ar fi ascultat o melodie numai de el percepută; apoi se întorcea la dreapta și la stînga, fixîndu-i pe muzicanții spectrali și figurile lor de ceară și indica din baghetă cînd un pianissimo, cînd un presto, cu

o ușoară ridicare din umeri ce te făcea să te gîndești la o fantomă în agonie. Cei patruzeci de ochi de porțelan îl fixau cu o expresie comună de ură neputincioasă.

La sfîrșit, maestrul, întinzînd pentru ultima dată – cu capul plecat – vastele sale urechi înroșite, se întoarse către noi cu un zîmbet de triumf. Am înaintat spre el și am rupt din carnetul meu un cec, pe care n-am ezitat să-l semnez. În dimineața următoare a plecat împreună cu lăzile sale plumbuite, foarte vesel, fredonînd, după cum mi s-a spus, aceste versuri:

Para marchar yo solo por la tierra
No hay fuerzas en mi alma...[1]

Din ziua aceea, n-am mai dorit alte concerte în casa mea.

1. Ca să colind singur pămîntul
Nu am putere în suflet (sp., orig.) (n.r.).

O vizită lui Ford

Detroit (Mich.), 14 mai

ÎL ÎNTÎLNISEM pînă acum de trei sau patru ori pe bătrînul Ford (Henry), pe cînd mă ocupam de afaceri, dar de data aceasta am vrut să-i fac o vizită personală și „dezinteresată".

L-am găsit înfloritor și vesel, prin urmare, dispus să vorbească și să facă confidențe.

— Dumneata știi, îmi spuse, că aici nu e vorba deloc de a dezvolta o industrie, ci de a încerca o nouă experiență intelectuală și politică. Nimeni n-a înțeles bine principiile mistice ale activității mele. Și totuși nimic n-ar putea fi mai simplu; ele se reduc la Patru Minusuri, Patru Plusuri și la raporturile dintre ele. Cele Patru Minusuri sînt: scăderea proporțională a numărului lucrătorilor; micșorarea timpului pentru fabricarea fiecărei unități vandabile; micșorarea numărului de *tipuri* de obiecte fabricate; și, în sfîrșit, scăderea progresivă a prețurilor de vînzare.

Cele Patru Plusuri, în legătură strînsă cu cele Patru Minusuri, sînt: creșterea numărului mașinilor și aparatelor, pentru a reduce mîna de lucru; creșterea indefinită a producției zilnice și anuale; creșterea perfecțiunii mecanice a produselor fabricate; mărirea salariilor.

Unei minți superficiale și învechite i s-ar putea părea că aceste opt scopuri se contrazic, dar dumneata, om practic, observi, desigur, perfecta armonie dintre ele.

A mări cantitatea și randamentul mașinilor înseamnă a putea micșora numărul lucrătorilor; a reduce timpul necesar fabricării unui obiect înseamnă a produce

mult și din zi în zi mai mult; a micșora numărul *tipurilor*, obligîndu-i pe consumatori să renunțe la gusturile lor individuale, are drept urmare o sporire a producției și o reducere a prețurilor de cost; și, în sfîrșit, scăzînd prețurile și mărind salariile, sporesc numărul celor care au posibilitatea să cumpere și capacitatea lor de achiziționare; așa încît pot să măresc producția fără riscuri. Dacă automobilele sînt scumpe și lucrătorii mei cîștigă puțin, puțini vor fi cei care își permit să cumpere: plătește bine și vinde la un preț convenabil și toți vor deveni clienții dumitale. Secretul îmbogățirii este să plătești ca un risipitor și să vinzi ca și cînd ai fi în ajunul falimentului. Acest paradox, care îl înspăimîntă pe timizi, este secretul averii mele.

Întorcîndu-mă la cele opt principii ale mele, e ușor de dedus că cel mai mare ideal ar fi acesta: *să fabrici fără nici un lucrător un număr tot mai mare de obiecte care nu costă aproape nimic.* Recunosc că vor trebui să treacă încă vreo zece ani înainte de a atinge acest ideal: sînt un utopist, nu un nebun. Totuși mă pregătesc pentru acea zi. Sînt pe punctul de a construi aici, la Detroit, o nouă uzină, care se va numi Solitara. O bijuterie, un vis, o minune: fabrica în care nu e niciodată nimeni. Cînd va fi gata și vor fi montate mașinile de ultimă generație și în parte absolut noi care se pregătesc acum, nu va mai fi nevoie de lucrători. Din cînd în cînd, un inginer îi va face o scurtă vizită Solitarei, va pune în mișcare anumite angrenaje și va pleca. Mașinile vor face totul singure și vor lucra nu numai în timpul zilei, ca oamenii, ci și toată noaptea și chiar duminicile, căci nici o lege din Michigan nu interzice motoarelor și roților să lucreze în zilele de sărbătoare. În fiecare seară, un tren electric va transporta automat, în depozite, miile de automobile și de avioane produse de Solitara. În douăzeci de ani, toate uzinele mele vor fi la fel cu aceasta și eu voi putea să pun pe piață milioane de mașini pe lună, numai cu ajutorul cîtorva zeci de tehnicieni, de magazioneri și de contabili.

— Ideea e genială, am zis eu, și sistemul ar fi foarte bun, dacă n-ar exista o dificultate. Cine va

cumpăra aceste milioane de automobile, de tractoare și de avioane? Dacă suprimați echipele de lucrători, reduceți și numărul cumpărătorilor.

Ford schiță un zîmbet prietenos care îi lumină chipul frumos de bătrîn jovial.

— M-am gîndit la asta, îmi răspunse. Voi produce atîtea mașini și cu prețuri atît de modeste, că nici unui industriaș din lume nu-i va conveni să fabrice ceea ce produc eu. Uzinele mele vor alimenta deci cele cinci continente. În multe părți ale lumii automobilul și avionul n-au intrat încă în uzul comun: prin puterea reclamei și a controlului bancar, vom sili toate popoarele să le întrebuințeze. Debușeurile mele sînt, în practică, nelimitate.

— Dar, iertați-mă: dacă metodele dumneavoastră vor anula, în mare parte, industria celorlalte țări, unde vor găsi acestea banii necesari ca să cumpere mașinile?

— Nici o teamă, răspunse Ford. Clienții străini vor plăti cu obiecte produse de strămoșii lor, pe care noi nu putem să le fabricăm în uzinele noastre: tablouri, statui, bijuterii, tapiserii, cărți și mobile vechi, relicve istorice, manuscrise și autografe: lucruri unice, pe care noi nu putem să le reproducem cu mașinile noastre. În Asia și Europa există încă multe colecții particulare și publice pline ochi de aceste tezaure inimitabile, strînse în șaizeci de secole de civilizație. La europeni și la asiatici crește mereu mania de-a avea cele mai moderne aparate mecanice, în timp ce scade dragostea pe care o aveau înaintașii lor pentru cultura veche. Va veni în curînd vremea cînd vor fi siliți să cedeze tablourile de Rembrandt, de Rafael, de Velázquez, bibliile de Mainz, vechile texte ale lui Homer, bijuteriile lui Cellini și statuile lui Fidias, ca să obțină de la noi cîteva milioane de automobile și de motoare... Și astfel, pentru a vedea muzeul retrospectiv al civilizației universale, va trebui să vii în Statele Unite, ceea ce va aduce și foarte mari avantaje, între altele înflorirea industriei turistice.

De altfel, prețurile mele, ca urmare a reducerii costului, vor fi extraordinar de mici, așa încît chiar și popoarele cele mai sărace vor putea să cumpere

avioanele mele de agrement și automobilele mele de familie. După cum vezi, nu caut să mă îmbogățesc. Numai micii industriași înapoiați au drept scop cîștigul. Ce vrei să fac cu miliardele? Dacă ele vin, nu e vina mea, ci rezultatul involuntar al sistemului meu altruist și filantropic. Eu, personal, trăiesc ca un ascet: trei dolari pe zi îmi ajung pentru hrană și îmbrăcăminte. Sînt un mistic dezinteresat al producției și al vînzării: beneficiile excesive mă plictisesc și nu profită de ele decît fiscul. Ambiția mea e de ordin științific și umanitar; e religia mișcării perpetue, a producției fără limită, a mașinii dominatoare și eliberatoare. Cînd fiecare va putea avea un avion și va lucra o oră pe zi, eu voi figura printre profeți și oamenii mă vor adora ca pe un adevărat mîntuitor. Și acum, bătrîne Gog, un *drink*? E adevărat că faci parte, în secret, dintre „umizi" sau te-au calomniat?

Nu băusem niciodată un whisky așa de perfect și nu vorbisem niciodată cu un om așa de profund. Nu voi uita ușor această oprire la Detroit.

Miracolul la domiciliu

New Parthenon, 17 iulie

AM RÎVNIT ÎNTOTDEAUNA să asist la un miracol și, pentru a nu pierde ocazia, m-am adresat specialiștilor în materie. Am rechiziționat, în cursul călătoriilor mele, cinci oameni care se bucurau în țara lor de faima de a poseda o putere deosebită în arta minunilor și îi țin aici, la dispoziția mea.

Mă costă sume mari, deoarece nici unul din ei nu voia să se expatrieze fără o indemnizație însemnată, dar cel puțin presupun că sînt singurul om din lume care are nu mai puțin de cinci vrăjitori în rîndurile personalului de serviciu. Unul singur ar putea să se înșele sau să nu fie întotdeauna dispus, pe cînd în felul acesta sînt sigur că obțin „miracolul la domiciliu" oricînd aș dori.

Primul dintre acești taumaturgi e tibetan și se numește Adjrup Gumbo. Pretinde că e un „lama galben" și că a dobîndit puterea magică trăind mulți ani într-o *gompa*[1] din cei mai pustii munți ai Tibetului, ca discipol al faimosului Ralpa din Ladakh.

Al doilea, Tiufa, e un negru Wambagwe din Africa Orientală, și trecea, în ochii tribului său, drept stăpîn absolut al pămîntului și al cerului.

În Bengal am reușit să-l angajez pe celebrul Baba Bharad, un *sannyasi*[1][2] devenit unul dintre cei mai extraordinari fachiri din toată India.

---

1. Mănăstire (n.r.).
2. În hinduism, ascet care a renunțat la lume înscenîndu-și propria moarte și lăsînd la o parte orice pretenții privind poziția socială și familială (n.r.).

Al patrulea e Fang-Wong, un chinez taoist, adept, apoi profesor la școala tantrică, adică maestru al celei mai vestite magii din Orient.

Ultimul e un european, Wolareg, care se pretinde posesorul celor mai vechi tradiții în arta inițierii și afirmă că e unul din șefii ocultismului occidental.

Credeam că am făcut o alegere bună și că voi putea, în sfîrșit, să-mi satisfac dorința de-a asista la un miracol adevărat.

Ar fi fost, din cînd în cînd, un remediu împotriva oribilei plictiseli care mă urmărea în acea vreme. Planuri înșelate, speranțe zadarnice. Cel puțin pînă acum – și e mai bine de un an de cînd acești cinci mari vrăjitori trăiesc pe socoteala mea – n-am reușit să văd ceva care să se poată numi miracol.

Recunosc că nu le-a lipsit bunăvoința. Ori de cîte ori am dat ordin unuia sau altuia din ei să-mi arate o minune, s-au silit să mă mulțumească. Le-am lăsat libertatea să-și aleagă momentul și felul miracolului; le-am îngăduit toate amînările posibile. Promisiunile lor îmi făceau într-adevăr poftă. Tiufa făgăduia să aducă ploaia într-o zi cu soare și să alunge o furtună; Fang-Wong se simțea în stare să facă să apară un număr oarecare de demoni, care ar fi ascultat de cel mai mic semn al meu; Adjrup Gumbo zicea că e gata să învie un cadavru în fața mea și să mă facă să vorbesc cu orice mort aș dori; Baba Bharad, specialist în fenomene de ridicare a corpurilor omenești, mă asigura că într-o zi sau alta, fără ajutorul nimănui, s-ar ridica în înaltul cerului pînă ce ar fi gata să dispară și că ar coborî la chemarea mea; și Wolareg, în fine, se declara în stare să rupă sau să miște obiectele fără să le atingă, să transforme substanța lucrurilor, să fabrice aur, să evoce fantome care să vorbească și să mă facă stăpîn peste lumea fenomenelor și peste lumea ocultă.

Dar orice încercare a fost inutilă. O dată lipseau unele esențe sau pietre necesare pentru reușita miracolului, pe care trebuia să le aducem din fundul Asiei sau din Africa și era nevoie de luni întregi pînă să sosească; altă dată forțele cosmice erau contrare sau nu erau favorabile conjuncțiile aștrilor, așa încît

trebuiau să amîne ceremonia; sau vrăjitorul cădea într-un fel de leșin trecător, prin manoperele unui ocultist, dușman al său – spunea el cînd se deștepta –, care aflase de departe despre operațiunea care se pregătea. Wolareg a declarat că nu poate să facă nimic dacă nu are ca sală pentru ritualuri o peșteră subterană, toată acoperită cu bazalt, orientată după instrucțiunile lui și prevăzută cu trepiede, cu ierburi magice, cu baghete tăiate din oase de morți inițiați și cu o *sancta sanctorum*[1]. Am pus să se construiască grota, în partea cea mai retrasă a parcului, după planurile și dorințele lui Wolareg, însă, după cum spunea el, lipsea tocmai ceva esențial și greu de găsit – și doar el m-a costat cel mai mult și mi-a dat cele mai puține satisfacții.

Ceilalți încercară adeseori să-mi ofere unele trucuri ingenioase, în locul miracolelor zadarnic promise. La început, îi lăsam să facă ce vor, ca să mă distrez și apoi să-i demasc. Nu voiam, într-adevăr, să arunc dolarii pe fereastră. Mă aprovizionasem, ca să nu par un imbecil, cu tratate de scamatorie și de încercări critice asupra spiritismului și fachirismului: astfel, înșelătoria nu le reușea cu mine.

Într-o zi, muri unul dintre cameriștii mei și Adjrup își luă însărcinarea să-l învieze. Se închise în camera mortului cîteva ore, o umplu de fum, apoi mă chemă. Prin fumul aromatelor l-am văzut, într-adevăr, pe bietul meu Ben care ridica picioarele și capul la intervale regulate, dar am pus să se deschidă ferestrele și am observat că tibetanul, servindu-se de fire electrice, recursese nu la știința lui lama, ci la curentul electric, pus la dispoziția sa de știința europeană. A doua zi, pretinsul înviat fu îngropat în cimitirul vecin.

Baba Bharad vru să reproducă în fața mea minunea cunoscută a seminței de manghier, care pusă în pămînt și stropită se transformă, după o oră, într-o plantă cu fructe. Dar nu mi-a fost greu să-i demonstrez, cu o sapă în mînă, că eu cunoșteam misterul – planta de manghier fusese de la început îngropată

1. Sfînta Sfintelor (lat., orig.) (n.r.).

în pămînt, pe un disc de plută, și apa o ridicase la momentul potrivit.

Fang-Wong făcu să apară, într-o cameră semiîntunecoasă, o formă verzuie care, după cum spunea el, era unul dintre cei mai temuți demoni din lumea subpămînteană: unul din înfricoșătorii *Fang-Leang*. Lampa mea de buzunar mă ajută să-l recunosc, sub mantia verde, pe un negru care ajuta la bucătărie și care primise să joace rolul demonului în schimbul unei sticle cu gin.

Cît despre Tiufa, am fost nevoit să mă mulțumesc să contemplu corpul său ca funinginea și unsuros, găurit de ace mari, din care curgeau ici și colo picături de sînge: prea puțin pentru cît costă întreținerea lui.

De acum înainte, trebuie să mă gîndesc cum să mă descotorosesc de cei cinci taumaturgi neputincioși. Wolareg, de la înălțimea celor doi metri ai săi, mă asigură că-i lipsește „suflul", „atmosfera magnetică" și că această țară materialistă nu e favorabilă manifestării „energiilor spirituale" pure ori, în sfîrșit, că scepticismul meu paralizează puterea lui și a confraților săi.

Un fapt de notat: cei cinci vrăjitori au devenit foarte buni prieteni între ei și se bucură în fiecare zi de o poftă de mîncare... miraculoasă.

Povestea insulei

New Parthenon, 6 noiembrie

SÎMBĂTĂ SEARĂ a apărut pe neașteptate un om pe care nu-l văzusem de mai bine de douăzeci de ani. Împreună cu Pat Cairness am cunoscut foamea și frica, în primele zile de după sosirea mea aici. Pat, un irlandez plin de spirit și de resurse, m-a salvat de nenumărate ori de la disperare. După ce am plecat spre orașele din Est, n-am mai știut nimic de el.

Cînd a sosit, nu l-am recunoscut înainte să-și spună numele. S-a schimbat la culoare și, mi se pare, chiar și la trup. Era o trestie cu piele albă și-a devenit un stejar de culoare brună. A făcut, după cum spune el, pe călătorul: în primii ani de nevoie, apoi din curiozitate. Nu există țară pe care să n-o fi văzut, mare pe care să n-o fi traversat, drum pe care să nu-l fi străbătut. Vorbește opt limbi și vreo douăzeci de dialecte; a făcut pe strîngătorul de *coolies*[1], pe tovarășul piraților, pe negustătorul de șerpi, pe vrăjitorul, pe falsul călugăr budist și pe călăuza prin deșert, în sfîrșit, toate meseriile oamenilor care n-au altă vocație decît dorința de schimbare. Dacă și-ar scrie memoriile, ar scoate o carte mult mai bogată decît cele ale lui Melville sau Jack London.

Mi-a spus, totuși, că vremea aventurilor a trecut, că nu există nici un loc pe pămînt unde să nu găsești urme de călători și de civilizație; că e aproape imposibil să descoperi un colț de junglă sau de stepă în care să nu fi pătruns un alb. În toate călătoriile

1. Culi – muncitori asiatici sau africani necalificați care lucrează cu ziua pentru o remunerație mică (n.r.).

sale n-a descoperit decît o insulă necunoscută pînă atunci de marinari și de geografi. O insulă din Pacific, puțin mai mare decît una din insulele Sandwich, la sud de Noua Zeelandă. E locuită de cîteva sute de malaezi papuași, veniți aici cu bărcile lor de multe secole.

— Ciudățenia acestei insule, mi-a povestit Pat Cairness, nu stă în aspectul său, care se aseamănă cu al altor insule din Pacific, nici în locuitori, care au păstrat obiceiurile și tradițiile rasei lor. Ciudățenia sa stă în lucrul următor: șefii au recunoscut de multă vreme că insula nu poate hrăni decît un anumit număr de locuitori: mai exact, șapte sute șaptezeci. Pămîntul, mai mult muntos, e sterp și în mare nu se găsesc prea mulți pești. Din afară nu poate veni nimic, deoarece nimeni, după ei, n-a mai debarcat pe insulă și nepoții primilor imigranți au uitat arta de a construi vase mari. Drept consecință, adunarea șefilor a promulgat, din timpuri imemorabile, o lege foarte ciudată: pentru fiecare nou-născut trebuie să moară cineva, în așa fel încît numărul locuitorilor să nu treacă niciodată de șapte sute șaptezeci. Cred că e o lege unică în lume, pe care Sfatul Bătrînilor, compus din vrăjitori și din războinici, o păzește cu strășnicie. Ca în toate țările din lume, nașterile întrec numărul celor morți de moarte naturală, așa încît, în fiecare an, zece sau douăzeci dintre acești nenorociți izolați de lume trebuie să fie uciși de trib. Teama de foamete i-a făcut pe acești oligarhi să inventeze un sistem de recensămînt foarte dur, dar precis. O dată pe an, primăvara, adunarea se reunește și se citește lista celor născuți și a celor morți. Dacă sînt, de exemplu, douăzeci de nașteri și opt morți, trebuie să fie sacrificați doisprezece oameni vii pentru salvarea comunității. O bucată de vreme, mi s-a spus, erau trimiși la moarte cei mai bătrîni, dar cum Sfatul e format în mare parte din bătrîni, aceștia au făcut în așa fel, recurgînd la nu știu ce vicleșug, ca moartea să fie trasă la sorți. Fiecare locuitor posedă o tăbliță de lemn, unde e înscris, printr-un desen sau prin hieroglife, numele său. Cînd sosește ziua teribilă, aceste tăblițe sînt adunate

în fundul unei bărci îngropate în fața colibei Sfatului, unde sînt amestecate cu o vîslă de către vrăjitorul cel mai bătrîn. Apoi se dă drumul unui cîine, dresat în acest scop, care coboară în barcă, apucă una din tăblițe, o dă vrăjitorului și repetă această operație ori de cîte ori este nevoie. Victimelor li se acordă trei zile ca să-și ia rămas-bun de la familiile lor și să dispară cum le place mai bine. Dacă după trei zile a rămas vreunul care n-a avut curajul să se sinucidă, e prins de către patru oameni, aleși printre cei mai voinici, închis într-un sac de piele împreună cu cîteva pietre și aruncat în mare.

Astfel povestit, lucrul pare simplu și, pînă la un oarecare punct, logic. Dar trebuie să trăiești, cum am făcut eu, o vreme printre acei oameni ca să ai o idee despre grozăvia acestei legi și despre toate consecințele tragice și grotești pe care le poartă în sine. Mai întîi, orice femeie care bagă de seamă că a rămas însărcinată se închide în coliba sa și nu îndrăznește să se mai arate nimănui. E un dușman și toți ar urî-o. Orice copil care e gata să se nască e o amenințare pentru cei născuți, un pericol public. Și totuși nici mama sau tatăl nu pot sta liniștiți, căci sorții pot să cadă pe unul din ei, cum s-a întîmplat adeseori, și ei să dispară spre a face loc fiului lor. Rezultă de aici că femeile sterile sînt cele mai onorate și bărbații nu se decid să se căsătorească decît atunci cînd sînt siliți s-o facă.

În afară de asta, asasinatele sînt destul de răspîndite în insulă, deoarece asasinii își propun astfel să contrabalanseze numărul nașterilor și să se sustragă, cel puțin pentru cîtva timp, surprizelor teribile ale sorții. În călătoriile mele n-am văzut nimic mai lugubru decît adunarea în care se procedează la desemnarea celor ce trebuiesc sacrificați spectrului foametei. Am asistat la una din aceste adunări și, cu toate că nu sînt un sentimental, mi-a rămas în suflet o senzație penibilă. Cu cîteva zile înainte, unii încearcă să se ascundă în grotele de pe insulă, sperînd să se sustragă astfel primejdiei. Dar insula e mică și supravegherea îi interesează pe toți, deoarece absența unora mărește riscurile celor prezenți.

Unii sînt tîrîți cu forța la adunare și i-am văzut zbătîndu-se furioși, ca să nu fie siliți să depună tăblița ce poartă numele lor. De data asta nu erau decît nouă indivizi de prisos și-am băgat de seamă că nici unul din ei nu primea cu resemnare sentința sorților. O femeie tînără se agăța cu disperare de genunchii căpeteniilor, implorînd milă. Avea, mi se pare, un copil încă mic și se ruga plîngînd să-i îngăduie să mai trăiască măcar un an, să nu-l lase singur. Un om bătrîn declară că era grav bolnav și că ar elibera în curînd tribul de povara existenței sale, dar implora grația de a fi lăsat să moară de moarte naturală. Un tînăr se ruga stăruitor, cu o voce puternică, să fie iertat de moartea imediată, nu pentru el, spunea, ci pentru că era singurul sprijin al unei mame bătrîne și al celor trei frați încă incapabili să lucreze. Doi părinți țipau sălbatic, pentru că printre cei ieșiți la sorți se afla cel mai mic și mai frumos dintre fiii lor. O tînără îi implora să aștepte măcar pînă la căsătoria ei, deoarece trebuia să se mărite peste cîteva zile și nu voia să moară înainte să-și îndeplinească promisiunea solemnă făcută viitorului său soț. Un bătrîn din Sfat încerca să se salveze, proclamînd că el singur cunoștea anumite secrete necesare vieții tribului și că, dacă îl vor ucide, va muri fără să le destăinuie nimănui, ca să se răzbune.

Timp de trei zile nu se auziră în toată insula decît plînsete și bocete. Dar legea e inexorabilă și nu admite amînări sau scutiri. Într-un singur caz unul dintre cei ieșiți la sorți poate fi salvat: dacă un altul primește să moară în locul său. Dar, din cîte mi s-a spus, asta nu se întîmplă aproape niciodată. A treia zi, șapte din cei condamnați își găsiră singuri moartea, în mijlocul țipetelor rudelor și prietenilor, și în zorii celei de-a patra zile numai doi saci fură aruncați în mare, în prezența întregului popor tăcut. Am observat totuși că cei scăpați începeau să-și vină în fire și că fețele le erau mai senine: un an de viață sigură se întindea înaintea lor.

Pat Cairness mi-a povestit multe întîmplări, dar aceasta e, prin ciudățenia sa, cea care m-a impresionat cel mai mult.

„FOM"

Chicago, 3 aprilie

AZI-DIMINEAȚĂ, pe cînd îmi pregăteam în liniște itinerarul pentru Asia, s-a prezentat un om de vreo cincizeci de ani, simpatic și respectuos, care mi-a spus că trebuie să-mi vorbească între patru ochi despre lucruri foarte importante. L-am rugat pe secretarul meu să plece și m-am pregătit să-l ascult.

— Cunoașteți FOM? m-a întrebat încet vizitatorul.

Am fost nevoit să mărturisesc că nu auzisem niciodată vorbindu-se de așa ceva.

— Îmi închipuiam și îmi pare bine că este așa. E vorba, după cum vă voi explica, de o societate secretă și șefii mei cred că afilierea dumneavoastră ar fi extrem de dorită.

Am crezut mai întîi că e vorba de un fel de Ku Klux Klan și-am răspuns că nu voiam în nici un caz să mă amestec în societăți secrete.

— După ce vă voi spune ce este FOM, sînt sigur că vă veți schimba părerea. Numele, după cum cred că ați ghicit, e format din trei inițiale. Asociația noastră se numește *Friends of Mankind*[1] și scopul ei este cu totul dezinteresat. Fondatorii, ale căror nume nu vi le pot spune deocamdată, au pornit de la acest principiu: creșterea continuă a omenirii este contrară bunului mers al omenirii înseși. Oricît încearcă industria, agricultura și politicile coloniale să compenseze deficitul, e limpede că după cîtva timp va fi o disproporție prea mare între banchet și numărul oaspeților. Malthus avea dreptate și singura sa greșeală a fost că a crezut dezastrul prea

apropiat. Desigur, natura, prin cutremure, erupții vulcanice, epidemii, foamete și războaie, se îngrijește de decimarea periodică a neamului omenesc.

De asemenea, traficul automobilistic, comerțul cu stupefiante, înmulțirea sinuciderilor contribuie de cîtva timp la reducerea locuitorilor planetei. Dar toate aceste providențe, ca să le zicem așa, nu reușesc să țină piept creșterii numărului nașterilor, fără să socotim că acestea constituie, pentru victime, forme de suprimare prea dureroase.

Care e remediul? Chiar dacă n-am ajuns la foamete, e aproape momentul cînd porțiile noastre vor fi reduse. Și atunci intervine FOM. Aceasta își propune să accelereze, în mod rațional, dispariția celor mai puțin demni de a trăi. Asociația noastră s-ar putea numi, în prima sa perioadă, Societatea pentru Eutanasia Nebănuită. Inconvenientul flagelurilor naturale, ca epidemiile și războaiele, este suprimarea tinerilor, a nevinovaților, a celor puternici. Dar dacă e nevoie să ușurăm pămîntul, e drept ca înainte de toate să-i eliminăm pe cei inutili, pe cei periculoși sau pe cei care au trăit destul. Cutremurele și holera sînt oarbe: noi avem ochi și încă ochi buni. Asociația noastră își propune, deci, să grăbească, în mod blînd și discret și în cea mai mare taină, stîrpirea celor slabi, a infirmilor incurabili, a bătrînilor, a celor lipsiți de moralitate și a criminalilor; cu toții, ființe care nu merită să trăiască sau trăiesc pentru a suferi, ori impun societății cheltuieli grele.

Mijloacele de care ne servim sînt dintre cele mai desăvîrșite: otrăvuri care nu lasă urme, injecții cu doze mari, inhalații de gaze anestezice sau toxice. Din asociația noastră fac parte mulți medici, infirmieri și servitori care se găsesc în poziții foarte favorabile pentru îndeplinirea acestor acte umanitare, iar rezultatele sînt excelente. Dar mai avem și concursul a numeroși particulari, care sînt gata, cu toate precauțiile necesare, să suprime un prieten, o rudă sau chiar simpli necunoscuți. Morala publică, orbită de vechile superstiții, n-a ajuns încă să recunoască sau cel puțin să tolereze activitatea noastră binefăcătoare și de aceea sîntem siliți să lucrăm în

cea mai desăvîrșită taină. Nici unul din noi n-a fost descoperit pînă acum. Și, în ciuda piedicilor, statisticile mortalității arată că, de cînd s-a constituit FOM, opera noastră filantropică n-a fost inutilă.

Pe lîngă secțiunea tanatofilă, ca să-i zic așa, FOM mai are încă una, tot atît de prețioasă, care s-ar putea numi moralizatoare. Există din nefericire greșeli pe care legile noastre nu le pedepsesc și pe care poliția nu e în stare să le descopere. Asociația noastră s-a îngrijit și de această represiune necesară. Un consiliu format din profesori de morală și din juriști se îngrijește să alcătuiască o listă cu cei care trebuiesc pedepsiți, aici și în alte orașe. În ceea ce privește executarea pedepselor, am fost nevoiți să ne adresăm criminalilor profesioniști sau voluntari, care se însărcinează, întotdeauna în cel mai mare secret, să-i pedepsească pe vinovați. Ei îi pradă pe hoți, pe zgîrciți, pe contrabandiști; ei îi sechestrează și îi lovesc pe cei care își persecută sistematic fiii sau subalternii; îi supun pe cei orgolioși la pedepse umilitoare; le trimit scrisori de amenințare judecătorilor și șarlatanilor; îi pedepsesc în diferite feluri pe speculanții necinstiți, pe cei care găzduiesc hoți și pe alți indivizi periculoși și imorali. Sîntem, în acest caz, homeopatici: crimă pentru crimă. Pentru a pedepsi răul, trebuie să ne resemnăm să aplicăm răul, dar noblețea scopului ne absolvă.

După cum vedeți, FOM are două scopuri necesare și onorabile: pe de o parte să împiedice dezechilibrul unui *standard of life*[1] amenințat de numărul excesiv al populației și pe de altă parte să-i combată pe vicioșii și pe criminalii pe care legea nu-i pedepsește. Eliminarea celor de prisos și profilaxia societății. Noi contribuim deci, în felul acesta, prin acțiunea noastră dublă, la îmbunătățirea materială și etică a neamului omenesc și ne putem numi, cu conștiința împăcată, *Friends of Mankind*.

L-am lăsat pe limbutul apostol al asociației FOM să vorbească pînă la capăt. Mă interesa foarte mult să aflu totul și mărturisesc că unele dintre argumentele

1. Standard de viață (engl., orig.) (n.r.).

sale nu-mi displac. Oricine e liber, cum sînt eu, de orice scrupul moral și religios, nu se poate opune în mod serios unei astfel de propuneri. Dacă nu există decît viața prezentă și dacă viața înseamnă să ai o porție bună la banchetul universal, atunci programul acestor *Friends of Mankind* e logic și științific. Numai sila mea de a mă întovărăși cu alții și a mă lega cu lanțurile secretului m-au reținut să mă înscriu în FOM.

Totuși i-am dat speranțe emisarului, de teama răzbunării lor. În patru zile plec la San Francisco și în China: la întoarcere, voi avea timp să mă mai gîndesc.

Orașul părăsit

Tianjin, 18 decembrie

CEL MAI MINUNAT ORAȘ pe care l-am văzut în Asia e, desigur, acela pe care l-am descoperit, într-o seară de octombrie, la răsărit de Khamil, în mijlocul pustiului.

Caravana de cămile, reunită cu mare greutate la Turfan, mergea prea încet pentru cineva obișnuit, în America și în Europa, cu viteza trenurilor de lux. Conducătorii de cămile mongoli îmi deveniseră astfel odioși numai după trei etape și-n fiecare zi trebuia să-mi înfrînez dorința de a-i biciui pe cei mai trîndavi. Ajunși la Khamil, pretextînd că trebuie să-și facă provizii, păreau că nu mai vor să se miște din loc. Disperat de-a mă vedea închis în acest oraș infect, unde nu era nimic de făcut sau de văzut, l-am întrebat pe Ghitaj, șeful servitorilor, dacă era posibil să plecăm călare înainte și să așteptăm apoi caravana în mijlocul pustiului.

În zori, încălecînd pe doi cai pletoși, mici, dar foarte iuți părăsirăm respingătorul Khamil, galopînd spre răsărit.

Vremea era rece, dar senină. Drumul se întindea aproape drept prin iarba scurtă și deasă a imensei stepe. Călărirăm multe ore în tăcere, fără să întîlnim vreo vietate. Ne oprirăm în șanțul unei dune nisipoase, ca să mîncăm o bucată din berbecul fript pe care-l luaserăm cu noi. Ghitaj reuși să aprindă un foc de vreascuri și-mi oferi băutura faimoasă a mongolilor: ceai cu unt lichefiat. Caii pășteau sub soarele palid. Ne reluarăm cursa pînă în amurg. Ghitaj susținea că s-ar afla în drum o tabără de herghelegii.

Dar nu se vedea nici un fir de fum, în nici o parte a orizontului. În amurgul încă limpede, se mai distingea drumul. Să ne întoarcem la Khamil însemna să parcurgem îndărăt tot drumul făcut pînă acum, adică să călărim toată noaptea. Ghitaj căuta mereu, în prăfăria alburie a imensității, vreo urmă a taberei care trebuia să fie, după spusele lui, aproape. Luna se ridicase, caii nechezau; vîntul înghețat al nopții începuse să sufle și nici o ridicătură de pămînt sau vreun copac nu se afla prin preajmă ca să ne apere. Din cînd în cînd ne opream să ascultăm și să bem un gît de vodcă. Nici un cort, nici un glas, nici un zgomot. M-am uitat la ceas: era zece. Călăream de șaisprezece ore. Caii mergeau acum la pas și ne temeam de clipa în care s-ar fi întins la pămînt, sfîrșiți.

Deodată se zări în fața noastră, la depărtare de o jumătate de milă, o umbră lungă, înaltă, masivă, liniară. Ghitaj nu știu să-mi spună ce putea să fie. În unele locuri umbra se înălța dreaptă, ca un turn. Cu cît ne apropiam, cu atît mi se părea că acolo erau zidurile unui oraș. Ghitaj, mai tăcut decît de obicei, nu răspundea la întrebările mele.

Nu mă înșelam. Sub albeața voalată a lunii tomnatice, se ridica dinaintea noastră o împrejmuire imensă cu ziduri înalte, cu turnurile sale rotunde de pază: un oraș.

Eram fericit. Aceste ziduri însemnau un adăpost, un hotel, o masă, un pat, salvarea. Dar Ghitaj tăcea mereu și nu-mi părea deloc mulțumit că se află aici. L-am întrebat cum se cheamă orașul, dar n-a vrut să-mi spună.

— E mai bine să nu intri, mi-a zis.

Nu înțelegeam. Ajunsesem în fața unei porți foarte înalte, din lemn vechi, presărată cu ornamente mari de fier. Era închisă. Am lovit tare cu patul puștii: nici un răspuns. Ghitaj coborîse de pe cal și ședea gînditor deoparte.

Văzînd că nu deschide nimeni, m-am gîndit să înconjor zidul, ca să găsesc o poartă. După o jumătate de milă, între două turnuri se deschidea o arcadă largă și întunecoasă, ca intrarea unui tunel.

Am pătruns înăuntru, dar după vreo douăzeci de pași calul s-a oprit. În capătul bolții arcului, o poartă închisă. Nici un zgomot nu se auzea dincolo de ușile uriașe.

Am ieșit de aici ca să dau din nou ocol incintei. Zidurile se ridicau mereu, înalte, vechi, inegale, întunecate, tăcute, ca un șir de stînci fără sfîrșit. La o mică distanță de poarta principală am descoperit o ușă tainică, abia vizibilă, dar care se observa totuși, fiind încununată cu sculpturi de marmură înnegrită: mi s-a părut, în lumina nesigură a lunii, că reprezentau doi șerpi cu cap de om care se sărutau. Era închisă, ca și cealaltă, dar împingînd cu putere, părea să cedeze. I-am poruncit lui Ghitaj să mă ajute. Împingînd cu umerii, cele două canaturi de lemn putred se sfărîmară și se deschiseră larg.

Dar Ghitaj nu vru să intre cu mine. Nu-l văzusem niciodată atît de abătut. Se întinse pe pămînt, cu capul rezemat de zid, și scoase un fel de mătănii.

— Ghitaj așteaptă aici, îmi zise. Ghitaj nu intră. Nici dumneata n-ar trebui să intri.

Nu l-am ascultat. Calul meu era obosit, dar se părea că vecinătatea caselor îl făcea să-și recapete vigoarea. Am intrat într-un labirint de străzi înguste, pustii, tăcute. Nici o lumină la porți sau la ferestre; nici un glas, nici un semn de viață. Toate ușile erau închise. Casele erau joase, sărăcăcioase și într-o stare jalnică.

Am ajuns într-o piață largă, scăldată de lumina lunii. De jur împrejur mi s-a părut că zăresc un cerc de figuri, prea mari ca să fie omenești. Apropiindu-mă, am băgat de seamă că erau statui de piatră, reprezentînd animale. Am recunoscut leul, cămila, calul, balaurul.

Casele dimprejur erau mai înalte și mai maiestuoase, dar zăvorîte și tăcute, ca și celelalte. Am încercat să bat la uși, să strig. Nici o ușă nu s-a deschis, nici o voce nu mi-a răspuns. Nici zgomotul unui pas omenesc, nici lătratul unui cîine, nici nechezatul unui cal nu veneau să întrerupă tăcerea aceea halucinantă. Am străbătut alte străzi, am ajuns în alte piețe: orașul era sau cel puțin mi s-a părut

foarte mare. Într-un turn înalt, care se înălța în mijlocul unei curți imense, ca de mănăstire, am avut impresia că zăresc o licărire de lumină. M-am oprit ca să văd mai bine. Un fîșîit de aripi mi-a arătat că era vorba de un stol de păsări de noapte. Nici o altă vietate nu părea să locuiască în oraș. Pe o stradă am văzut ceva albind la umbra unui portic. Am coborît de pe cal: la lumina lanternei am recunoscut scheletele a trei cîini, legate încă de zid cu lanțuri ruginite.

Nu se auzea, în acest oraș pustiu, decît ecoul tropotului obosit al calului. Toate străzile erau pavate, dar printre pietre crescuse o iarbă rară. Orașul părea părăsit de cîteva săptămîni sau cel mult de cîteva luni. Clădirile erau intacte, ferestrele închise cu grijă de obloane vopsite în roșu, ușile zăvorîte cu drugi. Nu te puteai gîndi la un incendiu, la un cutremur sau la un masacru. Totul părea intact, curat, ordonat, ca și cînd toți locuitorii ar fi plecat împreună, printr-o hotărîre unanimă, în liniște, la aceeași oră. Dezertare în masă, nu distrugere sau fugă. Am găsit pe pămînt numai o haină femeiască și un portmoneu cu cîteva monede de aramă. Cînd mă opream să ascult, nu auzeam decît ronțăitul viermilor sau tropăitul șoarecilor.

Călăream printre umbrele geometrice pe care luna le proiecta printre siluetele inegale ale clădirilor. Am ajuns lîngă un palat imens din cărămidă, care avea înfățișarea unei fortărețe și care poate fusese o reședință regală sau o închisoare. În fața porții principale, doi coloși de bronz, doi războinici cu armuri verzi, se ridicau ca niște santinele ale veacurilor dispărute, privindu-mă cu mîndrie din fundul orbitelor goale.

Și atunci am început să simt toată oroarea acestui oraș spectral, părăsit de oameni, pustiu în mijlocul pustiului. Sub lumina lunii, în acest labirint de străzi și de piețe locuite numai de vînt, m-am simțit îngrozitor de singur, infinit de străin, irevocabil îndepărtat de oameni, aproape în afara timpului și a vieții. Eram scuturat de fiori, poate de oboseală și de foame, poate de teamă. Calul mergea acum foarte încet, cu botul în pămînt. Și el, din cînd în cînd, se oprea și tremura.

Am reușit, din fericire, să găsesc portița pe care intrasem. Ghitaj dormea înfășurat în cojocul lui. În zori, zărirăm fum în depărtare: era tabăra pe care o căutaserăm seara trecută. Caravana mea sosi după două zile.

Nimeni, în toată Mongolia, n-a vrut să-mi spună numele orașului părăsit. Dar adeseori, la Tokio, la San Francisco, la Berlin, îl revăd ca într-un vis îngrozitor, din care, totuși, n-aș vrea să mă deștept. Și simt o mare nostalgie, o mare dorință de a-l revedea.

O vizită lui Gandhi

Ahmedabad, 3 martie

NU VOIAM SĂ PĂRĂSESC India fără să-l văd pe cel mai cunoscut indian în viață și m-am dus, acum două zile, la Satyagraha Ashram, domiciliul lui Gandhi.

Mahatma m-a primit într-o cameră aproape goală, unde l-am găsit șezînd pe jos și meditînd lîngă o vîrtelniță nemișcată. Mi s-a părut mai urît și mai slab decît în fotografii.

— Vrei să știi, mi-a spus printre altele, de ce dorim să-i alungăm pe englezi din India? Motivul e foarte simplu: englezii înșiși mi-au inspirat această idee pur europeană. Gîndul meu a luat ființă în timpul unei lungi șederi la Londra. Am observat că nici un popor din Europa n-ar suporta să fie administrat și condus de oameni de alt neam. Mai ales la englezi, acest sentiment al demnității și al independenței naționale e foarte dezvoltat. Nu vreau să mai văd englezi în casa mea tocmai pentru că seamănă prea mult cu englezii. Vechii indieni se îngrijeau prea puțin de ceea ce se petrecea pe pămînt și cu atît mai puțin de politică. Adînciți în contemplarea lui Âtman, a lui Brahma, a Absolutului, nu doreau altceva decît să se contopească cu sufletul unic al universului. Pentru ei viața de toate zilele, viața exterioară, era o țesătură de iluzii și important era să se elibereze repede de ea, mai întîi prin extaz, apoi prin moarte. Cultura engleză și în genere cultura occidentală, adusă aici în urma cuceririi, a schimbat concepția noastră despre viață. Spun a noastră, înțelegînd prin aceasta pe intelectuali,

pentru că masa poporului a rămas, pentru multe secole încă, refractară la mesajul european de libertate politică. Cel dintîi indian care s-a impregnat total de ideile occidentale am fost eu și am devenit conducătorul indienilor tocmai pentru că sînt mai puțin indian decît oricare din frații mei.

Dacă citești cărțile mele și urmărești propaganda mea, vei vedea limpede că patru cincimi din cultura și educația mea spirituală și politică sînt de origine europeană. Tolstoi și Ruskin sînt adevărații mei profesori. Teoria non-violenței e inspirată mai mult de creștinism decît de budism. L-am tradus pe Platon, l-am admirat pe Mazzini, am meditat asupra lui Bacon, Carlyle, Böhme, am tras foloase de pe urma lui Emerson și a lui Charpentier. Ideile asupra necesității nesupunerii îmi vin de la Thoreau, solitarul înțelept din Concord; și campania pe care o duc împotriva mașinilor e repetarea aceleia pe care au dus-o în Anglia, între 1811 și 1818, discipolii lui Ned Lud. În sfîrșit, poezia vîrtelniței mi-a apărut citind, în *Faust* al lui Goethe, episodul Margaretei. După cum vezi, teoriile mele nu datorează nimic Indiei, ci datorează totul Europei și mai ales scriitorilor de limbă engleză. Închipuie-ți că abia la Londra, în 1890, am studiat *Bhagavad-Gîtă* și că o englezoaică, doamna Besant, mi-a sugerat ideea! Și, dacă preconizez astăzi unirea între indieni, mahomedani, parși și creștini, nu fac decît să urmez principiul unității religioase, proclamat de teozofie, creație pur europeană. E de prisos să adaug că, atunci cînd condamn castele, mă conformez principiilor de egalitate ale Revoluției Franceze.

Istoria Europei în secolul XIX a avut asupra mea o influență decisivă. Luptele grecilor, italienilor, polonezilor, ungurilor, slavilor din sud ca să scape de stăpînirea străină mi-au deschis ochii. Mazzini a fost profetul meu. Teoria *Home Rule*-ului irlandez a servit drept model mișcării pe care am numit-o aici *Hind Swaraj*. Însă asta înseamnă că am introdus în India un principiu cu totul străin de mentalitatea indiană. Indienii, oameni metafizici și resemnați, au considerat întotdeauna politica o activitate inferioară: dacă o

guvernare e necesară și dacă se găsesc oameni care vor să se ocupe de asta, cu atît mai bine: e o grijă mai puțin pentru noi.

Indianul trăiește numai spiritual și aspiră spre eternitate. Ce îl interesează pe el dacă aici guvernează rajahi indieni sau împărați străini? Iată de ce am suportat timp de secole dominația mongolă sau pe cea mahomedană. Apoi au venit francezii, olandezii, portughezii, englezii; au instalat tabere pe țărmuri, au înaintat spre interior și noi i-am lăsat. Europenii, numai ei sînt responsabili de dorința noastră de-acum de a-i goni pe europeni. Ideile lor ne-au schimbat, adică ne-au dez-indianizat, și atunci, devenind elevii stăpînilor noștri, s-a născut în noi dorința de-a nu mai vrea să avem stăpîni. Cel mai sătul de ideile engleze sînt eu și din această cauză eram destinat să fiu șeful cruciadei anti-engleze. Nu e vorba aici, după cum flecăresc ziariștii europeni, de o luptă între Occident și Orient. Din contra: europenismul a impregnat în asemenea măsură India, încît am fost siliți să ne ridicăm împotriva Europei. Dacă India ar fi rămas pur indiană, dacă ar fi rămas într-adevăr orientală, contemplativă și fatalistă, nici unul din noi nu s-ar fi gîndit să se scuture de jugul englez. Și, fiindcă eu am trădat vechiul spirit al patriei mele, am apărut acum ca eliberatorul Indiei. Cu ajutorul prozelitismului meu, pregătit foarte bine de cultura engleză difuzată în școlile noastre, ideile europene au pătruns de acum înainte în mulțime și nu se mai poate îndrepta nimic. Un indian autentic poate suporta să fie sclav; un indian anglicizat vrea să fie stăpîn în India, după cum englezii sînt stăpîni în Anglia. Cei mai convinși anglofili, cum eram eu pînă în 1920, sînt astăzi neapărat anti-britanici.

Iată adevăratul secret a ceea ce se numește „mișcarea gandhistă", dar care ar trebui să se numească în realitate mișcarea indienilor convertiți la europenism împotriva europenilor renegați, adică împotriva acestor englezi care ar muri de rușine dacă în propria lor țară ar veni să comande francezii sau germanii și care, totuși, sub pretexte filantropice, pretind să guverneze o țară ce nu le aparține.

Voi ne-ați schimbat sufletul și noi nu mai putem suporta prezența voastră! Îți amintești de *Ucenicul vrăjitor* al lui Goethe? Englezii au deșteptat în noi demonul politicii care dormea în adîncul spiritului nostru de asceți dezinteresați și acum nu mai știu cum să-l adoarmă din nou. Cu atît mai rău pentru ei!

Un discipol intrase de cîteva minute în cameră și îi făcuse discret un semn lui Mahatma. Abia a isprăvit de vorbit, că m-am ridicat pentru a-l lăsa liber și, după ce i-am mulțumit pentru informațiile sale neașteptate, m-am întors cu automobilul la Ahmedabad.

Siao-Sin

Singapore, 12 august

PE CARTEA DE VIZITĂ scria:

SIAO-SIN
Medium of First Class[1]
BATAVIA

Spiritele, cu înșelăciunile lor, sistemele și misterele lor, îmi sînt odioase. I-am răspuns că sînt bolnav și că nu pot să-l primesc. A doua zi mi-a fost adusă această scrisoare:

„Scumpe domnule Gog,

Ați fost nedrept. Dacă m-ați fi lăsat să vorbesc numai un moment cu dumneavoastră, părerile dumneavoastră preconcepute ar fi dispărut. Căci, avînd puterea de-a citi gîndurile de la distanță, am aflat motivul refuzului dumneavoastră. E un motiv pe care îl respect și pe care chiar îl împărtășesc. Nici eu nu vreau să am de-a face cu morții. Numai un mediu vulgar se ocupă cu evocarea fantomelor și, să nu se supere Richet și Oliver Lodge, cu puține garanții de autenticitate. Spiritele morților continuă să trăiască? Pot să se reîntoarcă pe pămînt? Există o metodă sigură de a intra în legătură cu ele? Toate acestea nu mă privesc.

Dar cei vii, domnule Gog, există. Realitatea lor nu poate fi pusă la îndoială. Ei trăiesc aici, pe pămînt! Și putem intra în legătură cu ei, chiar dacă

1. Mediu de primă clasă (engl., orig.) (n.r.).

sînt foarte departe. Principiile mele nu se sprijină pe nimic misterios, ci sînt foarte solide. Arta mea, mai bine zis darul meu, stă în a-i evoca pe cei *vii*. Fantome, dacă vreți, dar fantome ale ființelor care există cu adevărat, în altă parte a pămîntului. Puterea mea de mediu e pusă în slujba celor despărțiți, a celor nefericiți, a prietenilor, a amanților, a curioșilor.

Ați încercat vreodată să trăiți departe de o ființă iubită? De cîte ori pe zi n-ați dorit s-o vedeți, să-i vorbiți, fie numai și o clipă! Există scrisorile, e adevărat, dar ele nu sînt persoana însăși, ci doar un mic fragment din gîndirea sa. Iar fotografiile sau portretele nu pot înlocui prezența sa dulce și reală. Cîteodată vă apare în vis, dar cît de nesigură e viziunea și cît de tristă deșteptarea!

Puterea mea de mediu e un balsam minunat pentru durerile celor ce sînt despărțiți. Eu îmi iau obligația să fac să apară, în camera dumneavoastră, în răstimp de o oră, orice persoană doriți, chiar dacă în acel moment locuiește la antipod. Și fără ceremonial sau ritualuri magice. Eu nu sînt, nu uitați, un necromant sau un evocator de morți. Îi las pe morți în grija lui Conan Doyle și a discipolilor săi naivi. Eu lucrez cu cei vii, în folosul celor vii. Îmi sînt de-ajuns o cameră puțin întunecoasă, un vas cu jăratic pentru încălzit și un fotoliu: nimic altceva. Îndată ce mi-ați spus numele, semnalmentele și reședința bărbatului sau femeii pe care doriți să-i vedeți, mă adîncesc în gînduri și mă concentrez. La o sută sau la zece mii de mile departe de noi, bărbatul sau femeia se simt cuprinși de o ușoară somnolență și adorm. Dacă evocarea se poate face în timpul în care presupunem că persoana chemată doarme somnul său natural, e cu atît mai bine: efectele sînt mai rapide.

După o așteptare care rareori trece de patruzeci de minute, puteți vedea în cameră un fel de nor, ce poate fi galben închis sau de culoare purpurie. Și încet-încet, din acea pată cețoasă se desprinde figura aceluia sau aceleia pe care doriți să-i vedeți, cu fizionomia sa precisă, doar mai puțin fluidă decît ar fi în carne și oase. Nu vă mirați dacă are înfățișarea puțin rătăcită. Întrebați-o fără a pierde timpul: vă va răspunde cu voce înceată și obosită, dar perfect inteligibilă. Nu vă apropiați totuși și n-o atingeți: ar

fi teribil pentru dumneavoastră și pentru acela sau aceea pe care-i iubiți. Viziunea nu poate dura decît cîteva minute: o veți vedea absorbindu-se în pata de abur și dispărînd. Caut acum mijlocul de a obține o durată mai lungă; și am speranța că voi reuși.

Să știți că alegerea dumneavoastră e nelimitată. Nu e deloc nevoie să fie vorba de o persoană pe care o cunoașteți. Dacă v-ar face plăcere într-o zi, fiind în America, să vorbiți cu Lloyd George, cu Stravinski sau cu regele Alfons, nu există nici cea mai mică greutate. Propria lor fantomă v-ar apărea în condițiile anunțate și ați putea să le puneți acestor personaje ilustre întrebările care v-ar plăcea. Cu sistemul meu, nu mai e nevoie de călătorii lungi, nici de așteptarea unei audiențe pentru a obține o convorbire cu celebritățile lumii întregi. După cîte am aflat despre dumneavoastră, mi se părea că un asemenea joc ar fi putut să vă facă plăcere.

Sînt sigur că nu veți pune la îndoială exactitatea celor expuse. Cunoașteți, desigur, cartea clasică a lui Myers, Gurney și Podmore, *Phantasms of the Living*. Aceștia se ocupă de o infinitate de cazuri de telepatie vulgară, adică de apariția la distanță a morților și a celor vii. Ceea ce e posibil de la sine, fără intervenția voinței, mi se pare că ar trebui să se obțină metodic și în urma unei sforțări determinate. Am încercat și am reușit.

Sînt – după cum arată numele – chinez, dar am studiat mulți ani în Europa: la Geneva, Leipzig și Londra. Cu toate acestea, n-am făcut altceva decît să dezvolt, după principiile occidentale, unele indicații prețioase găsite în cărțile școlii taoiste. Restul, adică succesul meu, se datorează unor calități înnăscute și unui riguros exercițiu.

Dacă opera mea poate să vă fie utilă, telefonați-mi la World's Hotel, camera 354. Rămîn aici încă două zile.

Cu toată sinceritatea, al dumneavoastră,

SIAO-SIN"

N-am răspuns la această scrisoare; nici n-am telefonat. Acest Siao-Sin pare o persoană rațională și serioasă și poate că promisiunile sale nu sînt

zadarnice. Dar m-am gîndit și m-am tot gîndit. În nici un colț de lume nu există, în acest moment, o ființă, bărbat sau femeie, pe care să doresc s-o văd sau s-o revăd. Siao-Sin n-a făcut altceva decît să-mi evoce absoluta mea singurătate.

Măștile

Nagasaki, 3 februarie

AM CUMPĂRAT IERI trei măști japoneze antice, autentice, minunate. Le-am agățat îndată pe peretele camerei mele și nu mă mai satur privindu-le. Omul e mai artist decît natura. Adevăratele noastre fețe par veștejite și fără caracter alături de aceste creații obținute cu puțin lemn și lac.

Privindu-le, mă gîndeam: cum se face că omul își acoperă toate părțile corpului, pînă și mîinile (cu mănuși), și lasă goală partea cea mai importantă, fața? Dacă ne ascundem toate membrele din pudoare sau rușine, de ce nu ne-am ascunde fața, care e, de obicei, partea cea mai puțin frumoasă și mai puțin desăvîrșită?

Anticii și primitivii, în multe cazuri mai inteligenți decît noi, întrebuințau și întrebuințează și acum măștile în actele cele mai grave și mai frumoase ale vieții.

Cei dintîi romani, așa cum fac și astăzi sălbaticii, își puneau măștile în război, cînd îi atacau pe dușmani. Vrăjitorii și preoții aveau măști de ceremonie pentru descîntece și rituri. Actorii greci și latini nu jucau niciodată fără mască. În Japonia se dansa întotdeauna cu măști (acestea pe care le-am cumpărat sînt chiar măști pentru dansul *Genjoraku* și aparțin epocii Heian). În Evul Mediu, membrii unei asociații aveau obrazul acoperit cu o glugă cu două găuri pentru ochi. Și-mi vin în minte Profetul cu Văl din Khorasan, Consiliul celor Zece din Veneția, Masca de Fier... Război, artă, religie, justiție: nu se făcea nimic important fără mască.

Astăzi, decadență: n-o întrebuințează decît bufonii de carnaval, tîlharii și piloții de curse. Și carnavalul

e aproape mort, iar hoții de drumul mare devin din ce în ce mai rari.

Masca, după părerea mea, ar trebui să fie o parte facultativă a costumului, ca mănușile. De ce să ne mulțumim cu o față care adeseori e o umilință pentru noi și o ofensă pentru ceilalți? Fiecare ar trebui să-și poată alege fizionomia care-i place mai mult și care se potrivește cu starea sa sufletească. Fiecare din noi ar putea să-și fabrice mai multe și să o poarte pe una sau pe alta, după dispoziția de moment și după ocupații. Toți ar trebui să aibă în garderoba lor, pe lîngă pălării, o mască tristă pentru vizitele de condoleanțe și pentru înmormîntări; o mască feroce pentru discuții și dueluri; o mască patetică și languroasă pentru flirturi și logodne; o mască veselă pentru comedie și petrecerile cu prietenii și așa mai departe.

Mi se pare că avantajele universale ale măștii ar fi numeroase:

1. Igienic. Protecția epidermei feței.

2. Estetic. Masca făcută după comanda noastră ar fi întotdeauna mai frumoasă decît figura naturală și ne-ar scuti să vedem atîtea fizionomii idioate și deformate.

3. Moral. Necesitatea de a simula, adică de a potrivi figurile noastre cu sentimentele pe care aproape niciodată nu le simțim, ar fi destul de redusă, limitată numai la cuvinte. Am putea să vizităm un prieten nenorocit fără să se vadă în trăsăturile feței o durere pe care n-o simțim.

4. Educativ. Întrebuințarea prelungită a aceleiași măști, așa cum demonstrează Max Beerbohm în *The Happy Hypocrite*, sfîrșește prin a modela figura omului și a transforma chiar caracterul celui ce o poartă. Colericul care ar purta mai mulți ani o mască blîndă ar ajunge să-și piardă nu numai expresia de mînie a fizionomiei, ci, încet-încet, chiar dispoziția de-a se înfuria. Iată o chestiune ce ar trebui aprofundată, pentru aplicațiile pe care le poate avea în pedagogie, în cultivarea artificială a geniului etc. Un om care ar purta timp de zece ani pe față masca lui Rafael și ar trăi în mijlocul capodoperelor, de exemplu la Roma, ar deveni cu ușurință un mare pictor. De ce nu s-ar înființa, pe baza acestor principii, un institut pentru fabricarea talentelor?

Filozofie chinezească

Peking, 28 martie

AM CITIT într-o carte chinezească niște cugetări așa de frumoase, că vreau să le transcriu aici, ca să le am mai la îndemînă.

Istoria de-a-ndoaselea

Cairo, 10 ianuarie

PROFESORUL KILLALOE – cu care am avut o lungă conversație la hotel, după *lunch* – e un irlandez de vreo șaizeci de ani, dar plin de viață. Înalt ca un patagonez, polemist ca un diavol, savant ca *Encyclopaedia Britannica*, slab ca un ermit. Nu știu ce predă, nici unde predă, dar vorbește despre toate cu siguranță și fără să amestece în conversație acele locuri comune cu care sînt obișnuiți profesorii.

— Mă aflu aici, îmi spuse printre altele, pentru a termina *Istoria universală* pe care o scriu; capitolul despre Egipt va fi printre cele din urmă.

— Vi se pare că domnia lui Fuad e așa de importantă încît să merite un capitol special?

— Fuad? O persoană foarte simpatică, dar care nu aparține încă istoriei universale. Ultimul rege al Egiptului ce figurează în istoria mea e Menes sau Mini, care poate nici n-a existat.

— Ultimul? Eu am citit în ghidul Baedeker că Menes e, din contră, cel dintîi faraon.

— Exact. Și domnul Baedeker e de acord, în această privință, cu domnul Wallis Budge, cu domnul Eduard Meyer, cu domnul Flinders Petrie, cu domnul Breasted și cu toți istoricii vechiului Egipt. Greșeala dumitale, ca și a tuturor istoricilor din lume, provine din imbecilitatea învechită, milenară, care face ca orice lucrare de istorie să plece de la un început ipotetic, ca să ajungă la un sfîrșit apropiat de noi. Toți istoricii sînt niște creaturi ciudate, care au ochii la ceafă sau în spate. Superstiția lor constantă, devenită apoi obișnuită, e aceea de-a

progresa în timp mergînd din trecut către prezent. Şi din această cauză toţi, de la Herodot la Wells, n-au înţeles niciodată nimic din istoria oamenilor.

Pentru a face o analogie, să luăm o carte englezească şi o carte ebraică. Cea englezească se citeşte începînd cu pagina numărul unu şi urmează pînă la sfîrşit; cea ebraică începe cu pagina care pentru noi ar fi cea din urmă şi ajunge pînă la cea dintîi. Transpunînd această paralelă la metoda istorică, vedem că evreii au dreptate. Metoda cea mai justă, pentru a scrie istoria în mod raţional şi inteligent, ar fi să începem cu evenimentele cele mai recente şi să sfîrşim cu cele mai vechi.

— Şi cronologia?

— Cronologia, care este una dintre cheile istoriei, e respectată. Nu distrug cronologia dacă, în loc să plec de la unu pentru a ajunge la o mie, încep de la o mie ca să parvin la unu. Dumneata eşti, ca toţi profanii şi ca toţi specialiştii, victima unei obişnuinţe mentale absurde care totuşi a dominat pînă astăzi ştiinţele istorice.

Metoda mea, care constă în a porni de la prezent către trecut, e cea mai logică, mai naturală şi mai satisfăcătoare. E singura metodă care face posibilă interpretarea faptelor omeneşti. Trebuie să fi observat că un eveniment nu capătă lumină şi importanţă decît după decenii şi cîteodată după secole. Dacă constat în anul 637 intrarea musulmanilor în Ierusalim, acest fapt e un mic incident în expansiunea militară a Islamului. Dar dacă pornesc de la 1095, cînd începe să se predice prima cruciadă, mi se dezvăluie importanţa incalculabilă a evenimentului. Că într-o epocă oarecare creştinii din Occident simt ca pe o ofensă intolerabilă faptul că mormîntul lui Hristos se află în stăpînirea necredincioşilor şi că din acest sentiment s-a născut ciocnirea dintre Occident şi Orient, începutul unei noi civilizaţii, iată ceea ce explică importanţa decisivă a intrării lui Omar în Ierusalim. Au trebuit să treacă aproape cinci secole pentru ca acest fapt să producă asemenea consecinţe enorme. Astfel, dacă fac de-a-ndoaselea istoria Evului Mediu, cînd ajung la anul 637, cunosc adevărata

semnificaţie a acestui fapt tocmai pentru că am povestit mai întîi intrarea cruciaţilor în Ierusalim în 1099. Şi tot astfel e cu toate celelalte fapte istorice.

Ca să înţelegi imperialismul roman, trebuie să examinezi mai întîi invaziile barbare şi numai după ce l-ai studiat pe Luther poţi înţelege marile ordine călugăreşti din secolul XIII, după cum cunoaşterea lui Buddha e necesară pentru a înţelege exact India brahmanică dinainte. Campaniile orientale ale lui Iulian Apostatul şi ale lui Pompei trebuiesc în mod necesar expuse mai întîi, dacă vrem, ajungînd la Alexandru cel Mare, să măsurăm importanţa marşului său de-a lungul Persiei.

Fără să povesteşti aventura lui Napoleon, nu se înţelege nimic din Revoluţia Franceză şi, fără revoluţie, nu e posibil să-ţi faci o idee aprofundată despre Ludovic al XIV-lea şi Ludovic al XI-lea. Ultimul război european e un punct de plecare indispensabil pentru a reconstitui formarea monarhiilor naţionale în secolele XV şi XVI. Ceea ce este explică ce-a fost şi nu invers. Iată de ce istoricii antici şi moderni nu sînt decît nişte cronicari cu ochi şi cu geniu de cîrtiţă. Numai procedînd de-a-ndoaselea, istoria va deveni o adevărată ştiinţă. E momentul, şi în acest domeniu, să adoptăm regula preţioasă care a făcut gloria celorlalte ştiinţe: mergînd de la cunoscut la mai puţin cunoscut, spre necunoscut. Dar cel mai cunoscut pentru noi nu e oare timpul în care trăim? *Ergo*, cel dintîi capitol al oricărei lucrări de istorie trebuie să cuprindă întotdeauna „ultimele noutăţi" şi cel din urmă capitol al oricărei lucrări de istorie universală bine făcută nu va putea cuprinde decît facerea lumii.

— Şi cum procedaţi pentru a aplica această metodă inversă la biografii?

— Se aplică minunat. S-a spus de multă vreme că nu se poate judeca un om decît la sfîrşitul vieţii. Şi a judeca înseamnă, pentru un om de ştiinţă, a înţelege. Pentru a înţelege un om mare, trebuie să pornim, în mod necesar, din ziua în care a murit. Viaţa lui Cezar începe efectiv din ziua în care a fost asasinat. De ce a fost asasinat? Şi iată-ne în stare să ajungem încet-încet la ambiţiile sale, la campaniile,

la dictatura sa. Trecerea Rubiconului ne deschide calea spre înțelegerea rivalității sale precedente cu Pompei, iar această rivalitate explică simpatiile sale democratice, care, la rîndul lor, își găsesc justificarea în legăturile sale cu Catilina. Dacă paragraful final al vieții lui Cezar privește nașterea lui, nu-i nimic extraordinar aici: fie că Cezar intră în mormînt după metoda vechilor istorici sau că se reîntoarce după metoda mea în pîntecul mamei sale, rezultatul este absolut același: din acest moment, fie că e vorba de naștere sau de moarte, Cezar *nu mai există*.

— Așa încît istoria dumneavoastră...

— Istoria mea începe în 1919, după era vulgară, cu tratatul de la Versailles și se isprăvește cu povestirea Facerii lumii, cînd, după cum spune *Geneza*, „pămîntul era singurătate și haos și întunericul acoperea abisul". După cum vezi, începutul și sfîrșitul se întîlnesc perfect, aș zice chiar că se unesc și se identifică: haos și întuneric la început, haos și întuneric la sfîrșit. Marele inel al Istoriei se închide.

Cu aceste cuvinte, profesorul Killaloe își ridică de pe *rocking chair*[1] lunga sa persoană și, cu un zîmbet hamletian, mă invită să-l întovărășesc în plimbarea sa zilnică la Sfinx.

1. Balansoar (engl., orig.) (n.r.).

Thormon soteriologul

Luxor, 6 ianuarie

NU ERAU DE AJUNS interpretul piramidelor și animatorul mumiilor: azi un alt vizionar a venit să se împiedice de mine. Îl cheamă Thormon și se laudă că ar fi strănepotul unui sacerdot al lui Amon-Ra. Mi s-a părut a fi un aventurier levantin care umblă după bani. E înalt, puternic, cu un chip rotund, de culoarea scorțișoarei, brăzdat de cicatrice roșcate.

Mi-a declarat că meseria sa e soteriologia, adică știința eliberărilor.

— Toate popoarele antice, mi-a spus el, au crezut în metempsihoză, chiar și azi o mare parte din India mai crede. Iar primitivii, mai aproape decît noi de adevărul revelat, nu fac deosebire între oameni și animale: un om, după credința lor, poate să se transforme în animal și un animal în om. Dacă Africa cunoaște oameni-tigri, Europa cunoaște oameni-lupi. Pe de altă parte, psihologii, zoologii, crescătorii și îmblînzitorii au recunoscut, în cele mai multe animale, urme de inteligență omenească. Faimoasele experiențe cu cai de la Elberfeld și cercetările lui Köhler asupra maimuțelor au arătat clar că de acum înainte psihologia animalelor nu e cu mult deosebită de cea umană, ceea ce confirmă în mod decisiv teoria care vede în animale reîncarnarea sufletelor omenești.

Dacă metempsihoza e adevărată, trebuie să admitem că în cea mai mare parte din animale se găsește închis sufletul unui om. Atunci, se impune conștiinței noastre morale întrebarea: cum să eliberăm atîtea suflete încarcerate? În ce fel să redăm acestor oameni, reapăruți sub formă de animale, vechea lor identitate?

În fața acestei opere de mîntuire, orice alt ideal omenesc dispare. Unii dintre semenii noștri suferă sclavia foamei și a muncii, dar ei măcar sînt oameni. Pot vorbi, iubi și mai ales posedă mîini, aceste miraculoase instrumente pe care nici o mașină nu va ajunge să le egaleze. Gîndiți-vă ce chinuri ați îndura, dacă sufletul dumneavoastră după moarte ar fi închis în pielea păroasă a unui urs sau în solzii unui șarpe! Să gîndești și să dorești ca orice creatură omenească și să fii silit să trăiești ca o brută, fără să ai măcar mîngîierea cuvîntului, a rîsului și a milei celorlalți!

Eu m-am consacrat de douăzeci de ani căutării secretului care ar transforma iar animalul în om. Anticii ne-au lăsat nu numai amintirea metamorfozei omului în animal, dar și pe cea a animalului în om. Din nefericire însă, n-au insistat asupra metodelor întrebuințate ca să obțină această întoarcere. Numai Homer și Apuleius fac unele aluzii, dar nimic mai mult. În *Odiseea*, Circe îi unge pe tovarășii lui Ulise cu un balsam, pentru ca din porci să se prefacă iar în greci; și măgarul lui Apuleius devine din nou om. Dar, vai, tradiția nu ne-a transmis rețeta filtrului lui Circe și, oricîte amestecuri am încercat, porcii au rămas din nefericire tot porci. De mai multe ori i-am silit pe măgari să mănînce trandafiri, dar fără nici un rezultat: ori în acei măgari nu era ascuns nici un om, ori e nevoie de o specie de trandafiri dispărută azi.

Un savant englez, domnul Wells, sfătuiește să se întrebuințeze educația directă, așa cum era practicată de doctorul Moreau. Am încercat și asta, dar cu aceleași rezultate: se pare că, după oarecare timp, animalele își recapătă conștiința de oameni, dar după o scurtă revenire recad în starea lor de pură animalitate. Nu sînt pe calea cea bună: e nevoie de un reactiv exterior cu efect imediat.

Dar motivul principal pentru care nu mi-am atins încă scopul este sărăcia mea. Am și obținut, în teorie, două formule pe care le consider sigure; dar pentru a le pune în practică e nevoie de multe luni de lucru și, mai cu seamă, de substanțe minerale și vegetale greu de găsit și deci foarte scumpe.

Dumneavoastră sînteți un om cu inimă mare și nu veți rămîne nesimțitor la disperarea zilnică a atîtor milioane de frați de-ai noștri închiși în pielea animalelor în toate colțurile pămîntului. Sînteți bogat și puteți să mă ajutați. Se va scrie într-o zi, în istorie, că mulțumită lui Gog s-a întemeiat soteriologia și că nenumărate creaturi îi datorează eliberarea și redobîndirea demnității.

Observînd că aveam de-a face cu un șarlatan, am păstrat pentru mine obiecțiile pe care le-aș fi putut opune acestei stupide fantezii. Dar n-am putut să scap de acest eliberator cu mai puțin de trei lire sterline.

Canibalul pocăit

Dakar, 28 ianuarie

BĂTRÎNUL NSUMBU, pe care l-am luat ca să-mi ţină de urît, e prea melancolic. Nu credeam că un negru s-ar putea lăsa învins de remuşcări pînă la acest punct. Atît de mult se căieşte, că a devenit nesuferit.

Nsumbu are şaptezeci şi cinci de ani şi a crescut în vremea în care în tribul său înflorea încă, fără scrupule sau restricţii, obiceiul, cu faimă rea, al antropofagiei. Patruzeci de ani în şir, Nsumbu a mîncat de toate şi, cît se poate de des, carne omenească, albă sau neagră, indiferent.

Dar la sfîrşitul secolului trecut satele care ţineau de tribul său au fost cuprinse într-una din noile colonii europene şi canibalismul a fost reprimat crunt: cei care erau suspectaţi de a fi ucis au fost ucişi. Cadavre existau ca şi înainte, dar n-a mai fost posibil să se hrănească nimeni cu ele.

În această epocă de reacţiune, Nsumbu n-a făcut nimic. Străinii îi luaseră de pe masă cea mai bună hrană. Nsumbu a devenit trist, însă, de frică, n-a vrut să recurgă la fraudă ca să-şi procure, în ciuda legilor, hrana preferată. Acestei precauţii îi datorează faptul că e încă viu şi aproape celebru în acest colţ al Africii, ca unul dintre veteranii antropofagiei. Străinii care trec pe-acolo îl pun să povestească şi-i dau ceva bani.

M-am gîndit să-l iau cu mine, pentru a mă bucura, în momentele de plictiseală, de o conversaţie mai puţin anostă ca de obicei. Oamenii care vorbesc mereu de tablouri, de baluri, de binefaceri sau de probleme industriale mi-au devenit nesuferiţi. Un

om care a devorat, în patruzeci de ani de canibalism, cel puţin trei sute de semeni ar trebui să închege o conversaţie infinit mai „apetisantă" decît un *clergyman*[1], un boss sau un estet. Dar a fost o dezamăgire.

Pentru mine, care în general îi detest pe oameni, chiar şi înfăţişarea unui canibal e reconfortantă. Uitîndu-mă la Nsumbu, mă gîndesc cu o sadică satisfacţie că acea burtă încreţită de bătrîn a fost mormîntul unei falange de oameni, egală în număr cu a eroilor de la Termopile. Dacă fiecare dintre noi, în cursul vieţii sale, ar consuma un număr egal de semeni, teoriile lui Malthus ar fi combătute din punct de vedere economic şi practic. Trei sute de oameni reprezintă, oricum, mai bine de două sute de chintale de carne sănătoasă şi gustoasă.

Nsumbu n-avea nimic de zis împotriva calităţii omului ca hrană.

— Nu toţi oamenii, îmi spunea el, sînt la fel de digerabili, dar gustul lor e întotdeauna plăcut şi delicat. Putem să ne lăudăm că, printre alte superiorităţi ale speciei umane, carnea noastră e mai bună decît a tuturor animalelor şi, de asemenea, orice s-ar zice, mai hrănitoare. După ce făcusem un prînz bun dintr-un duşman fript, puteam să postesc, chiar lucrînd, cîteva zile. Sînt unii care preferă femeile, alţii copiii. Cît despre mine, am apreciat întotdeauna oamenii bine făcuţi şi mi-a mers excelent. Mîncînd un animal, după cum ştiţi, dobîndeşti şi calităţile lui. Ca să devii curajos, trebuie să mănînci inimi de lei; ca să fii şiret, să mănînci creieri de vulpe. Hrănindu-mă cu oameni maturi, am cîştigat forţă şi înţelepciune şi-am putut trăi pînă la această vîrstă.

Dar pînă la urmă carnea omenească te plictiseşte. Bunătatea ei te dezgustă de orice altă carne, însă pe urmă devine, la rîndul ei, dezgustătoare. Mereu acel gust dulceag, acele limbi care seamănă întotdeauna cu ale noastre, acele mîini care adeseori ne-au mîngîiat, acele inimi pe care le-am simţit bătînd!

Şi pe urmă mai e şi pericolul sufletelor. Mîncînd atîţia oameni, vreun suflet sfîrşeşte prin a se instala

1. Cleric (engl., orig.) (n.r.).

în noi și atunci se răzbună. Eu am impresia că acum sălășluiesc în mine patru sau cinci care mă chinuiesc: cînd unul, cînd altul și cîteodată toate împreună. Cel mai puternic, cred, este sufletul unui alb milostiv care m-a torturat ani în șir cu ispitele credinței. Iar acum, cînd am ajuns la bătrînețe, tocmai acest suflet a pus stăpînire pe mine. Nu pot să-mi amintesc fără dezgust de veselele banchete victorioase din tinerețea mea, cînd tribul izbutise o vînătoare bună și în sat erau prăzi vii ca să te saturi o săptămînă. În schimb, îmi vin în minte, cu remușcări mistuitoare, unele figuri disperate de victime care își așteptau moartea, legate în coliba sacrificiului, în mijlocul urletelor noastre flămînde. Misionarii au dreptate: e un păcat să-ți mănînci semenii, aceștia au un suflet ca și noi. Carnea omenească e cea mai gustoasă dintre mîncăruri, dar tocmai pentru asta ai mai mult merit cînd te lipsești de ea. Vouă, albilor, care vă abțineți, Stăpînul Cerului v-a dat drept răsplată stăpînirea întregului pămînt.

Mă tem că Nsumbu a dat în mintea copiilor din cauza vîrstei. Spre marea mirare a bucătarului meu, nu mănîncă decît legume și fructe. Civilizația l-a stricat: l-a făcut să devină uman și vegetarian. Cred că voi fi silit să-l concediez în cel dintîi port în care vom face escală.

Cele mai noi orașe

Cape Town, 8 noiembrie

CINE I-O FI SPUS domnului Sulkas Perkunas că într-adevăr mă gîndeam să creez un oraș nou? După cîte îmi amintesc, n-am mărturisit niciodată nimic nimănui. Și cum o fi făcut acest extraordinar lituanian ca să mă descopere tocmai în sudul Africii, unde speram să rămîn, în sfîrșit, necunoscut?

Domnul Sulkas Perkunas n-a vrut să-mi satisfacă această curiozitate. E un om de aproape treizeci de ani, însă posomorît și acru ca un director de casă de corecție care ar avea șaizeci. Pe fața sa arsă de soare și înroșită se deschid doi ochi albaștri, luminoși, aproape albi, atenți și severi, ca ochii copiilor săraci. Lung și uscat, îmbrăcat prost, cu o pălărie foarte mare de pîslă cenușie, s-a apropiat de mine cu îndrăzneală, pe cînd intram în hotel, și mi-a cerut o întîlnire, pentru o conversație care, zicea el, nu putea suferi amînare. L-am invitat să intre într-o sală de așteptare. Am observat atunci că avea părul blond și că ținea sub braț un sul mare de hîrtie.

— Nu voi pierde vremea cu scuze inutile, a început el. Sînt Sulkas Perkunas și fac planuri de orașe. Mi-am început studiile în Germania, ca arhitect, dar mi-am pierdut repede gustul pentru o artă care se limitează, în mod stupid, la edificii izolate, supuse sclaviei estetice a celor existente dinainte. După părerea mea, a sosit era creației integrale și vremea orașelor diferențiate. Un arhitect nu mai poate concepe un templu sau un palat în sine, pe care să-l înglobeze într-un complex învechit, ci doar o masă compactă de construcții, inspirată de o concepție

unitară și revoluționară. Închipuiți-vă un poet modern care ar vrea să introducă un vers de-al lui în mijlocul unui cînt din *Iliada* sau o scenă inventată de el în mijlocul unui act de Shakespeare. Ceea ce li se cere arhitecților moderni și ceea ce aceștia execută, în mod laș, e o absurditate de acest soi.

Eu nu înțeleg să vă propun planuri pentru o vilă, pentru un teatru, o bancă sau pentru un *kursaal*[1]. Acestea sînt lucruri bune pentru arhitecții de duzină, fără conștiință și fără stil. Eu, dimpotrivă, vă ofer proiecte de orașe întregi, deosebite de toate cîte există. Presupun că numai dumneavoastră veți putea înțelege noutatea artei mele și vă veți hotărî să alegeți unul pe care să-l construiți într-adevăr.

Toate aceste adunături de case împrăștiate prin lume care se cheamă orașe sînt, în afara unei oarecare patine, de o uniformitate care te înfurie.

Nici unul n-a fost conceput de un geniu ca o sinteză, ca o operă de artă, și executat cu fidelitate spirituală, ca să întrupeze în piatră o idee. Cele mai multe sînt adunături monstruoase datorate întîmplării și capriciilor generațiilor și toate țin seamă de nevoile uzuale ale odioasei vieți în comun. Pretutindeni, clădiri cu uși și ferestre, cît se poate de bine aliniate, grămezi de moloz locuite, care pot plăcea acvafortiștilor, decadenților sau speculanților, dar îi dezgustă pe cei care au o idee mai delicată despre demnitatea omenească...

— Iartă-mă, l-am întrerupt eu, am auzit pînă acum destulă teorie. Ai vorbit, mi se pare, de proiecte...

— Iată-le, a răspuns fără să clipească Sulkas Perkunas, dar nu pot, din nefericire, decît să vă schițez în cîteva cuvinte unele dintre creațiile ce v-ar putea ispiti mai mult. Pot să vă ofer, de exemplu, un oraș fără case, compus în întregime din clopotnițe și turnuri, o pădure mîndră de trunchiuri de piatră și de cărămidă. Sau, dacă v-ar plăcea mai mult, un oraș format dintr-o singură clădire: un palat uriaș, lat de o milă, cu galerii, coridoare și balcoane nesfîrșite, scări și etaje multiple și de proporții întinse, curți

1. Cazinou (rusă, orig.) (n.r.).

și subsoluri bine împărțite, în așa fel încît să poată adăposti, sub acoperișul său unic și enorm, zeci de mii de locuitori.

Dar poate că v-ar conveni mai mult un oraș făcut în întregime din case foarte înalte, fără uși și ferestre. Intrările locuințelor sînt niște chepenguri care se deschid la nivelul pămîntului și camerele primesc lumina de sus sau prin deschizături în pereții opuși fațadei. Străzile ar fi, în acest oraș, niște coridoare lungi printre ziduri goale, albe de tot sau, dacă preferați, zugrăvite de pictori vizionari pînă sub acoperiș.

Sau ați dori, mai curînd, Orașul Egalității Perfecte? Acesta e format din mii de case absolut la fel: de aceeași înălțime, de același stil, de aceeași culoare, cu același număr de uși și de ferestre. Ansamblul poate părea puțin monoton, dar efectul e impresionant, fără să pui la socoteală valoarea simbolică evidentă ce întrece idealul tuturor timpurilor.

Dar, în cazul în care Orașul Egalității Perfecte nu v-ar atrage, aș putea să vă propun altul, mult mai original: Orașul Invizibil. Cine l-ar privi de departe, nici n-ar observa că există: ar vedea calcane lungi de ciment care se încrucișează și nimic altceva. Apropiindu-se, ar observa că pe laturile acestor calcane se află puțuri pătrate, asemănătoare, în mic, cu gurile de metrou și că înăuntru coboară scări ce conduc spre locuințe; pentru că acest oraș e clădit în întregime la subsol și locuințele sînt subterane. Totuși nu lipsește nici aerul, care e introdus și împrospătat prin tuburi reci sau încălzite, în funcție de anotimp, nici lumina, care e asigurată prin instalații automate.

În cazul în care orașul subteran nu vă satisface, pot zidi pentru dumneavoastră Orașul Multicolor, cu case în stil geometric, dar toate pictate în culori pure, foarte vii. Și dumneavoastră trebuie să fiți dezgustat de tonurile cenușii și negre care predomină în orașele septentrionale sau de cele prea luminoase din orașele orientale. În orașul conceput de mine, dimpotrivă, veți avea palate zugrăvite în roșu, case de închiriat în verde întunecat, edificii publice în galben metalic și, pentru cei bogați, castele în întregime aurite sau argintate.

Sau aș putea să vă ofer ceva chiar mai nou și mai igienic: Orașul Suspendat. Străzile s-ar prezenta ca niște șiruri de ziduri foarte înalte: în vîrf, unde sînt acum acoperișurile, ar fi terase mari de pămînt, prefăcute în grădini, iar în mijlocul acestor grădini s-ar înălța *cottage*-uri de locuit. Comunicația ar fi asigurată de ascensoare, pentru chiriași și de avioane, pentru călători.

Dacă un astfel de oraș vi se pare periculos sau incomod, pot să vi-l propun pe cel mai original dintre toate: Orașul-Cimitir. Acesta ar constitui un acord practic și sugestiv între viață și moarte. Mormintele ar trebui să fie spațioase și aerisite, astfel încît să-i poată adăposti, la un loc, pe vii și pe morți. Capelele familiilor ar putea fi transformate, după nevoie, în săli de banchete comune și o parte a cuptorului crematoriului ar putea fi amenajată ca bucătărie colectivă. Fiecare familie ar putea să-și țină morții acasă, închiși în firidele din perete, și astfel cultul morților ar fi cu mult ușurat. Drept locuitori ar fi nevoie aici de admiratori ai lui Anne Radcliffe, ai lui Hoffmann și ai lui Poe, dar n-ar fi imposibil să aduni cîteva mii pentru a popula acest oraș, care ar fi unic în lume. M-am mai gîndit că s-ar putea construi în mijloc, pentru a folosi drept primărie, un schelet gigantic de marmură galbenă. Prin coloana vertebrală ar trece scara, iar craniul enorm ar servi drept sală: închipuiți-vi-i pe consilieri, care s-ar ivi în orbitele goale ce ar ține loc de ferestre, și pe primar, care s-ar arăta să vorbească mulțimii în îngrăditura dinților, transformată în balcon.

Sau v-ar plăcea, dimpotrivă, Orașul Uriaș? Imaginați-vă bulevarde lungi, mărginite de palate mari, înalte ca niște catedrale, toate de marmură albă și de culoarea sîngelui, iar în mijlocul străzilor, statui de uriași, trecători nemișcați și eterni. Apoi, ici și colo, scări foarte largi, nesfîrșite, care să se piardă în cer și deasupra lor giganți de bronz, în care par să urce spre porțile mari ale Arcului Stelei sau spre altare de dimensiunea unor piețe ori către obeliscuri de aramă care ar părea că ating constelațiile. Va fi un oraș destul de costisitor, dar mai frumos decît

un vis de Piranesi și decît un poem de William Blake, superior metropolelor Ninive și Persepolis și tuturor fanteziilor.

— Cît ar costa?

— Cel puțin douăzeci și cinci de miliarde, a răspuns uscatul și seriosul Sulkas Perkunas.

— Bine. Îmi vei aduce peste un an devizul, planul la scară de unu pe zece mii, prospecte și desene panoramice.

Și spunînd acestea, m-am ridicat pentru a-l conduce pe periculosul plănuitor de orașe. Domnul Sulkas Perkunas și-a strîns în tăcere foile și a adăugat numai atît:

— Voi fi punctual.

Apoi, în sfîrșit, schițînd un salut, ieși în grabă din cameră și din hotel.

Trustul fantomelor

Alger, 19 februarie

DE MAI MULTE ZILE băgasem de seamă că eram urmărit de un fel de monstru timid, care nu se hotăra niciodată să mă oprească. Un cocoşat enorm şi şchiop, foarte palid la faţă şi ciupit de vărsat. Ori de cîte ori îl priveam cu atenţie, se înroşea şi faţa lui părea o mască de teracotă presărată cu pete albicioase.

Azi-dimineaţă eram singur, în afara oraşului, la Bouzaréah, unde mă dusesem să vizitez faimoasa moschee, cînd deodată monstrul s-a ivit lîngă mine şi mi-a vorbit:

— Nu vă temeţi, mi-a spus, mă prezint imediat: Leon Blandamour, industriaş, licenţiat în matematici şi fondatorul Societăţii Internaţionale de Metafizică Aplicată. Puteţi să-mi acordaţi zece minute?

Cocoşatul scoase din buzunar un ceas de argint înnegrit.

— 9: 36.

Şi, fără să aştepte aprobarea mea, continuă:

— Cunoaşteţi, fără îndoială, progresele metafizicii, care e rezultatul ştiinţific al vechiului spiritism. Sînt sigur că acceptaţi ca probate faptele supranaturale ce se produc în experienţele numite, impropriu, şedinţe de spiritism. Cei mai mari savanţi din lume, printre alţii şi William James al dumneavoastră, le-au probat şi le-au admis. Nu-i nevoie să crezi în reîncarnarea morţilor ca să recunoşti că în unele împrejurări determinate, prin intermediul oamenilor dotaţi cu calităţi supranaturale, se produc fapte în aparenţă minunate, pe care vechea ştiinţă nu le poate explica.

Nu vreau să vă convertesc la medianism. Dumneavoastră sînteţi un spirit practic şi vreau să vă expun principiul care m-a condus la întemeierea societăţii mele.

Manifestările, să zicem spiritualiste, există, dar pînă acum nimeni nu s-a gîndit să le exploateze, vreau să spun să le aplice la nevoile vieţii practice. E vorba, în cîteva cuvinte, de a face să pătrundă în industrie chiar şi ceea ce e ocult.

Luaţi, de exemplu, telepatia, care e unul din fenomenele cele mai sigure şi mai verificate. De ce nu ne-am servi de ea, ca să înlocuiască telegrafia fără fir, educînd persoanele cele mai potrivite în acest scop? Ştiţi, desigur, că există medii care reuşesc să ridice, fără a le atinge, chiar obiecte grele: acestea n-ar putea să devină, supunîndu-le anumitor reguli, motoare vii? Sînt altele care reuşesc să citească o scrisoare închisă într-un plic: ar putea fi transformate în funcţionari preţioşi pentru serviciile de cenzură şi de poliţie. Alte medii, încă mai puternice, reuşesc să facă să treacă unele obiecte prin pereţi, adică le dematerializează în aşa fel încît atomii pot să pătrundă prin porii cei mai invizibili ai unui obstacol solid, apoi le materializează din nou în forma lor iniţială; iată noi orizonturi pentru industria ştiinţifică a furtului.

Există apoi medii încă mai prodigioase, care reuşesc să producă fragmente de materie vie, numită ectoplasmă. În stare de transă acestea creează, dintr-o materie aproape fluidă, dar vizibilă, membre omeneşti şi cîteodată fiinţe întregi pe care ignoranţii le numesc „spectre". Vă amintiţi de faimoasele materializări antropomorfe ale Katiei King, mediul lui Crookes? Vreme de mulţi ani am studiat problema conservării spectrelor şi în sfîrşit am rezolvat-o. Pînă acum, aceste fantome, deşi reale, dispăreau la sfîrşitul şedinţei, cu grave pierderi pentru ştiinţă şi pentru binele omenirii. Eu am reuşit să le fac stabile, durabile şi, în practică, nemuritoare. Dacă vreţi, vă voi arăta una, care locuieşte în casa mea de aproape un an şi mi-e infinit de utilă. Înţelegeţi că asemenea creaturi aproape ireale, însă vii şi inteligente, ar fi extrem de

căutate în orice țară din lume. Să ai în serviciul tău un spectru dintr-o materie foarte subtilă, care să poată pătrunde unde ne e interzis nouă, care să poată vedea și auzi ceea ce pentru noi e obscur și mut, care să-i poată zdrobi pe dușmanii noștri și să fie tovarășul nopților noastre – intermediar amfibiu între lumea aceasta și lumea cealaltă –, să ai o ființă nenăscută, cum sînt toate celelalte, o creatură pseudo-antropică foarte serviabilă, căruia îi e permis ceea ce altora le e interzis, ar fi un lux nemaiauzit, un noroc nespus și miraculos. O societate anonimă pentru fabricarea și conservarea spectrelor ar aduce foloase fabuloase. Industria deține acum controlul și monopolul asupra tuturor forțelor naturii, în afară de cea mai admirabilă din toate: spiritul. Aceste apariții nesigure și efemere, care pînă acum au servit numai la satisfacerea curiozității și vanității psihiatrilor și a dorinței de mister și de emoții a ocultiștilor, pot să devină, pentru folosul tuturor, instrumente de progres și de bunăstare. Poporul fantomelor, pînă acum refractar, poate face parte din economia mondială. Pentru omul modern, chiar și sufletul trebuie să fie exploatat și comercializat. De ce n-ați accepta să fiți președintele consiliului meu de administrație? Cîteva milioane ar fi de-ajuns pentru a impune pe piețele mari trustul fantomelor stabile și docile. Dacă din întîmplare aveți îndoieli, vă voi arăta chiar azi primul produs autentic obținut prin metoda mea. Sper că vă va face plăcere să-l puneți la încercare. Am impresia, pe care n-am putut-o controla, că e un spectru de sex feminin, dar nici un sunet nu iese din gura sa, adică din acea linie de umbră care pe figura sa vaporoasă închipuie gura. Dar capacitatea sa de supunere...

În clipa aceea, mi-am scos la rîndul meu ceasul și i l-am arătat cocoșatului:

— 9: 58. Nu te-ai ținut de cuvînt. Bună ziua.

Fără să mai adaug nimic, i-am întors spatele și m-am îndreptat repede spre automobilul care mă aștepta la cîțiva pași de moschee.

Ideile lui Benrubi

Geneva, 30 iulie

AM PUBLICAT în mai multe ziare acest anunț:

„Caut secretar poliglot, filozof, celibatar, răbdător, nomad. A se prezenta pînă pe 20 iulie, la Hotel Mon Repos, la ora zece seara".

Cum sufăr de cîtva timp de insomnie, examinarea candidaților m-ar fi putut ajuta să-mi trec noaptea.

S-au prezentat șaizeci și trei. Din acești șaizeci și trei, patruzeci și șapte erau evrei. Am ales un evreu: cel care mi s-a părut mai inteligent decît toți.

Doctorul Benrubi are toate calitățile cerute de mine și cîteva în plus, la care nu mă gîndisem. E un tînăr scund, cu spatele puțin încovoiat, cu obrajii scofîlciți, cu ochii duși în fundul capului, cu părul puțin albit, cu tenul de culoarea noroiului verzui din mlaștini. S-a născut în Polonia, și-a făcut primele studii la Riga, și-a luat doctoratul în filozofie la Jena, în filologie modernă la Paris, a dat lecții la Barcelona și la Zürich. Are o înfățișare foarte sărăcăcioasă și expresia unui cîine care se teme să nu fie bătut, dar care știe, totuși, că e necesar.

Tot vorbind, l-am întrebat cum se face că evreii sînt, de obicei, așa de inteligenți și așa de fricoși.

— Fricoși? Vorbiți, probabil, de curajul fizic, material, animal. Cît despre cel spiritual, evreii sînt nu numai curajoși, ci chiar temerari. N-au fost niciodată eroi, în înțelesul barbar, cred că nici măcar în vremea lui David, dar au înțeles cei dintîi dintre toate popoarele că valoarea adevărată a omului constă mai curînd în a-și exercita inteligența decît în a omorî ființe asemenea lui.

Apoi, după ce s-au împrăștiat, evreii au fost întotdeauna fără țară, fără conducere, fără armată: grupuri slabe în mijlocul mulțimilor care-i urau. Cum vreți să se fi dezvoltat în ei eroismul cruciaților și al condotierilor?

Ca să nu fie exterminați, au fost siliți să inventeze mijloace de apărare și au găsit două: banul și inteligența.

Evreii nu iubesc banul. Literatura lor, începînd cu profeții, e pe trei sferturi o glorificare a săracilor. Dar ca să te aperi de oameni, trebuie să-i distrugi cu fierul și să-i cumperi cu aurul. Neputînd întrebuința fierul, evreii se apără, în lipsă de altceva, cu aurul, metal mai estetic și mai nobil. Florinii au fost sulițele lor, ducații săbiile lor, lirele sterline puștile lor, dolarii mitralierele. Arme nu întotdeauna eficace, dar din secol în secol tot mai puternice, din cauza întorsăturii pe care o ia civilizația. Evreul, devenit capitalist în legitimă apărare, s-a pomenit, din cauza decăderii morale și mistice a Europei, unul din stăpînii pămîntului, însă împotriva voinței și a geniului său. Mai întîi, l-au silit să fie bogat; apoi au proclamat că bogăția contează mai mult decît orice, așa încît, prin voința dușmanilor săi, săracul din *Biblie* și prizonierul ghetourilor a devenit stăpînul săracilor și al bogaților.

Ceea ce fusese un instrument de protecție pentru ei a devenit, cu vremea, un instrument de răzbunare; și, după mine, mai ales inteligența, care e mai puternică decît aurul, a fost un astfel de instrument. Ce putea să facă evreul călcat în picioare și scuipat pentru a se răzbuna pe dușmanii săi? Să umilească, să înjosească, să dizolve idealurile *goimilor*, să distrugă valorile grație cărora se zice că dăinuiește creștinismul. De fapt, dacă observați bine, inteligența evreiască n-a făcut altceva, de un secol încoace, decît să sape din temelie și să murdărească credințele voastre cele mai scumpe, coloanele care susțineau edificiul gîndirii voastre. Din momentul în care evreii au avut libertatea de a scrie, tot eșafodajul vostru spiritual amenință să cadă.

Romantismul german crease idealismul și reabilitase catolicismul: iată că vine un jidănaș din Düsseldorf, Heine, care cu verva sa veselă și răutăcioasă își bate joc de romantici, de idealiști și de catolici.

Oamenii au crezut întotdeauna că politica, morala, religia și arta sînt manifestări superioare ale spiritului, care n-au nimic de-a face cu punga și cu pîntecele: iată că apare un ovrei din Trier, Marx, și demonstrează că toate aceste lucruri foarte ideale se amestecă în gunoiul economiei vulgare.

Toată lumea și-l închipuie pe omul de geniu ca pe o ființă divină și pe criminal ca pe un monstru: pe neașteptate vine un evreu din Verona, Lombroso, și arată clar ca lumina zilei că geniul e un semi-nebun epileptic și criminalii nu sînt altceva decît supraviețuitorii strămoșilor noștri, deci rudele noastre apropiate.

La sfîrșitul secolului XIX, Europa lui Tolstoi, a lui Ibsen, a lui Nietzsche, a lui Verlaine își făcea iluzia că aceea e una din marile epoci ale omenirii: iată că apare un evreu din Budapesta, Max Nordau, și se distrează explicînd că faimoșii voștri poeți sînt niște degenerați și că civilizația voastră e bazată pe minciună.

Fiecare din noi e convins că este, în ansamblu, un om normal și moral: iată că se prezintă un evreu din Freiburg, în Moravia, Sigmund Freud, și descoperă că în cel mai virtuos și mai distins gentleman se ascunde un incestuos, un asasin în devenire.

Din vremea „curților dragostei"[1] și a Dulcelui Stil Nou[2] sîntem obișnuiți să considerăm femeia ca pe un ideal, ca pe un buchet de perfecțiuni: iată că intervine un evreu din Viena, Weininger, și demonstrează științific și dialectic că femeia e o ființă mîrșavă, un abis de murdărie și de josnicie.

Intelectualii – filozofii și nu numai – au considerat întotdeauna că inteligența e unicul mijloc de a ajunge la adevăr, care e cea mai mare glorie a omului: iată că se ivește un evreu din Paris, Bergson, care, prin analizele sale subtile și geniale, înlătură primatul inteligenței, dărîmă edificiul milenar al platonismului și ajunge la concluzia că gîndirea conceptuală e incapabilă să cuprindă realitatea.

1. *Cours d'amour* – reuniuni literare medievale, la care participau în general bărbați și femei nobile și la care se discutau aspecte ale iubirii curtenești (n.r.).
2. Dolce Stil Novo – mișcare literară italiană din secolul XIII al cărei promotor este Dante Alighieri (n.r.).

Religiile sînt considerate aproape de toți oamenii ca fiind rezultatul unei admirabile colaborări între Dumnezeu și facultatea cea mai remarcabilă a omului: iată că un evreu din Saint-Germain-en-Laye, Salomon Reinach, își bate capul să demonstreze că religiile nu sînt altceva decît o rămășiță a vechilor tabuuri sălbatice, sisteme de prohibiție, cu suprastructuri ideologice variabile.

Ne închipuim că trăim liniștiți, într-un univers solid, avînd ca bază Timpul și Spațiul, considerate distincte și absolute: iată că apare un evreu din Ulm, Einstein, și stabilește că timpul și spațiul absolut nu există, că totul e bazat pe o veșnică relativitate, și edificiul vechii fizici, mîndria științei moderne, este distrus.

Raționalismul științific era sigur de a fi cucerit gîndirea și de a fi oferit cheia realității: iată că se înfățișează un evreu din Lublin, Meyerson, și risipește și această iluzie: legile raționale nu se adaptează niciodată în întregime realității, există întotdeauna un reziduu ireductibil și rebel care sfidează pretinsul triumf al rațiunii.

Și s-ar putea continua. Nu vorbesc de politică, unde dictatorul Bismarck îl are ca antagonist pe evreul Lassalle, unde Gladstone a fost întrecut de evreul Disraeli, unde Cavour îl are ca mînă dreaptă pe evreul Artom, Clemenceau pe evreul Mandel și Lenin pe evreul Trotki.

Observați că n-am scos în evidență nume obscure sau de mîna a doua. Europa intelectuală e, în mare parte, sub influența sau, dacă vreți, sub vraja marilor evrei pe care i-am menționat. Născuți printre popoare diferite, consacrîndu-se cercetărilor diverse, toți, germani și francezi, italieni și polonezi, poeți și matematicieni, antropologi și filozofi, au o trăsătură comună: aceea de a pune la îndoială adevărurile recunoscute, de-a înjosi ceea ce e sus, de-a murdări ceea ce pare curat, de-a zdruncina ceea ce pare solid, de-a omorî cu pietre ce este respectat.

Acest efect dizolvant al otrăvurilor pe care le picurăm de secole este marea răzbunare evreiască împotriva lumii grecești, latine și creștine. Grecii

ne-au disprețuit, romanii ne-au decimat și ne-au împrăștiat, creștinii ne-au torturat și ne-au jefuit, iar noi, prea slabi pentru a ne răzbuna prin forță, am pornit o ofensivă tenace și corozivă împotriva pilaștrilor pe care se sprijină civilizația născută din Atena lui Platon și din Roma împăraților și papilor. Și răzbunarea noastră vine la timp. Ca mari capitaliști, noi dominăm piețele financiare într-o vreme în care economia este totul sau aproape totul: ca gînditori, dominăm piețele intelectuale, sfărîmînd vechile credințe sacre și profane, religiile revelate și pe cele laice. Evreul reunește în sine două extreme dintre cele mai redutabile: e despot în domeniul materiei și anarhic în domeniul spiritului. Sînteți servitorii noștri în ordinea economică și victimele noastre în ordinea intelectuală. Poporul acuzat de a fi ucis un Dumnezeu a vrut să-i ucidă și pe idolii inteligenței și ai sentimentului și vă silește să îngenuncheați înaintea celui mai mare idol, singurul care a rămas: Banul. Umilința noastră, care ține de la sclavia babiloniană pînă la înfrîngerea răscoalei lui Bar-Kochba și se perpetuează în ghetouri pînă la Revoluția Franceză, e în sfîrșit răzbunată. Acest paria al popoarelor poate cînta imnul unei duble victorii.

Vorbind, micul Benrubi se aprinsese puțin cîte puțin: ochii îi scînteiau din fundul orbitelor, mîinile lui slabe tăiau aerul, vocea, din răgușită, i se făcuse stridentă. Băgă de seamă că spusese prea multe și tăcu dintr-odată. În cameră se lăsă o tăcere lungă. La sfîrșit, doctorul Benrubi mă întrebă cu o voce timidă și slabă:

— N-ați putea să-mi dați un avans de o mie de franci din salariul meu? Trebuie să-mi fac o haină, aș vrea să-mi plătesc unele mici datorii...

Cînd avu cecul în mînă, mă privi cu un surîs care se voia fin:

— Nu luați întocmai paradoxurile pe care le-am debitat în seara asta. Așa sînt făcuți evreii: le place să vorbească mult, iar cînd își iau avînt, vorbesc, vorbesc... și sfîrșesc întotdeauna prin a jigni pe cineva. Dacă v-am ofensat cu ceva, vă rog să mă iertați.

Judecarea nevinovaților

Geneva, 2 octombrie

ACUM TREI SĂPTĂMÎNI am zdrobit, cu Packardul meu, o femeie bătrînă și, cum familia ei reclama o despăgubire nerușinat de disproporționată față de pierderea avută, știm bine care e prețul mediu al femeilor, a trebuit să chem un avocat bun care să mă apere împotriva acestor exploatatori de cadavre.

Avocatul Francis Malgaz pare, cînd îl vezi, un bădăran ciolănos și uscat. Cap enorm, mîini groase, picioare gigantice, ochi de bou și dinți de cal. Dar, după ce stai mai mult cu el, descoperi că e un om plin de idei, cult și plăcut la vorbă. Am petrecut cu el multe ore încîntătoare. Ieri-seară, de exemplu, mi-a mărturisit ideile sale despre justiție.

— Sistemul nostru, zicea el, e absurd și complicat. Moștenirea Dreptului Roman ne asuprește. Or, Dreptul Roman, cu toate pretențiile și calculele sale, a fost opera unor țărani zgîrciți și neîncrezători, care priveau pedeapsa crimelor sub forma unui mercurial. Crima nu poate fi pedepsită din moment ce a fost săvîrșită și nu se mai poate îndrepta; nu se poate face altceva în afară de sechestrarea criminalului, pentru a nu mai săvîrși alte crime. Cînd citesc în unele sentințe că cineva e condamnat la trei ani, opt luni și douăzeci și șapte de zile de închisoare, îmi miroase a negustorie. Mi se pare că judecătorii vor să-l facă pe vinovat *să plătească* pentru actul săvîrșit, după o listă de prețuri care merge pînă la centime. După ce va fi plătit acest număr de ani, de luni și de zile, debitorul va fi achitat și va fi considerat nevinovat ca și înainte. E o eroare. O crimă este

ireparabilă, prin urmare, nu poate fi plătită niciodată; nici nu poate fi ispășită în vreun fel, deoarece nu i se poate reda victimei pacea sau viața pierdută.

Pe de altă parte, dacă cercetează lucrurile în profunzime – și în procesele moderne, care sînt foarte lungi, nu se poate face altfel –, judecătorul sfîrșește prin a se convinge că acuzatul nu putea nici el să facă altceva decît să săvîrșească ceea ce a săvîrșit, ținînd seama de temperamentul, de ideile, de nevoile, de pasiunile sale și de tot restul. Dacă ne bazăm pe psihologie, orice vinovat ar trebui iertat; dacă ne îngrijim de apărarea societății, orice vinovat ar trebui înlăturat pentru totdeauna. Deci, această gradare minuțioasă a pedepselor e ilogică și arhaică, iar procesele sînt, după părerea mea, pierdere inutilă de vreme.

Important este să-i scoți din circulație pe criminali, fără subtilități superficiale și fără mari cheltuieli. Eu aș împărți delictele în trei categorii: mari, mijlocii și mici și pentru fiecare categorie aș prescrie o pedeapsă unică. Cele mari, cum sînt de exemplu paricidul, trădarea patriei etc., să fie pedepsite cu moartea imediată, cele mijlocii – vătămări, furturi, fraude și altele asemănătoare – cu deportarea pe viață; cele mici – însușirea bunurilor, necinstea – cu sechestrarea proprietății și cu o amendă mare, plătită o dată pentru totdeauna. În felul acesta ar fi desființate tribunalele, judecătoriile, grefierii, juriații, procedurile, închisorile cu toți directorii și gardienii lor și societatea ar fi de asemenea protejată; în plus, ar face o imensă economie de timp și de bani. Procesele sînt școli de delicte și închisorile – pepiniere de crime. O poliție bună s-ar îngriji de toate. Cînd l-ai luat de guler pe un criminal, e ușor pentru un comisar să stabilească natura delictului său și e ușor să scape de el. Sau e omorît sau expulzat, sau îl pui să plătească. Siguranță, rapiditate și economie. În cîțiva ani, s-ar micșora cheltuielile judiciare și numărul delincvenților.

Totuși procesele n-ar fi complet suspendate. Și știți cui ar trebui să fie intentate? Așa-zișilor nevinovați. A face procese delincvenților e o prostie costisitoare,

dar a face procese nevinovaților e datoria supremă a unui stat conștient de îndatoririle sale. Cînd un delict a fost săvîrșit, toată știința judecătorilor, elocvența avocaților și severitatea temnicerilor nu pot face în așa fel ca paguba și ofensa să nu mai existe și să fie uitate. Dar s-ar putea, dimpotrivă, să se împiedice cel puțin jumătate din delictele *care ar fi comise*, dacă oamenii pretinși „intelectuali" și așa-zișii „cinstiți" ar fi supravegheați și dați în judecată.

Orice comună ar trebui să aibă un consiliu de supraveghere și de denunțare, compus din psihologi și din moraliști, la care s-ar putea adăuga, la nevoie, un medic și un preot. Acest consiliu ar trebui să fie cu băgare de seamă și în anumite cazuri să-i acuze pe toți – și aceștia sînt nenumărați – cei care trăiesc în așa fel încît mai curînd sau mai tîrziu vor fi supuși ispitei și contagiunii de a săvîrși crime. Sînt peste tot vagabonzi cunoscuți, trîndavi lipsiți de venituri, oameni colerici, sangvini, bănuitori, fanatici, pasionați. Toată lumea îi cunoaște și toți prevăd că, într-o zi sau alta, aceștia, în proporție de cel puțin treizeci la sută, vor sfîrși rău. Dacă un om are o idee fixă, dacă unul își schimbă meseria în fiecare anotimp, dacă altul înclină spre melancolie, spre bănuieli sau spre un lux exagerat, puteți fi sigur că nu va trece mult pînă cînd toți aceștia vor comite vreo acțiune rușinoasă sau criminală. Sînt în aparență persoane cumsecade, dar în realitate – niște criminali în devenire. Și atunci ajung la concluzia că procesele sînt nu numai utile, dar chiar necesare. Căci dacă pentru delincvenții prinși asupra faptului judecata e inoportună, pentru cei în devenire este oportună și foarte utilă.

Aduceți-i înaintea judecătorilor pe colerici, pe libertini, pe trîndavi, pe zgîrciți; dojeniți-i și, la nevoie, pedepsiți-i. Luați-le tiranilor familiei autoritatea părintească; oamenilor bănuitori, supărăcioși împiedicați-le pornirile mînioase; luați-le averea celor care o risipesc; celor pasionali scoteți-le puțin sînge și mii și mii de crime vor fi astfel evitate. Aceste procese preventive vor constitui gloria legislatorului și triumful judecătorului. Salvarea moralei și a societății nu se obține

cu procese zadarnice și costisitoare intentate celor vinovați, ci cu neobosite procese intentate celor nevinovați. Cele mai multe crime sînt săvîrșite de oameni considerați cu o oră înainte nevinovați și care apăreau astfel în fața legii. Pretinșii nevinovați formează un rezervor periculos, din care ies rînd pe rînd răufăcătorii cei mai josnici. Trebuie să încetăm să privim numai faptele exterioare, simple urmări materiale ale unei anumite stări de spirit, și să supraveghem, dimpotrivă, purtarea, părerile, felul de trai, sentimentele și obiceiurile tuturor cetățenilor. Nimeni de pe pămînt, dacă îl examinezi pe dinăuntru și pe dinafară, nu se poate considera nevinovat. Să-l judeci pe un așa-zis nevinovat înseamnă adeseori să-l salvezi pe el și pe noi de crima pe care ar putea-o săvîrși mîine.

Deși sistemul avocatului Malgaz mi se pare prea simplist și predispus la abuzuri, trebuie să recunosc însă că nu-i lipsește o oarecare spoială de logică și de bun-simț. Dar ca să desființezi o sută de procese, n-ar trebui oare să intentezi cel puțin douăzeci de mii?

Egolatria

Jena, 8 iulie

LA BLÜMENWALD, în casa de odihnă unde un psihoterapeut m-a ajutat să-mi refac nervii surmenați, am observat din prima seară o stîrpitură de om strîmb și șchiop, care-și purta cu multă vioiciune diversele diformități. Avea un ochi bandajat cu un plasture negru, craniul ca o căpățînă de zahăr, nasul ros de lupus și redus la o cicatrice roșcată, gura ascunsă de o vegetație de peri de culoarea aramei spălăcite. Și totuși acesta se mișca mai mult decît ceilalți pensionari, discuta cu însuflețire cu toți și-l întîlneai în orice clipă, precedat de loviturile repezi și seci ale bastonului său ca o cîrjă episcopală. Aflai că se numea doctorul Mündung și că scrisese, cum fac trei sferturi dintre germani, cîteva cărți.

A doua zi m-a acostat pe cînd mă plimbam prin grădină și m-a silit să stau lîngă el, pe o bancă de lemn.

— Sînteți străin, a zis pe un ton sentențios, cu o voce mai groasă decît el, și fără îndoială ați venit în Germania să învățați. *Germania docet*[1]. Aici este *Alma Mater* a lumii. Cîte orașe, atîtea universități; un profesor la șase locuitori. Și chiar în această casă rușinoasă, care nu e nici hotel, nici pensiune, nici clinică, nici sanatoriu, nici chiar un institut de cultură intelectuală, dar în care un șarlatan fără scrupule vinde speranțe și cîrnați la preț mare, puteți găsi o hrană pentru spirit. Cunoașteți, fără îndoială, numele meu: doctorul Mündung, licențiat în *Religionsgeschichte*[2], autorul unui volum asupra doctrinelor ezoterice ale yazizilor[1] sau adoratorii diavolului, autor al diferitelor *Betrachtungen*[2] asupra cultului astral la triburile Herero și al unei opere, de acum clasică, asupra raporturilor protoistorice între divinitățile subterane ale Frigiei și zeița scandinavă Freya. Dacă mă aflu aici, departe de biblioteci și de studiile mele, vina e a unor colegi, care au vrut, prin această stratagemă, să înlăture pentru cîtva timp pericolul de a concura la o catedră universitară. Soția mea, care e chinezoaică și nu cunoaște bine obiceiurile noii sale patrii, s-a lăsat convinsă de aceștia și... Dar iertați-mă că vă vorbesc despre problemele mele: e o eroare, ba chiar o erezie.

Vă asigur, totuși, că nici la Blümenwald nu mi-am pierdut vremea. Pentru un cunoscător al istoriei religiilor, schimbarea e un avantaj; pentru oameni, în general, e un inconvenient. S-a încercat să se creeze o limbă universală, dar nimeni n-a reușit să inventeze o religie care să poată fi într-adevăr acceptată de toți.

Eroarea stă în faptul următor: că nu s-a aprofundat destul natura omului. Omul, în ciuda tuturor ipocriziilor și a tuturor retoricilor, nu se iubește sincer decît pe sine însuși, nu respectă și nu adoră decît propriul său eu. Se preface doar, de frică sau din superstiție, că venerează pe Dumnezeu, pe eroi, patria, omenirea și toate celelalte nume, istorice sau abstracte, care umplu galeriile istoriei. În realitate, acestea sînt paravane sau nume împrumutate pentru a ascunde adevărata sa credință. Pentru a ajunge la o religie cu adevărat universală și practică pe care toți ar fi fericiți să o adopte, dacă un profet curajos ar predica-o, trebuie să ținem seama de ceea ce constituie centrul psihologic al purtării omenești.

Religia nouă și definitivă pe care o propun oamenilor este Egolatria. Fiecare se va adora pe sine.

1. Germania te învață (lat., orig.) (n.r.).
2. Istoria religiilor (germ., orig.) (n.r.).

1. Adepți ai yazidismului – religie din Orientul Mijlociu, combinație sincretică de zoroastrism, manihеism, iudaism, creștinism nestorian și islamism (n.r.).
2. Considerații (germ., orig.) (n.r.).

Fiecare va avea Dumnezeul său personal: pe sine însuși. Reforma protestantă se lăuda că face din fiecare om un preot, că nu vor mai fi intermediari între creatură și Creator. Eu fac un pas mai departe: nu vor mai fi intermediari între adorator și adorat. Fiecare e, pentru sine însuși, Dumnezeul său.

Se combină în acest fel avantajele politeismului cu acelea ale monoteismului. Fiecare om va avea un singur Dumnezeu, dar vor fi atîția dumnezei cîți oameni sînt. Și nu va mai exista nici o teamă de dezbinări, deoarece egolatrii, fiind de acord asupra principiului fundamental al noii religii, nu vor cădea niciodată – din motive evidente – în nebunia de a adora un Dumnezeu străin, adică o altă ființă asemănătoare cu ei.

Această religie e în același timp rezultatul suprem al idealismului german și al celei mai moderne civilizații. În momentul în care Fichte, urcîndu-se într-o zi la catedră, își anunța auditorii: astăzi îl vom crea pe Dumnezeu, Egolatria era virtualmente fondată. Dacă Dumnezeu este o creație a activității noastre practice sau etice, adică o invenție a minții omenești, de ce să-l adorăm ca și cînd ar exista în afara noastră și să nu-l adorăm mai curînd pe creatorul său, adică pe om? Dacă omul este tatăl lui Dumnezeu, dacă Dumnezeu nu există decît în spiritul omenesc, adorîndu-l pe om, îl adorăm pe Dumnezeul cel adevărat, pe Dumnezeul absolut, pe Dumnezeul care nu mai e necunoscut. Dar nu se poate adora omul în genere. *Menschheit*[1] e o abstracțiune, un *flatus vocis*: omul autentic se realizează în individul concret, adică în fiecare din noi.

Civilizația modernă, care a distrus puțin cîte puțin resturile fantasmagoriei transcendentale, a început să practice, fără să-și dea seama, Egolatria. Sportul este adorarea corpului; cultul științei – un fel de a ne substitui înțelepciunii atribuite lui Dumnezeu; cultul mașinii – un surogat al atotputerniciei lui Dumnezeu. Ceea ce părea rezervat Ființei perfecte devine puțin cîte puțin prerogativa comună a muritorilor.

1. Umanitate, omenire (germ., orig.) (n.r.).

Vă voi spune, în secret, că Egolatria e deja practicată, inconștient, de majoritatea omenirii. E vorba numai să i se dea un nume, un crez și o conștiință. Iar aceasta va fi sarcina mea, de îndată ce voi ieși din această cavernă de otrăvitori.

Citind vechea saga scandinavă a Sfîntului Olaf, am fost întotdeauna izbit de acest dialog: „În cine crezi tu?", îl întreabă regele pe un soldat. „În mine însumi", răspunde acesta. E glasul sincer al unui adevărat erou. Cine nu crede în sine însuși nu poate trăi. E vorba de a face să se potrivească religia cu viața, credința cu practica. Celelalte religii au dat faliment pentru că îi cereau omului lucruri contrare adevăratei sale naturi. Religia mea, care se conformează instinctelor secrete ale omului, va triumfa fără luptă.

Dar, îmi veți spune, va fi nevoie de un cult, chiar dacă ar purta pecetea practicii moderne. M-am gîndit la asta. Fiecare egolatru va pune să i se facă propria statuie: în aur, bronz, marmură, după mijloacele sale. Dacă nu e destul de bogat ca să recurgă la un sculptor, se va mulțumi cu un portret în ulei sau, mai simplu, cu o fotografie bună. Dinaintea acestei imagini va aduce ofrande și-și va rosti rugăciunile. Vom găsi formule excelente pentru slăvirea eului în cărțile idealiștilor și în *Cîntec despre mine însumi* de Walt Whitman. Baia zilnică sau săptămînală va fi echivalentul botezului; mîncarea va înlocui împărtășania; somnul, pierderea trecătoare a conștiinței eului, va fi pocăința. După cum vedeți, o religie comodă și nu prea complicată. Nu există alt Dumnezeu decît omul și orice om e încarnarea lui Dumnezeu. S-a sfîrșit cu umilința de a ne închina dinaintea forțelor superioare; s-a sfîrșit cu ipocrizia de a renega instinctul nostru înrădăcinat. Omul se iubește pe sine însuși: s-o mărturisească deschis și să dea iubirii sale, fără teamă și reținere, o formă cucernică și liturgică. Fiți sigur că secolul XX va fi secolul Egolatriei.

De îndată ce monstrul flecar și-a isprăvit discursul, l-am privit cu atenție. Mi l-am închipuit căzut în adorare dinaintea unei statui care ar reproduce fața lui înspăimîntătoare și corpul său schimonosit. Nu m-am putut opri să nu rîd.

— Religia mea, a continuat el, e o solie de bucurie, nu de umilință. Ați înțeles rațiunea întreprinderii mele și sper că veți fi profetul meu pe cealaltă jumătate a pămîntului.

Spunînd acestea, m-a lovit peste genunchi cu mîinile lui minuscule pentru a-mi da consacrarea sa. Am observat atunci că la o mînă avea numai patru degete și la cealaltă – șase.

O vizită lui Einstein

Berlin, 30 aprilie

EINSTEIN S-A RESEMNAT să mă primească deoarece îi trimisesem vorbă că numai în mîna lui voiam să las cele 100 000 de mărci pentru Universitatea din Ierusalim (Monte Scopus).

L-am găsit pregătindu-se să cînte la vioară (are, e drept, un adevărat cap de muzician). Văzîndu-mă, a lăsat arcușul și a început să mă întrebe:

— Ești matematician?
— Nu.
— Ești fizician?
— Nu.
— Ești astronom?
— Nu.
— Ești inginer?
— Nu.
— Ești filozof?
— Nu.
— Ești muzician?
— Nu.
— Ești ziarist?
— Nu.
— Ești israelit?
— Nici asta.
— Atunci de ce dorești atît de mult să vorbești cu mine? Și de ce faci un dar așa de frumos universității evreiești din Palestina?
— Sînt un ignorant care dorește să se instruiască și darul meu nu e decît un pretext de-a mă apropia de dumneavoastră și de-a vă asculta.

Einstein m-a străpuns cu ochii săi negri de artist și a părut să reflecteze.

— Îți sînt recunoscător pentru dar și pentru încrederea pe care o ai în mine. Trebuie totuși să recunoști că mi-e aproape imposibil să-ți spun ceva despre studiile mele, dacă, precum pretinzi, nu cunoști nici matematica, nici fizica. Sînt obișnuit să mă exprim în formule, care sînt inaccesibile celor neinițiați, chiar și printre inițiați sînt foarte puțini cei care au reușit să le înțeleagă perfect. Vei binevoi deci să mă ierți...

— Nu pot să cred, am răspuns eu, că un om de geniu nu reușește să se exprime în cuvinte de toate zilele. Și apoi, ignoranța mea nu e atît de lipsită de intuiție...

— Modestia dumitale, a continuat Einstein, ca și bunăvoința dumitale, merită să-mi schimb obiceiurile. Dacă se întîmplă ca unele lucruri să ți se pară obscure, îți cer iertare de pe acum. Nu voi vorbi de cele două teorii ale relativității formulate de mine: sînt lucruri vechi, care se pot găsi într-o sută de cărți. Dimpotrivă, îți voi indica pe scurt orientarea actuală a gîndirii mele.

Sînt, prin natura mea, dușmanul dualităților. Două fenomene sau două concepții care par opuse sau deosebite mă supără. Mintea mea urmărește un scop suprem: să suprime diferențele. Făcînd aceasta, rămîn credincios spiritului științei, care, din epoca greacă, a aspirat întotdeauna către unitate. În viață și în artă, dacă observi bine, se întîmplă același lucru. Dragostea tinde să facă din două persoane o singură ființă. Poezia, prin întrebuințarea constantă a metaforei, care asimilează obiecte diferite, presupune identitatea tuturor lucrurilor.

În știință, acest proces de unificare a făcut pași gigantici. Astronomia, chiar din epoca lui Galilei și a lui Newton, a devenit o parte din fizică. Riemann, adevăratul creator al geometriei noneuclidiene, a redus geometria clasică la fizică; cercetările lui Nernst și ale lui Max Born au făcut din chimie un capitol al fizicii și cum, pe de altă parte, Loeb a redus biologia la fenomene chimice, e ușor să deducem că

biologia nu e, în fond, decît un paragraf al fizicii. Dar în fizică existau, pînă acum cîtva timp, fapte ce păreau ireductibile, perechi de entități sau de ansamble de fenomene. De exemplu, timpul și spațiul; masa inertă și masa grea, adică supusă gravitației; fenomenele electrice și cele magnetice, deosebite la rîndul lor de cele luminoase. În ultimii ani, aceste perechi au dispărut și aceste distincții au fost suprimate. După cum îți amintești, n-am demonstrat numai că noțiunile de spațiu absolut și de timp universal n-au nici un sens, ci am ajuns la concluzia că spațiul și timpul sînt două aspecte indisolubile ale unei singure realități. De multă vreme Faraday stabilise unicitatea fenomenelor electrice și a celor magnetice, iar pe urmă experiențele lui Maxwell și ale lui Lorenz au asimilat lumina cu electromagnetismul. Rămîneau deci față în față, în fizica modernă, două cîmpuri: cîmpul gravitații și cîmpul electromagnetic. Dar am ajuns, în sfîrșit, să demonstrez că și acestea nu sînt decît două fețe ale unei realități unice. Aceasta este ultima mea descoperire: „teoria cîmpului unitar". De aici înainte, spațiul, timpul, materia, energia, lumina, electricitatea, inerția, gravitatea nu sînt decît nume diferite ale aceleiași activități omogene. Toate științele se reduc la fizică și fizica se poate reduce de acum înainte la o singură formulă. Această formulă, tradusă în limbaj vulgar, ar însemna aproximativ: *Ceva se mișcă!* Aceste trei cuvinte sînt ultima sinteză a gîndirii umane.

Einstein trebuie să fi observat pe fața mea o expresie de uimire.

— Te miri, a continuat el, de aparenta simplicitate a acestui rezultat suprem? A fost nevoie de mii de ani de cercetări și de teorii pentru a ajunge la o concluzie care pare un loc comun al celei mai vulgare experiențe. Recunosc că ai oarecare dreptate. Totuși efortul atîtor genii ale științei de a ajunge la o sinteză duce la aceasta și la nimic mai mult: *Ceva se mișcă.* La început, zice Sfîntul Ioan, era Cuvîntul. La început, răspunde Goethe, era Acțiunea. La început și la sfîrșit, încheie eu, este Mișcarea. Mai mult nu știm și nici nu putem spune. Dacă rodul final al științei

omenești ți se pare o moșmoneală foarte comună, nu e vina mea. Căutînd să unifici, ajungi prin forța lucrurilor la ceva neînchipuit de simplu.

Am înțeles că Einstein nu voia să spună nimic mai mult. Evident, se abținuse să mărturisească unui străin, unui profan, secretele adevărate ale științei. Căci nu eram atît de naiv încît să cred că această formulă banală era punctul culminant a trei secole de gîndire. Dar n-am vrut să mă arăt exigent și indiscret mai mult decît trebuia. I-am lăsat cele 100 000 de mărci promise și, cu toată considerația cuvenită, mi-am luat rămas-bun de la celebrul inventator al teoriei relativității.

O vizită lui Freud

Viena, 8 mai

ACUM DOUĂ LUNI, cumpărasem de la Londra o frumoasă marmură grecească din epoca elenistică, reprezentîndu-l, după părerea arheologilor, pe Narcis. Știind că Freud a împlinit alaltăieri șaptezeci de ani, s-a născut la 6 mai 1856, i-am trimis în dar statuia, cu o scrisoare de omagiu „inventatorului narcisismului".

Acest cadou bine ales mi-a adus o invitație din partea patriarhului psihanalizei. Mă întorc acum de la el și vreau să notez numaidecît esențialul conversației noastre.

Mi s-a părut puțin abătut și melancolic.

— Sărbătorile aniversare, mi-a spus, seamănă prea mult cu comemorările și amintesc prea mult de moarte.

Am fost impresionat de tăietura gurii lui: o gură cărnoasă și senzuală, ca de faun, care explică vizibil teoria sa despre libido. A fost totuși bucuros să mă vadă și mi-a mulțumit călduros pentru „Narcis".

— Vizita dumneavoastră e pentru mine o mare mîngîiere. Nu-mi sînteți nici pacient, nici coleg, nici discipol, nici rudă! Trăiesc tot anul printre isterici și obsedați care-mi povestesc turpitudinile lor, aproape întotdeauna aceleași; printre medici care mă invidiază, cînd nu mă disprețuiesc, și discipoli care se împart în papagali cronici și în ambițioși schismatici. Cu dumneavoastră pot, în sfîrșit, să vorbesc liber. Eu, care îi învăț pe alții virtutea mărturisirii, n-am putut niciodată să-mi deschid sufletul în întregime. Am scris o mică autobiografie, dar mai mult cu scop de propagandă și, dacă vreodată am făcut mărturisiri

în *Interpretarea viselor*, au fost numai fragmente. Nimeni nu cunoaște și n-a ghicit adevăratul secret al operei mele. Aveți vreo idee despre psihanaliză?

I-am răspuns că am citit unele traduceri englezești din opera sa și că numai pentru a-l vedea m-am oprit la Viena.

— Toți cred, a continuat el, că țin la caracterul științific al operei mele și că scopul meu principal este vindecarea bolilor mintale. E o enormă neînțelegere care durează de prea mulți ani și pe care n-am reușit s-o înlătur. Eu sînt savant de nevoie, nu prin vocație. Adevărata mea natură e una de artist. Eroul meu secret a fost întotdeauna, din copilărie, Goethe. Aș fi vrut atunci să devin poet și toată viața mi-am dorit să scriu romane. Toate aptitudinile mele, recunoscute și de profesori la liceu, mă îndreptau spre literatură. Dar dacă vă gîndiți care erau condițiile literaturii în Austria, în ultimul pătrar al veacului trecut, înțelegeți nedumerirea mea. Familia mea era săracă și poezia, după mărturia celor mai celebri contemporani, producea puțin sau prea tîrziu. În plus, eram evreu, ceea ce mă punea într-o poziție de inferioritate vădită, mai ales într-o monarhie antisemită. Exilul și sfîrșitul mizerabil al lui Heine mă descurajau. Am ales, tot sub influența lui Goethe, științele naturale. Dar temperamentul meu rămînea romantic: în 1884, ca s-o revăd cu cîteva zile mai curînd pe logodnica mea, care era departe de Viena, am alcătuit în grabă o lucrare despre cocaină, dar alții mi-au răpit gloria și beneficiile descoperirii cocainei ca anestezic.

În 1885 și '86 am trăit la Paris; în 1889 am fost pentru cîtva timp la Nancy. Această ședere în Franța a avut o influență decisivă asupra spiritului meu, nu atît prin ceea ce am învățat de la Charcot și de la Bernheim, ci pentru că viața literară franceză era, în acei ani, foarte bogată și sclipitoare. La Paris, ca un bun romantic, petreceam ore întregi prin turnurile de la Notre-Dame, iar seara frecventam cafenelele din Cartierul Latin și citeam cărțile care făceau mai multă vîlvă în acei ani. Lupta literară era în plină dezvoltare. Simbolismul ridica steagul împotriva

naturalismului. Influenței predominante a lui Flaubert și Zola i se substituia aceea a lui Mallarmé și Verlaine. Eram la Paris de puțin timp, cînd a apărut *În răspăr* de Huysmans, discipolul lui Zola, care trecea drept decadent. Eram încă în Franța cînd a fost publicată cartea *Jadis et naguère* de Verlaine și au fost strînse în volum poeziile lui Mallarmé și *Iluminările* lui Rimbaud. Vă dau aceste detalii nu pentru a face caz de cultura mea, ci pentru că aceste trei școli literare – romantismul mort de curînd, naturalismul amenințat și simbolismul în ascensiune – au fost inspiratoarele tuturor lucrărilor mele posterioare.

Literat prin instinct și medic de nevoie, am conceput ideea de a transforma o ramură a medicinei, psihiatria, în literatură. Am fost și rămîn poet și romancier sub înfățișarea mea de savant. Psihanaliza nu e altceva decît transpunerea unei vocații literare în domeniul psihologiei și al patologiei. Primul îndemn spre descoperirea metodei mele mi-a venit, cum era și firesc, de la scumpul meu Goethe. Știți că el a scris *Werther* pentru a se elibera de apăsarea morbidă a unei dureri: literatura i-a servit de catharsis, de eliberare. Și în ce constă metoda mea pentru tratamentul isteriei, dacă nu în a-l îndemna pe pacient să povestească *totul*, pentru a se elibera de obsesie? N-am făcut altceva decît să-i silesc pe bolnavii mei să facă întocmai ca Goethe. Mărturisirea este eliberare, deci vindecare. Catolicii știau asta de secole, iar Victor Hugo m-a învățat că poetul e și preot și astfel m-am substituit cu îndrăzneală confesorului. Cel dintîi pas era făcut.

Am observat destul de repede că mărturisirile bolnavilor mei constituiau un prețios repertoriu de „documente omenești". Făceam astfel o operă identică cu a lui Zola, dar, pe cînd el se folosea de acele documente pentru a scrie romane, eu eram silit să le țin pentru mine. Poezia decadentă mi-a atras atunci atenția asupra asemănării dintre vis și opera de artă și asupra importanței limbajului simbolic. Psihanaliza s-a născut nu, cum s-a spus, din sugestiile lui Schopenhauer și ale lui Nietzsche, ci din transpunerea în domeniul științific a școlilor literare care îmi erau dragi.

Mă voi explica mai clar. Romantismul, care reluînd tradițiile poeziei medievale proclama primatul pasiunii și reducea orice pasiune la dragoste, mi-a sugerat ideea de a face din sexualitate centrul vieții omenești. Sub influența romancierilor naturaliști, am dat iubirii o interpretare mai puțin sentimentală și mai puțin mistică, dar principiul era același.

Naturalismul, mai ales Zola, m-a obișnuit să văd părțile cele mai respingătoare, dar care sînt cele mai comune și mai generale în viața omenească: senzualitatea și dorința, sub ipocrizia manierelor frumoase; pe scurt, bestia din om. Descoperind secretele rușinoase pe care le ascunde inconștientul, n-am făcut altceva decît să reînnoiesc actul de acuzare, lipsit de prejudecăți, al lui Zola.

Simbolismul, în sfîrșit, m-a învățat două lucruri: valoarea viselor, asimilate operelor poetice, și locul pe care-l ocupă în artă, adică în visul realizat, simbolul și aluzia. Atunci am început să scriu marea mea carte asupra interpretării viselor ca revelații ale subconștientului, același subconștient care este izvorul inspirației. Și, cum învățasem de la simboliști că fiecare poet trebuie să-și creeze un limbaj propriu, am creat la rîndul meu vocabularul viselor, idiomul oniric.

Pentru a completa cadrul izvoarelor mele literare, voi adăuga că studiile clasice pe care le-am făcut – eram întotdeauna cel dintîi din clasă – mi-au sugerat miturile lui Oedip și al lui Narcis; acestea m-au învățat, împreună cu Platon, că inspirația, adică izbucnirea inconștientului, este fundamentul manifestărilor spirituale și, în sfîrșit, cu Artemidor, că orice vis nocturn are o semnificație ascunsă.

O dovadă că toată cultura mea este esențial literară o constituie citatele continue din Goethe, Grillparzer, Heine și alți poeți: conformația spiritului meu mă îndreaptă spre eseuri filozofice, spre paradox, spre dramatic și n-are nimic din rigiditatea pedantă și tehnică a adevăratului savant. Iată o probă indiscutabilă: în toate țările în care a pătruns psihanaliza, ea a fost mai bine înțeleasă și aplicată de artiști decît de medici. Cărțile mele, de fapt,

seamănă mult mai mult cu operele de imaginație decît cu tratatele de patologie. Studiile mele asupra vieții cotidiene și asupra manifestările spiritului sînt pur și simplu literatură și în *Totem și tabu* am încercat și romanul istoric. Cea mai veche și mai tenace dorință a mea ar fi să scriu pur și simplu romane și posed un tezaur de material de prima calitate, care i-ar face fericiți pe o sută de romancieri. Dar mă tem că de acum înainte e prea tîrziu.

În orice caz, am știut să învinq, pe o cale inversată, destinul meu și mi-am atins visul: să rămîn un om de litere, făcînd în aparență pe medicul. În toți marii savanți există germenul fanteziei, izvorul intuițiilor geniale, dar nici unul nu și-a propus, ca mine, să traducă în teorii științifice inspirațiile oferite de curentele literaturii moderne. În psihanaliză se regăsesc adunate și rezumate, transpuse în jargon științific, cele trei școli literare mai importante din secolul XIX; Heine, Zola și Mallarmé se întîlnesc în mine, sub stăpînirea bătrînului Goethe. Nimeni n-a observat acest mister învederat și nu l-aș fi mărturisit nimănui, dacă n-ați fi avut excelenta idee de a-mi dărui o statuie a lui Narcis.

În acest moment, conversația a deviat. Am vorbit despre America, despre Kayserling și la urmă chiar și despre moravurile vienezelor. Dar singurul lucru care merită să rămînă pe hîrtie este ceea ce am scris pînă acum. Cînd să-mi iau rămas-bun, Freud mi-a recomandat discreție asupra mărturisirii sale.

— Nu sînteți scriitor, nici gazetar, din fericire, așadar sînt sigur că îmi veți păstra secretul.

L-am asigurat de lucrul ăsta, cu toată sinceritatea: aceste însemnări nu sînt destinate tiparului.

Noua sculptură

München, 8 iunie

NU MĂ DUC NICIODATĂ să vizitez atelierele artiștilor. Pentru că mă plictisesc; pentru că nu știu ce să zic; pentru că se găsesc acolo aproape întotdeauna aceleași lucruri; pentru că toți văd în mine o mașină de semnat cecuri, un mecena incompetent și ușor de înșelat.

Dar alaltăieri m-am lăsat ispitit de un sculptor cehoslovac, foarte tînăr, necunoscut și bălan, care se numește Matiegka.

— Veniți, mi-a zis. Veți vedea ceva ce nu vă va fi dat să vedeți în nici un muzeu, în nici o expoziție din lume. După mii de ani, am inaugurat o sculptură nouă, pe care nimeni n-a practicat-o.

După ce îmi deschise, mă conduse într-o încăpere mai mult lungă decît largă, un fel de puț cu plafonul de sticlă și fără ferestre. În afară de cîteva scaune și un fel de mașină cu jăratic în mijloc, camera era goală: nici trepied, nici ghips, nici mulaje, nici blocuri de marmură, nimic care să amintească de atelierul unui sculptor.

— Aici lucrezi?

— Aici, a răspuns Matiegka. Luați loc și mărturisiți că toate acestea vă miră. V-am spus totuși că am învățat să creez „ceva ce nu s-a mai văzut". Sînt și eu sculptor! Dar nu în înțelesul grosolan al celorlalți. Vechea sculptură masivă și greoaie, moștenită de la egipteni și de la asirieni, și-a trăit traiul. Ea corespundea civilizațiilor religioase, monarhice, lente, primitive. Azi sîntem sceptici, anarhici, dinamici, cinematici, așa încît și sculptura trebuie să se schimbe.

A fabrica statui de marmură, de piatră, de bronz – sau chiar de argint și de lemn – ar fi astăzi ca și cum ai călători în carul faraonilor sau ai îmbrăca armura lui Bayard. E nevoie, înainte de toate, să schimbăm materia. A modela statui de zăpadă, cum a făcut Michelangelo în curtea Palatului Medici, sau de ceară, cum a făcut Medardo Rosso, era deja un progres, dar prea timid. I-ați observat vreodată pe copii construind pe plajele mărilor figuri de nisip? Sau vi s-a întîmplat să-l urmăriți pe un cofetar artist modelînd în cremă sau în glazură? Aceștia au fost profesorii mei.

Singura îndrăzneală posibilă în domeniul plasticii e aceea de a trece de la nemișcare la efemer. Arta cea mai perfectă, muzica, te mișcă, trece și dispare. Sunetul e instantaneu, nu întîrzie și totuși cît e de puternic! Dacă toate artele tind către muzică, și sculptura trebuie să se apropie de această artă divină și fugitivă. Vă voi da îndată un exemplu.

Vorbind astfel, Matiegka descoperi, cu mîinile sale delicate, trepiedul care se afla în mijlocul atelierului, așeză pe el o pastă negricioasă și-i dădu foc. O coloană groasă de fum des se ridică dreaptă de pe mașina cu mangal. Ciudatul sculptor luă în mîna dreaptă un fel de mistrie lată, alta aidoma în mîna stîngă și începu să lucreze cu iuțeală, învîrtindu-se în jurul norului de fum care se alungea, ajutîndu-se cu instrumentele, cu brațele și cu suflarea. Doar într-un minut, coloana întunecată luase înfățișarea unei figuri omenești, a unei fantome cenușii ce amenința în fiecare clipă să se risipească. Vălătucul de fum se subțiase spre vîrf, așa încît semăna cu un cap, și, cu puțină bunăvoință, se puteau distinge ceva ca un nas și conturul unei bărbii. Fumul gros și gras, precum acela care iese din vechi locomotive în repaus, se lăsa tăiat de gesturile hotărîte ale paletelor. Matiegka, foarte palid, se zvîrcolea ca un blestemat; cînd alunga fumul ce încerca să reunească cele două picioare ale statuii aeriene, cînd sufla peste umeri ca să-i facă mai verosimili, cînd alunga haloul întunecat ce te împiedica să zărești liniile operei sale. La sfîrșit, se dădu la o parte, veni lîngă mine și strigă:

— Priviți! Repede! Întipăriți-vă în minte această formă! După cîteva clipe statuia va dispărea, ca o melodie care se sfîrșește!

Într-adevăr, încet-încet, fumul, dilatîndu-se, o deforma; fantasma se desfăcu și se topi într-o ceață întunecată ce dispărea printr-o deschizătură a tavanului de sticlă.

— Capodopera mea a murit, așa cum mor toate capodoperele! a exclamat Matiegka. Dar ce contează! Pot să fac cîte vreau. Orice operă e unică și n-are alt scop decît să fie bucuria unui moment unic. Că o statuie durează zece secole sau zece secunde, ce deosebire este în raport cu eternitatea, fiindcă atît cea de marmură, cît și cea de fum trebuie pînă la urmă să dispară?

L-am lăsat pe Matiegka cu entuziasmul lui, după ce am lăudat cum am putut mai bine inegalabila originalitate a artei sale.

Întorcîndu-mă la hotel, m-am gîndit în sinea mea că noua sculptură are, pentru mecenații economi, un merit enorm: nu poate fi păstrată, nici transportată și, mai ales, nu se poate cumpăra.

Împotriva cerului

Saint-Moritz, 2 august

CERUL MĂ PLICTISEȘTE în unele momente, dar adeseori mă face să sufăr. Și atunci, neputînd să mă răzbun, nici să-l jignesc, nu mai pot nici să-l privesc. Mă simt frate cu sciții care aruncau cu săgețile în soare și în nori. Într-un cuvînt, ca să fiu sincer cel puțin cu mine, urăsc cerul și încă cu cea mai rea specie de ură: ura neputincioasă.

Asta nu înseamnă că iubesc prea mult pămîntul. Pămîntul e strîmt, murdar, monoton și populat, mai mult decît ar trebui, de o mocirlă vorbitoare, care îl desfigurează și îl face și mai respingător.

Dar aici cel puțin ne simțim la noi acasă, stăpîni să facem și să desfacem, să ne mișcăm după placul nostru. Pămîntul trebuie cîteodată să ne asculte. Reușim să-l domesticim, ici și colo, cum vrem: să semănăm grîu acolo unde erau mlaștini și pietre, să creăm fluvii artificiale, să dărîmăm munții, să despărțim continentele.

Dar cerul e îndepărtat, neschimbător, ostil. Asupra cerului nu avem nici o putere. Chiar și straturile joase ale atmosferei sînt independente de controlul nostru. Trebuie să suportăm vîntul, să așteptăm bunul-plac al ploilor, să suferim săptămîni și luni întregi soarele arzător. Nu putem face nimic împotriva furtunilor; cel mult, din cînd în cînd reușim să atragem cîte un fulger.

Nici balonul, nici aeroplanul n-au micșorat neputința noastră împotriva cerului. Putem să alergăm în aer, dar sîntem tot la voia uraganelor, a vîrtejurilor, a ceții. Și numai cu mare greutate reușim să ne

înălțăm pînă la cinci sau șase mii de metri: întotdeauna mai puțin decît munții cei mai înalți.

Dar ceea ce urăsc mai cu putere este cerul superior, firmamentul. Suport încă, pentru utilitatea sa, soarele, această brută cu fața de foc ciupită de vărsat, dar noaptea, stelele! Infinitul nu mă înspăimîntă, ci mă dezgustă și mă descurajează. Pentru a mă face să simt umilința micimii mele, era de ajuns pămîntul. Sfidarea cerului înstelat e nemăsurată, arogantă, rușinoasă. Ce au de-a face cu mine acele milioane de sori care apar ochilor mei ca niște atomi rătăcitori de lumină electrică? Ce vor de la mine? La ce-mi servesc? De ce se întorc în fiecare seară aceste flăcări milenare să insulte scurtimea zilelor mele în acest colț întunecat? Cerul e o injurie perpetuă și insuportabilă. Stelele nu mă cunosc, iar eu nu voi putea niciodată să fac nimic cu ele sau împotriva lor. Cînd am aflat cîte mii de ani-lumină le despart de mine și cîte secole îi trebuie luminii lor ca să ajungă pînă la pămînt, n-am făcut altceva decît să dau mîniei mele o formă aritmetică.

Simt cerul ca pe ceva străin, îndepărtat, deci dușman. Cometele care își tîrăsc coada în infinit, fără un scop rațional, nu-mi spun nimic ca să mă consoleze. Nebuloasele, aceste grămezi încurcate de praf cosmic, mă exasperează, ca toate lucrurile informe și neisprăvite. Cît despre planete și sateliți, acești lingușitori stinși care se învîrtesc în horă ca să capete de pomană puțină lumină, îmi fac silă și rușine.

Nu îi înțeleg pe astronomi. Cum se face că nici unul din ei nu înnebunește și nu se sinucide? Îmi închipui că sînt oameni fără fantezie și demnitate, incapabili să simtă insulta permanentă a constelațiilor refugiate în adîncul pustiului spațiului. Măsurînd și calculînd, își fac poate iluzia că stăpînesc cerul sau că sînt cel puțin admiși ca oaspeți.

Dar dinaintea acestui vîrtej împrăștiat de focuri călătoare, omul adevărat nu poate să simtă decît mînie sau teroare.

Cerul are influență asupra mea, iar eu nu voi putea niciodată să am vreuna asupra lui. Dacă îl

contemplu, mă înjosește; dacă îl ignor, mă pedepsește. Are viața lui, misterioasă și solemnă, pe care nu reușesc în nici un fel s-o schimb sau s-o tulbur. Îmi inspiră, împotriva voinței mele, gînduri dureroase, care îmi fac rău, mă deprimă și-mi răpesc curajul de-a trăi.

De aceea, prefer să nu-l văd. Îmi plac regiunile și anotimpurile în care cerul e mereu acoperit, în care noaptea e mută și deplină și te simți sub un acoperiș apropiat de ceața familiară.

Îi invidiez pe locuitorii de pe Venus, fiindcă, după cît se spune, planeta lor este aproape întotdeauna înconjurată de vapori. Ei sînt scutiți de vederea fastului enervant al constelațiilor inutile și a acelei odioase Căi Lactee care străbate firmamentul ca un fluviu de dispreț fosforescent.

Poeții, idioți ca și copiii, se extaziază la vederea luminițelor rătăcitoare în infinit. Pentru mine, care nu sînt, din fericire sau din nenorocire, nici versificator, nici mistic, cerul nu e altceva decît o pînză sinistră, pe care citesc în fiecare noapte sentința nulității mele iremediabile.

Distracții

Berlin, 18 noiembrie

NICI ÎN ACEST ORAȘ, care a răpit Parisului recordul vieții nocturne și al viciului european, nu reușesc să mă distrez. Berlinul e un oraș mic care se crede imens, dar toate gusturile sînt admise și pînă și corupția e organizată perfect.

Am încercat opiul: mă face idiot. Toate alcoolurile: mă transformă într-un nebun respingător. Cocaina: abrutizează și scurtează viața. Hașișul și eterul sînt bune pentru micii decadenți întîrziați. Dansul e o dobitocie care te face să transpiri. Jocul, după ce am pierdut două sau trei milioane, mă dezgustă: e o emoție prea comună și prea costisitoare. În music-halluri nu se văd decît obișnuitele grupuri de *girls*, toate boite, toate dezbrăcate, toate odioase, toate la fel. Cinematograful e o rușine rezervată claselor populare.

Viteza, în automobil sau în aeroplan, la început mă distrează, dar pe urmă mi se pare ridicolă: nu vezi nimic și ajungi abrutizat într-un loc pe care arzi de nerăbdare să-l părăsești. Teatrul e o distracție pentru cei vechi sau pentru snobi putregăiți de estetică. La concerte se pot auzi cîteodată piese care te fac să uiți de tine însuți – rezultat apreciabil, desigur –, dar trebuie să auzi atîtea și în mijlocul unei astfel de turme omenești care pozează ipocrit în extaz, în timp ce se gîndește la cine știe ce inepție sau murdărie, încît devine un chin.

Pentru sport trebuie să fii tînăr, ușor de mulțumit, primitiv.

Aș vrea un alt vin, un teatru miraculos, un sport mai tragic, un opiu care să-mi schimbe pentru totdeauna ființa. Oamenii aceștia se mulțumesc cu așa de puțin!

Puțină carne sulemenită, puțină frenezie artificială, cîteva imagini învechite, cîteva sunete auzite de mii de ori, un facsimil de emoție, o inconștiență animalică...

Am destui bani ca să pot cumpăra orice și toate mă plictisesc. Resursele epicuriene ale unui oraș mare mă fac să mă gîndesc la distracții de copii răsfățați și neghiobi. N-au nici un gust pentru mine. Oameni precum Caligula sau Kafur puteau să se distreze: eu nu reușesc. Nu ajunge banul: e nevoie de putere și naivitate. Și poate că și ei se plictiseau. Să omori oameni nu îți procură acea voluptate pe care și-o închipuie asasinii platonici. Chiar și sadismul sfîrșește prin dezgust: e fiul plictiselii și nu-și poate ucide mama. Pe Tiberiu și pe Gilles de Rais îi văd triști, mai triști după decît înainte.

Și totuși aș vrea să inventez ceva. E de necrezut că un om ca mine, avînd miliarde și lipsit de scrupule, s-ar putea plictisi.

Distracțiile pe care mi le oferă lumea duc la îndobitocire sau la nebunie, la dezgust sau la moarte. Nu vreau să mai aud de ele. Trebuie să găsesc singur sau să descopăr în mine o nouă plăcere, o bucurie inedită. Voi reuși?

Pînă una, alta, Berlinul acesta este un fals New York fără mare, cu bucăți din Montmartre și din Babilon pentru folosința pedanților grăbiți.

Teatrul fără actori

Moscova, 30 martie

UN INGINER DIN PITTSBURGH, care reprezintă aici o fabrică americană, m-a dus ieri-seară într-un local de somnambuli, ce seamănă cu o tavernă, cu o cafenea, cu un teatru, cu un tripou. Se bea, se fumează și te plictisești, ca pretutindeni. Din cînd în cînd, apare de după o perdea roșie și aurită un schelet feminin, prost sulemenit și prost îmbrăcat, care dă drumul unui cîntec mai trist decît chipul său dezonorat. Sau o lepădătură de sex masculin, cu pantaloni galbeni, vestă violetă și frac stacojiu – ceva între clovnul fără ocupație, ftizicul alcoolic și poetul revoluționar – strigă, în versuri libere, niște injurii, care sînt primite cu aplauzele distrate ale indigenilor. În total, ceva de o melancolie sinistră.

Din fericire, veni să se așeze la masa noastră, după miezul nopții, un prieten (?) al tovarășului meu: un tînăr rus care cutreierase jumătate de lume, vorbea trei sau patru limbi, fusese dansator, actor, pictor decorator, dramaturg și probabil spion. Pasiunea sa dominantă era totuși teatrul și începu îndată să vorbească alandala pe marginea ideilor sale fixe.

— La noi, zicea el, ca și în Germania, mulți burghezi corupți își trudesc creierul ca să transforme teatrul. Dar nici unul n-a ajuns la nebunia de a concepe o reformă totală. Teatrul nu trebuie să fie *imitarea* vieții reale, ci o *reproducere* exactă a vieții. Deci, cea dintîi reformă constă în a-i concedia, pînă la ultimul, pe toți actorii de meserie. Realismul radical,

care e formula fundamentală a epocii proletare, nu poate să mai tolereze ficțiuni imorale nici chiar pe scenă. Ceea ce a scris poetul trebuie redat în mod serios, în sensul riguros al cuvintelor, fără trucuri și ficțiuni. Sistemul bazat pe ascunderea cu dibăcie a adevărului e nedemn de timpurile noastre. Dacă se reprezintă *Iulius Cezar*, cel care joacă rolul lui Cezar trebuie să fie într-adevăr lovit cu pumnale veritabile, adică să moară în realitate, și în *Maurul din Veneția*, femeia care o întruchipează pe Desdemona trebuie să fie efectiv sufocată sub perne. Să nu se mai folosească cerneală roșie în loc de sînge, nici cadavre false. Sîngele trebuie să fie cu adevărat sînge omenesc și cadavrele nu vor mai fi duse în culise pentru a învia la zgomotul primelor aplauze, ci direct la morgă.

De aceea, înțelegeți că nu ne mai putem servi de actori de profesie, oameni lași și legați de viață. Unele roluri vor fi încredințate criminalilor condamnați la moarte sau unor persoane hotărîte să se sinucidă care se vor oferi, în mod altruist, să procure, prin moartea lor, plăcere mulțimii.

O imitație, oricît ar fi de genială, nu va putea înlocui realitatea. Cel care în viață își asumă o răspundere oarecare va fi chemat să și-o asume și pe scenă. Dacă am nevoie de un general, voi chema un general la pensie sau degradat, sau măcar un colonel; dacă ne trebuie un popă pe scenă, nu-mi va fi greu să găsesc o duzină; același lucru se poate spune despre negustori, gentlemeni și țărani. Totuși, fiindcă va fi greu să procuri regi și împărați, voi îndepărta din repertoriul meu toate operele în care figurează personaje încoronate. *Hamlet*, de exemplu, n-ar pierde nimic din adîncimea sa, dacă în loc să se desfășoare la curtea Danemarcei, acțiunea ar fi transpusă în vila unui mare aristocrat.

Salvarea teatrului stă într-un singur cuvînt: *autenticitate*. Și, prin urmare, teatrul nu va fi purificat și mîntuit de mucegaiurile rușinoase, de înșelătorii și de artificii decît ostracizîndu-i pe toți actorii. Teatrul a fost mare atunci cînd poporul însuși, ca în Evul

Mediu, juca *Misterele*. Antoine[1] și Copeau[2] înțeleseseră această necesitate de a-i izgoni pe actori, dar s-au oprit la jumătatea drumului. Iar interpreții lor au devenit, încet-încet, profesioniști și chiar mai rău. Comedienii și tragedienii sînt cele două tumori ale teatrului și, pînă cînd nu vor fi extirpate, nu vom vedea renașterea teatrului, acest înlocuitor al templului.

Am obiectat cu teamă că, în felul acesta, fantezia pură, care totuși a creat capodopere în cazul lui Shakespeare și al lui Gozzi, ar fi izgonită din teatru.

— Realismul absolut și radical, a replicat inamicul actorilor, va fi aplicat cu asprime cînd e vorba de reprezentații inspirate din viața omenească. Pentru a restabili drepturile imaginației, care, în sistemul meu, poate îndeplini cu folos rolul ilotului, există un remediu: să compui acțiuni scenice în care să nu apară oameni. Și vă voi spune că eu însumi am început să pregătesc așa ceva. Am scris o *imposibilitate în patru acte* în care personajele sînt îngeri, demoni, fantome, umbre, idoli animați, centauri muți, mașini vorbitoare și maimuțe. Nici un bărbat, nici o femeie. Și totuși nici un director de teatru, nici chiar la Berlin, nu vrea să monteze opera mea, *Circuitul neantului*. Dacă rămîneți la Moscova și sînteți gata să cheltuiți o jumătate de milion de cernoveți[3] pentru reprezentarea operei mele, sînt gata să v-o dedic. E cea dintîi operă teatrală de gen „supraomenesc" și, în schimbul unui mic sacrificiu, ați putea participa la gloria mea.

Am observat că discursul lua o întorsătură plictisitoare; de aceea i-am spus prietenului meu că sînt obosit și că vreau să mă întorc la hotel. Tînărul entuziast ne-a urmat pînă și în automobil și n-a vrut să mă lase în pace pînă ce nu i-am dat banii de care avea nevoie pentru tipărirea *imposibilității* sale.

1. André Antoine (1858-1943) – actor, regizor și director de teatru francez, fondatorul Teatrului Liber (1887) (n.r.).
2. Jacques Copeau (1879-1949) – actor, regizor, dramaturg și director de teatru francez, fondator al teatrului Vieux-Colombier din Paris și, alături de André Gide și Jean Schlumberger, al revistei literare *La Nouvelle Revue Française* (n.r.).
3. Bancnotă rusească pusă în circulație în 1924 ce valora cît zece ruble (n.r.).

O vizită lui Lenin

Moscova, 3 iulie

M-AM TRUDIT aproape o lună, dar în sfîrșit am reușit. Venisem în Rusia numai ca să-l cunosc pe acest om și nu voiam să plec fără să-l aud vorbind. Mi se pare că e, în genul lui, unul din cei trei sau patru oameni în viață care merită să fie ascultați. Ca să ajung pînă la el, am cheltuit aproape douăzeci de mii de dolari – cadouri pentru nevestele comisarilor, bacșișuri pentru soldații roșii, daruri pentru orfelinate –, dar nu regret.

Mi se spunea că Vladimir Ilici era bolnav, obosit și că nu putea să primească pe nimeni, în afară de intimii săi. Nu mai locuiește la Moscova, ci într-un sat din apropiere, într-o veche locuință boierească, cu obișnuitul peristil de coloane albe la intrare. Vineri seara, ultimele dificultăți au fost înlăturate și telefonul m-a înștiințat că eram așteptat duminică. I se spusese lui Lenin că fondurile mele ar putea să ajute începuturile anevoioase ale NPE[1] și acesta consimțise să mă vadă.

Am fost primit de soția sa, o femeie grasă și tăcută, care m-a privit așa cum privesc infirmierele pe un nou bolnav ce intră în salonul lor. L-am găsit pe Lenin pe un mic balcon, șezînd la o masă mare, acoperită cu foi enorme de desen. Mi-a făcut impresia unui condamnat căruia i se permite, în ultimele ore pe care le mai are de trăit, să-și piardă liniștit timpul cu fleacuri. Capul său foarte cunoscut, de tip mongol, părea tăiat din brînză veche și uscată: țeapăn și totuși molatic. Între buzele lui respingătoare se zăreau două rînduri sinistre de dinți, ca ai unui cap de mort. Craniul său lung și gol făcea impresia unei urne barbare, tăiată din osul frontal al unui monstru fosil. Doi ochi vicleni și scrutători de pasăre de pradă stăteau ascunși îndărătul pleoapelor însîngerate. Mîinile sale se jucau neglijent cu un creion de argint: se vedea că fuseseră groase și puternice, mîini de mujic, dar aspectul lor descărnat anunța apropierea morții. Nu voi uita niciodată urechile lui de fildeș lustruit, întinse în afară ca pentru a prinde ultimele sunete ale lumii, înainte de liniștea cea mare.

Primele minute ale conversației noastre au fost mai curînd penibile. Lenin se trudea să mă cîntărească, dar cu un aer distrat, ca și cum și-ar fi îndeplinit o datorie de care de acum înainte nu se mai sinchisea. Iar eu, dinaintea acelei măști obosite de culoarea șofranului, nu mai găseam curajul să pun întrebările pentru care venisem. Am îngînat la întîmplare o laudă despre marea operă pe care o înfăptuise în Rusia. Și atunci, fața aceea pe jumătate moartă s-a umplut de strîmbături spectrale, care voiau să fie un zîmbet sarcastic.

— Dar totul era făcut, a exclamat Lenin cu o însuflețire neașteptată și aproape crudă, totul era făcut dinainte de-a veni noi! Străinii și imbecilii presupun că s-a creat ceva nou. Eroare de burghezi orbi. Bolșevicii n-au făcut altceva decît să adopte, dezvoltîndu-l, regimul instaurat de țari, care e singurul potrivit pentru poporul rus. Nu poți guverna o sută de milioane de brute fără băț, fără spioni, fără poliție secretă, fără teroare și spînzurători, fără tribunale militare, muncă silnică și torturi. Noi am schimbat numai clasa care își baza guvernarea pe acest sistem. De unde erau șaizeci de mii de nobili și patruzeci de mii de mari funcționari, în total o sută de mii de indivizi, azi sînt aproape două milioane de proletari și comuniști. E un progres, un mare progres, deoarece privilegiații sînt de zece ori mai numeroși, însă nouăzeci și opt la sută din populație

1. Noua Politică Economică – sistem de reforme economice care introduceau un compromis cu economia de piață instituit de Lenin în Uniunea Sovietică în 1921 (n.r.).

n-a cîștigat prea mult prin această schimbare. Fii chiar sigur că n-a cîștigat nimic și e tocmai ceea ce vreau, ceea ce doresc și, de altfel, ceea ce este absolut inevitabil.

Lenin a început să rîdă pe înfundate, ca un negustor care a înșelat pe cineva și care contemplă satisfăcut umerii victimei care pleacă.

— Și atunci, am murmurat eu, Marx, progresul și toate celelalte?

Lenin m-a privit cu un aer foarte mirat.

— Dumitale, care ești un om străin și puternic, a continuat, pot să-ți spun totul. Nimeni nu te va crede. Dar amintește-ți că Marx însuși ne-a învățat că teoriile n-au decît o valoare pur fictivă, o valoare de instrument. Dată fiind starea de lucruri din Rusia și din Europa, a trebuit să mă servesc de ideologia comunistă pentru a-mi realiza adevăratul scop. În alte țări și în alte vremuri, aș fi întrebuințat altceva. Marx nu era decît un burghez evreu, călare pe statisticile englezești și admirator în secret al industrialismului. Un creier îmbibat de bere și de hegelianism, în care amicul Engels injecta cîteodată unele idei geniale. Revoluția rusă e o dezmințire completă a profețiilor lui Marx. Comunismul a triumfat tocmai într-o țară unde aproape că nu exista burghezie.

Oamenii, domnule Gog, sînt niște sălbatici fricoși care trebuie stăpîniți de un sălbatic fără scrupule, așa cum sînt eu. Restul nu-i decît vorbărie, literatură, filozofie și muzică pentru folosul nerozilor. Or, sălbaticii sînt criminali, iar idealul ultim al oricărui guvern trebuie să fie acela de a face în așa fel încît țara să semene cu o ocnă. Vechea *catorga*[1] țaristă e ultimul cuvînt al înțelepciunii politice. Dacă te gîndești bine, vei vedea că viața de închisoare e cea mai potrivită pentru majoritatea oamenilor. Nemaifiind liberi, sînt în sfîrșit feriți de riscurile și de neplăcerile pe care le au oamenii responsabili și puși în situația de a nu putea săvîrși răul. De îndată ce intră în închisoare, un om trebuie, prin forța lucrurilor, să ducă o viață de nevinovat. Mai mult

1. *Catorga* – muncă silnică (rusă, orig.) (n.t.).

decît atît, nu mai are nici gînduri, nici preocupări, deoarece sînt alții care gîndesc și poruncesc pentru el: lucrează cu trupul, dar își odihnește spiritul. Și știe că în fiecare zi va avea ce să mănînce și unde să doarmă, chiar dacă nu lucrează și chiar dacă e bolnav, fără grija pe care o are cel liber de a-și procura o pîine în fiecare dimineață și un pat în fiecare seară. Visul meu este acela de a transforma Rusia într-o imensă închisoare. Și să nu crezi că spun aceasta din egoism, căci într-un astfel de sistem cei mai sclavi și cei mai sacrificați sînt tocmai paznicii și ajutoarele lor!

Lenin a tăcut deodată și a început să contemple un desen pe care-l avea dinainte și care reprezenta, mi se pare, un palat înalt ca un turn, găurit de nenumărate ferestre rotunde. Am îndrăznit să pun una din întrebările mele.

— Și țăranii?

— Urăsc țăranii, a răspuns Vladimir Ilici cu o strîmbătură de dezgust; îl urăsc pe mujicul idealizat de acel ramolit occidental care era Turgheniev și de acel faun convertit care era ipocritul de Tolstoi. Țăranii reprezintă tot ce urăsc mai mult: trecutul, credința, ereziile și maniile religioase, lucrul manual. Îi tolerez și îi cultiv, dar îi urăsc. Aș vrea să-i văd dispărînd pe toți, pînă la ultimul. Un electrician valorează pentru mine cît o sută de mii de țărani.

Vom ajunge, sper, să trăim cu alimente produse în cîteva minute de mașini, în laboratoarele noastre chimice, și în sfîrșit vom putea masacra țărănimea devenită atunci inutilă. Țăranii vor deveni muncitori sau vor crăpa. Viața în natură e o rușine preistorică.

Bagă-ți în cap că bolșevismul reprezintă un triplu război: al barbarilor științifici împotriva intelectualilor corupți, al Orientului împotriva Occidentului și al orașului împotriva satului. Și în acest război nu ne vom uita la alegerea armelor. Individul e ceva care trebuie suprimat. E o invenție a haimanalelor de greci și a închipuiților de germani. Cine rezistă va fi tăiat ca o tumoare vătămătoare. Sîngele e cel mai bun îngrășămînt oferit de natură.

Să nu crezi că sînt crud. Toate aceste execuții și spînzurări care se fac din ordinul meu mă plictisesc. Urăsc victimele, mai cu seamă fiindcă mă silesc să le ucid. Dar nu pot face altfel. Visez să fiu directorul general al unei închisori-model, al unei ocne pacifice și bine întreținute. Dar se găsesc, ca în toate închisorile, neascultători, neliniștiți, din aceia care au nostalgia stupidă a vechilor ideologii și mitologii omucide. Toți aceștia vor fi suprimați. Nu pot permite ca numai cîteva mii de bolnavi să primejduiască fericirea viitoare a milioane de oameni. Și apoi, în definitiv, vechile lăsări de sînge nu erau un mod tocmai rău de a îngriji corpurile. Există o oarecare voluptate în a te simți stăpîn pe viață și pe moarte. De cînd vechiul Dumnezeu a fost ucis, nu știu bine dacă în Franța sau în Germania, unele satisfacții au fost acaparate de oameni. Eu sînt, dacă vrei, un semizeu local așezat între Asia și Europa, dar pot totuși să-mi permit unele capricii. Sînt gusturi al căror secret s-a pierdut după decăderea păgînilor. Sacrificiile omenești aveau ceva bun: erau un simbol profund, o învățătură înaltă, o sărbătoare sănătoasă. Dar aici, în locul imnului credincioșilor, aud ridicîndu-se spre mine urletele prizonierilor și ale muribunzilor; te asigur că n-aș schimba această simfonie cu cele nouă ale lui Beethoven. Acesta e cîntecul religios care anunță beatitudinea apropiată.

Mi s-a părut atunci că fața descompusă și cadaverică a lui Lenin se întindea înainte ca să asculte o muzică slabă și solemnă, perceptibilă numai pentru el. A apărut doamna Krupskaia să-mi spună că soțul ei era obosit și că avea nevoie de puțină odihnă. Am plecat îndată.

Am cheltuit douăzeci de mii de dolari ca să-l văd pe omul acesta și, într-adevăr, am impresia că nu i-am aruncat pe fereastră.

Nimic nu-i al meu

Arosa, 18 septembrie

CEA MAI MARE PROBLEMĂ pentru om, ca și pentru națiuni, este independența. Dar cum poate fi rezolvată această problemă?

Ceea ce posed pare să-mi aparțină, dar sînt tot timpul stăpînit de această proprietate. Singura proprietate incontestabilă ar trebui să fie eul, totuși, dacă cercetezi cu de-amănuntul, unde găsești un element absolut, izolat, care să nu depindă de nimic?

Ceilalți, absenți sau prezenți, participă la viața noastră interioară sau exterioară. Nu există nici o portiță de scăpare. Chiar și în singurătatea absolută simt, cu spaimă, că nu sînt decît un atom dintr-un munte, o celulă dintr-o colonie și o picătură dintr-o mare. În spiritul și în carnea mea simt ereditatea morților; gîndirea mea e datoare morților și viilor, purtarea mea e inspirată, chiar împotriva voinței mele, de ființe pe care nu le cunosc sau pe care le disprețuiesc.

Tot ce știu am învățat de la alții. Toate lucrurile de care mă servesc sînt opera altuia, ce contează dacă le-am plătit? Fără lucrător, fără meseriaș, fără artist, aș fi mai gol decît Caliban sau decît Robinson. Dacă vreau să mă mișc, am nevoie de mașini fabricate de alții și conduse de alte mîini. Sînt silit să vorbesc o limbă pe care n-am inventat-o eu; și cei dinaintea mea îmi impun, fără voia mea, gusturile, sentimentele, prejudecățile lor.

Dacă îmi demontez eul bucată cu bucată, găsesc mereu fragmente care provin din afară și fiecăruia aș putea să-i pun eticheta originii sale. Pe ăsta îl

am de la mama, pe ăsta de la cel dintîi prieten, pe ăsta de la Emerson, pe ăsta de la Rousseau sau de la Stirner. Dacă împing pînă la capăt inventarul a ceea ce mi-am însușit, eul rămîne o formă goală, un cuvînt fără conținut real.

Aparțin unei clase, unui popor, unei rase și nu reușesc niciodată să evadez, orice aș face, din limitele pe care eu mi le-am trasat. Orice idee nu-i decît un ecou, orice gest – un plagiat. Pot să îndepărtez prezența oamenilor, dar o mare parte din ei continuă să trăiască, invizibili, înăuntrul meu cînd rămîn singur.

Dacă am servitori, trebuie să-i suport, să-i ascult; dacă am prieteni, trebuie să-i tolerez și să le fac servicii; cît despre bani, trebuie să-i păzești, să-i fructifici, să-i protejezi, să-i aperi. Puterea echivalează cu sclavia. În realitate nimic nu-mi aparține. Puținele lucruri de care mă bucur le datorez inspirației și muncii oamenilor care nu mai sînt și pe care nu i-am văzut niciodată. Cunosc ce am primit, dar nu știu ce am dat.

Am reușit să adun cîteva duzini de miliarde. N-aș fi putut s-o fac dacă milioane de oameni n-ar fi lucrat pentru mine, dacă milioane de oameni n-ar fi avut nevoie de ceea ce puteam să le vînd, dacă mii de oameni n-ar fi inventat formulele, mașinile, regulile pe care se bazează viața economică a pămîntului. Dacă aș fi fost singur, aș fi fost un sălbatic, un mîncător de rădăcini și de cîini morți.

Unde se află, deci, nucleul profund și autonom care nu are nevoie de nimeni, căruia nimeni nu i-a dat naștere și despre care să pot spune cu adevărat că e al meu? Sînt într-adevăr un om plin de datorii, o moleculă înrobită unui corp gigantic? Și singurul lucru pe care-l credem într-adevăr al nostru – eul – e, poate, ca tot restul, un simplu reflex, o halucinație a orgoliului nostru?

Cumpărarea republicii

New York, 22 martie

LUNA ACEASTA am cumpărat o republică. Un capriciu costisitor ce nu va avea urmări. E o dorință pe care o aveam de mult timp și am vrut să scap de ea. Să fiu stăpînul unei țări îmi închipuiam că-mi va da mai multe satisfacții.

Ocazia era bună și afacerea s-a încheiat în cîteva zile. Președintele se găsea la strîmtoare: guvernul, compus din oamenii lui, era în primejdie. Tezaurul republicii era gol: să creeze impozite noi ar fi însemnat prăbușirea întregului clan care se afla la putere și poate o revoluție. Se găsise deja un general care înarma bande de nemulțumiți și care promitea slujbe și funcții primilor veniți.

Un agent american, care se afla acolo, m-a înștiințat. Ministrul finanțelor a alergat la New York: în patru zile ne-am înțeles. Am avansat un oarecare număr de milioane de dolari republicii și, în plus, le-am fixat președintelui, tuturor miniștrilor și secretarilor lor o leafă dublă față de cea pe care o primeau de la stat. Aceștia mi-au dat ca amanet, fără știrea poporului, vămile și monopolurile. În plus, președintele și miniștrii au semnat un *covenant*[1] secret care-mi asigură practic controlul întregii vieți a republicii. Deși cînd mă duc acolo am aerul unui simplu oaspete în trecere, sînt, în realitate, stăpînul aproape absolut al țării. Zilele acestea, a trebuit să acord o nouă subvenție, destul de importantă, pentru reînnoirea efectelor armatei și, în schimb, mi-am asigurat noi privilegii.

1. Acord (engl., orig.) (n.r.).

Pentru mine, spectacolul este destul de distractiv. Camerele continuă să legifereze, în aparență libere, cetățenii își închipuie în continuare că republica este autonomă și independentă și că de voința lor depinde mersul lucrurilor. Nu știu că tot ceea ce au iluzia că posedă – viață, avere, drepturi civile – depinde în ultimă instanță de un străin care le este necunoscut, adică de mine.

Mîine pot să ordon închiderea parlamentului, o reformă a constituției, dublarea taxelor vamale, alungarea imigranților. Aș putea, dacă mi-ar face plăcere, să dau pe față tratatele secrete ale camarilei de la putere și să fac să cadă guvernul, de la președinte pînă la ultimul secretar. Și nu mi-ar fi imposibil să împing țara pe care o am în mîini să declare război uneia din republicile vecine.

Această putere ocultă, dar nelimitată, m-a făcut să petrec cîteva ore plăcute. Desigur că să suporți toate plictiselile și sarcinile comediei politice e o oboseală tîmpită, dar să fii cel care pune în mișcare marionetele, care în spatele cortinei poate să se distreze trăgînd sforile păpușilor, supuse la toate mișcările sale, este o meserie plină de voluptate. Disprețul meu pentru oameni găsește aici o hrană savuroasă și mii de motive care îl confirmă.

Nu sînt rege decît incognito și al unei mici republici în pericol, dar ușurința cu care am ajuns să pun stăpînire pe ea și interesul evident pe care îl au toți cei inițiați să păstrez secretul mă fac să mă gîndesc că alte națiuni mult mai întinse și mai importante decît republica mea trăiesc, fără să observe, într-o dependență asemănătoare față de misterioși suverani. Cum cumpărarea unor asemenea state cere mult mai mulți bani, în loc de un singur stăpîn, ca în cazul meu, va fi vorba de un trust, de un sindicat financiar, de un grup restrîns de capitaliști și de bănci.

Dar am bănuieli clare că alte țări sînt în mod sigur guvernate de mici comitete de regi invizibili, cunoscuți numai de oamenii lor de încredere, care continuă să-și joace cu naturalețe rolul de șefi legitimi.

Asasinul nevinovat

New Parthenon, 15 octombrie

ÎN FIECARE ZI sosesc scrisori de la oameni care vor ajutoare, subvenții și împrumuturi. Le deschid din curiozitate, apoi le ard. Pe una dintre cele venite astăzi o păstrez pentru ciudățenia sa:

„Scumpe domnule,

Nu refuzați să citiți povestea mea. Numai după ce o veți cunoaște, veți decide dacă merit sau nu ajutorul dumneavoastră.

Tatăl meu avea o prăvălie de arme și, pe cînd eram băiat, mă ținea pe lîngă el. Curînd am aflat că mulți dintre cei care veneau la noi să cumpere un browning se împușcau sau își ucideau soția sau dușmanul.

Mi s-a născut în suflet o așa de mare oroare pentru comerțul tatălui meu, încît m-am hotărît să studiez medicina. Aș fi putut astfel contrabalansa răul pe care el, indirect, îl favoriza. Tatăl meu vinde moarte, mă gîndeam în sinea mea, eu voi vinde viață și voi combate moartea. De îndată ce mi-am luat doctoratul, am început să-mi exercit meseria la Minneapolis. La început, aveam puțini clienți, dar eram mulțumit de mine. Nici unul din bolnavii mei nu murise; e adevărat că era vorba întotdeauna de maladii ușoare. Încet-încet, conștiinciozitatea mea de doctor mi-a procurat o clientelă vastă, dar aleasă. Și atunci au început nenorocirile. Un mort, doi, trei, patru morți într-un an. Examinînd cu atenție, după deces, diagnosticele mele și tratamentul dat, m-am convins că, în cel puțin jumătate de cazuri, vinovat de moarte eram eu. Mă înșelasem de la început, nu știusem să evaluez just un grup de simptome, nu

ținusem seama de constituția și de idiosincraziile bolnavului. Colegii mei, ascultîndu-mi mărturisirile triste, au rîs de mine. Dar eu nu puteam să rîd. Mă consacrasem medicinei pentru a învinge moartea, nu pentru a o ajuta. Și cum decesele, din nenorocire, continuau și chiar numărul lor se mărea, m-am resemnat să-mi părăsesc profesia și orașul.

Avînd studii de medicină, am reușit cu ușurință să obțin o diplomă de farmacist și am deschis o bună farmacie în Oklahoma. În acest fel, m-am gîndit, ajut și eu la lupta împotriva răului și a morții, însă fără răspundere directă. Nu trecuse un an, cînd am observat că am căzut într-o nouă cursă. Un copil a înghițit din greșeală o pastilă de potasă caustică vîndută de mine; o doamnă s-a sinucis cu niște veronal pe care-l cumpărase din prăvălia mea; o soție și-a otrăvit bărbatul cu preparate din arsenic pe care le obținuse de la mine cu o rețetă falsă. A trebuit să mă conving că și farmaciștii sînt supuși primejdiei de-a fi complici la asasinate.

M-am gîndit multă vreme la alegerea unei alte meserii și m-am convins că cea mai inocentă e aceea de soldat. Vi se va părea un paradox, dar era, dimpotrivă, rodul unei îndelungate chibzuiri. În vremea aceea, țara noastră nu era în război cu nimeni și nici nu exista vreo probabilitate ca pacea să fie tulburată. Abia mă înrolasem, că a izbucnit războiul european și, în 1917, am fost printre primii trimiși în Franța. Nu puteam în nici un fel să mă sustrag: eram militar de profesie și, în plus, un bun cetățean. Războiul din tranșee mă întrista mult, dar mă mîngîiam cu gîndul că asasinarea era colectivă și că cei uciși erau dușmanii Americii și ai omenirii. Într-o zi însă, în 1918, am fost chemat să fac parte din plutonul de execuție. Trebuia să împușcăm un dezertor. Cînd m-am trezit în fața acelei zdrențe omenești, legată de scaun, inima mi-a tresărit. Dar nu puteam să scap de acea datorie și nici să trag în aer, căci un ofițer ne supraveghea. Și am fost, încă o dată, complice la asasinat.

Îndată după terminarea războiului, am plecat din armată. Tatăl meu murise. Am vîndut imediat prăvălia de arme, dar cîștigul nu-mi ajungea să trăiesc fără ocupație. În speranța de a-mi mări economiile și de a deveni independent, am speculat la bursă și

în șase luni, nefiind practic în afaceri, am pierdut și ultimul dolar. M-am apucat să-mi caut o altă ocupație și, învins de foame, m-am văzut silit să primesc un loc de șofer. Pe cînd eram doctor, avusesem un automobil și știam să conduc destul de bine. Cîtva timp am trăit liniștit, dar n-am putut să fug pînă la sfîrșit de soarta mea cumplită. Într-o seară, pe o stradă prost luminată, am dat peste o biată bătrînă pe care am ucis-o și, după o lună, conducînd cu mare viteză, din ordinul stăpînului meu, l-am strivit pe un tînăr care traversa pe bicicletă o piață.

Am fost condamnat la închisoare și, de îndată ce am ieșit de-acolo, deși stăpînul voia să mă angajeze din nou, am plecat totuși. Încă o dată rămăsesem fără pîine și fără lucru. Împins de disperare, m-am oferit ca aviator la o fabrică de aeroplane. În cer, mă gîndeam, ciocnirile sînt aproape imposibile și riscul meu nu e mai mare decît al celorlalți. Am devenit în scurt timp un pilot priceput și îndrăzneț. Dar acum douăzeci de luni, în timpul unui zbor cu doi pasageri la bord, o manevră greșită, pricinuită de neatenția mea, a făcut aparatul să cadă de la o înălțime de șase sute de metri. Rănile mele s-au vindecat în cîteva săptămîni, dar cei doi nenorociți care erau cu mine au murit – din vina mea.

Mi-am ispășit greșeala și acum sînt încă o dată muritor de foame. Dar m-am hotărît cu tărie să nu-mi mai aleg niciodată nici o meserie, nici o profesie, nici o ocupație. Nu mai vreau să fiu asasin și nici complice cu asasinii. Singura speranță ca să scap de orice răspundere este, pentru mine, lipsa de ocupație. De aceea vă scriu. Și vă cer cu umilință să-mi acordați o mică pensie, ca să mă pot căi în liniște pentru crimele mele involuntare și să nu mai fiu silit să săvîrșesc altele. Pentru dumneavoastră ar fi un mic sacrificiu, iar pentru mine o favoare imensă. Nu am pretenția să trăiesc bine: îmi e destul să nu mor de foame și să nu ucid. Cu cîțiva dolari pe lună puteți scăpa un om de remușcări, de închisoare și de pedeapsa eternă. Sînt convins că mă veți asculta: liniștea și viața mea sînt în mîinile dumneavoastră.

Vă rog să mă credeți sincer al dumneavoastră,

George William Smith"

Răzbunare

New York, 27 iunie

AM SACRIFICAT o sumă imensă și-am scăzut cu cîteva milioane venitul meu fix, dar una din fanteziile cele mai vechi din tinerețea mea a devenit realitate. Orașul e pălmuit și natura răzbunată.

Mulți ani am trăit în camere oribile, în cartierele cele mai îngrămădite din orașele cele mai populate, mai pline de praf și mai zgomotoase din lume. Uram camerele, casele, străzile, orașele, dar nu puteam face altceva decît să trăiesc în ele. Și-mi închipuiam că în urmă cu cincizeci sau o sută de ani, în locul acestor dezgustătoare drumuri înguste și lungi, al cazărmilor murdare și infecte, al labirinturilor de asfalt și de noroi erau câmpii unde florile se deschideau la soare, livezi în care fructele se coceau, păsările cîntau, iepurii alergau și prin care vîntul sufla liber; pămîntul era proaspăt, udat de ape, acoperit cu iarbă înmiresmată, sănătos, ospitalier pentru vagabonzi. Și visam că un om foarte puternic, un bogătaș sau un dictator, s-ar putea distra redînd naturii măcar o bucată din aceste orașe dezgustătoare: că ar dărîma casele, ar scoate caldarîmul de pe străzi și ar face să se întoarcă aerul curat acolo unde zac mlaștini, vîlcele înflorite acolo unde acum se scurg șanțurile, liniștea acolo unde este zgomot și singurătatea acolo unde mii de oameni se îngrămădesc în morminte de cărămizi suprapuse.

Acest gînd m-a stăpînit, poate fără să-mi dau seama, cînd am cumpărat un lot de case într-unul din cele mai populate cartiere din New York. În loc să-mi plasez banii ici și colo în metropolă, le-am dat

ordin agenților mei să cumpere case numai în acel cartier. Cu timpul, aș fi putut să-l transform, ca să scot un venit triplu. Dar cînd mi-am dat seama că posedam două sau trei străzi întregi și, în afară de cîteva grupuri de case izolate, aproape tot cartierul, mi-au venit în minte, cu o putere stranie, amintirea și ispitele visului de odinioară.

Fantezia a întrecut orice calcul: n-am putut rezista. Încet-încet, am reușit să cumpăr și casele care nu erau încă ale mele și m-am găsit stăpîn absolut peste douăzeci de acri din New York, mai mult de optzeci de mii de metri pătrați. Am avut nevoie de șase luni pentru a-i alunga pe toți locuitorii și de zece luni pentru a dărîma toate casele. Rămîneau, printre dărîmături, unele străzi publice asupra cărora nu aveam nici un drept. Mi-a trebuit un an de intervenții și de stăruințe pe lîngă municipalitatea și statul New York pentru a obține să-mi cedeze aceste străzi pentru uzul meu personal. Nemaifiind locuitori pe-acolo, drumurile care duceau la casele dărîmate erau de acum înainte inutile. Dar, ca să învîng ultimele rezistențe, am fost nevoit să las să se creadă că destinam întrebuințării publice parcul proiectat. Dar cînd totul a fost în regulă, am făcut după placul meu.

Cei douăzeci de acri de teren au fost închiși cu un zid înalt, fără ferestre, zăbrele sau porți – intrarea rezervată mie este subterană – și un stat-major de botaniști, de zoologi și de ingineri a săvîrșit după trei ani de muncă miracolul.

În locul cartierului infect, locuit de lucrători, de mici funcționari, de mici negustori, se întinde acum un fel de pădure virgină, cu lacuri și crînguri, livezi și canale, în care păsările cîntă, pomii înfloresc, în care abia se aude zgomotul îndepărtat și nelămurit al orașului infernal. O parte din teren este amenajată ca grădină zoologică: leii și panterele rag acolo unde țipau copiii și trăncăneau menajerele, în partea destinată pădurii am pus să se aducă iepuri, veverițe și arici și nimeni n-are dreptul să-i omoare. Plantele, sădite aici în stare adultă și apoi îngrijite după metodele cele mai sigure, sînt în plină vigoare

și se înmulțesc în așa fel încît creează poteci umbrite și labirinturi pitorești și ai iluzia că te afli departe, la o sută de mile de orașul cel mai populat din lume.

Nu există nici o casă, în afară de niște pavilioane ascunse pentru grădinari și pentru păzitorii fiarelor. Cine trece pe dinafară nu vede nimic, nu se bucură de nimic; poate doar în timpul nopții se aude în străzile vecine răgetul unui tigru sau cîntecul unei privighetori.

Eu singur profit de acest mic paradis terestru regăsit. Nu las pe nimeni să intre și nu invit pe nimeni. N-am cheltuit o mare parte din capitalurile mele ca să fiu admirat sau ca să aud complimente, am făcut asta numai ca să-l mulțumesc pe acel adolescent care atîția ani a purtat propriul meu nume și a suferit de îngrămădeala pestilențială a orașelor și de atmosfera înăbușitoare, dar care, în sfîrșit, s-a răzbunat, redînd luminii măcar o parte din cîmpiile pe care oamenii le-au ascuns sub vulgare cuburi celulare.

Pe străzile pe care odinioară treceau toți, acum nu trec decît eu. Pe unde automobilele urlau, răspîndind mirosuri urîte, se plimbă acum urșii mei pașnici. Acolo unde se afla un bar, e o fîntînă cu apă limpede. Unde cămătarul ședea la pîndă, așteptîndu-și victimele, șacalul se întinde la soare.

În însăși inima unui oraș orgolios și colosal, mi-am plătit luxul cel mai adevărat și mai costisitor care există pentru omul modern: izolarea și liniștea. Cei care trec și văd zidurile înalte și goale și nu știu ce se află înăuntru, exclamă: „Capriciu de nebun!".

Eu însă, dimpotrivă, am impresia că mi-am construit, în incinta unei vaste case de nebuni, o celulă mică, dar veselă, de înțelepciune.

O vizită lui Edison

New Jersey, 23 iunie

M-AM DUS LA MENLO PARK pentru a flecări cîteva momente cu bătrînul Edison. Unul din secretarii săi îmi telefonase să-mi spună că nu putea să-mi acorde mai mult de zece minute.

L-am găsit pe bătrînul mag așezat dinaintea unei mese foarte lungi, de lemn alb, care ocupa jumătate din cameră, dar care era complet goală: nici o bucată de hîrtie, nici un creion, nici un toc.

Mutra mea trebuie să-i fi plăcut numaidecît venerabilului inventator, fiindcă mi-a făcut, fără nici un fel de introducere, o mărturisire neprevăzută și atît de neverosimilă, încît aș fi refuzat s-o cred dacă mi-ar fi povestit-o altcineva.

— Se vede imediat că sînteți un profan, a început el, dar în orice caz trebuie să știți că am născocit mai multe jucării bazate pe electricitate, pe care oamenii, copii eterni, le numesc cu pompă „mari inventii". Nu mă rușinez de ele; trebuie să-ți treci vremea într-un fel și să folosești acea mică dibăcie a minții, care, dacă nu e întrebuințată, îți aduce mare plictiseală. Pe de altă parte, unele din acele jucării pot fi utile pentru nevoile practice ale vieții comune, adică ale vieții materiale zilnice. Dar dumneavoastră înțelegeți că să fixezi sunetele pe un disc, să multiplici vocile, să perfecționezi lămpile electrice și radio nu înseamnă deloc să îmbunătățești viața oamenilor, nici să le sporești fericirea, nici să te apropii de secretele universului. Acum, cînd sînt bătrîn, îmi dau seama că mi-am consacrat toată viața unor lucruri de o importanță neglijabilă. Că

omul poate să vadă mai bine cînd dansează sau cînd face curte și faptul că are posibilitatea să audă din nou, după bunul-plac, ultimul cîntec de pe Broadway sau ultimul discurs al candidatului republican nu schimbă cu nimic neputința noastră fundamentală, nici truda la care sîntem condamnați de la naștere.

Cînd îi aud pe oamenii de azi cum se entuziasmează de viteza mașinilor lor, nu mă pot împiedica să nu rîd. Aeroplanele, care zboară cu 300 de kilometri pe oră, sînt, în comparație cu lumina, care parcurge 300 000 de kilometri pe secundă, niște melci foarte ridicoli.

Cînd eram tînăr, îmi închipuiam, ca un prost, că toată civilizația constă în mașini. Am construit cîteva mașini destul de reușite și sîntem în același punct. Mai mult de o jumătate de secol de calcule, de cercetări, de veghe, de încercări, ca să ajung să pun în comerț jucării comode sau zgomotoase! Recunoașteți că omul de pe stradă e o creatură excesiv de indulgentă și de optimistă.

Dacă cel puțin aș fi descoperit cele două mașini decisive, care ar putea să ne elibereze de cele mai mari suferințe! Martiriul omenirii e dublu: pentru bărbat, cea mai grea încercare e aceea de-a gîndi; pentru femeie, cea mai înfricoșătoare tortură e aceea de a naște. Dar încă n-am inventat – și poate că nu le voi inventa niciodată – nici mașina gînditoare, nici mașina generatoare. Am construit mașini de calculat și servomotoare, dar sînt departe de ideal: aceste aparate cer întotdeauna intervenția omului. Ramón Lull și Leibniz imaginaseră pur și simplu mașini de gîndit, dar nici unul n-a reușit să le fabrice și să se servească de ele. Cît despre crearea ființelor vii, am rămas tot la automatul mecanic al lui Maelzel, mai mult sau mai puțin perfecționat. Industria androizilor este încă în faza copilăriei.

Un francez decadent, Villiers de l'Isle Adam, s-a distrat povestind într-un roman că eu aș fi dat viață unei femei artificiale atît de perfecte, încît aș fi schimbat-o pe una vie. Dar, din nefericire, nu-i adevărat: acest francez era un lingușitor sau un mistificator.

Pe de altă parte, e sigur că, pînă ce nu vom găsi mașini care să înlocuiască creierul masculin și uterul feminin, știința mecanică și electrotehnică trebuie să-și mărturisească incapacitatea. Numai după ce îi vom elibera pe bărbat de chinul gîndirii și pe femeie de sarcina maternității, ne vom putea cînta victoria. Dar ziua asta e încă îndepărtată și nu am speranțe să ajung s-o mai văd. Am împlinit de puțin timp optzeci de ani și sub scoarța cerebrală sîngele nu mai circulă liber și bogat ca odinioară. Am făcut ce am putut, adică puțin lucru. Am dat jetoane de os celor care ar fi avut nevoie de dolari de aur. Aveți în fața dumneavoastră un bătrîn tehnician dezamăgit, ca să nu zic falit. Nu spuneți nimănui că însuși Edison v-a confirmat falimentul științei. Ignoranții au nevoie de iluzii, muncitorii de lucru și industriașii de cîștig. Datoria noastră este de a salva, atît cît se poate, superstițiile avantajoase.

Candidul și melancolicul Edison s-a uitat atunci la ceas și, cu un maiestuos semn din mînă, mi-a dat de înțeles că trecuse timpul pe care mi-l rezervase.

Fortăreața de pe mare

New Parthenon, 6 octombrie

DE CÎȚIVA ANI, lumea devine tot mai nesigură și mai periculoasă, așa încît a trebuit să mă gîndesc să-mi pregătesc un refugiu inaccesibil. Vom avea în curînd războaie, invazii, revolte și nimeni nu se poate crede în siguranță. Cine se gîndește la asta și nu are intenția să se lase înfometat sau gîtuit, trebuie să se pregătească din vreme.

Am găsit, pe coasta septentrională a Braziliei, nu prea departe de gura fluviului Paranaîba, o mică peninsulă care e tocmai ce-mi trebuie. Iar lucrările pentru a o face locuibilă și în stare să se poată apăra sînt de acum înainte pe calea cea bună. E legată de continent printr-un fel de istm, în care am pus să se așeze trei rînduri de mine: în caz de primejdie, peninsula mea devine, în trei minute, o insulă.

Am pus să se construiască, pe colina cea mai înaltă, un castel de piatră, însă întărit în întregime cu plăci de oțel, mai ales pe acoperiș și pe terase. Iar mai departe, între copaci, două case pentru oamenii de serviciu. Castelul are o subterană adîncă, împărțită în mai multe camere, unde s-ar putea locui foarte comod la nevoie. Mai există încă un subsol, foarte mare, pentru provizii și muniții.

Am pus să se facă diferite instalații care îmi asigură o independență absolută de restul oamenilor: trei cisterne pentru apă, o centrală electrică, o stație radio, un frigorifer și un uriaș depozit de cărbuni (deja plin). Înăuntrul castelului am amenajat o bibliotecă de aproape douăzeci de mii de volume, care cuprinde capodoperele tuturor literaturilor, cele mai

bune enciclopedii și manualele tuturor științelor. Am apoi trei gramofoane ortofonice cu o mare cantitate de discuri și o galerie cu reproduceri în culori după capodoperele artei din toate timpurile și din toate țările.

Pe cea mai înaltă terasă se află un telescop cu o lentilă care mărește de douăzeci de ori și care poate să-mi fie de folos în nopțile de insomnie, dar și o baterie de tunuri antiaeriene, pentru eventualitatea că vreun avion indiscret și-ar vîrî nasul în treburile mele.

În peninsula mea se găsește, din fericire, un port natural, unde voi ține întotdeauna la adăpost, cînd voi locui aici, un iaht, două corăbii pentru vînarea balenelor și două bărci cu motor. Cred că m-am gîndit la toate.

De îndată ce s-ar petrece schimbări neașteptate sau mișcări amenințătoare în țara în care locuiesc, voi putea să fug în fortăreața mea de pustnic, unde nu-mi lipsește nimic pentru a trăi comod, și să aștept acolo, fără riscuri, sfîrșitul crizelor. Locul e bine ales, fiindcă sînt aproape de Golful Mexic și iahtul meu poate să ajungă în cîteva zile la New Orleans. Nu am orașe în apropiere, din fericire, dar pămîntul e bogat și poate să producă multe din lucrurile de care am nevoie pentru o lungă izolare. Voi aduce cu mine vreo treizeci de persoane, printre care un medic, un bibliotecar, un inginer, trei mecanici buni și zece atleți negri. Am și cumpărat o sută de pușți, șase mitraliere și-am comandat douăzeci de tunuri de coastă: dată fiind configurația peninsulei, apărarea e ușoară dinspre mare.

Un vapor încărcat cu alimente conservate de tot felul a și plecat din Brazilia și mă gîndesc să pun să se construiască un grajd în care să încapă vreo sută de vaci. Voi putea rezista astfel, chiar fără să primesc nimic din afară, cel puțin un an. Cu precauțiile pe care le-am luat, nu mă înspăimîntă singurătatea. Cu cărți, muzică și astronomie, timpul trece repede.

Mă miră mult faptul că marii seniori ai lumii, bogați ca și mine și chiar mai mult, nu se gîndesc

să-şi pregătească adăposturi asemănătoare împotriva nenorocirilor şi a tulburărilor războinice şi revoluţionare. Orbirea oamenilor e neverosimilă, înspăimîntătoare. Nimeni nu prevede şi nimeni nu ia măsuri împotriva dezastrelor, care sînt nu numai probabile, dar sigure şi poate de neînlăturat, în omenirea înnebunită din zilele noastre. Exemplul Rusiei nu le-a deschis ochii nici măcar acelor şefi ai plutocraţiilor care sînt mai expuşi pericolului de a fi împuşcaţi şi jefuiţi. Eu sînt poate unicul din toată lumea care s-a gîndit să-şi pregătească un *buen retiro*[1] pentru zilele de furtună, *buen retiro* care are ceva din castelul feudal, din mănăstirea întărită şi dintr-o vizuină de piraţi, dar e cu mult mai util decît acele vile somptuoase pe care cei bogaţi le ţin la ţară, la îndemîna oricui, ca şi cînd ar vrea să aţîţe invidia celor săraci şi să ispitească, prin uşurinţa lor, instinctul de a jefui care sălăşluieşte în fiecare din noi.

În afară de acestea, refugiul meu peninsular îmi va folosi şi pe timp de pace. Cîteodată simt o dorinţă puternică de-a fugi din oraşele şi chiar din satele prea populate. Voi face pe anahoretul şi pe pustnicul cu toate comodităţile civilizaţiei. Şi nu există bucurie mai mare, după părerea mea, decît să te simţi desprins în întregime de rasa odioasă a celor prea simpli, cu totul independent de ei şi într-un loc retras, bine păzit, unde aceştia nu pot nici să te tulbure, nici să-ţi facă rău.

1. Refugiu, adăpost; fig. colţişor plăcut (sp., orig.) (n.r.).

Asigurare împotriva fricii

New Parthenon, 8 august

AM CĂZUT din sequoia mea, unde mă instalasem să citesc, călare pe o ramură, în aceste zile calde şi mi-am rupt un picior. De îndată ce chirurgul şi-a făcut datoria şi m-am văzut imobilizat şi prizonier în pat, am recurs la vechiul meu obicei. Am pus să se caute în grabă doi şchiopi care să-mi ţină tovărăşie. Îi plătesc tot atît de scump ca pe nişte guvernatori de stat, dar ei sînt obligaţi să meargă sau mai bine zis să sară dinaintea mea. A doua zi mi s-au procurat cei doi şchiopi: unuia îi lipsesc amîndouă picioarele şi merge în cîrje; celălalt le are pe amîndouă, dar aşa de pocite şi de zgîrcite, încît se mişcă greu, cu sărituri groteşti.

În aceste zile de plictiseală şi de durere, cei doi nenorociţi sînt consolarea mea. Mutilatul şi şchiopul, prin mişcările lor greoaie, mă fac să văd ce-aş fi putut deveni şi contrastul mă înveseleşte.

E o metodă excelentă. Am descoperit-o acum cîţiva ani, cînd am băgat de seamă că devin miop şi cînd m-am confruntat pentru un timp cu supărătorul fenomen al petelor negre care sclipesc înaintea ochilor. Mi-am procurat imediat cîţiva orbi şi, sub pretextul de-a le oferi ospitalitate, mă bucuram de plăcerea de a contempla pupilele lor moarte, orbitele goale, încremeneala lor puţin idioată, puţin extatică. Să-i am aproape, să-i văd era pentru mine o imensă mîngîiere: mă făceau să-mi fie şi mai scumpă puţina vedere care-mi mai rămînea; mă făceau să mă bucur mai mult de lumina soarelui, de culorile şi forma lucrurilor.

Multă lume mă întreabă de ce păstrez într-un castel din parc, chiar în castelul pe care l-am adus bucată cu bucată de la Suffolk, un muzeu de centenari. Motivul nu e, desigur, filantropia, ci tot acela care m-a făcut să-i chem pe orbi și pe șchiopi. De-abia împlinisem patruzeci de ani, că a început să-mi fie frică de bătrînețe; am pornit deci în căutarea unor oameni care de mai bine de un secol sfidau moartea. Am adunat șapte pînă acum: cel mai tînăr are o sută trei ani, cel mai bătrîn – o sută douăzeci și doi. Nu primesc decît centenari autentici, în bună stare și numai bărbați.

Din cînd în cînd, dacă mă simt abătut sau mă cuprinde melancolia, mă duc să-i văd și stau puțin cu ei. Aceste fețe zbîrcite, tatuate de riduri pergamentoase, tîmpite, acești ochi gelatinoși și absenți, aceste guri băloase, aceste mîini fragile și tremurătoare au asupra mea un efect curios, răscolitor, dar în orice caz reconfortant.

Cîteodată mă gîndesc: dacă acești oameni au izbutit să învingă pînă la vîrsta asta cursele zilnice ale morții, înseamnă că nu e imposibil pentru om să depășească limitele obișnuite ale vieții, așa încît există și pentru mine o posibilitate.

Dar în alte momente, în care domină dezgustul pentru această decadență jalnică, conchid: decît să fii redus la o asemenea stare, între a părea caraghios și a inspira milă tuturor, fără altă bucurie decît aceea de-a sorbi puțină supă, mai bine să mori mai curînd: la șaizeci de ani, vîrsta fixată de Aristotel, sau chiar înainte.

În orice caz, îmi sînt de folos și nu regret banii care mă costă. Sînt, ca și orbii și șchiopii, o asigurare vie și vizibilă împotriva fricii și sînt convins că multe forme ale binefacerii publice – spitale, ospicii, aziluri – n-au în fond altă origine.

Transformarea pămîntului

New Parthenon, 20 noiembrie

CÎND AUD VORBINDU-SE despre dominația omului asupra naturii, aproape că mă cuprinde furia. Închipuiți-vă un copil care e lăsat singur într-un parc și care după trei sau patru ore a reușit să prindă o duzină de furnici și de șopîrle, să croiască o cărare nouă prin iarbă, să facă o cascadă artificială într-un pîrîu și să culeagă fructele cele mai coapte din pomi: aceasta este, păstrînd proporțiile, puterea noastră pe pămînt. Mi se pare că sîntem abia la început.

Am știut să ne servim de curenții aerului și de apa fluviilor, dar n-am reușit să supunem forța fluxului și refluxului, nici să utilizăm focul vulcanilor. Cînd vom ajunge să transformăm cutremurele de pămînt în forță motrice, atunci și nu mai înainte, putem să începem să ne mîndrim.

Deocamdată, pasivitatea noastră față de natură e rușinoasă și ridicolă. Așteptăm aproape întotdeauna bunul-plac al cerului și al pămîntului. Știința și tehnica atît de lăudate n-au reușit încă să supună anotimpurile și să le schimbe după voința noastră. Nu sîntem capabili să atenuăm frigul iernii, nici să reducem căldura verii. Primim furtunile cînd se abat asupra noastră și nu știm să îndepărtăm grindina; suportăm cu răbdare zăpada și sîntem neputincioși împotriva secetei.

De ce, de exemplu, n-avem nici un mijloc de-a produce furtuni și cicloni artificiali, ploi după voință, cutremure de pămînt la poruncă? Și cum se face că nu sîntem în stare să creăm, pentru țările cețoase,

un imens soare artificial, care să lumineze și să încălzească o provincie întreagă? Mi-ar plăcea, dacă aș avea timp, să creez în Groenlanda o grădină tropicală întinsă, unde ar crește, în sere încălzite cu calorifere, plante de la ecuator. Și aș avea poftă să zidesc, în plin deșert al Saharei, o vilă prevăzută cu trei sau patru frigorifere, așa încît în toate odăile să fie aceeași temperatură ca în Laponia.

Mi se pare că ar fi foarte ușor să scăpăm de tirania monotonă a zilei și a nopții: ar fi de-ajuns niște reflectoare enorme așezate pe munți, ca să lumineze tot pămîntul, după apusul soarelui, iar ziua – gigantice emisiuni de fum des, care să împiedice lumina soarelui să ajungă pînă la noi.

Dar cel mai rău este că ne acomodăm în mod stupid, ca țăranii din timpurile vechi, cu enervanta încetineală a pămîntului. Astăzi, cînd triumfă viteza, chiar cei mai moderni *farmers*[1] așteaptă luni după luni să se coacă grîul, porumbul și fructele, fără să poată face sau să încerce nimic pentru a scurta durata fabricării produselor agricole. E ca și cînd, în materie de transport, te-ai mai mulțumi să mergi pe jos! Și sîntem, se zice, stăpînii naturii! Stăpîni care trebuie să aștepte bunul-plac al sclavei lor ca să obțină de la ea puțină mîncare!

Și apoi faptul de a stăpîni un lucru implică posibilitatea de a-l modela, de a-l transforma: or, noi am lăsat natura aproape așa cum am găsit-o, cu toate neregularitățile, asimetriile, obstacolele și defectele sale de construcție. În afară de tăierea pădurilor, de surparea cîtorva istmuri, sfredelirea cîtorva tuneluri pentru căile ferate, am atins prea puțin structura minusculei planete pe care sîntem închiși. Ceea ce reprezintă gloria și semnul geniului omenesc este spiritul geometric, însă nici n-am început să reducem *more geometrico*[2] scandaloasa neregularitate a pămîntului. Dacă am fi fost într-adevăr despoții naturii, cum ne facem iluzia că sîntem, pînă acum am fi transformat lacurile în bazine pătrate sau în formă

1. Fermieri (engl., orig.) (n.r.).
2. În manieră geometrică (lat., orig.) (n.r.).

de cruce și de stele, fluviile în canale drepte și munții – sfidare scandaloasă a puterii noastre – în cuburi, piramide, conuri sau paralelipipede cu contururi precise; sau am fi dărîmat cu curaj toate aceste cocoașe.

Nu vorbesc la întîmplare sau ca să par spiritual. Pe planeta noastră sînt prea multe mări: trei cincimi din suprafața pămîntului sînt acoperite de apă. Or, populația crește necontenit. Sînt două miliarde de oameni și fiecare posedă patru metri de intestine. În fiecare zi trebuie să umpli opt milioane de kilometri de mațe. Și multe țări produc puțin, iar munții sînt, de obicei, sterpi. Omul ar trebui deci, dacă e într-adevăr regele atotputernic al lumii, să dărîme munții și să se servească de milioanele de tone de material astfel produs ca să construiască insule artificiale în oceane. S-ar obține în felul acesta două rezultate excelente pentru aprovizionarea omenirii: toate continentele ar fi transformate în cîmpii comode și fertile, iar prin crearea de insule noi s-ar mări suprafața de uscat cultivabilă.

O întreprindere, fără îndoială, uriașă, dar care n-ar trebui să-i pară imposibilă ingineriei din timpurile noastre, care trăncănește în fiecare zi despre progresele miraculoase ale mecanicii și care-și dă aerul că poate să refacă universul cu mașinăriile sale de neînvins. Pămîntul este, într-un anumit sens, proprietatea neamului omenesc și care stăpîn al unei moșii nu-și dă silința s-o îmbunătățească și s-o mărească? Ori sîntem stăpîni, ori nu sîntem, iar dacă vrem într-adevăr să fim autocrații acestui cheag de foc răcit, putem să ne mulțumim să zgîriem scoarța și să săpăm ici și colo cîteva gropi sau cîteva șanțuri?

Esteții vor spune că pămîntul ar deveni, în felul acesta, înspăimîntător de monoton. Dar cu estetica nu se înmulțesc pîinile și, cînd pămîntul va adăposti patru sau cinci miliarde de oameni, va trebui să ne resemnăm să facem ceea ce propun eu, ca să nu ne întoarcem la antropofagie.

Și, de altfel, suportăm astăzi și alte monotonii. Dacă n-ar fi să amintesc decît de sărăcia culorilor omenești. Pielea noastră nu are decît trei nuanțe:

alb, negru și galben. Nici măcar nu sînt cele mai frumoase, amintesc prea mult de ceară, de funingine și de gălbinare. Într-o zi, ca să scap de această sărăcie, l-am pus pe unul din valeții mei să se ungă cu o frumoasă culoare verde, pe un altul cu roșu pur și pe o fată de serviciu cu cobalt. Dar vizitatorii m-au făcut nebun și servitorii au amenințat că mă părăsesc!

Acum cîtva timp, am realizat un pîrîu de lapte curgînd între maluri foarte negre, punînd la izvor grămezi de var și pe maluri praf de cărbune: toată lumea a rîs de mine.

Altă dată, tot ca să mă răzvrătesc împotriva monotoniei, am pus să se arunce în rîul ce străbate parcul meu mai multe chintale de chinoroz, ca să văd în sfîrșit apa de un roșu frumos; chiar și atunci au strigat că e un scandal.

Așadar, oamenii suportă foarte bine uniformizarea și încă n-au obosit văzînd toate frunzele verzi și fiecare bucată de aur veșnic galbenă. Se vor resemna, la nevoie, și cu dispariția munților, ceea ce va însemna, între altele, victoria vizibilă a unuia dintre cele mai scumpe idealuri ale modernismului: nivelarea universală.

Aleea zeilor

New Parthenon, 26 octombrie

SE POATE NEGA existența zeilor, dar nu se poate nega existența religiilor. Dacă sînt atîtea și au reușit să supraviețuiască atîtea secole, asta înseamnă că răspund unei nevoi profunde a sufletului omenesc. Chiar și în țările cele mai inteligente și mai civilizate, majoritatea populației aparține unei biserici: e necesar, deci, să-mi aleg și eu una.

Dar alegerea e grozav de grea. Trăiesc de obicei în țări creștine și religia mea ar putea fi creștinismul. Dar mărturisesc că religia creștină, oricît de puțin o cunosc, mă înspăimîntă. Sînt gata să recunosc că e cea mai desăvîrșită și mai sublimă dintre religii, dar, din nenorocire, contrazice și condamnă toate instinctele mele cele mai înrădăcinate. Eu îi urăsc pe oameni și creștinismul îmi impune să-i iubesc; îi suport cu greu pe prieteni și creștinismul mă obligă să-i îmbrățișez pe dușmani; sînt unul dintre cei mai bogați oameni de pe pămînt și creștinismul predică disprețul și renunțarea la bogății; sînt înclinat să găsesc plăcere în cruzime și creștinismul îmi impune blîndețe și mă invită să plîng martiriul unui crucificat.

Trebuie deci, spre marele meu regret, să renunț să mă fac creștin. Altfel, aș fi un creștin rebel și ipocrit. Creștinismul e o religie prea înaltă pentru o ființă de felul meu.

Din fericire, mai sînt și alte religii care se potrivesc mai bine cu natura mea. Dar nu-i ușor să aleg una înainte de-a le cunoaște în mod practic. De aceea, m-am hotărît, acum cîtva timp, să recurg la metoda experimentală.

Într-un luminiș izolat din parcul meu imens, am creat, pentru folosul meu personal, o alee a zeilor, adică două rînduri de temple ale celor mai importante religii din lume, unde servesc preoți autentici, aduși din țările în care aceste religii își au originea.

Cel dintîi e un templu indian, împărțit în trei părți: atriu, sanctuar și *cella*, după cele mai bune reguli. Divinitățile alese de mine, zeița Kali și Șiva distrugătorul, sînt servite de un adevărat brahman, asistat de un *purohita* sau vicar și de un grup de dansatoare sacre (baiadere). Se celebrează aici cele cinci sacrificii zilnice *(sandhya)* și, din cînd în cînd, sărbătorile zeiței Kali, în onoarea căreia se sugrumă o capră.

La cîțiva pași mai departe se ridică templul budist, rînduit după ritul chinez. E o sală mare, păzită la intrare de monștri. În celălalt capăt se află statuia zeiței Maitreya, viitoare încarnare a lui Buddha, și în centru cea a lui Sakyamuni, adică a lui Buddha cel istoric, în mijlocul discipolilor săi preferați: Ananda și Kasyapa. Doi călugări veniți din Che-Kiang, îmbrăcați în galben, asigură cultul, care e, de altfel, foarte simplu.

În față se află templul lui Zeus, din marmură, în stil doric. Religia păgînă este, într-adevăr, moartă, dar am avut norocul să găsesc în sudul Franței un discipol întîrziat al acelui Gabriel Auclerc care, sub numele de Quintus Nantius, a vrut să învie vechiul păgînism în timpul Revoluției Franceze. E un bătrîn cu o barbă înfloritoare, mare erudit și admirator al lui Iulian Apostatul și a reconstituit cum a putut mai bine tradițiile flaminilor[1]. Din cînd în cînd îmi cere să-i dau o vacă și un taur pentru sacrificii și, în loc de un adevărat sacrificator, se mulțumește cu unul din cowboy-ii mei.

În apropiere se găsește templul șintoist (*miya*), pătrat, după tradiția japoneză, și construit din lemn sfînt. Înăuntru se vede obișnuita oglindă de argint, simbolul soarelui, și faimosul *shintai*, piatra rotundă în care ar trebui să se strămute *mitama*, adică sufletul

1. Preoți care serveau cultele zeilor Romei antice (n.r.).

zeului. Doi *kannushi*[1] sînt destinați acestui templu, dar din nefericire nu pot să realizeze procesiunile șintoiste din lipsă de credincioși.

Am vrut să nu lipsească nici templul lui Zarathustra. E cel mai simplu dintre toate: o incintă de piatră, unde preotul *parsi*, pe care mi l-am procurat la Bombay, întreține fără încetare focul sacru, aruncînd în el de cinci ori pe zi lemn de santal. După ce a sfîrșit rugăciunea, ia puțină cenușă din acest foc și o duce la frunte, atîta tot.

De cealaltă parte este o minusculă moschee musulmană, în cel mai bun stil maur din secolul X, cu mihrabul întors spre Mecca. Un imam și un muezin, proveniți din Maroc, repetă în fiecare zi rugăciunile prescrise.

În sfîrșit, mai există și o mică sinagogă, o imitație la scară redusă a celei din Amsterdam, în care un rabin român, dar din tribul lui Levi, se îngrijește de ceremoniile necesare, în tovărășia unui *hazzan* [2]de origine ucraineană.

Sînt, pînă acum, numai șapte temple, dar cu vremea sper să le măresc numărul. Cu atît mai mult cu cît n-am reușit încă să fac vreo alegere. Cînd locuiesc aici, mă duc adesea pe aleea zeilor: asist, în aceeași zi, la una sau alta dintre ceremonii și stau puțin de vorbă cînd cu călugărul budist, care știe englezește, cînd cu rabinul, cînd cu preotul francez al lui Jupiter cel Mare sau cu imamul musulman. Fiecare din aceste religii are părți care mă atrag, dar pînă la urmă descopăr întotdeauna principii și dogme puțin potrivite pentru mine.

Un teozof m-a sfătuit să adun toate imaginile zeilor, chiar ale acelora care nu mai sînt adorați, într-un mare templu unic și să chem pe un șef al Bisericii Unitariste – sau mai bine pe unul din Societatea Teozofică – pentru ceremoniile cultului colectiv. Propunerea nu-mi displace, în parte și pentru că mi-ar oferi o mare reducere de cheltuieli, dar deocamdată prefer să păstrez separate diferitele religii.

1. Preoți șintoiști (n.r.).
2. Cantor evreu care îl ajută pe rabin să conducă rugăciunea cîntată în sinagogă (n.r.).

Am încercat, acum două luni, o întreprindere mult mai îndrăzneață: aceea de-a reuni lîngă mine un mic conciliu al zeilor în carne și oase. Am aflat într-adevăr că ici și colo în lume trăiesc oameni care sînt veneraţi ca niște adevărate încarnări divine și l-am însărcinat pe prietenul teozof să-i invite aici. Dalai-Lama din Lhasa, care e cel mai celebru dintre zeii vii, nici n-a vrut să-l primească pe trimisul meu și i-a comunicat refuzul său disprețuitor prin gura unui simplu lama roșu. Și cînd te gîndești că-i ofeream, pentru o ședere de o săptămînă, o remunerație enormă! Buddha cel viu din Ulan Bator, capitala Mongoliei, s-a lăsat tîrît pînă aici, împreună cu celebrul Krishnamurti, încarnare divină care trăiește de obicei în Adyar, dar numai doi nu erau de-ajuns. Trimisul meu a reușit să-l descopere, într-o suburbie a Parisului, pe succesorul acelui Guillaume Monod, mort în 1896, care din 1836 se proclamase încarnarea Sfîntului Duh. Și acest francez jigărit care vrea să fie numit Guillaume al III-lea e convins că e un adevărat Dumnezeu. La aceștia trei se adăugă un rus din Saratov, membru al sectei Bojki („zeii mici"), care afirmă cu hotărîre că e o încarnare pămîntească a lui Dumnezeu Tatăl, și un mic sicilian surd pe care discipolii săi îl consideră manifestarea definitivă a Sfîntului Duh. Dar conversația acestor cinci zei nu mi-a folosit la nimic. Buddha cel viu e un bătrîn alcoolic care nu știe decît să repete, între două lecții, formula tibetană: *om mani padme, Hum!* Krishnamurti s-a mulțumit să expună, pe un ton hieratic și într-o engleză stricată, unele teorii confuze care se găsesc deja în cărțile doamnei Blavatsky; mujicul refuză să vorbească pînă ce nu va sosi nu știu ce porumbel divin; sicilianul se mărginește să recite cîteva din poeziile lui extravagante, cît despre francez, acesta nu face decît să repete locurile comune ale sectelor protestante care așteaptă venirea Sfîntului Duh. După o săptămînă de timp pierdut și de plictiseală, m-am hotărît să-i expediez pe cei cinci zei vii în țările lor.

Și astfel, deși n-am cruțat nici dolarii, nici răbdarea, n-am găsit încă o religie pe placul meu și nici

n-am reușit să aflu pînă azi care este divinitatea ce-mi convine cel mai mult. Ce-ar fi dacă m-aș întoarce, într-o zi sau alta, la religia mamei mele, maori? Nu s-ar putea întîmpla ca Atua și Tangaroa să fie adevărații zei pe care-i caut?

Gloria

Palm Beach, 20 martie

MĂ GÎNDESC, de cîteva zile, la glorie. Mi-ar plăcea să devin dintr-odată celebru; mi-ar plăcea şi mai mult ca numele meu să rămînă zeci de secole în amintirea oamenilor.

E nevoie să te naşti printre cei mari ca să supravieţuieşti în istorie? Nu cred. Dimpotrivă, trebuie să faci ceva enorm şi ciudat care să nu poată fi uitat.

O întreprindere grea de acum înainte! Totul a fost făcut. Unii au ajuns pînă la cei doi poli; Atlanticul a fost traversat în zbor; cineva a făcut înconjurul pămîntului cu barca, iar altcineva – într-un picior. Isprăvile accesibile celor mediocri, care dispun de mijloace şi de rezistenţă, sînt toate săvîrşite. Fraudele vechi îmi sînt interzise. Să scriu un poem? N-aş reuşi. Să guvernez un stat? Nu mă simt în stare; şi apoi nu mi-ar fi de-ajuns. Să creez o naţiune? Dar unde mai există popoare sclave, rase despărţite? Poate în Africa, printre negri, dar asta nu mă entuziasmează destul. Să devin conducătorul unei revoluţii? Dar unde? Şi pentru ce? Pentru astfel de aventuri trebuie să fii un mistic, un optimist, un poet. Eu nu iubesc oamenii şi n-aş şti să găsesc cuvintele care să-i îndemne. Să fiu un erou în război? Războiul a trecut şi, cînd va izbucni altul, voi fi bătrîn sau mort. De altfel, în războaiele de distrugere, în care totul este anonim, nu-i deloc uşor să faci pe eroul de moment, nici pe inventatorul de strategii.

Se poate obţine o faimă momentană, cu puţină osteneală, cu ajutorul unei extravaganţe oarecare, idioată sau ingenioasă, dar nu e ceea ce caut: aş

vrea o glorie după modelul celei antice, care să fie veşnic apreciată, precum cea a lui David, a lui Socrate, a lui Newton, a lui Napoleon.

Aş putea, ca atîţia imbecili din această epocă, să dansez trei zile în şir, să zbor trei săptămîni, să mă însor cu o chinezoaică centenară. Şi pe urmă? Cîteva rînduri în ziare, iar după o săptămînă, tăcere şi uitare.

Sînt prea ignorant pentru a face o descoperire importantă şi nu ştiu nici să pictez, nici să compun cîntece. Dacă aş dărui milioanele mele primului venit, în loc să fiu considerat un sfînt, aş fi luat drept un neghiob sau un nebun şi poate aş fi închis.

Rămîne crima, dar şi acest mijloc de-a cuceri celebritatea este anevoios şi nesigur. Dacă aş da foc catedralei din New York, n-aş deveni celebru ca Erostrat. Şi ar fi un plagiat vulgar, pe care probabil l-aş plăti cu libertatea.

Mi-ar trebui o crimă monstruoasă şi originală care să rămînă în amintirea omenirii ca un lucru unic. N-am scrupule, dar nici imaginaţie. După atîtea secole de cînd oamenii se torturează şi se măcelăresc, nu e dat oricui să inventeze o crimă nouă. Nu sînt de-ajuns o inteligenţă superioară, bani din belşug şi o totală lipsă de prejudecăţi: trebuie să ai intuiţia magică a lucrului nemaivăzut, puterea de închipuire a unui supra-demon şi ajutorul unui geniu înfricoşător. Iar acestea sînt lucruri care nu se cumpără şi nici nu se improvizează. Fără să mai pui la socoteală că rezultatul ar putea fi, în loc de celebritate eternă, publicitatea de scurtă durată a scaunului electric.

Aş putea să încerc calea contrară: aceea a binelui. Unii sfinţi şi unii filantropi se bucură de o faimă durabilă de prim rang. Dar nu reuşesc să mă văd în mijlocul leproşilor, nici făcînd vreo expediţie pentru eliberarea sclavilor. Dragostea mea de oameni ar fi falsă, ipocrită şi de aceea ineficientă. Instinctul mă îndeamnă mai curînd să fac rău decît să ajut.

Şi totuşi nu mă pot resemna cu obscuritatea definitivă, cu afundarea în tăcere. Mi-a trecut la un moment dat prin minte ideea de-a cumpăra de la

un geniu sărac o descoperire sau o capodoperă și de a-mi cuceri gloria prin fraudă. Dar un geniu ajuns celebru n-ar consimți să facă acest tîrg și, pe de altă parte, ca să descoperi un viitor geniu printre necunoscuți trebuie să ai tu însuți un fel de geniu: măcar pe acela al profeției. Iar acesta n-ar fi oare ispitit, pînă la urmă, să dea pe față vînzarea și să mă demaște? Fără să mai țin cont că de la un om mare se așteaptă mereu miracole noi și eu singur n-aș putea să le produc.

Să contruiesc un monument colosal și miraculos care să poată rezista mileniilor și cataclismelor? Dar cred că ar deveni celebre numele monumentului și cele ale artiștilor care l-au făcut: numai eruditii ar cunoaște numele celui care l-a plătit.

Mi-am cheltuit mai mult de jumătate din anii mei ca să fac avere și bag de seamă că nu e adevărat ceea ce-mi repeta, la San Francisco, primul meu patron, Joe Higgins: totul se poate obține pe lume cu o anumită sumă de dolari. Cu toate miliardele mele, nu izbutesc să mă distrez și nici să devin celebru! Încep să mă tem că viața mea n-a fost decît o foarte proastă afacere!

Industria poeziei

New Parthenon, 27 mai

AM RENUNȚAT de multă vreme la toate direcțiunile și participările în afaceri industriale ca să-mi cumpăr cel mai scump lucru din lume (în sens economic și moral): libertatea. Un lux care azi nu e la îndemîna nici chiar a unui milionar. Presupun că sînt unul dintre cei cinci sau șase oameni aproximativ liberi care trăiesc pe pămînt.

Dar, cînd te-ai dedat viciului afacerilor atîția ani, e imposibil să scapi cu totul de el. Anul trecut, mi-a venit pofta să creez o mică industrie, dacă nu pentru altceva, măcar pentru a scăpa de ispita de-a mă întoarce la cele mari și grele. Voiam să fie absolut nouă și să nu ceară prea mari capitaluri.

M-am gîndit atunci la poezie. Această specie de opiu verbal, administrat în doze mici și numărate, nu-i, desigur o marfă de primă necesitate, dar fapt este că mulți oameni nu reușesc să se lipsească de ea. Cu toate acestea, nimeni nu s-a gîndit să „organizeze" în mod rațional fabricarea versurilor, care a fost întotdeauna lăsată la capriciile anarhiei personale. Motivul acestei neglijențe stă probabil în faptul că o industrie poetică, oricît de înfloritoare, n-ar aduce decît venituri foarte modeste, fie din cauza greutății (nu zic imposibilității) de-a adapta mașinile, fie a consumului redus al produselor.

Dar pentru mine nu e vorba de cîștig, ci de curiozitate. Finanțarea necesară era minimă, iar cheltuielile de instalare aproape inexistente. Știam că pentru această nouă întreprindere trebuie să recurg

la *skilled workers*[1], dar că astfel de indivizi sînt foarte numeroși, mai ales în Europa. Am început să-i caut. Am observat încă de la primele oferte că mulți dintre ei manifestau o stranie repulsie față de ideea de-a lucra regulat, în solda unui șef de industrie. De altfel, nu era nevoie să fac o colecție prea vastă, deoarece era vorba de o simplă experiență, fără scopuri de cîștig. Am reușit să angajez cinci, toți tineri, în afară de unul, și discipoli ai celor mai moderne școli.

Am instalat mica echipă în vila mea din Florida, împreună cu doi servitori negri și cu două dactilografe; am pus să se construiască o mică tipografie și am așteptat primele roade ale inițiativei mele. Cei cinci poeți erau găzduiți, hrăniți și serviți, se bucurau de o mică rentă lunară și aveau dreptul la un anumit procent din veniturile eventuale. Contractul dura un an, dar putea fi reînnoit pentru aceeași perioadă de timp.

Din primele luni au început plictiselile și dificultățile. Unul dintre poeți mi-a scris că avea nevoie de doctorii costisitoare ca să se inspire și că nu-i ajungea leafa; una dintre dactilografe, cea mai tînără, demisiona pentru că cei cinci creatori n-o lăsau în pace; un alt poet mi-a cerut o mică orchestră ca să înlesnească vizita muzelor, dar s-ar fi mulțumit și cu un gramofon cu șase duzini de plăci; al treilea poet se plîngea de lipsa vinului și a cărților; ceilalți doi, după cîte îmi scria dactilografa rămasă, nu făceau altceva decît să se certe de dimineața pînă seara, în mijlocul norilor de fum. Natural, nu i-am răspuns nici unuia.

După trei luni, am făcut, așa cum prevedea contractul, prima mea vizită în stabilimentul din Florida și i-am chemat la raport, unul după altul, pe poeții mei. Cel dintîi care s-a prezentat în biroul direcțiunii a fost Hippolyte Cocardasse, francez, dezertor din școala Dada și pescuit, firește, în Montparnasse. Mic, brunet, chel, dar cu o barbă rebelă și strălucind

1. Muncitori calificați (engl., orig.) (n.r.).

tot, de la ochelari pînă la ghete, părea mai curînd un funcționar de poliție sosit de la o prefectură din provincie decît un poet.

— Ne-ați recomandat, mie și celorlalți confrați, a zis el, să creăm un gen nou, potrivit cu lansarea poeziei moderne pe piața internațională. *Je me flatte d'avoir réussi au-delà de vos espérances.*[1] Știți că fiecare limbă are propria sa muzicalitate și că unele cuvinte surde sau incolore dintr-o limbă capătă o sonoritate admirabilă cînd sînt traduse în alta. Să te servești, deci, de o singură limbă pentru a scrie versuri înseamnă să te pui în condiții dificile pentru a obține acea varietate și bogăție muzicală care sînt adevăratul scop al liricii pure. De aceea, m-am gîndit să-mi compun versurile spicuind de ici, de colo, din limbile principale, cuvintele și expresiile care se potrivesc mai bine pentru realizarea armonică a misterului poetic. Persoanele culte cunosc cinci sau șase limbi europene și nu risc să fiu neînțeles. Adăugați la aceasta faptul că Societatea Națiunilor va lua cu plăcere sub ocrotirea sa aceste prime încercări de poezie poliglotă. Dante însuși intercalase ici și colo în *Divina Comedie* versuri în latină, în provensală și în jargon satanic, dar erau aproape înecate în supraabundența limbii italiene vulgare. Eu, dimpotrivă, amestec în același vers cuvinte din limbi diferite și fiecare vers e construit dintr-un amestec de felul acesta. *Voilà mon point de départ et voici mes premiers essais. Jugez vous-même.*[2]

Spunînd acestea, Cocardasse mi-a întins, cu un surîs și cu o plecăciune, cîteva foi de format mare. Titlul primei poezii era:

Gesang of a perduto amour

Am citit primele versuri:

1. Mă flatez că am reușit dincolo de așteptările dumneavoastră (fr., orig.) (n.r.).
2. Iată punctul meu de plecare și primele mele încercări. Judecați singur (fr., orig.) (n.r.).

Beloved carinha, mein Weltschmerz
Égorge mon âme en estas soledades.
My tired heart, Raju presvetli
Muore di gioia, tel un démon au ciel
Lieber himmel, castillo de los Dioses,
Quaris quot durera this fun désespéré
Λαμπάδα θεὶς drevo jizni...

Ignoranța mea lingvistică mă împiedică să continui. L-am privit drept în față, fără un cuvînt, pe poetul Cocardasse.

— Poate, a zis el, nu vi se pare potrivită partea luată din fiecare limbă... Totuși în această repartiție am ținut seamă, proporțional, de secolele de trecut literar, de importanța demografică și politică...

Am înțeles că era inutil să discut cu un asemenea imbecil.

— Continuă-ți lucrul, i-am spus, și la sfîrșitul anului vom vedea pînă la ce punct poezia poliglotă e susceptibilă de o largă vînzare.

După ce l-am concediat pe Cocardasse, a fost condus înăuntru Otto Muttermann, din Stuttgart. Un monument înalt de două sute de centimetri, care acum o jumătate de secol coborîse cu îndrăzneală pe pămînt, desigur nu pentru a-l împodobi, ci pentru a-l lumina. Părea născut din încrucișarea unui bou cu o leoaică și coama sa lungă, blondă și prost pieptănată, ca în vremurile mitice ale lui Thor și ale *Sturm und Drang*-ului, era cel mai mare titlu al profesiunii sale poetice. Pe lîngă poet, mai era și metafizician, filozof și istoric și puțin asiriolog, altminteri om de treabă, cu toate că ochii lui de faianță albastră nu prezentau întotdeauna siguranță. I-aș fi încredințat milioane, dar nu l-aș fi primit fără să am un revolver în buzunar.

— Cu toate că sînt de rasă pur germanică, a început Muttermann cu un aer solemn, am admirat întotdeauna gîndirea francezului Joubert, care spune așa: *„S'il est un homme tourmenté par la maudite ambition de mettre tout un livre dans une page, toute une page dans une phrase, et cette phrase dans un mot, c'est moi"*[1]. Din această gîndire mi-am făcut, în ceea ce mă privește, un imperativ categoric. Defectul concetățenilor mei este vorba lungă, însă nu poți fi mare decît eliberîndu-te de obiceiurile comune ale propriei tale rase. Mai mult decît atît, poezia trebuie să fie distilarea foarte rafinată a unei grămezi enorme de ierburi și flori, ca să scoți o picătură de parfum puternic.

Viața mea e în întregime credincioasă acestui program. La douăzeci de ani am conceput o epopee lirică și filozofică ce trebuia să cuprindă nu numai *Weltanschauung*-ul[2], ci și, expusă pe scurt, evoluția istorică a omenirii, grupată în jurul mitului central al zeiței Rhea-Cibele. La treizeci de ani, poemul era gata, dar prea lung: cincizeci de mii șase sute de versuri. Atunci am descoperit aforismul profund al lui Joubert. Am lucrat cu barda și cu pila: la treizeci și cinci de ani, nu mai erau decît zece mii de versuri și esențialul era salvat. La patruzeci de ani reușisem să-l reduc la patru mii; la patruzeci și șase, poemul meu nu număra mai mult de două mii trei sute de versuri. La cincizeci, cînd am sosit aici, izbutisem să-l condensez în șapte sute douăzeci; și acum, mulțumită generoasei dumneavoastră ospitalități, visul meu s-a realizat: epopeea mea este cuprinsă, în sfîrșit, într-un singur cuvînt, cuvîntul magic, esențial, care îmbrățișează și exprimă totul. Vă ofer rezultatul celor treizeci de ani de ucenicie obositoare pe drumul perfecțiunii.

Și zicînd acestea, a așezat pe masa mea o foaie de hîrtie. Am privit-o. În mijlocul paginii, scris cu o elegantă ortografie batardă, se găsea acest cuvînt:

Entbindung

Nimic altceva. Restul foii era alb. Otto Muttermann trebuie să fi observat nedumerirea mea.

---

1. Dacă există vreun om măcinat de ambiția blestemată de a rezuma o carte întreagă într-o pagină, o pagină întreagă într-o frază, iar fraza aceea într-un cuvînt, acela sînt eu (fr., orig.) (n.r.).
2. Concepție despre lume (germ., orig.) (n.r.).

— Poate că nu simțiți, în acest cuvînt cuprinzător ca lumea, înțelesul infinit ce rezumă destinul oamenilor... *Binden*, a lega, mitul lui Prometeu, sclavia lui Spartacus, puterea religiei (de la *re-ligare*), abuzurile tiranilor, Mîntuirea și Revoluția. Dar prefixul descoperă cealaltă față a dramei cosmice. *Entbindung* înseamnă nimicirea și nașterea. Este scăparea din lanțuri, este nașterea miraculoasă a lui Dumnezeu martir, gestația triumfătoare a omenirii eliberate în sfîrșit de mituri și de legi. Aici e cuprinsă respirația dublă a Dumnezeului lui Plotin și, în același timp, alternativa universală a istoriei: cucerire și revoluție, sclavie și libertate!

Ochii lui Muttermann începeau să arunce fulgere. Am crezut că e mai prudent să admir sinteza sa, cu speranța secretă că o agravare a maniei sale mi-ar permite să-l mut, în mod legal, într-un azil de nebuni.

Al treilea poet era un uruguayan și provenea din școala *ultraistă*. Carlos Cañamaque era foarte tînăr, foarte blond și foarte timid. Ochii săi negri de bitum topit scăpărau ca o surpriză dublă în această paloare.

— Și eu, a zis el, am încercat să fac ceva deosebit de poezia obișnuită. Poezia pură, în Italia și în Franța, are de-acum înainte tehnica sa: tot farmecul stă numai în armonia cuvintelor, independent de sensul lor. Eu am încercat s-o eliberez complet de orice sens, mergînd mai departe decît poeții puriști, care păstrează încă, chiar dacă îl învăluie în obscuritate, un rest de conținut emotiv sau ideologic. Aici cuvintele sînt asociate numai în vederea valorii lor fonetice și evocatoare, fără ca legătura logică să poată atenua sau distruge contrapunctul sonor. Cu titlul de încercare, citiți acest madrigal.

N-am putut face altceva decît să citesc:

Lienzo, sombra, suspiro
Amarillas, misterios, desierto
Huello, palabra, doliente, Tiro
Faraón, corazón, labios, huerto.

Răbdarea mea, pusă la grea încercare de ceilalți doi poeți, în momentul acesta s-a clătinat.

— Și dumneata crezi, domnule Cañamaque, am strigat eu, că vor fi destui imbecili pe lume care să dea bani pe aceste ridicole pomelnice de cuvinte? Ți-am poruncit să scrii poezii, nu extrase din vocabular. Crezi că poți să mă înșeli, dar acesta e un motiv suficient ca să reziliez contractul. De azi înainte nu mai faci parte din fabrică. Pleacă!

Bietul Cañamaque a plecat ochii lui mari de antracit lichid și a murmurat cu tristețe:

— Așa au fost tratați întotdeauna descoperitorii de lumi noi!

Și a ieșit demn, fără să-mi spună măcar bună ziua.

Al patrulea poet care s-a prezentat în fața mea era un rus, unul din acei numeroși emigranți care s-au împrăștiat prin Europa și America, fericiți că puteau să facă în același timp pe occidentalii și pe exilații.

Contele Fedia Liubanoff putea să aibă cel mult treizeci de ani, dar viața petrecută prin cafenelele din Monaco și din Paris îl îmbătrînise înainte de vreme. Fața sa avea acea înfățișare mongolă a moscoviților și un barbișon cenușiu-roșcat care îi dădea un aer intenționat diabolic. Mîinile îi tremurau fără încetare, ca urmare a terorii unei condamnări la moarte care nu fusese executată, zicea el; din cauza întrebuințării abuzive a vodcii, ziceau prietenii lui.

— Domnule Gog, a început el, nu voi face o introducere lungă. Sînteți prea fin pentru a avea nevoie de comentarii anticipate. Vă voi aminti numai un adevăr, care desigur că nu a scăpat inteligenței dumneavoastră. Orice poezie are doi autori: poetul și cititorul. Poemul sugerează și indică, cititorul completează cu sensibilitatea sa personală și cu amintirile sale ceea ce poetul numai a schițat. Fără această colaborare, poezia nu poate fi concepută. Un poet care ar compune o mie de versuri pentru a descrie o luptă sau un apus de soare n-ar reuși niciodată să se facă înțeles de un laș sau de un orb. Dar de cîtva timp poeții se lasă furați de supraabundență; să zicem chiar că încearcă să reducă și să violenteze personalitatea colaboratorului lor necesar.

Vor să spună prea mult și nu lasă nici un loc operei cititorului, aportului său personal, care formează cea mai mare atracție a poeziei. Japonezii, rasă genială și aristocratică, au ajuns să facă poezii cu opt sau nouă cuvinte. Dar tot e prea mult. Eu am vrut să fac un pas înainte. Iată cartea mea.

Era un volumaș legat în piele roșie. L-am deschis și am început să-l răsfoiesc. Fiecare pagină avea sus un titlu. Restul era gol.

— Vedeți, reluă Liubanoff, am vrut să reduc la minimum sugestia poetului. Fiecare din poemele mele se compune numai din titlu: o temă la care oricine poate să cugete, un *la* pentru creații multiple și mereu noi. Cea dintîi poezie, de exemplu, e intitulată: *Siesta privighetorii părăsite.* Toate elementele unei producții poetice sînt aici. „Siesta" indică anotimpul și ora; „privighetoarea" amintește toată muzica, toată dragostea; și „părăsirea" te face să elaborezi temele eterne ale trădării și durerii. Gîndiți-vă cîteva minute la acest titlu și, încet-încet, din sufletul dumneavoastră va izvorî și se va desfășura cîntecul fermecat pe care voiam să-l sugerez; așa încît fiecare cititor devine într-adevăr, mulțumită mie, un creator și vor fi atîtea creații cîți cititori vor fi. Iar la fiecare citire puteți crea o poezie nouă, care să vă satureși să vă mulțumească mai bine decît ar putea face elucubrațiile asudate ale unui străin.

Nici n-am mai avut puterea să mă înfurii. Am recunoscut deschis că experiența dăduse faliment și că fabrica mea era condamnată la dezastru. N-am mai vrut să-l văd pe al cincilea poet.

În aceeași seară am plecat și, la sfîrșitul anului, tot personalul, împreună cu poeții, a fost concediat. E prima oară în viața mea cînd îmi lipsește cu desăvîrșire priceperea în afaceri. Și încep să înțeleg de ce bătrînul Platon voia să-i alunge pe poeți din republica sa. La această afacere am avut o pierdere de șaptezeci și două de mii de dolari.

O vizită lui Wells

Londra, 17 mai

H.G. WELLS m-a luat drept un ziarist.

— M-am născut, a zis îndată, arătîndu-mi un fotoliu de piele, în 1866, la Bromley, în Kent. Am fost vînzător într-un magazin de noutăți, apoi am studiat biologia; în 1886 am întemeiat *Science Schools Journal*, unde am publicat primul meu articol, despre Socrate...

A trebuit să-i explic cine eram și că nu doream deloc să-mi repete cu gura lui biografia din *Who's Who*, pe care o cunoșteam dinainte.

— Atunci ce pot face pentru dumneata?

H.G. Wells e un om gras, sigur pe sine, care are înfățișarea unui administrator de proprietăți rurale mai curînd decît a unui scriitor. Bine hrănit și rumen, fața sa rotundă și masivă pare că vrea să spună: „Cărțile pe masă. Să vorbim pe scurt!".

N-are nimic dintr-un poet, nimic dintr-un visător sau dintr-un metafizician. A rămas veșnic „vînzătorul de noutăți". În loc de șaluri și pălării, face de treizeci de ani comerț cu utopii științifice „foarte noi", mici nuvele, povești de citit duminica, paradoxuri transpuse în istorioare.

Ca să-l fac să vorbească, m-am văzut nevoit să-i spun că eram gata să întreprind în Europa o anchetă asupra destinului viitor al omenirii. De îndată ce cuvîntul „viitor" a ajuns la urechile sale, Wells s-a însuflețit.

— Știi, mi-a zis, că explorarea și prevederea viitorului este domeniul meu și nimeni din țara aceasta n-a reușit să mi-l răpească. Anglia are, la secțiunea

„literatură", alți trei slujbași. Un bard național, care este Kipling; un clovn național, care e Shaw; un profet național, care sînt eu. Din noiembrie 1901, adică de cînd am publicat *Anticipations*, ocupația mea principală a fost profeția. Profeții științifice, mecanice, astronomice, biologice, politice, militare, sociale: nimic nu mi-a scăpat. Mintea omenească nu va putea să conceapă ceva mai înalt. Religia, atît cea păgînă cu oracolele sale, cît și cea iudaică cu prorocii săi, e bazată pe profeții; scopul ultim al științei, cum au demonstrat Ostwald și Poincaré, e acela de a face profeții. Gloria mea stă în faptul că am impus, cu un succes triumfal, profeția pe piața literaturii.

Elocvența lui Wells a fost întreruptă de țîrîitul telefonului.

— Cîte cuvinte? îi striga profetul interlocutorului său îndepărtat. Pentru ce zi? *Well*, șase mii de cuvinte, pentru 25 mai. *Well, good bye*! E vorba, a reluat Wells întorcîndu-se spre mine, de o nouă profeție pentru *Westminster Gazette*. Citește-o: te va interesa. Pot să-ți spun de pe acum ideea principală. Înainte ca secolul nostru să ajungă la jumătate, vom avea un îngrozitor război intercontinental care va distruge cel puțin trei sferturi din neamul omenesc. Tehnica războiului aerian și a războiului chimic, care va face progrese noi și înspăimîntătoare în anii ce vor veni, va suprima deosebirea de veacuri dintre combatanți și civili. Cele mai mari metropole din lume vor fi distruse, orașele mici dărîmate și depopulate, centrele de înaltă cultură făcute cenușă și împrăștiate, zonele industriale nimicite. Cînd războiul – sau mai bine sinuciderea în masă a popoarelor – se va sfîrși (din lipsă de gaze și de explozibile), nu vor mai rămîne pe planetă decît cîteva zeci de milioane de ființe înfricoșate și înfometate, originare din regiunile cele mai sărace și mai puțin civilizate. Intelectualii, șefii, inginerii vor fi cu toții morți și superstițioșii semi-barbari nu vor fi în stare să reconstruiască nici măcar aproximativ civilizația pe care n-o cunoșteau decît superficial. Pîrghiile principale de comandă vor fi pierdute, secretele puterii și ale științei – ignorate

sau uitate. Iar supraviețuitorii, stînd pe vine printre ruinele bisericilor și uzinelor, vor arde, ca să se încălzească, bibliotecile scăpate de incendiu.

Încet-încet, cele din urmă instrumente se vor strica și oamenii nu vor fi în stare să facă altele. Mașinile ruginite și stricate vor acoperi noile pustiuri cu stîrvurile lor, dar nimeni nu va reuși să le facă la loc sau să le reproducă. Înainte ca secolul să se sfîrșească, bandele supraviețuitorilor, incapabile să învie opera celor morți, vor recădea în starea de sălbăticie. În pădurile care vor crește pe cîmpiile necultivate, triburi bănuitoare și ostile vor rătăci căutînd ceva hrană. În mai puțin de cincizeci de ani, Europa orgolioasă din pricina științei sale și America mîndră de bogăția ei vor fi populate de clanuri de neoprimitivi care vor uita înflorirea efemeră a civilizației dintre secolele XVIII și XX. Și atunci va reîncepe un lung și obositor ciclu al istoriei universale. Vei vedea mai bine detaliile și motivările în *Westminster Gazette*, ultimul număr din mai.

Era o invitație de plecare. Abia ieșit din cameră, am auzit zgomotul grăbit al mașinii de scris. Era Wells, care începea să-și scrie cea de-a șaptezeci și șaptea profeție.

Filomania

Paris, 20 decembrie

ÎN NOAPTEA ASTA, la Coupole, am făcut cunoștință cu un oarecare Rabah Tehom, venit la Paris ca să înceapă, după cum spune el, revoluția antifilozofică. La masa noastră, unde erau adunați doi români, un senegalez, un peruvian și un suedez, micul Rabah Tehom, un pitic din Orient, îmbrăcat în portocaliu, își scuipa într-o franțuzească detestabilă discursul.

Culoarea obrazului, în lumina exagerată a electricității, i se schimba de la violet stins la verde putred. Îi lipsea un braț: spunea că îl pierduse într-o luptă, dar nu se știe în ce război. Pe părul pomădat purta o coroană de lauri din hîrtie aurită. Nici un fel de băutură nu-l înspăimînta.

— Ce-ați cîștigat, trîncănea Rabah Tehom ridicînd unicul braț către lămpi, ce-ați cîștigat urmînd rațiunea și întrebuințînd inteligența?

Adevărul omenesc n-a fost atins, omul e tot mai nefericit și filozofia, care trebuia să fie, după acei vechi înșelători care erau grecii, încoronarea științei, se zvîrcolește în contradicții și-și mărturisește neputința. Cei doi răufăcători care stau la originile filozofiei au fost pedepsiți – Socrate cu otrava, Platon cu sclavia –, dar nu destul de aspru. Ei au otrăvit și au pus în lanțuri optzeci de generații cu învățătura lor pestilențială. Monstruosul Socrate s-a răzbunat împotriva cucutei ateniene intoxicîndu-i pe pasivii europeni, pentru douăzeci de secole, cu dialectica sa. Rezultatele se văd. Întrebuințarea încăpățînată și sterilă a rațiunii a dus la scepticism, la nihilism, la saturație, la disperare. Puținele adevăruri întrevăzute prin această metodă au condus la teroare. În epoca modernă, filozofii cei mai lucizi s-au refugiat, în ultimă instanță, în nebunie: Rousseau, Comte, Nietzsche au murit nebuni. Și numai mulțumită acestui noroc au putut să renoveze gîndirea occidentală cu ideile cele mai fecunde și mai îndrăznețe.

În asta stă secretul mîntuirii. Dacă inteligența îi conduce pe oameni către îndoială și falsitate, este de presupus că, în virtutea aceleiași legi, nebunia îi va conduce spre siguranță și lumină. Dacă excesul de rațiune duce la nebunie, în loc să conducă la cucerirea adevărului, atunci e clar că trebuie să pornim de la nebunie ca să ne ridicăm spre o rațiune superioară care să rezolve enigmele lumii.

Filozofiei, care e iubirea de înțelepciune, trebuie să-i substituim „Filomania", care e dragostea de nebunie. Dar nebunia nu se învață, așa cum se pot învăța logica și știința metodei. Trebuie să dezobișnuim creierul omenesc de practicile nefaste ale vechiului raționalism. Nu e de-ajuns să suprimăm cultul dezastruos al inteligenței, trebuie să extirpăm din mintea noastră tumorile intelectualismului, să zicem, dacă vreți, claritatea, bunul-simț, mania inductivă și deductivă, intelectul. Cine vrea să se ridice la ciclul superior al revelației interioare și universale trebuie, înainte de toate, să devină nebun, înțeleptul nu va putea intra niciodată în paradisul adevărului; douăzeci și cinci de secole de experiență contra naturii au demonstrat asta în mod sigur.

Dar făcînd drumul invers, adoptînd cu îndrăzneală delirul ca punct de plecare, vom fi în stare, poate, să cuprindem ceea ce pentru toți cei care raționează a fost de neînțeles. De aceea, Filomania nu poate fi răspîndită cu ajutorul cărților, precum filozofia falimentară. Trebuie să scoatem inteligența din capul celor în stare s-o propage; să-i educăm pe viitorii creatori ai Filomaniei în afara sistemelor normale. Nu ne putem servi de nebuni în stare naturală, căci au rămas în ei prea multe urme din învățătura raționalistă și din vechea gîndire. Eu am început să străbat Europa pentru a strînge fondurile care să-mi

permită înființarea primului Institut de Demență Voluntară, din care vor trebui să iasă primii pionieri ai Filomaniei. Programele sînt gata și mă oblig ca în trei ani să-l transform pe animalul cel mai rațional și mai infectat de logică într-un nebun minunat, profetic și demiurgic. După trei generații, Filomania va înflori pe pămînt, începînd o civilizație nouă, care va răspunde la întrebările milenare ale spiritului omenesc și va oferi tuturor pacea și siguranța supremă.

Rabah Tehom și-a îndreptat coroana de hîrtie care-i căzuse aproape pe ochi, și-a șters fruntea, a băut un whisky pe care un român îl avea dinainte și și-a privit întrebător ascultătorii tăcuți. Observînd melancolica sa contrarietate, am scos din buzunar o bancnotă de o sută de franci și i-am întins-o apostolului Filomaniei.

— Iată, am zis, darul meu pentru Școala Demenței Voluntare. Nu e mult, dar cred că o asemenea școală este astăzi mult mai puțin necesară decît ți se pare dumitale.

Rabah Tehom a clătinat din cap cu un aer de compătimire.

— Toți putrezi de inteligență! a murmurat el. Doctorul vine și ei îl primesc cu pomană.

Cu toată supărarea sa evidentă, a băgat cu grijă cei o sută de franci în pungă și, fără să-mi mulțumească măcar, s-a ridicat. Și-a scos coroana aurită de pe cap, a ascuns-o în buzunar și apoi, făcîndu-ne o plecăciune reverențioasă, a ieșit de la Coupole, mîndru și solemn ca un profet trimis în exil.

Stele=oameni

Nisa, 27 februarie

LA ORA CEAIULUI, în Villa des Abeilles, Maeterlinck mă aștepta senin și zîmbitor ca un filozof obișnuit cu toate resemnările.

— Ca apologet al divinei Liniști, mi-a spus, ar trebui să tac. Dar poți tăcea numai față de cei pe care-i cunoști de mult timp și pe care-i iubești. Nu sîntem, mi se pare, în astfel de raporturi și trebuie să recurg la acea degradare și decadență a tăcerii care e cuvîntul.

Mă veți ierta dacă vă voi vorbi numai despre astronomie. În lunile acestea nu fac altceva decît să citesc opere de astronomie și nu mă pot gîndi decît la cer. Dumneavoastră poate nu știți că epoca noastră, nu prea norocoasă în artă, e vîrsta de aur a astronomiei. Progresele realizate în ultimii treizeci de ani sînt adevărate minuni. Din timpul lui Copernic și al lui Galilei nu s-au mai făcut atîtea descoperiri, așa de importante și la o așa de mică distanță. Oameni ca Jeans, Van Maanen, De Sitter, Russell, Arrhenius, Barnard, Adams, Eddington, Hubble au reînnoit și lărgit în mod fabulos cunoașterea noastră despre universul stelelor. Secolul XX va fi, pentru știința aștrilor, ceea ce a fost secolul XV pentru antichitatea clasică și secolul XVII pentru fizică: o adevărată Renaștere. Din nefericire, există două obstacole care împiedică această înflorire să-și producă toate efectele. Mai întîi, persoanele culte și obișnuite să gîndească nu se ocupă cu studii de astronomie și au, mai mult sau mai puțin, cunoștințe superficiale despre sistemul solar. Pe de altă parte, astronomii, care adeseori sînt

și excelenți fizicieni și matematicieni, sînt lipsiți cu totul de vocație filozofică. Fac descoperiri geniale și expun cu exactitate fapte și teorii, dar sînt incapabili să tragă concluzii morale și metafizice. Eu aș vrea să fiu, dacă nu vă par prea încrezut, creierul care să facă legătura între științele aștrilor și cunoașterea omului.

Poate știți că unul din principiile vechii științe ezoterice afirma că microcosmosul e o repetare sau un reflex al macrocosmosului, ceea ce înseamnă că în om se regăsește forma și structura universului. Savanții pozitiviști au rîs de această formulă, care părea a fi rodul unei naive extravaganțe. Dar ultimele descoperiri și teorii astronomice aduc o justificare neașteptată vechiului principiu ermetic. Într-un cuvînt: viața aștrilor în univers se aseamănă neînchipuit de mult cu viața oamenilor pe pămînt.

Pînă acum o jumătate de secol, se credea că stelele ar fi împrăștiate ici și colo în spațiu și că ar fi, cum ziceau grecii, incoruptibile, adică întotdeauna asemănătoare cu ele însele. Astronomia contemporană *a changé tout cela*[1]. Găsim în spațiu, chiar dacă ar fi mărginit, cum vrea Einstein, dar nu mai puțin nelimitat în practică, națiuni sau popoare de stele. Sînt faimoasele Universuri-Insule bănuite de Herschel și astăzi admise de toți. Aceste insule sînt de două feluri: Nebuloasele-Spirale, cum e Calea Lactee din care face parte Soarele, și Roiurile Globulare. Spiralele sînt imense fluvii de ceață gazoasă în care s-au închegat miliarde de stele. Roiurile Globulare, ca de exemplu acela al lui Hercule, sînt independente de spirale, au o formă sferică și cuprind milioane de stele. Aștrii nu trăiesc deci împrăștiați, cum se credea odinioară, ci grupați în societăți mari. În cer, ca și pe pămînt, domnește viața socială.

Aceste societăți, ca și cele omenești, sînt compuse din familii: sistemele solare. În acest popor uriaș care e Calea Lactee – formată, se pare, din sute de miliarde de corpuri cerești, atît vii, cît și moarte – sînt cel puțin o sută de mii de sisteme asemănătoare

1. A schimbat toate astea (fr., orig.) (n.r.).

cu al nostru, în care un soare joacă rolul de părinte binefăcător pentru un cerc de planete care sînt efectiv fiicele lui, deoarece sînt rupte din sînul său, fie că se acceptă vechea teorie a lui Kant și Laplace sau cea modernă a lui Jeans. Sateliții sînt, la rîndul lor, copiii planetelor, așa încît orice sistem solar seamănă perfect cu o familie patriarhală.

O altă analogie admirabilă între aștri și oameni este existența perechilor. Majoritatea ființelor omenești trăiesc în perechi – soț și soție, prieteni nedespărțiți, amanți – și majoritatea stelelor sînt, cum spun astronomii, *duble*, adică apar ca doi aștri de mărime aproape egală care se învîrtesc împreună în jurul aceluiași centru de gravitate.

Stelele trăiesc împreună, ca și oamenii: adică se nasc, au tinerețea lor, apoi îmbătrînesc și mor. Spectroscopia ne-a ajutat să reconstituim biografia stelelor. Ele sînt la început mase gazoase care, puțin cîte puțin, se condensează și ajung la maximum de strălucire și de căldură: aceasta e adolescența și tinerețea. Sînt stele uriașe, de culoare albă sau albăstrie, coloși adolescenți ai cerului. Încet-încet se micșorează, devin galbene, apoi roșii și tot mai mici. Printre stelele pitice, de culoare galbenă, care dau semne de bătrînețe, se află și Soarele nostru. Spre sfîrșit, nu mai strălucesc: culoarea rubinie se întunecă și devine neagră; stelele sînt moarte, dar cadavrele lor întunecate continuă să alerge printre licăririle surorilor vii.

Mai sînt și alte asemănări ciudate între lumea omenească și lumea astrală. Atît printre noi, cît și printre stele, numărul morților îl întrece pe al celor vii; stelele tinere, bogate în lumină și căldură, sînt infinit mai puține decît cele bătrîne și sărăcite; stelele uriașe și superuriașe sînt foarte puține în comparație cu cele pitice. Și în cer, ca și printre oameni, predomină morții, mediocritatea și sărăcia.

Și fiindcă vorbim despre bătrînețea stelelor, vreau să vă atrag atenția asupra unei analogii surprinzătoare între bătrînețea lor și a oamenilor. După cum se vede din scara spectroscopică a lui Harvard, care ne oferă mijlocul cel mai sigur de-a determina vîrsta

aștrilor, bătrînețea apare, în spectru, sub forma unei linii ce atestă și expansiunea calciului. La om, de asemenea, semnul bătrîneții e arterioscleroza, adică osificarea arterelor, întărirea lor, predominarea calciului.

Stelele uriașe, albe și albastre, sînt risipitoare: ard și luminează cu o generozitate incalculabilă și varsă în fiecare clipă torente de căldură și lumină. Este divina nebunie a tinereții, care se plătește prin faptul că nu ține mult. Într-adevăr, această perioadă, ca și perioada corespunzătoare a omului, durează puțin și asta explică de ce firmamentul e plin mai ales cu stele pitice și galbene, adică mai mici, mai reci și mai bătrîne.

Sînt apoi mase stelare care nu ajung să lumineze niciodată sau cel puțin nu ajung la acea temperatură maximă de 2 700 de grade indispensabilă pentru a putea fi văzute. Ele corespund cu ceea ce sînt, în speța umană, avorturile.

În ceea ce privește vîrsta, prevăd obiecția dumneavoastră. Un astru, înainte de-a se stinge, trăiește milioane de secole, pe cînd noi abia dacă ajungem, în medie, la o jumătate de secol. Dar dacă comparăm masa imensă a aștrilor cu aceea, foarte mică, a oamenilor, veți băga de seamă că această obiecție nu rezistă. Am făcut calcule aproximative și am descoperit că, proporțional cu masele lor, oamenii au o longevitate superioară aceleia a sorilor și planetelor. Pămîntul, după cît se pare, numără abia două milioane de ani și va mai trăi poate încă pe atîția, dar dacă s-ar compara cu longevitatea oamenilor, atît de mică, ar trebui să trăiască nu patru miliarde, ci multe trilioane de secole.

Totuși, veți zice, sînt alte deosebiri: stelele sînt corpuri fizice și materiale, pe cînd oamenii sînt creaturi vii și simțitoare: asemănarea dintre societatea omenească și societatea stelară are o limită. Deloc. Chiar și stelele, la fel ca animalele și oamenii, se hrănesc. Ele înghit nenumăratii bolizi care rătăcesc prin spațiu și absorb la infinit electronii răspîndiți în eter. Altfel ar muri repede: nu se poate consuma și cheltui, cum fac sorii, fără să se repare pierderile. Ele se nasc, întocmai ca noi: Soarele, după cum v-am spus, e un tată; și ceea ce e ciudat, crearea

planetelor nu s-ar putea produce dacă n-ar interveni un alt astru uriaș, care, apropiindu-se, provoacă o emisiune de gaze ce iese din trupul tatălui, un fenomen pe care l-am putea numi maree siderală. Această maree, din cauza rotației, se desprinde din astrul îndrăgostit și se fragmentează în multe bucăți care, răcindu-se, formează planetele.

În ceea ce privește sensibilitatea lor, mă mulțumesc să vă trimit la experiențele celebre ale lui Bose asupra vieții psihice a mineralelor: nu există părticică din univers care să nu vibreze, care să nu fie atrasă sau respinsă, care să nu se bucure sau să nu sufere. De ce-ar face excepție stelele?

Se poate trage concluzia, mi se pare, că într-adevăr microcosmosul e oglinda macrocosmosului. Oamenii minusculi, pe planeta lor mică, corespund perfect stelelor mari din spațiul imens. În cer stelele trăiesc în perechi, familii și națiuni, ca și noi, și, întocmai ca noi, se nasc, ard în tinerețea lor efemeră, se reproduc, decad și mor. Și acolo sus, geniile, uriașii, bogătașii, vîii sînt excepții. Locuitorii universului, care par atît de deosebiți și de îndepărtați, trăiesc la fel ca locuitorii pămîntului, străbat aceeași soartă și posedă caractere identice. Pascal se înspăimînta înaintea spațiului ceresc: noi găsim acolo sus, grație astronomilor, ființe vii, asemănătoare nouă, adică frați mai mari. După teroare urmează iubirea. Eu, minuscul animal terestru, sînt din același neam cu Sirius și Aldebaran. Dacă stelele seamănă întru totul cu oamenii, pot să-mi închipui că sînt o stea.

Bătrînul Maeterlinck a observat mirarea mea, amestecată cu puțină plictiseală, și a încetat să mai vorbească. Am coborît în grădină, sub mimozele cu ciorchini ca de pucioasă ce începeau să se scuture.

— Nu sînteți încîntat să fiți o stea? m-a întrebat autorul lucrării *Trésor des humbles*.

— Foarte încîntat, am răspuns. Și vă sînt recunoscător că mi-ați revelat înrudirea mea cu cerul.

Pe cînd coboram spre Nisa, am privit, contrar obiceiului meu, imensul cer înstelat și, înainte să mă închid în hotel, le-am trimis un mare salut circular surorilor mele care trăiesc, din fericire, la trilioane de kilometri de mine.

Cadavre de orașe

Napoli, 12 octombrie

SÎNT APROAPE la sfîrșitul unei călătorii prin lumea veche, în căutare de cadavre. Un itinerar de ruine și de necropole. În loc să mă opresc în orașele vii, locuite de oameni vii, am fost în pelerinaj în toate orașele moarte, populate de umbre. În Egipt, am lăsat la o parte Cairo și Alexandria și-am vizitat Heliopolis și Teba; în Asia, plecînd de la Troia, am văzut orașele Pergam, Sardes, Ancira, Ierihon, apoi, înaintînd în deșert, fabulosul Tadmor cu o mie de coloane și, în sfîrșit, Ninive și Persepolis, grămezi de dărîmături imperiale. Apoi m-am întors în Europa: în Creta m-am învîrtit printre palatele dezgropate din Cnossos și Tirint; în Grecia am contemplat rămășițele din Eleusis și Delfi; în Albania, cele de la Butrint. În sfîrșit, am ajuns în Italia. În Sicilia nu m-am oprit decît la Selinunte. Cunoșteam Pompeii, dar am vrut să revăd Herculanum; m-am urcat pe stînca de la Cumae (deasupra peșterii Sibilei) și am ajuns pînă la Paestum, vechea Poseidonie. Acum îmi rămîne să văd, în nord, Ostia, Norba, Vetulonia și Populonia.

Nu pot să spun că le-am văzut pe toate, dar fără îndoială că le-am văzut pe cele mai vestite. Aceste schelete de piatră ale vechilor stupării omenești mă atrag infinit mai mult decît vulgarele metropole în care se îngrămădesc hoiturile de mîine. Coloanele trunchiate nu mai suportă arhitrave: cerul se oglindește în pavimentul templului. Soarele s-a întors în cavouri și în cripte; casele sînt reduse la ziduri dărîmate; palatele și mormintele sînt goale de locuitori;

peste tot cenușă, praf și liniște. Pe pietrele desprinse ale străzilor nu mai trec puternicii lumii, stăpînii caselor și ai provinciilor, ci numai săpători, arheologi, pelerini, servitori și amatori ai morții. În odăile în care se rîdea și se iubea, ploaia cade acum în voie; în amfiteatre, șopîrlele și scorpionii se încălzesc la soare; în sălile regilor își fac cuiburi bufnițele și pupezele.

Altora, aceste rămășițe de grandoare, aceste capitale ale plăcerii și ale orgoliului reduse la niște biete ziduri acoperite de iarbă, le inspiră poate tristețe. Mie nu. Plăcerea mea pentru distrugere și umilire este sărbătorește satisfăcută în aceste labirinturi de ruine. În unele momente, simt o bucurie orgolioasă: în mijlocul acestei destrămări, eu sînt viu; în alte momente, gust voluptatea înjosirii: și orașele noastre vor ajunge la fel ca acestea și mîndria noastră va avea același sfîrșit. Dar întotdeauna, într-un fel sau altul, sufletul meu iese din obișnuit: Palmyra m-a mișcat mult mai mult decît Londra.

Orașele pustii sau dezgropate sînt incomparabil mai frumoase decît cele vii. Imaginația reconstruiește, completează și obține astfel un ansamblu mai grandios și mai desăvîrșit. Pentru mine nu există într-adevăr ceva mai minunat decît ceea ce nu e sfîrșit sau ceea ce este aproape distrus. Mirosul morții e un elixir puternic pentru cel care știe că va trebui să moară.

În ziua cînd am fost la Paestum, cerul era acoperit de nori de furtună. Dar a fost de-ajuns o rază de soare ca să învie templul lui Neptun, cu puternicele sale coloane de culoarea mierii, măcinate de secole, dar teribil de vii, aproape ca niște trunchiuri de piatră ieșite din pămînt, ca să revăd într-o clipă toată lumina și viața Greciei. Acea mare casă a unui zeu mort, așezată în mijlocul ierburilor și crinilor-de-pădure înfloriți, mi s-a părut mai vie și mai strălucitoare decît însăși natura. Era acolo, aproape, o fată brună, foarte frumoasă, cu o basma roșie pe cap și cu doi ochi de înger nocturn – și părea, cum ședea lîngă templu, că e însăși moartea.

Caccavone

Napoli, 23 octombrie

AM CUNOSCUT LA POMPEII, într-o cafenea elvețiană, pe un oarecare profesor Caccavone, care se intitulează „metazof" și care pretinde că a „depășit" filozofiile cele mai moderne.

Caccavone este un om care tinde, ca orice animal vizibil, la sfericitatea lumilor. La prima vedere, pare format dintr-o sferă și din trei jumătăți de sferă: un cap mare de colos astmatic, două rotunjimi imposibil de ascuns ce se revarsă chiar și de pe scaunul cel mai lat și, în față, o rotunjime care coboară de la piept, arcuindu-se pînă unde încep picioarele.

Mi se spune că e un om foarte fecund: în fiecare an publică o carte și concepe un copil. Cărțile sale, din cîte aud, spun toate același lucru; copiii sînt foarte deosebiți între ei: dar și de unele, și de celelalte din produsele sale Caccavone e la fel de mîndru. Sînt paisprezece volume și paisprezece copii și circumferențiarul metazof a trebuit să practice o infinitate de meserii ca să-și întrețină numeroasa familie. Nu există post, slujbă, funcție sau sinecură, pe o rază de o sută de kilometri, pe care Caccavone să n-o fi ocupat sau să nu aspire s-o ocupe. În comuna sa era consilier al școlilor, la Academia Plutonică – secretar general și perpetuu, la școala din Pompeii ocupa o catedră de Istoria Greșelilor Omenești; la cea din Boscoreale preda Logologia comparată; la Stabia avea o slujbă de pneumatolog; la Angri conducea Institutul de Frenastenici. În afară de acestea, era președintele Ligii pentru Drepturile Plantelor; membru al unei Comisii Internaționale pentru Extirparea

Simțului Comun (considerat de metazof ceva primejdios); vicepreședinte al Societății de Protecție a Sectelor Eretice; membru în trei consilii de administrație ale editurilor; intendent general al Enciclopediei Interseculare; comisar interimar al Centrului pentru Difuzarea Cunoștințelor Inutile; casier al Societății Naționale pentru Golirea Pneumatică a Latrinelor; președinte al Consiliului Regional pentru Represiunea Mișcărilor Telurice; director al unui ziar de Metazofie, al unei reviste de puericultură, al unui săptămînal de politică metempirică, al unui buletin pentru exploatarea Atlantidei și al multor altor periodice. Mulțumită lefurilor, pensiilor, diurnelor și indemnizațiilor de reședință, taxelor de examene, procentelor asupra dividendelor, gratificațiilor extraordinare și altor cîștiguri, reușea să-și hrănească copiii și pe sine însuși, să-și clădească mai multe case și să aibă un cont curent la diferite bănci.

În ciuda înfățișării fizice și a lăcomiei de bani, marea dragoste a lui Caccavone este filozofia, sau, cum zice el, „Metazofia". Alaltăieri am avut o lungă convorbire cu el, pentru că trage nădejde să-i dau bani ca să întemeieze o mănăstire metazofică al cărei stareț, superior și econom ar vrea să fie el, și mi se pare că am înțeles miezul gîndirii sale.

— Un filozof sicilian, îmi spunea el, a ajuns acum cîțiva ani să reducă la extrem metafizica veche și cea nouă, demonstrînd faimoasa egalitate Ființă = Gîndire. Dar acesta n-a observat că, în monismul său idealist și absolut, a păstrat o rămășiță nefastă de dualism. Să insiști asupra unei egalități, chiar dacă se bazează pe identitatea termenilor, implică întotdeauna existența, cel puțin aparentă și fenomenală, a *doi* termeni. Dacă se declară că Ființa este egală cu Gîndirea sau se poate reduce la Gîndire, asta înseamnă că există părți din Ființă care nu sînt, în ochii rațiunii comune și ai experienței raționale, Gîndire. Sforțarea enormă care se face pentru a confunda aceste două noțiuni înseamnă că identificarea perfectă e mai mult un ideal decît un adevăr de intuiție imediată.

Eu am mers mai departe decît ultraidealistul sicilian și am vrut să analizez cei doi termeni pe care el se trudește să-i identifice. Dacă te uiți mai bine, Ființa este o noțiune atît de universală, încît nu înseamnă absolut nimic. Poate să conțină în sine toate lucrurile și, prin urmare, nu conține nici unul în particular. E un simplu semn grafic și nimic mai mult.

Rămîne Gîndirea, și aici e greutatea cea mare! Să vedem deci în ce constă această faimoasă gîndire, care ar fi, după timidul meu precursor, singura realitate.

Să o descompunem. Găsim, mai întîi de toate, așa-numitele senzații și reprezentări. Dar, după geniala descoperire a lui Berkeley, se știe ce sînt acestea: nimic altceva decît lucrurile în sine, ceea ce fizicienii numesc materie. A avea senzația unei culori roșii echivalează cu a spune că există în noi sau în afara noastră prezența roșului.

Găsim apoi voința. Dar experiențele lui Loeb și acelea, chiar mai îndrăznețe, ale lui Pavlov demonstrează că e vorba aici de simple tropisme sau, mai bine zis, de reflexe. Faptul că bărbatul e atras de femeie nu demonstrează o alegere mai conștientă și o decizie mai voluntară decît acela că floarea soarelui se orientează după soare. Jagadish Chandra Bose a demonstrat că asemenea atracții există chiar și între plante și minerale și nici un idealist nu admite că varza și pietrele sînt dotate cu gîndire.

Rămîn noțiunile generale, abstracțiunile, ideile. Dar acestea, cum am văzut atunci cînd am vorbit despre ideea de Ființă, nu sînt decît semne vocale sau grafice, fără conținut adevărat, de care ne servim în conversațiile noastre, ca niște copii care, jucîndu-se, se folosesc de ghinde sau de nasturi, prefăcîndu-se că le cred monede. Să tragem concluzia: acea faimoasă gîndire la care se tinde să se reducă toată ființa nu există, e doar o fantomă sau o simplă convenție. Ciclul eroic al filozofiei moderne este închis. Descartes îl începuse spunînd: „gîndesc, deci exist", iar Caccavone îl sfîrșește conchizînd dialectic: „nu gîndesc, deci nu exist". Adevăratul sinonim, sau mai bine omonim, al Ființei este Neantul. Noi nu existăm, gîndirea nu există, deci nu există nimic. Aceasta este metafizica radicală sau, dacă vreți să-i dați un nume grecesc, Oudenismul.

— Dar, l-am întrebat eu, unde plasezi ceea ce germanii numesc „judecăți de valoare", adică binele și răul, adevărul și minciuna, urîtul și frumosul?

— Văd, mi-a răspuns, că nu cunoașteți bine nici măcar idealismul absolut, fiind punctul extrem al filozofiei moderne, de la care pleacă sistemul meu.

Predecesorul meu a demonstrat că timpul face încetul cu încetul să devină eronat, rău și urît ceea ce la un moment dat părea just, bun și frumos. Erorile de azi sînt adevărurile de ieri; binele de azi va fi răul de mîine. Acestea fiind spuse, vedeți consecințele: dacă totul, trecînd prin ciurul timpului, devine rău, greșeală, urîțenie înseamnă că nu există niciodată în realitate nici bine adevărat, nici adevăr adevărat, nici frumusețe adevărată. Și, prin urmare, judecățile de valoare nu mai au nici un rost. Revenim la deviza profundă a Bătrînului din Munte: „Nimic nu e adevărat, totul e posibil".

— Permite-mi încă o mică obiecție, am adăugat eu. Dacă nimic nu există și dacă totul se reduce în mod logic la nimic, cum explici dumneata existența noastră, de exemplu a dumitale și a mea?

La aceste cuvinte, fața mare și rotundă a lui Caccavone a devenit, din cauza rîsului, o mască de încrețituri mobile, încadrată de păr și ochii, care cu o clipă înainte îi ieșeau din orbite, gata să atingă sticlele ochelarilor, s-au ascuns de tot îndărătul perdelelor zbîrcite ale pleoapelor. De îndată ce și-a revenit și a putut să vorbească, a exclamat:

— Credeți, deci, ca orice creatură vulgară, în existența dumneavoastră? Aveți încă pe ochi perdeaua acestei superstiții prostești! Dar nu înțelegeți că, dacă admiteți existența dumneavoastră și prin urmare a celor dimprejur, trebuie neapărat să admiteți existența ființei supreme, a eternului autor al tuturor? Încă nu știți că Dumnezeu a murit, că l-am ucis noi, filozofii, în mod definitiv?

Binevoiți să analizați ideea de existență. Ce înseamnă să exiști? Să durezi și să fii conștient. Dar știți dumneavoastră că în fiecare moment persoana noastră fizică și morală se schimbă, devine, se transformă? Dumneavoastră nu mai sînteți ceea ce erați acum o oră: un alt Gog s-a născut, vechiul Gog a murit. Și tot astfel pînă la distrugerea totală, care, în comparație cu infinitatea timpului, e foarte aproape, iminentă.

Și oare sîntem noi, într-adevăr, conștienți de noi înșine? Niciodată, în nici un fel. Imediat ce-mi propun să observ starea actuală a conștiinței mele, adaug, prin simplul fapt că-mi îndrept atenția spre aceasta, ceva care nu exista înainte, adică o deformez, o transform într-o stare cu totul deosebită și ceea ce era prezent devine deodată trecut, adică ceva mort, de neînțeles, necunoscut. Cît despre stările mele viitoare, acestea nu sînt încă, deci nu există și nici nu pot ține seama de ele. Prin urmare, starea prezentă fuge și moare de îndată ce încerci s-o oprești; starea viitoare n-a apărut încă și, din această cauză, e de neînțeles. Concluzia este că noi nu sîntem niciodată, nici măcar un minut, într-adevăr conștienți de conținutul pretinsei și ipoteticei noastre gîndiri. Și nu avem, e clar, nici un drept să deducem, din fenomenele iremediabil ignorate și inaccesibile, existența noastră. Ceea ce se schimbă veșnic și vertiginos n-are consistență, nici realitate, e o trecere perpetuă, nu o substanță. Am deci dreptul să repet axioma mea anticarteziană: nu gîndesc, deci nu exist. Iar identității faimoase și naive a filozofului sicilian, i-o substitui cu îndrăzneală pe a mea: Ființă=Neant.

N-am găsit, pe moment, ce să răspund la acest discurs. Caccavone s-a ridicat, cu maiestatea celor patru sfere ale sale, și a ieșit din cafenea fără să plătească cele patru halbe cu bere pe care le băuse. Inițierea mea în Oudenism m-a costat, deci, o foarte mare durere de cap și șaisprezece lire italiene, în care e cuprins și bacșișul.

Contele de Saint-Germain

La bordul vasului Prince of Wales, 15 februarie

ZILELE ACESTEA am făcut cunoștință cu faimosul conte de Saint-Germain. E un nobil foarte serios, de statură mijlocie, dar cu o înfățișare robustă și îmbrăcat cu o simplitate rafinată. Nu pare să aibă mai mult de cincizeci de ani.

În primele zile ale călătoriei nu se apropia și nu vorbea cu nimeni. Într-o noapte, pe cînd eram singur pe punte și priveam luminile din Massawa, s-a ivit fără veste lîngă mine și m-a salutat. Cînd mi-a spus numele, am crezut că era vorba de vreun descendent al acelui conte de Saint-Germain care umpluse cu misterul și cu legenda longevității sale întreg secolul XVIII. Citisem din întîmplare, acum cîtva timp, un articol într-un *magazine* despre „contele nemuritor", așa că din fericire n-am fost luat pe nepregătite. Contele s-a arătat încîntat observînd că știam ceva despre această istorie și s-a hotărît să-mi facă marea mărturisire.

— N-am avut niciodată copii, așa că nu am urmași. Sînt același personaj, dacă-mi faceți cinstea să mă credeți, care a fost cunoscut sub numele de contele de Saint-Germain în secolul XVIII. Ați citit poate că unii biografi notează că am murit în 1784, în castelul Eckernförde din ducatul Schleswig. Dar există documente care probează că în 1786 am fost primit de împărăteasa Rusiei. Contesa de Adhémar m-a întîlnit în 1789, la Paris, în Couvent des Récollets. În 1821 am avut o lungă conversație cu contele de Châlons

în Piața San Marco din Veneția. Un englez, Vandam, m-a recunoscut în 1847. În 1896 au început legăturile mele cu doamna Annie Besant. Doamna Oakley a încercat în zadar să mă regăsească în 1900, dar, cunoscînd caracterul acestei bune doamne, am reușit s-o evit. După cîțiva ani, l-am întîlnit pe domnul Leadbeater, care a făcut despre mine o descriere puțin fantastică, dar în fond destul de exactă. Am vrut să revăd, după vreo șaptezeci de ani de absență, bătrîna Europă. Acum mă întorc în India, unde se află cei mai buni prieteni ai mei. În Europa de azi, sleită de război și înnebunită îndărătul mașinilor, nu mai e nimic de făcut.

— Dar, dacă informațiile pe care le-am citit sînt exacte, dumneata erai mai mult decît centenar în 1784, în epoca presupusei dumitale morți.

Contele mi-a zîmbit cu blîndețe.

— Oamenii, mi-a răspuns el, sînt prea uituci sau prea copii pentru a se putea orienta în cronologie. Un centenar e pentru ei un miracol. În Antichitate și chiar în Evul Mediu se aminteau încă unele adevăruri elementare pe care orgolioasa ignoranță științifică le-a făcut uitate. Unul din aceste adevăruri este că *nu toți oamenii sînt muritori*. Cei mai mulți mor într-adevăr după șaptezeci sau o sută de ani, un număr mic continuă să trăiască la infinit. Din acest punct de vedere, oamenii se împart în două: imensa plebe a celor *distruși* și aristocrația restrînsă a celor *dispăruți*. Eu aparțin acestei mici elite și în 1784 nu trăisem numai un secol, ci mai multe.

— Vasăzică, ești nemuritor?

— N-am spus asta. Trebuie să facem o deosebire între nemurire și nemurire. De milenii religiile ne învață că toți oamenii sînt nemuritori, adică încep o a doua viață după moarte. Unui mic număr dintre ei îi e dată o viață pămîntească atît de lungă față de viața obișnuită, încît vulgului efemer i se pare nemuritoare. Dar, fiindcă sîntem născuți într-un moment determinat în timp, e destul de posibil să trebuiască să murim și noi, mai curînd sau mai tîrziu. Singura deosebire e următoarea: că existența noastră medie, în loc să se măsoare cu anii, se

măsoară cu secolele. Între a muri la șaptezeci de ani sau a muri la șapte sute nu e o diferență așa de prodigioasă cînd te gîndești la relativitatea timpului.

— Ai făcut aluzie la o aristocrație de nemuritori. Nu ești, vasăzică, singurul care se bucură de acest privilegiu?

— Dacă semenii dumneavoastră ar cunoaște mai bine istoria, nu s-ar mai mira de unele afirmații. În toată țările din lume, de la cele mai vechi și pînă la cele mai moderne, dăinuie credința fermă că unii oameni n-au murit, ci au fost *răpiți*, adică au dispărut fără să li se poată găsi trupul. Ei continuă să trăiască ascunși, incognito, sau au adormit și pot să se deștepte și să se întoarcă dintr-un moment într-altul. Duceți-vă în Germania și vi se va arăta Unterberg, lîngă Salzburg, unde veghează de secole, sub aparența somnului, Carol cel Mare; la Kyffhäuser, unde s-a refugiat, în așteptare, Frederic Barbarossa; și la Sudermerberg, care îl adăpostește încă pe Henric Păsărarul. În India vi se va spune că Nana Sahib, conducătorul revoluției din 1857, dispărut în Nepal fără să lase vreo urmă, trăiește încă ascuns în Himalaya. Vechii evrei știau că patriarhul Enoh fusese cruțat de moarte; și babilonienii credeau același lucru despre Hasisadra. S-a sperat secole de-a rîndul că Alexandru cel Mare va reapărea, venind din Asia, întocmai cum Hamilcar, dispărut în lupta de la Panormo, a fost așteptat multă vreme de cartaginezi. Nero a reapărut de mai multe ori după pretinsa sa moarte, iar Apollonios din Tyana, după vechii săi biografi, a dispărut fără să lase urme. Oricine știe că bretonii n-au crezut niciodată în moartea regelui Arthur, nici goții în aceea a lui Teodoric, nici danezii în moartea lui Holger Danske, nici portughezii în a regelui Sebastian, nici suedezii în a regelui Carol al XII-lea, nici sîrbii în a lui Marko Kraljeviă.

Toți acești monarhi sînt adormiți și ascunși, dar trebuie să se întoarcă. Și astăzi mongolii așteaptă întoarcerea lui Genghis-Han.

O interpretare plauzibilă a unor versete din Evanghelie i-a făcut pe milioane de creștini să creadă că Sfîntul Ioan n-a murit niciodată, ci că trăiește încă

printre noi. În 1793, vestitul Lavater era sigur că i-a dat de urmă la Copenhaga. Dar ar fi de-ajuns exemplul clasic al evreului rătăcitor, care sub numele de Ahasverus sau Buttadeo a fost recunoscut în diferite țări și care numără pînă acum mai bine de o mie nouă sute de ani. Toate aceste tradiții independente unele de altele dovedesc că neamul omenesc are siguranța, sau cel puțin presimțirea, că există oameni care întrec cu mult cursul obișnuit al vieții. Și eu, care sînt unul din aceștia, pot să afirm cu toată autoritatea că această credință corespunde adevărului. Dacă toți oamenii s-ar bucura de această longevitate fabuloasă, viața ar deveni imposibilă. Dar e necesar ca, din cînd în cînd, să existe cîte unul: noi sîntem, într-un anumit sens, martorii stabili a ceea ce este trecător.

— Sînt indiscret dacă te întreb care sînt impresiile dumitale de nemuritor?

— Să nu credeți că soarta noastră e demnă de invidiat. Dimpotrivă. Legenda mea spune că l-am cunoscut pe Pilat și că am asistat la răstignire. E o minciună neroadă. Nu m-am lăudat niciodată cu lucruri neadevărate. Abia de cîteva luni am trecut de vîrsta de cinci sute de ani: m-am născut deci în primii ani ai secolului XV, adică tocmai la vreme ca să-l cunosc destul de bine pe Cristofor Columb. Dar nu pot să vă povestesc acum viața mea. Singura epocă în care am venit mai mult în contact cu oamenii a fost, după cum știți, secolul XVIII și nu pot să mă plîng. Dar de obicei trăiesc în singurătate și nu-mi place să vorbesc despre mine. În aceste cinci veacuri am avut multe satisfacții și în special curiozitatea mea n-a dus lipsă de nimic. Am văzut lumea schimbîndu-se la față; i-am putut vedea, în cursul unei singure vieți, pe Luther și pe Napoleon, pe Ludovic al XIV-lea și pe Bismarck, pe Leonardo și pe Beethoven, pe Michelangelo și pe Goethe. Și poate din cauza asta m-am eliberat de orice superstiție în ceea ce îi privește pe oamenii mari. Dar astfel de satisfacții se plătesc scump. După două secole, o plictiseală fără leac pune stăpînire pe nefericiții nemuritori. Lumea e monotonă, oamenii nu

vor să învețe nimic și recad, la fiecare generație, în aceleași greșeli și în aceleași erori; evenimentele nu se repetă, ci se aseamănă; așa încît ai învățat repede tot ce se putea ști: s-a sfîrșit cu noutățile, cu surprizele, cu revelațiile. Pot să vă mărturisesc acum, cînd numai Marea Roșie ne ascultă: a început să mi se urască de nemurire. Pămîntul nu mai are secrete pentru mine și nu mai am încredere în semenii mei. Repet bucuros cuvintele lui Hamlet, pe care le-am ascultat prima oară la Londra, în 1594: „Omul nu-mi dă nici o plăcere... nu, și nici măcar femeia".

Contele de Saint-Germain mi s-a părut deodată abătut, ca și cînd ar fi devenit din moment în moment tot mai bătrîn. A rămas tăcut mai bine de un sfert de oră, contemplînd cînd marea întunecată, cînd cerul înstelat.

— Iertați-mă, a zis în cele din urmă, dacă povestirea mea v-a plictisit. Bătrînii, cînd încep să trăncănească, sînt insuportabili.

Pînă la Bombay, contele de Saint-Germain nu mi-a mai adresat nici un cuvînt, deși am încercat de mai multe ori să reiau conversația. În clipa debarcării m-a salutat ceremonios și l-am văzut îndepărtîndu-se în tovărășia a trei hinduși bătrîni care-l așteptau pe chei.

Mic de tot

New York, 24 ianuarie

MĂ MIRĂ ÎNTOTDEAUNA și mă supără, ca reprezentant al acestei specii, să văd cu cît de puțin se mulțumesc oamenii. În fiecare moment vorbesc de grandoare, *the biggest in the world*, și pe urmă descoperi că ceea ce li se pare imens este cine știe ce lucru mărunt. Le lipsește cu desăvîrșire simțul giganticului. Vorbesc ca niște Samsoni și se poartă ca Tom Degețel.

O statuie înaltă de șaizeci de metri este, în ochii lor, un colos; o casă de o sută cincizeci de metri, o sfidare la adresa cerului; un pod lung de o mie de metri, un triumf al geniului omenesc; un turn de trei sute, o minune unică! Un oraș în care trăiesc șase sau șapte milioane de oameni, adică de o sută de ori mai gol decît unele furnicare, le face impresia unei metropole enorme și un popor de o sută de milioane li se pare nesfîrșit. N-ai putea să vezi niște oameni mai mizerabili căzînd în extaz dinaintea unei lucrări făcute de niște antreprenori meschini. Cînd m-am găsit prima dată la picioarele Turnului Eiffel, n-am putut face altceva decît să rîd. Această ridicolă colivie de fier ruginit, care pare jucăria unui inginer părăsit pe malul unui rîuleț, e într-adevăr cea mai înaltă construcție din lume? Îți vine să te rușinezi că ești om și că te-ai născut în acest secol.

Se zice că Sfîntul Petru din Roma e cea mai mare biserică din lume și cel puțin are, ca vestibul, o piață ce ar putea fi modelul redus pentru realizarea unora din visurile mele. Dar dacă cineva intră în naos, rămîne dezamăgit: asta-i tot? Cîțiva pași și ai ajuns

sub cupolă; nu vreau să spun că e urîtă, pentru că toți specialiștii în arhitectură o admiră, dar dimensiunile sînt absolut meschine. Dacă împăratul lumii, care într-o zi sau alta ar reuni sub domnia lui micile teritorii numite astăzi regate și provincii, și-ar clădi un palat demn de el, o cupolă ca aceea a lui Michelangelo ar putea cel mult să fie bolta unei intrări de serviciu. Cît despre Colosseum, îmi închipui că ar fi o curticică de trecere spre bucătării.

Poate că babilonienii și egiptenii aveau, ceva mai mult decît noi, imaginația grandiosului, deși e drept că nu trebuie să ne încredem în ruine, care pot să ne înșele. Dar oamenii moderni, care au mijloace și mecanisme cu mult superioare celor vechi, ar trebui să meargă mult mai departe și să nu rămînă cu gura căscată în fața meschinelor încercări ale arhitecților noștri micromani.

Nimeni nu are o imaginație demnă de calitatea noastră de stăpînitori ai lumii. S-ar putea, de exemplu, ridica iar Turnul Babel, părăsit acum cîteva mii de ani, din cauza unor superstiții grosolane. Un turn enorm, de o mie de metri, care ar trece dincolo de zona norilor și ți-ar permite să zărești un stat întreg la picioarele lui, n-ar fi o întreprindere imposibilă pentru constructorii noștri.

Sînt aproape patru secole de cînd Michelangelo a avut o idee într-adevăr demnă de un om: aceea de-a ciopli un munte și de-a face din el o statuie. Nimeni nu l-a ascultat, nici nu l-a ajutat, dar eu susțin că această lucrare, deși n-a fost niciodată executată, este adevărata capodoperă a lui Buonarroti. În Alpii Apuani există încă un munte de marmură foarte potrivit pentru un asemenea proiect.

Cine s-ar gîndi oare să construiască un pod cu adevărat demn de puterea omenească: adică între Europa și America? Tehnicienii pe care i-am întrebat consideră că s-ar putea realiza: este vorba numai de bani, de timp și de curaj. Dar contemporanii mei sînt de o timiditate dezgustătoare. O stradă imperială, largă de două sute de metri, lungă de două sute de kilometri, mărginită de mii de statui colosale ale celor mai mari genii din lume, care ar străbate o

adevărată metropolă de cel puțin treizeci de milioane de locuitori, le-ar părea un vis absurd acestor pigmei resemnați.

Le e de-ajuns să admire vapoarele lungi de două sau trei sute de metri care transportă încet, peste mări, cîteva mii de oameni. Dar vapoarele pe măsura timpurilor noastre ar trebui să fie adevărate insule, cu grădini plantate în pămînt adevărat, cu străzi și palate, și să fie destinate nu numai să asigure naveta între continente, ci să facă posibilă o fugă durabilă departe de orice continent. Vapoarele de azi nu sînt decît niște bărci mari cu aburi, care după un secol vor produce aceeași impresie pe care ne-o fac nouă diligențele de acum un secol.

Pentru moment, numai cuvintele sînt mai mult sau mai puțin demne de niște titani, dar operele noastre sînt creații de furnici și de cîrtițe. Deocamdată termitele pot să ne dea lecții de măreție. Omul modern, cu toată îngîmfarea lui, gîndește ca Guliver și nu bagă de seamă că trăiește la nivelul unui liliputan.

Catedra de ftiriologie

New Parthenon, aprilie

DIN ZIUA în care ziarele au anunțat că vreau să înființez pe cheltuiala mea o catedră la Universitatea din W., cu condiția să se predea „o materie care nu figurează în nici o programă a nici unei școli superioare din lume", am primit cel puțin cincizeci de scrisori, în care mi se propun științele cele mai surprinzătoare și mai neînchipuite. O copiez în acest jurnal pe cea care mi-a plăcut mai mult:

„Domnule,

Generoasa dumneavoastră intenție de a fonda o catedră destinată unei științe care nu se predă nicăieri va putea în sfîrșit să ofere o autonomie legitimă disciplinei pe care o cultiv de mulți ani, prin cercetări pe cît de neobosite, pe atît de ignorate, și care pînă acum a fost pe nedrept considerată un simplu paragraf al entomologiei sau, ceea ce e și mai rău, al parazitologiei.

Este vorba, după cum ați ghicit poate, de Ftiriologie, adică *știința păduchilor*, în care am fost inițiat în timpul războiului, la British Museum din Londra, de către celebrul naturalist W.N.P. Barbellion. Totuși acest savant considera încă păduchii numai din punct de vedere zoologic, pe cînd eu, care am lărgit considerabil cîmpul studiilor despre păduchi, pot să afirm că am ridicat la rangul de știință independentă Ftiriologia care, din cîte știu, e primul exemplu de ceea ce s-ar putea numi zoologie istorică, morală și estetică.

Să mă explic. Pe cînd vechii zoologi nu se îngrijeau decît de descrierea animalului și de obiceiurile

lui, eu studiez însemnătatea și influența lui asupra schimbărilor omenești și asupra artelor. În cadrul Ftiriologiei nu mă mărginesc să observ cu atenție cele patruzeci de specii, împărțite în șase genuri, care formează familia *Pediculidae*, ci studiez și rezum, cu ajutorul datelor adunate cu trudă, rolul pe care l-a avut păduchele în istoria atît de variată a omenirii.

Veți zîmbi, poate, auzindu-mă spunînd că un animal așa de mic și așa de puțin iubit a avut locul său, și nu unul dintre cele mai neînsemnate, în istoria universală. Ca să vă conving și să vă dau o idee despre cît sînt de pregătit pentru catedra pe care sper s-o obțin, îmi permit să vă expun pe scurt materia cursurilor mele viitoare.

Ftiriologia se poate împărți în patru secțiuni principale: 1) Păduchele ca familie zoologică; 2) Păduchele în istoria politică; 3) Păduchele în istoria religioasă; 4) Păduchele în literatură și în artă.

Las la o parte prima secțiune, care nu prezintă prea multe noutăți, și trec la celelalte. Fără îndoială, știți că există o anumită specie de păduchi ce produce o boală de piele numită ftiriazis, care e adeseori mortală. De această boală îngrozitoare au murit multe personaje celebre din Antichitate și din timpurile moderne: Acastus, care l-a atras în cursă pe Peleu; Callisthenes din Olynthus, care complotase împotriva lui Alexandru cel Mare; Pherekydes din Syros, profesorul lui Pitagora; poetul Alcman; Mucius legislatorul; Antioh al IV-lea Epifanul, faimos pentru nebuniile și cruzimea sa; Sylla dictatorul; Ennus, conducătorul cumplitului război civil din Sicilia; Irod cel Mare, care și-a ucis fiii și soția, cel cu masacrarea copiilor; împărații Arnulf și Maximilian și, pentru a sfîrși, vestitul, de tristă amintire, Filip al II-lea al Spaniei.

Dacă vă amintiți biografiile acestor victime ilustre ale ftiriazisului, veți observa că cele mai multe dintre ele *sînt vestite mai ales pentru cruzimea lor*: e de-ajuns exemplul lui Sylla, al lui Irod și al lui Filip al II-lea. Și nu cred să greșesc afirmînd că în istoria omenirii păduchele reprezintă partea onorabilă a dreptului judecător. Cine ucide pe semenul lui e ucis de păduchi.

Dar amestecul păduchelui în lucrurile omenești nu se oprește aici. Gervais de Tilbury, în *Histoire des animaux*, povestește că la Aremberg, în Westfalia, se proceda în felul următor la alegerea primarului.

Toți candidații erau așezați în jurul unei mese, cu fața aplecată, în așa fel încît bărbile lor îi atingeau suprafața. În mijlocul mesei se punea un păduche, care, după ce se învîrtea împrejur, sfîrșea prin a se urca pe una din bărbi. Proprietarul bărbii alese era proclamat primar.

Trecînd acum la istoria religioasă, voi aminti numai că, după Josephus Flavius[1], acel *kinnim* pe care Dumnezeu l-a trimis ca a treia plagă asupra Egiptului erau păduchi, ceea ce confirmă teoria mea, care face din păduche călăul celor cruzi. Iar talmudiștii evrei, poate drept recunoștință postumă, au decretat că e tot atît de mare păcat să ucizi sîmbăta un păduche ca și cînd ai ucide o cămilă.

În India, un brahman punea în fiecare an, după un ritual solemn, un păduche pe capul credincioșilor care doreau să se consacre virtuții de-a răbda. Istoricii Mexicului povestesc – Bingley reproduce lucrul ăsta în volumul trei din *Animal Biography* – că Hernán Cortés a găsit, într-un tezaur de-al lui Montezuma, mai mulți saci cu păduchi, provenind dintr-un tribut religios oferit de vechii azteci. Nu voi insista amintindu-vă de păduchii ce locuiau nestînjeniți pe trupul lui Benoît Labre, preafericitul francez din secolul XVIII.

A patra secțiune a Ftiriologiei oferă o materie foarte bogată, dar nu vreau să abuzez de răbdarea dumneavoastră.

Mă voi mulțumi numai să vă amintesc rugăciunea pentru moartea unui păduche a poznașului Ortensio Lando[2], elogiul păduchelui al celebrului Daniel Heinsius[3] și vestitul sonet al lui Anton Maria Narducci, poet italian din secolul XVII, care descrie astfel păduchii ce rătăcesc prin părul blond al iubitei sale:

> „Ca niște sălbăticiuni într-o pădure de aur
> Rătăcesc sălbăticiunile în care ești așa de bogată"[4].

1. Josephus Flavius, *Antichități iudaice*, II, XIV, 3 (n.a.).
2. Se găsește în *Cuvîntări funebre ale diferiților autori la moartea diferitelor animale*, Vinegia, Giolito, 1548 (n.a.).
3. Daniel Heinsius, *Laus Pediculi*, Leyden, Elzeviera, 1629 (n.a.).
4. B. Croce, *Lirici marinisti*, Bari, Laterza, 1910, p. 186 (n.a.).

Nici francezii moderni n-au rămas mai prejos. Dacă ați citit *Les Chants de Maldoror*, de contele de Lautréamont, vă amintiți, fără îndoială, de minunata viziune a păduchelui care se află în cîntul al doilea. Nu pot să rezist ispitei de-a vă aduce aminte începutul: „*Il existe un insecte que les hommes nourrissent à leur frais. Ils ne lui doivent rien; mais ils le craignent... Aussi faut-il voir comme on le respecte, comme on le place en haute estime au-dessus des animaux de la création. On lui donne la tête pour trône, et lui, il accroche ses griffes à la racine des cheveux, avec dignité. Plus tard, lorsqu'il est gras et qu'il entre dans un âge plus avancé, en imitant la coutume d'un peuple ancien, on le tue, afin de ne pas lui faire sentir les atteintes de la vieillesse*"[1]. Dar capodopera poetică inspirată de păduche e, desigur, poemul lui Arthur Rimbaud, intitulat tocmai *Les chercheuses de poux*. Îl cunoașteți?

„*...Leurs doigts électriques et doux*
Font crépiter, parmi ses grises indolences,
Sous leurs ongles royaux, la mort des
petits poux"[2]

1. Comte de Lautréamont, *Chants de Maldoror*, Paris, Édition de la Sirene, 1920, p. 99 (n.a.); „Există o insectă pe care oamenii o hrănesc pe spezele lor. Nu-i datorează nimic; dar se tem de ea... Așa, trebuie să vezi numai cît e de respectată, cu cîtă supunere cîinească e înconjurată, cît de sus e așezată în cinste deasupra vietăților creațiunii. I se dăruiește capul drept tron și ea își prinde ghearele de rădăcina părului, cu măreție. Mai tîrziu, cînd s-a îngrășat și a ajuns la o vîrstă înaintată, reînnoind obiceiul unui popor din vechime, e omorîtă, spre a nu o face să îndure umilințele bătrîneții", Lautréamont, *Opere. Cînturile lui Maldoror*, trad. de Tașcu Gheorghiu, Univers, 1976, p. 65 (n.r.).
2. A. Rimbaud, *Oeuvres*, Paris, Mercure de France, 1916, p. 92 (n.a.); „...electrizate, dulci degete aici,/Sub unghii de regine, în cenușia-i lene,/Fac să trosnească moartea păduchilor pitici", Arthur Rimbaud, *Opere. Căutătoarele de păduchi*, trad. de Mihail Nemeș, Polirom, 2003, p. 115 (n.r.).

Cu această poezie nu se poate compara, într-o artă deosebită, decît admirabilul tablou al lui Murillo, *Copilul care se despăduchează*, pe care l-ați văzut la Luvru. Dacă nu cumva vreți să puneți în primul rînd celebrul poem al lui Robert Burns, intitulat chiar *Despre un păduche căruia nu-i lipsește vigoarea burlescă*[1].

Dar nu vreau să vă plictisesc mai mult. Aceste indicații vor fi de-ajuns ca să vă convingă că Ftiriologia, această știință fundamentală și primordială pentru interpretarea naturii, istoriei și artei, merită să aibă o catedră proprie la glorioasa Universitate din W. Adaug că nu este predată, după cîte știu, în nici o școală din Europa sau din America și eu sînt singurul, din toată lumea, care a făcut din ea scopul unic al studiilor sale.

În speranța unui răspuns favorabil, vă rog să mă credeți sincer al dumneavoastră,

Prof. Dr. Josiah Kunigrund

Membru corespondent al Academiei Entomologice din Lübek, colaborator la *Entomologisch Zeitschrift*, preparator onorific la *Zoologisch Institut* din Lydenburg.

1. Titlul complet este: *To a Louse. On seeing one on a lady's bonnet at church* (n.a.).

Pedocrație

New York, 2 septembrie

SE POVESTEȘTE că a fost o vreme cînd porunceau bătrînii. Monopol al cultului și al puterii: gerontocrație. Azi sîntem în plină pedocrație. Poruncesc peste tot băieții. Ei dau culoare și directive civilizației. Sîntem în mîinile minorilor.

E de-ajuns să te uiți împrejur. Gusturile copilăriei au devenit gusturile celor mai mulți dintre oameni. Începînd cu literatura: cea mai răspîndită carte în ultimul timp, în Franța, este *Chemarea diavolului* de Radiguet, scrisă de un adolescent; iar în Anglia *The young visitors*, de Daisy Ashford, compusă de o fetiță de nouă ani.

Cum se face că azi genul literar cel mai fecund și mai rentabil e romanul, de care timp de atîtea secole lumea s-a putut lipsi? Asta se întîmplă pentru că oamenii au redevenit copii și vor să li se spună povești.

Între poveștile bunicii și romanele lui Branch Cabell sau ale lui Garnett, de exemplu, nu există, în fond, decît o deosebire de nume. Suprarealismul și dadaismul au pus la loc de cinste bîlbîiala incoerentă a copilăriei.

În pictură, cei mai moderni desenează ca niște copii; s-au întors la sintetismul naiv și stîngaci al figurilor care se găseau mai demult în caietele școlarilor și pe pereții latrinelor. *Le douanier*[1] Rousseau, atît de admirat acum, e un oarecare, imaginînd și colorînd ca un copil de zece sau doisprezece ani.

Aceeași zăpăceală domnește și în domeniul distracțiilor. Vechii greci căutau plăcerea în tragedie, care, pentru a putea fi gustată, cerea reflecție și cultură. Astăzi, nu numai copiii, dar chiar bărbații și femeile de toate vîrstele se îngrămădesc la cinematograf, care de altfel nu-i altceva decît vechea lanternă magică perfecționată, încîntarea copiilor de pe vremuri. Nici o sforțare intelectuală nu li se cere amatorilor de filme, ba chiar și ceea ce este propriu adultului, inteligența, e lăsat la o parte. Toate distracțiile populare astăzi sînt mai mult vizuale decît spirituale, adică sînt copilărești.

Una din pasiunile copilului cînd se joacă este întrecerea: să fie *cel dintîi*. Oamenii, în zilele noastre, au introdus peste tot această manie copilărească, atît în lucrurile neînsemnate, cît și în cele grave. Să bată un *record* este astăzi idealul tuturor, pe cînd idealul anticilor era înțelepciunea, pacea, renunțarea.

Nebunia sportului este alt simptom: cele mai multe sporturi nu sînt altceva decît vechi jocuri copilărești adaptate celor mari și devenite mai solemne datorită reclamei și speculației. Ceea ce copiii numesc: a alerga, a se juca cu mingea, a se bate cu pumnii, adulții numesc cros, fotbal, box etc.

Iar mașinile cele mai răspîndite și mai apreciate nu sînt oare jucării mărunte devenite periculoase? Nu vorbesc despre mașinile care produc un folos real, ci despre acelea pe care le folosesc toți: automobilul, gramofonul, radioul. Dintr-o sută de persoane care călătoresc cu automobilul, dacă sînt zece care-l întrebuințează dintr-o necesitate reală: pentru ceilalți e un joc, o plăcere. Jocul de-a trece înaintea altor mașini, plăcerea vitezei, distracția alergăturii, a claxonului etc. Copilării.

Acest infantilism progresiv se regăsește pînă și în filozofie. Rațiunii, dialecticii, care sînt calitățile omului matur, li se substituie din ce în ce mai mult inspirația, inconștientul, iraționalul, care sînt proprii spiritului copilăresc.

1. Aluzie la porecla lui Henri Rousseau, „Vameșul", referitoare la slujba sa (n.r.).

Comerțul între copii se bazează pe schimb, întocmai ca și cel între negustori (grîu pentru ustensile), așa cum se întîmplă în țara care își închipuie că formează avangarda progresului omenesc: Rusia. Schimburile pe care le-am văzut în tîrgurile clandestine din Moscova seamănă izbitor cu schimburile școlarilor de demult.

Femeile, întotdeauna primele care simt de unde bate vîntul, au înțeles ce au de făcut și caută să semene întru totul cu tinerii. Idealul femeii antice era matroana, cel al femeii moderne este efebul.

Și-mi vine în minte că cuvîntul preot vine de la *presbiterum*, care înseamnă „bătrîn". Civilizația modernă, cu tendința sa spre hegemonia nevîrstnicilor, este oare antiteza sacerdoțiului?

O colecție de uriași

New Orleans, 15 octombrie

NU-MI PLAC COLECȚIILE pe care toată lumea le adună. Acei *big businessmen* din Europa care adună picturile dubioase ale lui Botticelli și ale lui Van der Neer sau tapiseriile și fildeșurile aristocrației în declin mă dezgustă.

La civilizație nouă, colecții noi. Cea dintîi pe care am dorit-o, de îndată ce am avut mijloacele necesare, a fost o colecție de uriași. Tînăr de tot, am văzut la San Francisco un uriaș negru care făcea scamatorii prin baruri, cu un papagal verde agățat de peruca lui creață. Nu zicea nimic, dar ochii lui cereau pentru el. Nimeni nu-i dădea nimic: centul meu l-a făcut să zîmbească o clipă ca un copil însetat care vede o portocală. Din ziua aceea am avut întotdeauna o mare simpatie pentru uriași.

Mi-a trebuit aproape un an ca să-mi adun colecția. Agenții mei, împrăștiați prin diferite țări ale lumii, directorii circurilor și ai teatrelor n-au fost în stare să-mi furnizeze decît șaptesprezece în total: șaisprezece bărbați și o femeie.

Într-o livadă din Louisiana, pe malurile rîului Red River, nu departe de Colfax, pusesem să se pregătească un sat întreg pentru ei, clădit anume, cu case de lemn înalte ca niște turnuri, cîte una pentru fiecare.

O baracă mai mare, pentru a simplifica viața, trebuia să servească drept bucătărie și sufragerie. Doi uriași trebuiau să se îngrijească pe rînd de ale gurii. La fiecare două zile, un camion aducea de la Colfax alimente pentru colonie. Livada se întindea

pe o suprafață de o sută de acri și era închisă pe toate părțile cu sîrmă ghimpată, pentru a-i ține la distanță pe curioși. Uriașii se aflau acolo numai pentru mine, nu spre a fi văzuți de copii și de vagabonzi.

Îi îngrijeam bine. Nu numai că erau hrăniți și îmbrăcați, dar fiecare primea 350 de dolari pe lună. Satul ajungea să mă coste în total 73 000 dolari pe an. Însă nimeni altul din lume nu putea să se laude cu o astfel de colecție.

După primele săptămîni au început greutățile. Uriașii mei erau de rase diferite și nu se înțelegeau între ei. Doar trei sau patru vorbeau engleza. Erau doi norvegieni, trei ruși, un negru, patru germani, un italian, un chinez, un *sikh* din India, trei australieni, un canadian. Femeia era indiană din nord, unicul exemplar pe care l-am găsit în Statele Unite. Ea a fost, cu toate că era urîtă, una dintre cauzele principale ale dezastrului care s-a abătut asupra colecției mele; toți îi făceau curte și fiecare era gelos pe ceilalți cincisprezece curtezani, cu toate că Jiquilpan era, din principiu, împotriva căsătoriei.

Dar marea primejdie era plictiseala. Acești coloși smulși din țările lor, de lîngă familiile lor, din viața lor rătăcitoare, care nu reușeau aproape niciodată să stea de vorbă împreună, fie pentru că nu se înțelegeau, fie pentru că se urau, nu știau cum să-și petreacă zilele.

Cînd mă duceam în sat, îi găseam despărțiți, nemișcați, tăcuți. Cei mai mulți erau întinși pe iarbă, la umbra vreunui copac, pachete lungi de zdrențe care sforăiau sau căscau. Alții erau ascunși în case, moțăind sau înfulecînd; unii jucau cărți sau ședeau la poartă, meditînd, cu brațele atîrnînd pînă la pămînt. Un năduf de plictiseală și de *spleen* apăsa asupra acestei tabere de forțe neîntrebuințate. Cîteodată, rușii cîntau încetișor melodiile pătrunzătoare din țara lor, nemții își pierdeau vremea împrejurul unei grădini improvizate, iar femeia, cu nasul ei încîrligat, ședea aplecată, cîrpindu-și imensele-i cămăși.

Toate aceste membre gigantice care trîndăveau, acele guri mari și mute, acele brațe nesfîrșite, dar inactive, acele corpuri vaste fără mișcare și fără nici

un scop îți dădeau o impresie de tristețe acră și aproape o teamă nelămurită.

Uriașii nu sînt, de obicei, oameni inteligenți și cu atît mai puțin intelectuali. N-am văzut niciodată pe vreunul citind: ochii lor erau goi, opaci, înnegurați de nostalgie și de melancolie. Nici unul din ei nu rîdea, în afară de negru, cînd suna clopotul pentru masă.

Către seară, aceste membre înalte care se bălăngăneau moleșite prin livadă, obosite de-a nu fi făcut nimic, îți dădeau fiori. Credeai că te afli în mijlocul unei colonii de idioți sau de monștri.

Cu mine nu vorbeau bucuroși, ci doar dacă îi întrebam ceva. Într-o zi, l-am găsit pe malul rîului Red River pe unul din pensionarii mei, cel mai puțin îndobitocit dintre toți, pe italian. Era așezat pe mal și contempla împrejurul său viața micilor animale de la țară: fluturii pătați cu negru care se legănau pe flori, o șopîrlă nemișcată în soare, cu căpșorul ridicat, un păianjen de culoarea tutunului ce sugea încet o muscă, un greier de culoarea nisipului care sărea printre firele de iarbă. L-am întrebat dacă e mulțumit că se află aici.

— Mă consolez cum pot, mi-a răspuns el. Sînteți foarte bun, domnule Gog, dar ați reușit să inventați o frumoasă tortură...

— Suferi? De ce? Îți lipsește ceva?

— Îmi lipsește singurul lucru care poate să ne consoleze de nenorocirea de-a fi uriași: tovărășia, vederea, admirația oamenilor mai mici ca noi. Gîndiți-vă că aproape toți străbăteam lumea, unii din teatru în teatru, unii în circuri sau în barăcile din bîlciuri, în mijlocul curiozității oamenilor de statură mică sau mijlocie. Fiecare din noi era centrul miilor de priviri, era o excepție, era cineva. Să ne adunați pe toți laolaltă, toți uriași, a fost desigur o idee originală, dar pentru noi este o adevărată nenorocire. Uriașul, întocmai ca și ceilalți oameni, are nevoie, ca să poată trăi, să fie admirat de cineva, să fie superior cuiva. Aici sîntem toți la fel, toți mai înalți de doi metri și nu ne gîndim deloc să ne admirăm unii pe alții! Și chiar, dacă vreți să știți,

simțim dezgust pentru tovarășii noștri și adeseori ură.

Avem nevoie de oameni inferiori, de spectatori, de curioși, de străini: de copilul care ne privește încremenit, de piticul care face glume printre picioarele noastre. Aici toți sîntem uriași și de aceea toți sîntem nefericiți. Ca să uit, mă îndepărtez de ceilalți și vin să privesc, în singurătate, aceste animale care îmi dau, pentru o clipă, conștiința înălțimii mele și a sorții mele deosebite. Dar aceste insecte nu seamănă destul cu oamenii. Vă asigur, domnule Gog, că dacă nu ne dați drumul, cei mai curajoși vor fugi, iar ceilalți vor înnebuni.

Profeția italianului s-a adeverit. După șapte luni, în satul uriașilor nu mai rămăseseră decît înțeleapta Jiquilpan și un neamț încăpățînat care-și pusese în minte s-o ia de nevastă.

Zece dispăruseră, cîte doi sau trei deodată, fără să spună nimic. Ceilalți se îmbolnăviseră și a trebuit să-i trimit în țările lor de origine, așa cum prevedea contractul. Colecția mea se împrăștiase. Aceasta e soarta tuturor colecțiilor vii, chiar și a celor răspîndite pe pămînt, care se numesc rase sau familii.

Am moștenit un suflet

New Parthenon, 22 ianuarie

O ÎNTÎMPLARE pe care o uitasem mi-a venit în minte ca să mă tortureze. Cu mulți ani în urmă, pe cînd făceam afaceri, unul din asociații mei, George Springhill, s-a sinucis. În aceeași zi în care ziarele anunțau întîmplarea, am primit de la el o scrisoare foarte ciudată. Îmi spunea că observase de cîtva timp că e pe punctul de-a înnebuni și că, decît să ajungă un nenorocit dement, prefera să-și curme viața. Adăuga că soția lui era moștenitoarea tuturor bunurilor sale, iar mie – și aici începe nebunia – îmi lăsa sufletul său!

„Nevasta mea, scria el, fiind femeie, n-ar ști ce să facă cu el și n-am fii cărora să li-l trimit. Tu ești singurul care are dreptul la un semn de recunoștință, pentru că ești singurul care nu m-a părăsit în momentele grele. Am băgat de seamă că unui om nu-i ajunge un singur suflet: îi lipsesc întotdeauna unele înclinații, unele experiențe, unele forme de pricepere. Cu două suflete îi vei putea depăși pe ceilalți și pe tine însuți. Te rog să nu-l disprețuiești pe al meu, ci să-i dai atenția cuvenită."

Cu toate că moartea bietului George nu mi-a făcut deloc plăcere – aș fi avut nevoie de el chiar în acele zile, pentru o manevră importantă, care trebuia să ne permită să punem mîna pe o societate feroviară –, nu am putut totuși să nu rîd. N-am dat nici o importanță acestei danii: era o probă a nebuniei care-l amenința. Am închis deci scrisoarea în sertarul cu documente curioase și nu m-am mai gîndit la ea.

Dar de cîtva timp mă simt tulburat de ceva nou care se întîmplă înăuntrul meu. Nu pot zice că mi s-a schimbat caracterul, însă în spiritul meu e o fermentare de noutăți a cărei origine nu mi se pare limpede. N-am impresia că mă transform sau că pierd ceva, ci dimpotrivă, mi se pare că mă îmbogățesc. Mi se întîmplă să primesc cu indulgență idei pe care înainte le-aș fi respins cu dispreț sau care nu mi-ar fi venit niciodată în minte, încep să-mi placă unele forme, unele fantezii, unele rafinamente pe care mai înainte le ignoram sau care nu mă interesau.

Acum cîteva zile, rostind o frază în legătură cu vara, l-am văzut deodată apărîndu-mi înaintea ochilor pe George Springhill: mi-am adus aminte că era una din frazele sale familiare. George scria versuri în tinerețea sa, iar aceasta explică, după părerea mea, înclinația sa spre nebunie și acum observ că-mi place din ce în ce mai mult să-i citesc pe poeți. Avea de asemenea o puternică pasiune pentru muzică și eu, care mai înainte abia puteam suporta cîntecele la gramofon, simt acum nevoia să ascult ceva din Mozart și din Schumann. Curiozitatea mea neașteptată pentru religii îmi amintește de asemenea de George, care fusese un mare admirator al lui Swedenborg și voise odată să mă introducă într-o lojă teozofică.

Era o fire caldă, pasionată pînă la exces. Aducea și în afaceri un fel de frenezie romantică, ce ajuta de multe ori la reușita unei întreprinderi – marile razii industriale nu se pot face fără puțină imaginație și elan –, dar care adeseori îi pricinuia pierderi grave. Cîteodată simt în mine valuri de entuziasm fără motiv, de simpatie subită, de nerăbdare îndrăzneață care-mi amintesc, nu știu de ce, de prietenul meu mort.

M-am apucat să citesc din nou ultima sa scrisoare: este, fără îndoială, scrisoarea unui lunatic. Nu e sigur dacă sufletul mai există după moarte și, chiar dacă ar exista, e limpede că omul nu poate dispune de el, că e destinat unei alte vieți pentru a-și urma propriul său destin. Cum se explică atunci eflorescența de sentimente noi în spiritul meu, această

asemănare progresivă între sufletul meu de acum și cel al sinucigașului?

Azi, de exemplu, m-am surprins citind cu multă plăcere *Așa grăit-a Zarathustra* de Nietzsche și mi-am amintit că aceasta era cartea preferată a lui George. Cînd îmi vorbise de ea întîia oară, aruncasem privirea pe cîteva pagini, fără să înțeleg nimic. Chiar mă mirasem că un *businessman* poată să-și piardă vremea cu asemenea lecturi extravagante. Pe cînd acum...

Rațiunea mă înștiințează că aiurez. N-am acceptat niciodată această moștenire. N-aș ști ce să fac cu ea. Dar unele fapte, de netăgăduit și de neexplicat, mă îngrijorează...

Nostalgia călăului

New Parthenon, 9 decembrie

BIETUL MEU TIAPA nu se simte bine. Suferă de amor-propriu înăbușit. Lipsa de acțiune îl umilește. În zadar îi dau voie, din cînd în cînd, să sugrume cîte o capră, un porc sau un viței. Toate păsările destinate bucătăriei mor de mîna lui, dar trebuie să vezi cu ce tristețe furioasă sucește gîtul cocoșilor și curcanilor.

Îl înțeleg: îmi închipui ce ar simți Ford dacă ar fi condamnat să fabrice automobile pentru copii și nu mai multe de zece pe zi. Pe de altă parte, Tiapa e bătrîn și n-ar mai putea să-și exercite vechea meserie. Patruzeci de ani în șir acest amerindian puternic a fost călău în Mexic și în alte țări din America și Asia, dar de acum înainte nu mai are nici forța, nici precizia de odinioară și nici un guvern nu l-ar mai lua în serviciul său. Acest om, care a răpit viața a mii de oameni, n-ar mai ști ce să facă cu viața lui, dacă nu l-aș fi primit în casa mea, anul trecut. Călăii sînt neprevăzători și, din cauza numărului lor redus, nu posedă nici măcar un *trade-union*[1] profesional.

Tiapa n-a fost un meșteșugar vulgar, nici un funcționar timid și glacial al justiției. Cred că a fost ultimul gîde în stil mare al timpurilor noastre.

Călău prin vocație. Deviza sa preferată este: „Umerii sînt făcuți pentru băț și copacii pentru spînzurătoare". Această natură pasională s-a evidențiat din plin în motivul care l-a făcut să-și părăsească profesia. În

1. Sindicat (engl., orig.) (n.r.).

țara unde era călău, un tînăr asasin a fost grațiat și a refuzat grațierea. I l-au predat lui: victima era fericită, l-a salutat pe executorul său și chiar i-a strîns mîna. Dar toate acestea l-au supărat în mod ciudat pe Tiapa. „Atîta vreme cît sînt îndărătnici și se zvîrcolesc, a zis el, totul merge bine, dar nu vreau să fiu complicele unui sinucigaș." Și a refuzat să-și facă treaba, așa încît a fost concediat înainte de vreme.

— Europa, îmi spunea el, a pierdut secretul de a ucide. Adoptarea mijloacelor mecanice e semnul decadenței unei arte. Ghilotina e rapidă, dar prea geometrică și impersonală. Apoi, împușcarea e triumful superficialității, o cheltuială inutilă. Fără să pui la socoteală faptul că pușca, înnobilată prin vînătoare și război, n-ar trebui să fie întrebuințată împotriva criminalilor. Statele Unite, cu scaunul electric, au căzut în cea mai mare abjecție. Electricitatea, cea mai spirituală forță a naturii, aceea care dă lumină și aripi, umilită pînă la punctul de a-i asasina pe asasini! Englezii, care au păstrat vechea spînzurătoare, sînt mai raționali și mai respectuoși, deși ștreangul e, din alt punct de vedere, un mijloc chiar prea incolor și prea primitiv, aș zice chiar, prea naiv. Ca să spun adevărul, în Europa sînt numai două popoare care păstrează încă o oarecare originalitate în alegerea torturilor: Spania și Turcia. *Garrote*[1] și țeapa ies puțin din comun și constituie o pedeapsă mai aspră decît de obicei, dar rămîn în umbră față de vechile invenții ale acestei arte. Și băgați de seamă că turcii nu sînt deloc europeni, ci sînt de rasă mongolă, iar acum iată-i excluși din Europa.

Evul Mediu a fost, pentru rasa albă, marea epocă a omuciderii legale. Roata, lapidarea și sfîșierea în patru bucăți erau operațiuni rafinate, care cereau oarecare abilitate. Nici anticii nu se lăsau mai prejos. Supliciul lui Mezentius, deși puțin răspîndit, era cu totul genial și ideea lui Nero de-a transforma trupurile omenești, cu ajutorul smoalei, în torțe vii nu merita

1. Instrument de tortură spaniol în forma unui guler de fier care strangula sau rupea gîtul condamnatului (n.r.).

să fie abandonată. Focul este, după mine, unul dintre instrumentele cele mai desăvîrșite ale justiției. Nimic nu egalează din punct de vedere al nimicirii totale un rug bine pregătit, făcut din lemn rășinos și ajutat de vînt. Are ceva clasic, poetic, grandios, care place ochilor și imaginației. Chinurile care au rămas mai adînc întipărite în memoria oamenilor sînt acelea care au avut ca instrument flacăra. Grătarul Sfîntului Laurențiu, rugul arzător al Ioanei d'Arc, rugul lui Savonarola: ce pagini mari de eroism și de istorie!

Nu vreau să zic prin asta că securea n-ar avea meritele sale. Ea stabilea o legătură directă și aș zice aproape intimă între călău și cel condamnat. Nu oricine putea să reteze capul dintr-o lovitură. Era nevoie de o vedere excelentă și de un braț sigur. Iar cînd venea vorba de personaje sus-puse, de regi sau de alții asemenea lor, erai în pericol să tremuri sau să te lași intimidat. În meseria noastră, sentimentul e un mare neajuns.

Nu înțeleg de ce răstignirea pe cruce nu se mai întrebuințează de atîtea secole: era un supliciu destul de lung, destul de dureros și mai cu seamă estetic. Astăzi, estetica e prea puțin luată în seamă. În Europa, mai ales, execuțiile se fac în curțile închisorilor, aproape pe întuneric, în grabă, ca și cînd justiția omenească s-ar rușina de sentințele sale. Pentru mine acest fel de-a proceda este un mister. Ori judecătorii cred că cel condamnat merită într-adevăr să moară și atunci ar trebui să înconjoare această moarte de cea mai mare solemnitate, ca să-i înspăimînte pe ceilalți criminali, ori se îndoiesc de legitimitatea dreptului lor asupra vieții omenești și atunci n-ar trebui să condamne pe nimeni la moarte.

Am făcut multe călătorii prin lume în scopul de a mă perfecționa în arta mea și trebuie să mărturisesc că și în acest domeniu Asia poate da lecții tuturor. Nu vorbesc despre evrei: după cum n-au nici arhitectură, nici sculptură, nici pictură, n-au cunoscut nici tehnica pedepsei capitale. Întrebuințau uciderea cu pietre, dar a arunca cu pietre e o distracție de copii, nedemnă de niște oameni adevărați.

Și remarcați că oricine putea să ia parte la acest josnic supliciu democratic: în Iudeea antică nu exista meseria fixă de călău. Singurul evreu care a dat dovadă de oarecare imaginație a fost regele Manasse, care, după cît se povestește, a pus să fie legat profetul Isaia între două mese și apoi să fie tăiat cu ferăstrăul.

Cu totul alt obicei aveau egiptenii și asirienii. Cînd un popor se răscula, regii babilonieni puneau să fie jupuiți vinovații și cu pielea lor tapetau zidurile orașului răzvrătit. Aceste tradiții au trecut la mongoli, dar Tamerlan e și mai vestit, atît pentru cantitatea, cît și pentru calitatea torturilor sale. Era un angrosist, nu un rafinat. Piramidele de cranii pe care le lăsa ici și colo, ca amintire a trecerii sale, nu erau lipsite de oarecare frumusețe, dar felul de a ucide era mai curînd comun și expeditiv. Adevărata patrie a artei noastre este China. În călătoria de studii pe care am făcut-o în Imperiul Ceresc (sînt atîția ani de-atunci, eram încă tînăr...) am putut asista la unele torturi clasice ale acestei țări în care politețea este atît de aleasă. Dar începuse și acolo decadența și mi se spune că acum, de cînd cu republica, lucrurile merg și mai rău. Și ei vor să-i maimuțărească pe europeni și se înjosesc pînă la împușcare!

O singură dată, într-un oraș din provincia Kuang-si, am putut asista la tortura „cuțitelor", care pentru mine este o capodoperă a profesiei noastre. În tot cazul, este tortura care mi-a lăsat cea mai puternică impresie: merită să fie văzută. Poate că nu știți în ce constă. Condamnatul e legat de un copac: în fața lui stă călăul, cu un fel de coș acoperit cu o pînză. Din cînd în cînd, executorul bagă mîna în coș, scoate afară un cuțit, citește inscripția gravată pe lamă și operează după indicațiile scrise. În coș sînt atîtea cuțite cîte părți are trupul și fiecare din aceste părți corespunde unei inscripții săpate pe lamă. Cel dintîi cuțit pe care l-a apucat călăul trebuie să fi avut scris pe el „piciorul drept", pentru că acesta a fost cel dintîi membru pe care am văzut că i-l taie condamnatului. Apoi am urmărit rînd pe rînd cum îi taie urechea stîngă, fesele, mîna stîngă, piciorul stîng, buza de sus, amîndouă țițele și brațul stîng. Condamnatul

nu urla, ci abia gemea. Poate că leşinase. Mi s-a spus că familiile condamnaţilor, cînd sînt bogate, plătesc o sumă mare călăului ca să scoată cuţitul pe care e scris „cap" sau „inimă", pentru a zădărnici intenţiile inventatorului şi a scurta execuţia. De data asta trebuie să fi fost vorba de un răufăcător sărac, deoarece numai la urmă de tot i s-a tăiat capul.

Calităţile unei pedepse fiind durata şi varietatea torturii, mi se pare că primul loc ar trebui dat celei a cuţitelor. Am legat prietenie cu călăul de acolo: era un bătrîn frumos, cu cioc alb şi foarte politicos. Mi-a spus că, din nefericire, această tortură nu mai era la modă şi că se putea practica, prin toleranţa autorităţilor locale, numai în unele colţuri de provincie. Mi-a mărturisit că pînă şi în China arta călăului era din ce în ce mai puţin apreciată şi căutată şi că secretele meşteşugului erau pe cale de-a se pierde. Astăzi, cînd decadenţa e universală şi vizibilă, îmi vine în minte plîngerea lui. Numai în unele regiuni din America şi din Asia se găsesc artişti ai morţii care îşi exercită meseria cu dragoste şi n-au pierdut cu totul bunele tradiţii. Şi eu, care vă vorbesc, eu, care pot să mă laud în cariera mea cu aproape două mii de execuţii practicate în cele mai bune condiţii şi după toate metodele, sînt silit să vegetez în bucătării şi să mă mulţumesc, pentru a-mi trece vremea, să iau viaţa unor animale aşa de vulgare.

Într-o zi l-am întrebat ce senzaţii încerca, în epoca sa de glorie, în timpul unei execuţii şi dacă n-a simţit repulsie sau remuşcare pentru oribila meserie pe care o practica. M-a privit zîmbind:

— Remuşcări? Repulsie? De ce? În faţa condamnatului nu aveam impresia că am dinaintea mea un om viu, ci un mort. Din momentul în care fusese pronunţată sentinţa, acesta era viu numai din toleranţă şi din motive birocratice. În mod legal, era şters din rîndul celor vii, iar eu puteam să-mi îndeplinesc funcţia cu aceeaşi răceală pe care o au medicii cînd taie şi jupoaie un cadavru. Pentru mine, adevăratul autor al morţii e judecătorul: eu nu eram decît un instrument, cum e cuţitul sau frînghia. Ce remuşcări

aş fi putut simţi? Dacă ar fi fost după mine, n-aş fi ucis nici un păianjen. Statul îmi încredinţa un cadavru viu şi-mi poruncea să scap pămîntul de el. Şi, pe urmă, cea mai mare parte din condamnaţi erau asasini, iar eu nu le făceam nimic mai mult decît ce le făcuseră ei altora, care erau nevinovaţi.

— Mărturiseşte, totuşi, că meseria îţi plăcea şi că satisfăcea setea de sînge care există în natura dumitale.

— Şi acesta nu-i un merit? a răspuns Tiapa. Nimeni nu-şi poate exercita cinstit şi cu demnitate meseria dacă n-o iubeşte. Cît despre setea de sînge, ce rău vedeţi aici? Dacă s-a născut odată cu mine, nu sînt eu responsabil. Fiecare îşi urmează propria înclinaţie. Pictorul pictează pentru că-i plac culorile şi formele, astronomul studiază pentru că are o predilecţie pentru numere şi pentru stele, atunci de ce ar trebui să pară ciudat faptul că un călău ucide pentru că îi place sîngele? Nu înţeleg prejudecata pe care o au oamenii civilizaţi împotriva călăului. Dacă nu vă trebuiesc călăi, suprimaţi pedeapsa capitală: fără îndoială că judecătorii n-o aplică pentru a ne face plăcere nouă, executorilor. Iar dacă nu vreţi s-o suprimaţi, mulţumiţi-i lui Dumnezeu că se nasc oameni care să exercite această profesie şi cinstiţi-i cum se cuvine.

— Totuşi nostalgia de care suferi nu ţi se pare ceva urît, rău?

— Încercaţi, a răspuns triumfător Tiapa, să practicaţi meseria de călău timp de patruzeci de ani şi apoi mai stăm de vorbă. Îmi lipsesc capetele aşa cum îi lipsesc lutul şi dalta unui sculptor paralitic. Sufăr aşa cum ar suferi un violonist căruia i s-au tăiat mîinile. Răul meu este o probă nepieritoare a dragostei pe care am avut-o întotdeauna pentru arta mea. Dar artiştii adevăraţi au fost mereu neînţeleşi şi calomniaţi...

Şi o lacrimă, o lacrimă adevărată, a izvorît din ochiul drept al bătrînului Tiapa.

Țări la licitație

New York, 1 ianuarie

ASEARĂ am băut prea mult și astă-noapte am avut un vis dintre cele mai ciudate.

Mi se părea că mă aflu sub o cupolă imensă, construită din fier și din sticlă, care se sprijinea pe pămînt fără coloane sau stîlpi, ca o sferă uriașă tăiată la ecuator.

Pardoseala nu era nici din lemn, nici din ciment, ci dintr-un fel de noroi bătătorit și din loc în loc încă umed. În mijloc se ridica un fel de scenă acoperită de afișe cu litere aurite. Un bărbat mărunțel, aproape pitic, îmbrăcat cu o redingotă roșie se plimba în sus și-n jos pe scenă, cu un ciocan într-o mînă și cu un clopot în cealaltă. Împrejurul scenei, cîteva zeci de persoane, aproape toate femei, iar aceste femei, aproape toate bătrîne, încovoiate și îmbrăcate în doliu.

Din discuțiile vecinilor mei, deși vorbeau încet, am înțeles că era vorba de o licitație. Crainicul stacojiu striga sunînd din clopot și învîrtind ciocanul, dar cuvintele lui erau nedeslușite din cauza ecoului pe care îl făcea enorma boltă de cristal.

Deodată s-a făcut mai multă liniște sau m-am obișnuit eu mai bine cu zgomotul și discursul piticului a ajuns pînă la mine.

— Lotul numărul 32. Se vinde Regatul Persiei celui care va da mai mult. Suprafața: două milioane de kilometri pătrați. Zece milioane de locuitori. Minunate orașe de artă și de comerț; porturi la Oceanul Indian și la Marea Caspică. Țara produce din belșug petrol, fructe, covoare, opiu, poeți și

dansatoare. Cinci sute șaizeci de kilometri de cale ferată. Prețul de la care începe licitația: patruzeci și șapte de miliarde!

Nimeni nu ridică mîna, nimeni nu făcu nici o ofertă. Crainicul așteptă puțin, cu ciocanul ridicat, apoi sună clopotul și reîncepu.

— Lotul numărul 33. Se vinde, celui care dă mai mult, Republica Liberia. Suprafața: aproape o sută de mii de kilometri pătrați. Două milioane de locuitori. Țară exportatoare de produse tropicale, care se poate dezvolta. Belșug de cafea, de cauciuc, de fildeș, de nuci și untdelemn de palmier. Prețul inițial al licitației: patru mii șase sute de milioane.

Două bătrîne se consultară încet, dar apoi clătinară din cap și plecară ochii. Nimeni nu dădu nici un semn că ar vrea să-și însușească Republica Liberia. Crainicul reîncepu să strige după același ritual:

— Lotul numărul 34. Atenție! Important! Se vinde, celui care dă mai mult, Uniunea Republicilor Sovietice, cu toate teritoriile și dependențele sale din Europa și din Asia. Țară nesfîrșită, resurse nesecate. Mai mult de douăzeci de milioane de kilometri pătrați, locuiți de o sută patruzeci de milioane de oameni. Ocazie magnifică, perspective de exploatare pentru capitaliștii din toate țările. Pămînt roditor, subsol foarte bogat. Grîu și cherestea la preț mic, petrol, antracit, fier, aramă, platină, pietre prețioase cîte vreți. Ocazie unică pentru investiții și speculații. Posibilități de plată în rate. Preț de bază: nouă sute șaptezeci și trei de miliarde!

Ca de obicei, nimeni nu se mișcă. Piticul îmbrăcat în roșu părea foarte tulburat.

— Nouă sute șaptezeci și trei de miliarde! continuă să urle. E un chilipir. Afacere sigură. Statisticile oficiale stau la dispoziția cumpărătorilor. Facilități de plată. Numai nouă sute de miliarde! Totul este cuprins în acest preț: sol și subsol, orașe și căi ferate, porturi și uzine, păduri și lacuri, bărbați și femei! Numai cu petrolul recîștigați în zece ani capitalul angajat. O ocazie minunată, care nu se va mai prezenta niciodată. Curaj, domnilor, numai nouă sute miliarde! Ultimul preț definitiv: opt sute cincizeci!

Un tînăr gras, care se afla lîngă mine, era în mod evident ispitit. L-am văzut urcîndu-se pe scenă și vorbindu-i crainicului la ureche. Dar a coborît aproape imediat.

— Prea încăpățînat, a zis el. Pentru șase sute cincizeci și chiar pentru șapte sute aș fi făcut afacerea.

Crainicul suna clopotul și anunța un nou lot:

— Lotul numărul 35. Republica Nicaragua. O sută cincizeci și șase de mii de kilometri pătrați; șase sute cincizeci de mii de locuitori. Țară mică, dar de mare viitor. Produce și exportă mari cantități de zahăr, cafea, cherestea, nuci-de-cocos, piei și aur. Preț de licitație: șapte mii două sute de milioane.

Nu reușeam să mă desprind de acolo, deși făceam întocmai ca și ceilalți, adică nu cumpăram nimic. Mi s-a părut că licitația continua ore de-a rîndul, fără întrerupere.

Bătrînele în doliu se învîrteau perechi în jurul scenei, ascultau cu atenție cifrele anunțate de crainic și le comentau zîmbind.

Bărbații erau mai puțin calmi, dar nici unul nu îndrăznea să ridice mîna. Numai unul, care semăna cu un negustor de vite, s-a hotărît, către sfîrșit, să cumpere Principatul Andorra, cu patru milioane și jumătate.

— Îmi va servi la vînătoare, i-a spus el bătrînei care se afla alături, ca pentru a se scuza.

Crainicul pusese jos ciocanul și-și ștergea fruntea cu o batistă roșie, mare cît un șervet. Părea extenuat, dar gata să continue pînă ce atlasul pămîntului avea să ajungă la ultima pagină. A sunat mai tare din clopot, pentru un nou lot, dar din fericire m-am deșteptat din acest vis monoton și absurd.

O vizită lui G.B. Shaw

Londra, 15 octombrie

BĂTRÎNUL G.B. SHAW m-a primit foarte rău.

— Mă credeți un clovn, ca toți imbecilii, mi-a zis el, și sperați probabil să vă alungați plictiseala cu glumele mele.

Vreau să vă spulber iluziile. Englezii și, în genere, leneșii care se duc la teatru mă iau drept un bufon. Sînt, dimpotrivă, prin felul meu de-a fi și prin vocație, omul cel mai serios din Regatul Unit. După cum știți, am început prin a fi discipolul lui Fabian și al lui Ibsen. Aceste două simpatii sînt dovada unui spirit prin excelență anti-comic. În fabianism și în ibsenism nu există nici cea mai mică urmă de *humour*. Cel dintîi își propune să-i transforme pe lucrători, în două-trei secole, în tot atîția mic-burghezi, al doilea tinde să facă să domnească sinceritatea în raporturile omenești, adică să le facă cu neputință. Fabianismul e un socialism de homeopați, ibsenismul un moralism de anarhiști. Nici unul, nici celălalt nu sînt deloc vesele: sînt două imbecilități de bună-credință și, prin urmare, deloc plăcute.

Puteți vedea din aceasta că reputația mea de bufon e nefondată, ca și aceea a lui Byron ca poet și a lui Shakespeare ca dramaturg. Cel dintîi era un polemist amator și cel de-al doilea un poet care făcea filozofie. Nu spun asta pentru a mă compara cu ei doi, veți recunoaște că sînt mult superior și unuia, și celuilalt ca să se poată stabili o paralelă rațională între ei și mine. Îi plîng pe oameni numai pentru că nici unul nu are fericirea să fie Bernard Shaw.

— Dar de unde vine atunci faima dumneavoastră de... umorist?

— Vă explic îndată. Eu sînt irlandez. Or, pentru drojdia Londrei, adică pentru cei care cumpără cărți și ziare, un irlandez trebuie să fie neapărat un flămînd sau un clovn. Cum nu doream să mor de foame, am ales să fac pe clovnul. Știți că Irlanda este țara care îi furnizează Angliei toate celebritățile sale: Scottus Eriugena, Goldsmith, Sheridan, Burke, Sterne, Berkeley, Swift, Wellington, Thomas Moore, Yeats, Oscar Wilde, Joyce sînt irlandezi. Fără irlandezi, Anglia n-ar fi știut ce este Liliputul și nu l-ar fi învins pe Napoleon. Keyserling, un conte baltic, a spus că englezii seamănă cu animalele. Ca să vă fac plăcere, eu sînt sperietoarea acestor animale. Acești muți n-au curajul să vorbească și eu spun adevărul în locul lor. Acești melancolici nu știu să rîdă și eu trebuie cel puțin să-i fac să zîmbească. Acești masochiști nu știu să se bucure de nimic și eu sînt silit să-i biciuiesc, pentru a le provoca un mic fior de plăcere. Pe această particularitate a englezilor se bazează reușita mea nemeritată.

Dacă Anglia ar fi o țară tot așa de înaintată în asemenea lucruri cum e în industrie, n-aș fi decît un mic ziarist necunoscut și prost plătit. În Franța sînt cel puțin o sută de Shaw care trec neobservați. Și tocmai pentru acest motiv sînt una din numeroasele victime ale războiului. După 1918, Anglia victoriană a murit. Englezii sînt gata să-și piardă prejudecățile, să devină imorali, sceptici sau cinici, puțin freudieni, puțin bolșevici și nu-și mai pierd capul în fața unui scandal bine prezentat. Aceasta face, prin urmare, ca popularitatea mea să scadă văzînd cu ochii. Atîta vreme cît eram singurul care făcea pe toreadorul, ca John Bull, afacerile mergeau foarte bine. Dar de cînd s-au obișnuit cu toate nuanțele de roșu, taurii britanici nu se mai tem de mine, adică nu-i mai pot distra. După cîtva timp, dacă nu se produce o reacțiune puritană, voi fi trecut în antologii lîngă Oliver Goldsmith și lîngă Macaulay. Asta ar însemna ruina mea. Dacă englezilor le-ar trece prin minte să semene cu mine, nu mi-ar mai

rămîne decît să mă fac pastor metodist în serviciul doamnei Grundy. Dar sînt prea bătrîn ca să reîncep ucenicia minciunii.

— Bătrîn? Nu păreți deloc. Spiritul dumneavoastră n-are nici douăzeci de ani.

— Pentru un începător nu e rău. Acuzația dumneavoastră, camuflată în compliment, este destul de reușită. Îmi spuneți, foarte drăguț, că gîndesc ca un băiețaș. Nu mă supăr. Dar am șaptezeci de motive să nu fiu mulțumit de vîrsta mea. Singura supărare a vieții este moartea. Ne trebuie nu mai puțin de un secol pentru a face educația unui om și, ca să ne bucurăm de roadele acestei educații, ar trebui să ni se acorde cel puțin încă două secole. În schimb, sîntem reduși la Voronoff, care contribuie mai mult la castitatea maimuțelor decît la nemurirea oamenilor. Toate trîncănelile asupra progresului științific sînt o șarlatanie nerușinată: atîta vreme cît știința nu va suprima moartea, nu se va face nimic. Ce mă interesează pe mine că zbor într-o jumătate de oră de la Londra la New York, dacă într-o zi trebuie să fiu aruncat să putrezesc sub o piatră?

În acest moment, fața lui G.B. Shaw a devenit posomorîtă și încruntată. A rămas o bucată de vreme preocupat. Apoi, întorcîndu-se spre mine, mi-a spus cu o voce mînioasă:

— Cunoașteți vreun secret pentru a nu muri? Nu? Atunci nu am ce face cu încă un condamnat la moarte. Nu sînt un clovn, sînt cel mai serios dintre oameni: sînt singurul care nu vrea să audă de farsa aceea grotescă a funeraliilor!

Spunînd acestea, mi-a întors spatele și a fugit să se ascundă în *cottage*-ul său.

Chirurgia morală

Londra, 18 iunie

DOCTORUL ANOSH-UTHRA a venit la Claridge să-mi propună tratamentul său, care, spunea el, începe să fie bine primit în Anglia. Un subsecretar de la Colonial Office, care l-a experimentat, mi-a vorbit cu entuziasm despre acest lucru și l-a trimis pe doctor, mai bine zis pe chirurg, să mă caute la hotel.

Anosh-Uthra, care se lăuda că e de origine persană și aproape regală, e încă un bărbat tînăr, dar de o seriozitate concentrată, pe care n-am întîlnit-o niciodată pînă acum. Fața lui de culoarea plumbului, cu vagi reflexe aurii, e dominată de o barbă mare, bogată și întunecată, care-i ajunge pînă la burtă și-l face să semene cu regii asirieni pe care îi vezi la British Museum. Ochii nu i se zăresc, ascunși sub ochelari rotunzi și fumurii. Vorbind cu el, ai impresia că vorbești la telefon cu un absent mascat.

— Nu știu, mi-a spus el, dacă prietenul nostru comun v-a dat vreo idee despre noua mea terapeutică. Originea ei este foarte simplă. În timpul studiilor mele am fost surprins de două fapte: că nimeni nu e în stare, nici chiar prea lăudatul Freud, să vindece tulburările mentale și că, pe de altă parte, medicina generală e mult mai puțin eficace, ca tratament absolut, decît chirurgia. Descoperirea mea constă în faptul că am introdus chirurgia în tratamentul maladiilor spiritului. Sînt, dacă vreți o definiție, cel dintîi chirurg al sufletului.

Știu că unii chirurgi s-au străduit să intervină în tratamentul maladiilor nervoase și că s-a încercat vindecarea epilepsiei prin extirparea rinichiului și a demenței precoce prin vaccinuri endocrine. Dar ne aflăm în prezența unor operații pur fizice împotriva unor tulburări psihice. Eu, dimpotrivă, operez direct asupra spiritului, cu ajutorul unor operații spirituale. Sînt părți din sufletul nostru care putrezesc, care se cangrenează, care se măresc prea mult, în dauna altora. Există cancere morale, tumori intelectuale, apendicite ale viciului și ale păcatului. Eu pot, după voință, să obțin amputarea radicală a organului sau a regiunii din suflet care vă supără. I-am și operat pe cîțiva dintre clienții mei, pe unii de lene, pe alții de senzualitate, pe unii de spirit matematic, pe alții de zgîrcenie sau neîncredere. Dacă teama de moarte vă tulbură, dacă vă supără indigestia unui exces de cultură, dacă ambiția politică sau sportivă nu vă dă pace, adresați-vă mie. Nu vă silesc să faceți mărturisiri, așa cum face vrăjitorul din Viena, nu recurg la hipnotism, ca la Nancy, nu vă pun să povestiți ce ați visat, ca la Zürich. Cu atît mai puțin voi tăia și voi deschide carnea dumneavoastră.

— Nu puteți să-mi dați cîteva detalii despre felul dumneavoastră de-a proceda?

— Dacă v-aș spune, n-ați reuși să înțelegeți. Trebuie să știți că Anosh-Uthra nu e numele meu adevărat. Aceste cuvinte iraniene înseamnă „omul înger" și formează numele lui Mesia în religia mandeană. Secretul meu vine, ca toate secretele, din Asia și nu se poate exprima în termenii occidentali. Dar experimentele care mi-au reușit presupun că sînt mai elocvente decît teoriile. Supuneți-vă tratamentului meu și vă voi scăpa de ceea ce vă supără.

Băgați bine de seamă că nu operez numai calitățile rele, acelea pe care moraliștii le numesc „vicii" și alieniștii „nebunie". Dacă vă întristează, de exemplu, o dragoste nemărginită de aproape sau o manie filozofică și religioasă, eu sînt gata să intervin, în aceleași condiții. Există adesea virtuți mai dureroase decît păcatele.

Gîndiți-vă la transformările pe care le va suferi neamul nostru cînd chirurgia mea morală va fi răspîndită pretutindeni. Fiecare va putea să aibă, în

sfîrșit, sufletul care-i place mai mult. Amputarea metodică a remușcărilor și a fricii va da omului acea pace pe care pînă acum a căutat-o zadarnic în stoicism sau în credință. Adăugați la asta faptul că maladiile trupului derivă din cele ale spiritului, așa încît, atunci cînd veți fi vindecat de ele, vă veți bucura de o sănătate fizică perfectă. Încercați. Vă supără lăcomia de bani, superstiția, invidia, gelozia?

Extirparea lor este foarte simplă. Vă previn, totuși, că nu reușesc dintr-odată. Pentru fiecare din neajunsurile pe care le-am citat îmi trebuiesc cel puțin trei luni. O durată minimă dacă vă gîndiți la tratamentul nesfîrșit al psihiatrilor. Trebuie să vă înștiințez în mod cinstit că, dacă pot suprima ceva din sufletul dumneavoastră, în schimb nu pot să adaug nimic. Sînt un taumaturg, nu un zeu.

Prețul fiecărei operații variază în funcție de greutăți. Onorariul meu merge de la cinci sute la trei mii de lire sterline, jumătate fiind plătit la începutul tratamentului.

— Ai putea, l-am întrebat eu, să amputezi tot sufletul, dacă e infectat în întregime?

— E o operație pe care n-am făcut-o niciodată pînă acum, a răspuns Anosh-Uthra mîngîindu-și barba, dar s-ar putea încerca...

Sir J.G. Frazer și magia

Londra, 3 noiembrie

O ÎNTÎLNIRE neașteptată și fericită, în casa unui colecționar de idoli, mi-a permis să ascult cîteva minute cuvintele lui sir James George Frazer, cel mai mare antropolog, după cît se spune, din lumea întreagă. Pasiunea mea, poate atavică, pentru viața sălbaticilor m-a făcut să răsfoiesc, acum cîtva timp, faimoasa carte *Creanga de aur* și am putut astfel să urmăresc mai bine cuvintele ilustrului paleontolog al sufletului omenesc.

Conversația, care avea loc în jurul mesei de ceai, s-a oprit, prin iscusința nevinovată a colecționarului meu, asupra magiei și sir Frazer n-a putut să facă altceva decît să ia parte la ea. Deși e bătrîn și a lucrat fără odihnă toată viața, păstrează încă o înfățișare îndrăzneață și tînără și în ochii săi strălucește focul unei inteligențe mereu vii, ochii unui judecător îmbinat cu un umorist.

— Oamenii moderni, a spus el, privesc magia cu prea mult dispreț și spiritele științifice și practice se uită cu milă ironică la vechii vrăjitori, chiar și la aceia care fac astăzi studii asupra lor. Toată civilizația modernă – și prin civilizație modernă înțeleg pe aceea care a început cu Grecia lui Socrate și, după o întrerupere de cîteva secole, a înflorit și a dat roade de la Renaștere pînă la noi – este fiica legitimă a magiei. Toată arta noastră, legile, tradițiile politice, științele, au izvorît direct din magia primitivilor. Magia a fost puntea unică și necesară între animalitate și cultură. Toți cei care își bat joc de magie sînt fiii și nepoții vechilor magicieni și verii vrăjitorilor care și azi mai operează printre sălbatici.

Am făcut aluzie la aceste adevăruri ici și colo în cărțile mele, dar nimeni n-a dovedit că a recunoscut existența sau legătura lor. Să începem cu artele. În ceea ce privește muzica, proba a fost făcută, în mod convingător, de un muzicolog francez: Combarieu. Muzica, în vremurile cele mai îndepărtate, nu era decît o ramură a artei descîntecelor. Teatrul, așa cum știți cu toții, nu e decît o deviere a ceremoniilor liturgice primitive, adică fundamental magice, iar dansul, după cum a demonstrat Hirn, are aceeași origine. Despre poezie se poate spune același lucru: cele mai vechi fragmente, atît din *Vede*, cît și din literatura latină arhaică, sînt formule magice, cuvinte puternice care, cu ajutorul ritmului, trebuiau să înlăture relele sau să atragă asupra noastră darurile zeilor. Picturile primitive pe care le găsim în peșteri sînt opera vrăjitorilor care, bazîndu-se pe unul din principiile esențiale ale magiei simpatice, se serveau de acele imagini pentru a face norocoasă vînătoarea oamenilor paleolitici. Să creezi o imagine însemna, pentru magician, să dobîndești putere asupra lucrului reprezentat. Aceluiași motiv i se datorează și originea sculpturii: știți că, chiar și în Evul Mediu, exista obiceiul, pentru a ucide cu siguranță un dușman, să se modeleze din ceară sau din lut o statuetă care să-i semene, iar apoi să fie străpunsă cu ace sau aruncată în flăcări. Ceea ce i se întîmpla statuii resimțea modelul. Sculptura egipteană, atît de realistă, era un mijloc magic de-a păstra dincolo de moarte integritatea trupească, pentru învierea așteptată. Formele cele mai arhaice ale arhitecturii, ca dolmenele și cromlehurile, serveau, după cum știm, la rituri misterioase, care țineau mai mult de magie decît de religie. Dacă vreți o demonstrație mai amplă, puteți citi un studiu al prietenului meu, Salomon Reinach, apărut în *Anthropologie*, în 1903.

Cît despre morală și legislație, am demonstrat pe larg într-una din cărțile mele, *Psyche's Task*, cum principiile de etică elementară, care dirijează încă viața noastră și inspiră codicele de legi, au fost stabilite și consacrate de ceea ce noi numim superstiție, care se reduce aproape întotdeauna la magie.

Prohibițiile, bazate pe ideea de tabu, se află la originile moralei noastre. Se credea, de exemplu, că legăturile nepermise între un bărbat și o femeie erau dăunătoare vînătorii sau rodirii cîmpurilor și de aceea erau interzise cu severitate. S-a născut astfel în oameni oroarea de adulter, care persistă, deși atenuată, și în obiceiurile noastre. Astăzi adulterul e condamnat din alte motive, dar nu s-ar fi ajuns poate să fie condamnat fără această acțiune pregătitoare a magiei.

Cei dintîi regi ai primelor triburi au fost vrăjitori și, dacă mai tîrziu regii au fost războinici, ei au rămas totuși sub dominația celor care dețineau puterea ocultă. Cea dintîi teocrație a fost o teocrație a magicienilor asupra războinicilor și puterea magicienilor asupra războinicilor a fost puterea spiritului asupra forței. La regii antici se regăsesc întotdeauna trăsăturile unui caracter sacru și magic și, pînă acum cîteva secole, li se atribuia încă regilor Franței și Angliei puterea miraculoasă de a vindeca unele boli numai prin atingerea mîinii lor. La primitivi, regele-magician trebuia să-și ofere propria viață drept jertfă zeilor dacă vreo nenorocire lovea poporul și o rămășiță a acestui obicei se regăsește la suveranii moderni, care consideră că e o datorie a lor să alerge la locul dezastrului, chiar cu riscul vieții.

Pînă și știința, orgolioasa știință din timpurile noastre, după cum a demonstrat Lenormand, e strîns legată de magie. Magia presupune, într-adevăr, că unele fenomene urmează negreșit altor fenomene, fără intervenția unor voințe străine. Ea se bazează, ca și știința, pe determinism, adică pe o credință oarbă într-o realitate ordonată și omogenă. Magicianul nu pretindea să constrîngă faptele, dar cunoscînd legăturile lor secrete și ordinea în care se succedau, se mulțumea să imite acel fenomen care era antecedentul natural al fenomenului dorit. Greșelile și eșecurile sale proveneau din faptul că nu observase bine legăturile fixe ale acestei înlănțuiri și, prin urmare, că se bazase pe raporturi mai mult aparente decît reale, dar principiul de la care pleca era același pe care s-a edificat știința modernă. Chiar și copiii știu că chimia a derivat din alchimie, astronomia din astrologie și medicina științifică din cea ermetică.

Nu vorbesc de religie, ale cărei raporturi cu magia sînt evidente pentru cine cunoaşte Antichitatea. De altfel, şi astăzi în multe locuri ea nu se deosebeşte de cea mai grosolană vrăjitorie. E destul să te gîndeşti la favoarea de care se bucură, în ţările cele mai culte, doctrinele teozofice şi şcolile oculte, ca să bagi de seamă că magia, chiar şi în zilele noastre, răspunde nevoilor spirituale a milioane de oameni.

Întreaga noastră civilizaţie derivă, deci, din credinţele şi din practicile magiei şi un pesimist ar putea afirma, cu o uşoară sforţare sofistică, despre cultura contemporană că n-a depăşit stadiul magiei. Popoarelor le e foame de minuni şi le cer de la toţi: de la demagogi, de la somnambuli, de la electricieni, de la medii, de la ghicitoare, de la profesorii de fizică şi de la chiromanţi. Sălbaticii sînt, fără nici o îndoială, părinţii noştri şi cîteodată chiar fraţii noştri, iar magia este matca binefăcătoare din care au ieşit, cum spuneam la început, artele, morala şi ştiinţele noastre. Toţi intelectualii nu sînt decît nişte vrăjitori evoluaţi, mai prudenţi şi mai clarvăzători.

Sir James George Frazer a tăcut şi nimeni n-a ştiut ce să răspundă. După cîteva minute, genialul antropolog a plecat. Mi-am adus aminte că mama mea era maori şi înalta părere pe care o am despre mine însumi a crescut din acest moment.

A.A. şi W.C.

Londra, 3 august

IES DINTR-UN imens restaurant de lux. Oribil!

Nimic mai respingător decît toate acele guri care se deschid, acele mii de dinţi care mestecă. Ochi atenţi, lacomi, strălucitori; fălci care se contractă şi se mişcă; obraji care, încet-încet, se înroşesc... Existenţa ospătăriilor publice este cea mai bună dovadă că omul n-a ieşit încă din faza animalică. Această lipsă de ruşine, chiar şi la cei care se cred nobili, rafinaţi, intelectuali, mă înspăimîntă. Faptul că mintea omenească n-a făcut încă asocierea între mestecare şi defecare dovedeşte grosolana noastră nesimţire. Numai unii monarhi din Orient şi papii de la Roma au reuşit să înţeleagă necesitatea de a rămîne fără martori în unele din momentele cele mai penibile ale sclaviei trupeşti şi mănîncă singuri, aşa cum ar trebui să facă toţi.

Va veni o vreme cînd lumea se va mira de obiceiul nostru de-a mînca în societate – chiar şi în aer liber, şi în prezenţa străinilor! –, aşa cum ne înfiorăm de dezgust citind că cinicul Diogene îşi satisfăcea în piaţa publică cele mai urîte instincte. Nevoia de-a înghiţi cu lăcomie bucăţi de plante şi animale, ca să nu murim, este una din cele mai rele umilinţe ale vieţii noastre, unul din semnele cele mai ruşinoase ale subordonării noastre faţă de pămînt şi de moarte. Dar în loc să ne-o satisfacem în secret, facem din ea o sărbătoare, o ceremonie vizibilă, o oferim drept spectacol zilnic, cu indiferenţa unor brute.

În casa mea din New Parthenon am suprimat de multă vreme obiceiul cuaternar al meselor în comun.

Din loc în loc, pe coridoare, există uși închise, pe care atîrnă o tăbliță de lemn cu două litere gravate: A.A. Toți oaspeții mei știu că înăuntru, la orice oră, se găsește de mîncare și de băut.

Sînt odăițe strîmte, dar luminoase, cu o singură masă și un singur scaun. Cel căruia îi e foame, intră acolo și se încuie pe dinăuntru. După ce s-a săturat, iese fără să fie văzut și se întoarce la treburile sau la trîndăvia sa. Valeții însărcinați cu servirea vizitează aceste cabinete de mai multe ori pe zi, strîng farfuriile murdare și le aprovizionează din nou cu mîncăruri bine pregătite, care se mențin calde multe ore. În apropierea fiecărui cabinet alimentar este un *water-closet* prevăzut cu ultimele dotări igienice.

Peste cîte secole va fi adoptat sistemul meu în toate locuințele oamenilor?

O vizită lui Knut Hamsun

Christiania, 24 august

L-AM ÎNTREBAT pe un librar care este cel mai mare scriitor norvegian în viață. Mi-a răspuns:

— Knut Hamsun.

Trebuie, deci, să-l cunosc și pe acest Hamsun.

N-am citit nimic de el, dar din moment ce am venit în Norvegia – n-o să mă mai întorc niciodată aici și n-am altceva mai bun de făcut –, vreau să-l pun și pe acesta în colecția mea de întrevederi memorabile.

Ceea ce mi s-a spus despre el îmi place: a răbdat de foame (ca mine), a cutreierat Statele Unite (ca mine) și fuge cît poate de tovărășia oamenilor (ca mine). Mi se spune că trăiește pe o insulă singuratică și merge rareori prin orașe. În 1920 i s-a acordat Premiul Nobel. Un secretar de la Legația S.U.A. mi-a promis că o să-mi obțină un salvconduct ca să ajung pînă la el.

2 septembrie

Ieri am putut, în sfîrșit, să vorbesc cu acest Knut Hamsun. Excelentă impresie. E un bărbat de peste șaizeci de ani, dar bine conservat. O pereche de mustăți îndrăznețe, care-i dau înfățișarea unui ofițer fără slăbiciuni. Figură deschisă, dar puțin tristă și cîteodată severă. Vorbește fluent engleza. Fără etichetă. Mi-a plăcut.

— Am consimțit să vă primesc fiindcă nu sînteți nici cerșetor, nici literat, nici ziarist, nici șomer, nici editor, nici colecționar de autografe, nici un admirator. Toate aceste persoane îmi sînt la fel de nefaste, dar și la fel de insuportabile. Mă apăr de ele ca un cavaler de tîlhari, dar nu întotdeauna cu succes. Am pus între mine și ele un braț de mare, dar aceste canalii cunosc existența vapoarelor și profită de ele.

Dumneavoastră nu știți, din fericire, ce este gloria. Vă doresc să fiți mereu cruțat de asemenea nenorocire! Să fii celebru înseamnă în același timp să devii bătrîn și persecutat. Să ajungi la un renume, înseamnă să te transformi într-un cadavru viu, pe care toți îl jefuiesc. Tinerii și rivalii te consideră un supraviețuitor fără viață și te tratează ca atare. Celebritatea este o anticipare a năsăliei și a mormîntului. Ești celebru? Vasăzică ai dat tot și se poate începe autopsia, ba chiar vivisecția. Te-au răsplătit pînă acum. Să se dea deci la o parte mortăciunea încoronată și sătulă pentru a face loc necunoscuților! Orice ai mai face va fi întotdeauna inferior operelor care ți-au asigurat faima. Gloria e un certificat de neputință. Mai mult, e o închisoare. Vrei sau nu, ești supus unei supravegheri speciale. Nu poți închiria o casă sau intra într-o cafenea sau pleca într-o călătorie, fără ca mii de persoane să nu știe imediat, să nu prevestească imediat, să nu povestească, să nu tipărească. Să te refugiezi în singurătate nu-ți folosește la nimic. Și acolo te dibuiesc și, dacă nu reușesc să afle nimic, inventează.

Dar asta n-ar fi nimic. Cel mai rău e că celebritatea te dă pe mîna hoților cinstiți. Toți vor ceva, toți pretind ceva, toți îți iau în mod efectiv ceva. Dintr-o sută de scrisori pe care le primesc, cel puțin nouăzeci sînt scrise pentru a cerși. Din douăzeci de persoane care vin să mă vadă, nouăsprezece sfîrșesc prin a-mi lua ceea ce doresc.

Admiratorul de la distanță vrea cărțile mele în dar; unul dorește o dedicație sau un autograf pentru colecțiile lui; altul îmi cere o fotografie și detalii asupra vieții mele; altul ține cu tot dinadinsul să vorbească cu mine, ca să-l sfătuiesc, să-l ajut, să-l

luminez și să-l salvez. De cînd am primit Premiul Nobel, nu mai scap de solicitările de bani. Toate pretextele sînt bune: boli, brevete, taxe școlare, călătorii indispensabile, tați paralitici, mame nebune, surori tuberculoase, căsătorii urgente, subscripții pentru monumente, centenare, morminte, colegii, nobili scăpătați, spitale zoologice, explorări arctice, catastrofe. Dacă aș fi dat ascultare tuturor, ar fi trebuit să am la dispoziție întreg patrimoniul lui Nobel și aș fi fost din nou muritor de foame.

Sînt apoi cei care, din cauza celebrității mele, își închipuie că pot face orice. „Dacă toți îl cunosc, gîndesc aceștia, înseamnă că și el cunoaște pe toată lumea și, prin urmare, poate să obțină tot ce vrea." O eroare grosolană, după cum vedeți. Un scriitor poate să fie foarte celebru și totuși să nu aibă legături decît cu cîțiva prieteni care nu au nici o influență. Dar această rasă de postulanți nu știe aceste lucruri sau nu le crede. Și în fiecare săptămînă se găsește cîte unul care pretinde de la mine imposibilul: să-i găsesc un loc bun de toboșar, să fac în așa fel încît să i se publice cartea de către un mare editor, să-l recomand unui ziar mare ca să obțină o colaborare bine plătită, să mă adresez miniștrilor sau academiei ca să-i dea un ajutor bănesc, o bursă de călătorie, o pensiune. În realitate, din cauza vieții mele singuratice, nu cunosc și nu frecventez personajele de care depind aceste favoruri, dar chiar dacă le-aș cunoaște, nu e scris nicăieri că mi-ar acorda ceea ce cer numai fiindcă mă numesc Knut Hamsun. Ar trebui să scriu scrisori după scrisori, să tocesc scaunele anticamerelor – adică să-mi sacrific timpul meu, mai prețios decît orice pentru un artist – și să garantez cu numele meu pentru oameni care-mi sînt, aproape întotdeauna, necunoscuți. Și dacă vreodată, din slăbiciune, satisfac cererile vreunuia și obțin ceea ce-și dorește, e de o mie de ori mai rău! Nu sînt niciodată mulțumiți. Se întorc să ceară iar și lucruri tot mai mari. Și după ce le-ai dat o mie, te părăsesc, indignați și obraznici, în ziua în care nu le-ai putut da zece.

Pe urmă mai sînt cei care trimit volume sau manuscrise și îmi pretind să le citesc, iar apoi să

scriu o părere motivată; și afurisiții ăia de ziariști, care îți fură o oră de lucru sau de odihnă ca să cîștige ceva bani pe socoteala ta. Pe scurt, de la omul celebru, *se cere tot*. A dat acestei gloate de orbi puțină lumină, acestor inimi înghețate puțină căldură, acestor minți goale cîteva gînduri. A dat o parte din ființa sa, din sîngele său, din sufletul său, din viața sa, pentru a îmbogăți sufletele celorlalți, pentru a face mai puțin tristă viața lor. A dat și, tocmai pentru că a dat, trebuie să dea mereu, neîncetat și nu numai sufletul, ci și banii săi, zilele sale, grijile sale și chiar cîteva firimituri din gloria sa. Scriitorul celebru e înconjurat de paraziți, de cerșetori cu talgerul, de ciocli și de hoți. Celebritatea nu e o recompensă, ci un blestem, o pedeapsă. Dacă aș fi știut asta în 1890, m-aș fi dus să-l asasinez pe Brandes, care a făcut cunoscută Europei prima mea carte: *Foamea*. Mai bine flămînd decît celebru.

Chiar și dumneavoastră, deși nu mi-ați cerut nimic, mi-ați luat ceva: o jumătate de oră din timpul meu și puțin din forța mea. Și dumneavoastră sînteți un hoț cinstit, un hoț bine-crescut, dar un hoț!

Aceste cuvinte foarte adevărate nu m-au supărat, însă am crezut că e decent să mă scol și să plec. Knut Hamsun m-a văzut plecînd cu o plăcere vizibilă și, la ușă, mi-a strîns mîna cu putere.

Knut Hamsun îmi place într-adevăr mult. Am să-i cumpăr toate cărțile și am să-l despăgubesc astfel, într-un mod delicat, pentru timpul pe care l-a pierdut cu mine.

Boala ca leac

Reykjavik, 13 iulie

ÎMI PLAC VULCANII tot atît de mult pe cît de puțin îmi plac oamenii. M-am aventurat deci pînă aici ca să văd Hekla. Acum două zile, m-am simțit deodată rău. Dureri surde peste tot, mai ales în ceafă, dar fără febră. Am cerut un doctor care să vorbească bine engleza.

În aceeași seară, m-am pomenit în fața unei imitații omenești de *kobold*[1]: pîntece rotund, față rotundă, ochi rotunzi și, la cel drept, un monoclu rotund; nas scurt, picioare scurte, brațe scurte, mîini grase și mobile.

— Sînt, mi-a zis el într-o engleză excelentă, doctorul Harold Olafsen. Spuneți-mi pentru ce motiv m-ați chemat.

I-am descris simptomele răului meu. Doctorul Olafsen m-a privit pătrunzător cu pupila dreaptă, apărată de monoclu, iar gura sa cărnoasă și sarcastică s-a strîmbat.

— Și doriți, probabil, să fac boala să dispară?

I-am răspuns că, într-adevăr, recurgînd la știința sa, aceasta era intenția mea. *Kobold*-ul cel rotund s-a întunecat și a părut să ezite între un rînjet și un acces de furie. Dar stăpînirea de sine a biruit și doctorul Olafsen s-a potolit îndată.

— Nu voi săvîrși niciodată, a continuat el, o asemenea nemernicie. Nu vreau să am remușcări și nici, pe de altă parte, nu pot să violez sistemul meu personal pentru a vă face plăcere. Dumneavoastră

1. Creatură legendară din mitologia germană (n.r.).

sînteți străin și nu aveți de unde să știți. Nu înțeleg de ce vi s-a vorbit despre mine. Nici un bolnav din Islanda nu mă cheamă la căpătîiul său și toți, de altfel, mor înainte de intervenția funestă a medicinei vulgare. Dacă vreți să trăiți, nu trebuie să întreprindeți nici o ofensivă împotriva bolii, care este, fără îndoială, providențială și binefăcătoare. Cel mult pot să vă procur încă o boală, care să ajute efectele celei dintîi...

Cea dintîi pornire a mea a fost aceea de a-l pofti pe doctorul Olafsen să plece, deoarece nu putea sau nu voia să mă scape de dureri. Dar atracția pe care am simțit-o întotdeauna pentru lunatici a biruit și m-am făcut că iau de bun discursul său, în speranța de a-l îndemna să-mi dezvăluie fondul absurdității sale.

— Sînt gata să urmez metoda dumitale, am răspuns, numai dacă vrei să-mi arăți care sînt principiile pe care se bazează.

Figura roșie a doctorului Olafsen s-a lățit într-un zîmbet lipsit de simetrie, dar triumfător. Cred că de multă vreme nu se oferise nimeni să-l asculte.

— Sistemul meu, a început el, își are originea într-o profundă observație făcută de școala hipocratică, pe care medicii, natural, n-au știut nici s-o descopere, nici s-o aprofundeze. După Hipocrat, deci, sănătatea e un *metron*, un echilibru între extreme, și excesul de sănătate e periculos, căci denotă apropierea de boală. Poate că n-ați citit scrierile lui Hipocrat, dar desigur ați tradus, în școală, *Agamemnon* de Eschil. În versurile 1001-1003, subtilul poet pune corul să repete marele adevăr: „O sănătate prea înfloritoare e îngrijorătoare, pentru că vecina sa, boala, e totdeauna gata s-o doboare".

Aici am găsit o îndrumare spre marea intuiție salvatoare pe care am avut-o. Adevăratul meu principiu se poate enunța astfel: boala e necesară, ca și sănătatea, pentru perfecționarea și conservarea corpului omenesc. Oricine e sănătos are, după cum arată experiența, un rău ascuns.

Dacă răul se manifestă, în loc să-i tulburăm cursul, trebuie să-l respectăm. Numai în cazul în

care devine excesiv și amenință să compromită echilibrul general, se poate sfătui inocularea germenului unei alte boli, capabilă să o combată și să o contrabalanseze pe cea dintîi. Hahnemann, fondatorul homeopatiei, întrevăzuse o parte din adevăr, și anume că numai răul poate combate răul. Dar el este stăpînit, ca toți alopații, de vechea prejudecată care pretinde că boala trebuie extirpată, combătută, vindecată. O eroare răspîndită, dar periculoasă și adeseori ucigătoare.

Trebuie să ne convingem că *maladiile nu sînt altceva decît leacuri*. Ele sînt o supapă de siguranță, un vehicul de ușurare, o reacție împotriva excesele sănătății, un prețios medicament preventiv oferit de natură. Trebuiesc cocoloșite, cultivate și, atunci cînd e nevoie, provocate. Nu vă mirați. Dacă un om păstrează de prea mult timp o sănătate îngrijorătoare, simptom constant de dezastru, e necesar să-l supunem unui tratament energic, adică să-i transmitem maladia care corespunde mai bine cu dezechilibrul organismului său. Desigur, nu o maladie prea gravă, dar un exces de febră, de exemplu, e salvator pentru limfatici și o criză bună de anemie le e necesară sangvinilor. Doctorului îi revine sarcina de-a ghici ce boală le este indispensabilă celor care sînt aparent sănătoși. Că această teorie e justă o demonstrează un fapt semnalat de toți istoricii: acela că oamenii bolnăvicioși trăiesc mai mult decît cei robuști. Nenorocirea omului care nu e decît rareori bolnav! De obicei, natura are grijă de asta, dar dacă ea întîrzie, doctorul trebuie să-i sară în ajutor. De altfel, medicina rațională trebuie să intervină numai în două cazuri: să le dea o boală celor care se încăpățînează să fie sănătoși sau să le dea încă una celor care sînt deja bolnavi, fie pentru a atenua, fie pentru a întări boala survenită în mod natural. Într-un cuvînt, medicul trebuie să fie un *nosofor*, adică un aducător de boli. Numai prin această metodă poate apăra viețile oamenilor. Vechea concepție despre medicul care se trudește să facă să dispară simptomele bolii și-a trăit traiul, aparține de-acum înainte fazei barbare a patologiei. Singurul motiv pentru

care medicii obișnuiți își păstrează încă locul este lașitatea omenească. Oamenii se tem de durere, nu vor să sufere și atunci recurg la acești șarlatani care se laudă că fac să înceteze suferința și, nenorocire, cîteodată o adorm într-adevăr cu ajutorul doctoriilor otrăvitoare și răufăcătoare. Ei nu știu, nenorociții, că durerea, chiar și cea fizică, îi e tot atît de necesară omului ca și plăcerea, după cum boala îi e la fel de necesară ca și sănătatea. Dar fiindcă poate să apară un exces de boală, tot atît de periculos ca și excesul de sănătate, noi putem și trebuie să intervenim numai pentru a opune o boală nouă celei care a pus deja stăpînire pe pacient. Astăzi, unii încep să aplice metoda mea, deși pe-ascuns, și sînt sigur că anumiți psihiatri combat paralizia progresivă inoculînd microbul frigurilor, e adevărat că sub pretextul absurd de-a o vindeca.

Numai cu mine începe epoca medicinei realiste și sintetice. Însă n-am reușit pînă acum să conving decît puțini adepți, iar aceștia, din nefericire, nu pot exercita medicina, deoarece nu sînt doctori. Dar marele meu principiu, boala ca remediu, aparține viitorului.

— Teoriile dumitale, am spus eu, mi se par excelente și sînt ispitit să urmez sistemul acesta. Ce-ar trebui să fac în cazul meu?

Doctorul Olafsen nu s-a gîndit mult:

— Să lăsați curs liber durerilor și, la nevoie, să le stimulați cu o mică doză de cofeină. Dacă peste două zile n-au încetat, aș fi de părere să provocăm o hipertermie, adică să ajungem la o febră zdravănă, între 39 și 40°.

Am promis să-l ascult și doctorul a plecat încîntat. De îndată ce a ieșit, am luat două pastile de aspirină: în dimineața asta mă simt mai bine și peste o zi mă îmbarc pe vaporul care pleacă la Copenhaga.

Un împărat și cinci regi

Den Haag, 3 decembrie

MAIESTATEA SA Wilhelm, împărat și rege, a binevoit să mă primească la castelul său din Doorn. Cînd îl vezi, cu barba lui argintie, pare un om cumsecade, care s-a retras din lume ca să trăiască în pace, în urma vreunei dezamăgiri.

— Ți-am pregătit o surpriză, mi-a spus de îndată ce i-am prezentat omagiile obligatorii. O mare surpriză. Ai sosit într-o zi puțin obișnuită. În salonul meu este astăzi o adunare de regi. Vei găsi acolo o pentarhie de suverani. Mi se pare că ești un om norocos. În America asemenea întîlniri trebuie să fie foarte rare.

Și Maiestatea Sa mi-a zîmbit cu prietenie, fără umbră de răutate.

— Însă trebuie să te previn că nu toți cinci sînt adevărați monarhi încoronați. Unul a fost alungat la revoluție pentru că era prea slab, al doilea a fost detronat pentru că era prea absolutist, al treilea a abdicat pentru că îl plictisise puterea, al patrulea e un celebru actor tragic care a jucat totdeauna roluri de regi în cele mai mari teatre din lume și cel din urmă e un nebun simpatic a cărui singură nebunie este că se crede rege în nu știu ce țară. Însă toți cinci merită să fie cunoscuți. Vino!

Împăratul-rege, precedat de doi valeți în înaltă ținută și urmat de aghiotantul lui și de mine, a intrat într-o sală mare și frumoasă, în care cinci persoane s-au ridicat în picioare la vederea sa și s-au înclinat adînc.

— Continuați-vă conversația, a zis cu blîndețe Maiestatea Sa Wilhelm. Noi sîntem aici ca să ascultăm.

— Maiestatea Voastră e prea bună, a spus cel mai venerabil dintre cei cinci, și nu ne rămîne decît să ascultăm de grațiosul ordin ieșit din gura sa. Tocmai spuneam că un rege care își exercită funcția de monarh numai în unele împrejurări solemne și cu cuvintele cele mai frumoase și mai elocvente pe care urechea omenească a putut să le audă e mai fericit decît aceia care sînt siliți în fiecare zi și în orice ocazie să-și exercite augustele lor prerogative.

— Deloc! a intervenit cel mai tînăr dintre cei cinci. Lăsați-mă pe mine să vorbesc, căci eu cunosc din experiență înălțimea demnității noastre aproape divine. Faptul că un complot urzit de străini mă ține încă departe de poporul meu nu mă împiedică să simt, în toată plenitudinea ei, voluptatea răspunderii și a puterii. Un rege trebuie să fie întotdeauna rege și este rege în toată măreția cuvîntului, chiar și cînd își fumează țigara sau cînd cere o batistă. Ludovic al XIV-lea a dat pentru totdeauna lumii exemplul eroului ca rege.

— Foarte drept, l-a întrerupt un altul. Și într-adevăr, în anii domniei mele, eu m-am conformat acestor principii. Voiam chiar să readuc monarhia la antica sa splendoare de putere nediscutată și integrală. Am avut înaintea ochilor nu numai pe Ludovic al XIV-lea, dar și pe Constantin cel Mare și pe Carol cel Mare, pe Petru cel Mare și pe Frederic al II-lea. Regele trebuie să fie înconjurat de tot prestigiul măreției și nu trebuie să cedeze nici un atom din acele privilegii pe care Dumnezeu i le-a acordat pentru binele popoarelor. Poporul e un copil nebun și orb și trebuie condus cu o mînă hotărîtă, de un tată iubitor, dar în același timp sever. Totuși nu primești decît ingratitudine. Plebea obraznică, instigată de revoluționari și mai obraznici, s-a răsculat sub un pretext ridicol și, cu tot eroismul nobililor și al soldaților mei, a trebuit să plec în exil.

— Cazul meu, a vorbit un altul cu o înfățișare liniștită și nobilă, e puțin deosebit. Eu cred că e mai bine să fii iubit decît temut și am fost chiar prea

îngăduitor cu capriciile schimbătoare ale poporului meu. M-am coborît printre cei umiliți, am cheltuit lista civilă pe binefaceri, am protejat artele, am trăit cu o simplitate spartană. Dacă mi se cerea o reformă a constituției, o acordam fără formalități inutile; dacă voiau trei camere în loc de două, le cedam un întreg apartament; dacă doreau sufragiul universal, eu îl extindeam și femeilor, și minorilor. Dar nimic nu mi-a fost de folos. Încurajați de indulgența mea, pe care o luau drept slăbiciune, au ajuns pînă acolo încît într-o zi mi-au cerut să-mi dau demisia din funcția de rege. Natural, am refuzat și a izbucnit fulgerător o revoluție, care m-a silit să mă retrag.

— Cel mai înțelept, a început să spună cel din urmă, am fost eu. Pe cînd eram tînăr, aveam o idee înaltă despre monarhie. Îl vedeam în închipuirea mea pe Alexandru cel Mare în mijlocul curții sale barbare, tînăr, frumos și victorios ca un zeu; îl vedeam pe Solomon cel înțelept în templul său de aur, înconjurat de războinicii întorși din războaiele lui David, primind cu același zîmbet tributul din Ofir și pe prințesele din Etiopia; îl vedeam pe Sfîntul Ludovic din Franța trăind ca un ascet, luptîndu-se ca un erou și murind ca un sfînt. Și credeam, cum mai cred și azi, că regii le sînt necesari popoarelor, așa cum le sînt părinții copiilor, și că datoria lor e aceea de-a fi personificarea mistică și glorioasă a unei națiuni. De îndată ce am devenit rege, am observat că realitatea modernă e cu totul diferită. Popoarele nu mai au simțul religios al monarhiei, nu-l mai consideră pe rege ca pe protectorul lor natural, centrul lor luminos, simbolul lor aproape supranatural. Turbarea secolului XVIII a mînjit sufletul celor simpli și l-a otrăvit pe cel al intelectualilor. Iar aceiași regi nu mai au acea slăvită și dreaptă siguranță ce făcea din ei conducătorii autentici și veneranți ai unui popor, nu primii funcționari ai birocrației democratice. Ultimul rege care a încercat să întruchipeze personajul antic în mijlocul decadenței moderne a fost Ludovic al II-lea de Bavaria, dar a înnebunit sau a fost crezut nebun. Pentru a nu avea aceeași soartă, după cîțiva ani de experiențe militare și de

dezamăgiri zilnice, am abdicat, ca Diocleţian şi Carol al V-lea, şi acum contemplu mozaicul pămîntului cu ochii unui stoic şi cu sufletul unui creştin.

— Laşitate! a exclamat victima complotului. Un rege nu trebuie să abdice decît pe patul de moarte.

— Dar eu, a răspuns cel acuzat, n-am mai vrut să fiu rege tocmai pentru că aveam o idee prea înaltă despre misiunea mea şi am fost silit să recunosc că vremurile noastre, infectate de cangrena civilizaţiei egalitare, nu-mi permit s-o îndeplinesc cu cinste.

— Dacă realitatea e dezgustătoare, a luat cuvîntul cel care vorbise primul, există refugiul fanteziei şi al mitului, unde nici o revoluţie nu e posibilă şi din care nici o forţă omenească nu te poate exila. Regele e o capodoperă a epocii eroice şi poetice şi poate trăi de acum încolo numai în artă.

— Nu sînt de acord, a susţinut cu mîndrie regele exilat de revoluţie. Această epocă murdară nu poate fi altceva decît o paranteză în istoria omenirii. Instruite de experienţă, dezgustate de diversele nebunii moderne, popoarele se vor întoarce la picioarele noastre, ne vor implora ca pe nişte salvatori şi vom vedea încă o dată tronul strălucitor al Regelui Soare şi al marelui Frederic.

— Admir optimismul vostru, a spus regele izgonit din cauza marii sale bunătăţi, dar din nefericire nu văd nici un semn de căinţă. Oamenii moderni şi-au pierdut în asemenea măsură respectul, încît vorbesc, fără ruşine, de un rege al cauciucului sau de un rege al oalelor. Şi există, după cum ştiţi, reginele plajei şi reginele pieţei. Mi se pare că nebunia oamenilor e progresivă şi incurabilă. Numai un cataclism istoric, pe care nu am curajul să-l prevestesc semenilor mei, va putea duce la restaurarea statelor perfecte în care regele era considerat trimisul lui Dumnezeu şi păstorul absolut al popoarelor.

Toţi tăceau, aşteptînd un semn al stăpînului. Cei cinci regi, gînditori şi solemni, păreau împietriţi în meditaţie. În cele din urmă, o uşă s-a deschis şi au apărut iarăşi cei doi valeţi. Şi toţi, în procesiune, am coborît în parc, printre arborii puternici, răbdători şi tăcuţi.

Împăratul-rege privea cu multă atenţie figurile colegilor săi adevăraţi şi falşi. Apoi s-a întors şi mi-a spus încet:

— Într-adevăr, cel care are mai mult înfăţişarea şi mersul unui rege este faimosul nostru actor tragic. Oare poezia, cum a zis Goethe, să fie mai adevărată decît adevărul?

Prăvălia lui Ben-Chusai

Amsterdam, sfîrșitul lui aprilie

CEA MAI CIUDATĂ PRĂVĂLIE pe care am văzut-o în viața mea am descoperit-o acum cîteva zile în cartierul evreiesc din Amsterdam.

Pe dinafară, părea o prăvălie ca toate celelalte. O firmă vopsită în roșu închis purta scris, cu litere de aur, numele stăpînului: Ben-Chusai.

Singura particularitate era următoarea: cele două vitrine mari, tapetate cu catifea neagră, aflate de o parte și de alta a ușii, erau *goale*. Întîi n-am avut curajul să intru, cu toată curiozitatea mea puternică. Am încercat să spionez ce-ar putea fi înăuntru, dar ușa de la intrare avea geamurile acoperite cu o perdea lungă, din mătase albastră-verzuie.

Am trecut pe-acolo dinadins, a doua zi, la o oră diferită. Ușa era tot închisă, vitrinele tot goale. M-am plimbat puțin în sus și-n jos, cu speranța să văd pe cineva intrînd sau ieșind din prăvălia misterioasă. Nimeni. La cîțiva pași de-acolo se afla un bazar de covoare turcești și un evreu bătrîn, care amintea de evreii lui Rembrandt, fuma pe prag.

M-am prefăcut că examinez cîteva din covoarele expuse și, la sfîrșit, tot vorbind, l-am întrebat pe negustor ce fel de lucruri vindea vecinul său, Ben-Chusai. La această întrebare, bătrînul a zgîit la mine ochii pe care pînă atunci îi ținuse ascunși sub genele stufoase și a ridicat spre cer două mîini umflate, ca un profet care blestemă.

Din barba sa încîlcită a ieșit de două sau de trei ori un cuvînt, în care mi s-a părut că înțeleg:

— Sacrilegiu! Sacrilegiu!

Cînd am repetat întrebarea, bătrînul mi-a întors spatele și a dispărut în labirintul întunecos al covoarelor sale îngrămădite.

Am revenit pe aceeași stradă, pentru a treia oară, cîteva zile mai tîrziu, hotărît să mă eliberez de această obsesie. Am apăsat clanța ușii și am intrat în prăvălie. O încăpere pătrată, goală, fără scaune: două dulapuri mari, de lemn întunecat, încuiate alcătuiau singurul mobilier.

Pe cînd mă uitam mirat în jurul meu, neștiind dacă trebuie să strig sau nu, o perdea de catifea s-a dat la o parte, la dreapta, lăsînd să treacă un tînăr brun, bine îmbrăcat, bărbierit, zîmbitor, pe care în orice alt loc l-aș fi luat drept un secretar de ambasadă sau de mare hotel. Numai ochii negri, foarte mobili și carnația brună, delicat aurită, te făceau să te gîndești la foștii săi strămoși din Orient.

Nu s-a arătat deloc uimit văzîndu-mă.

— Sînteți un amator? m-a întrebat cu zîmbetul său de smalț alb.

Am încuviințat din cap, fără să știu despre ce era vorba, și amabilul tînăr, făcîndu-mi din ochi cu o cordială complicitate, m-a invitat să trec în dosul perdelei. Am urcat o scară frumoasă de lemn, lustruită cu ceară.

Cînd am ajuns sus, misterul s-a limpezit.

— Trebuie să știți, desigur, mi-a mărturisit cu o voce armonioasă amabilul Ben-Chusai, că magazinul meu e unic în lume pentru aceste, să zicem, curiozități speciale. Veți găsi aici tot ce doriți, piese comune și rare, totul autentic, garantat și ieftin. Din nefericire, în acest domeniu, cunoscătorii sînt rari...

„Domeniul" lui Ben-Chusai era într-adevăr o specialitate în felul său și deodată mi s-a părut că am fost transportat în adevăratul meu climat.

— În această vitrină, a continuat cu amabilitate negustorul, nu sînt decît obiecte mărunte de mică importanță și ușor de mînuit, simple amintiri pentru amatorii puțin bogați. Portțigarete confecționate din falange de degete, incisivi montați în argint și în platină, tocuri și coliere făcute din vertebre lucrate. Materia primă, se înțelege, e exclusiv omenească (nu

lucrăm din principiu oase de animale), dar aici este abia ABC-ul artei noastre.

Poate că vă interesează mai mult, a adăugat arătîndu-mi o altă vitrină, aceste probe de pietrificare, obținute prin metoda italianului Segato. Avem o foarte frumoasă mînă de fată, ambele picioare ale unei dansatoare de culoare și urechea dreaptă a unui celebru violonist boem. După cum vedeți, carnea a pierdut puțin din culoarea sa naturală, dar iluzia e perfectă: cu această mînuță, care a fost moale și mîngîietoare, ați putea acum sparge capul unui dușman.

Mi se pare totuși că nici aceasta nu vă interesează. Aveți dreptate: există lucruri mai bune. Iată, de exemplu, două cupe artistice pentru banchete, confecționate din cranii, în stilul longobard, adică asemănătoare cu acelea de care se servea regele Alboin. Iată un flaut minunat, obținut prin lucrarea îndemînatică a femurului unei femei vestite pentru frumusețea ei. Avem și cranii transformate în elegante vase de flori și în fructiere și bastoane de plimbare tăiate din tibii de uriași. Dacă ați ști cîte greutăți și cîte cheltuieli avem pentru a procura materialul acestor opere de artă!

A deschis un dulap cu geamuri care se afla într-un colț: înăuntru se găseau trei rînduri de borcane mari.

— Acestea poate merită atenția dumneavoastră. În sticla aceea mare de sus se păstrează în alcool capul unui dayac din Borneo. L-a adus un explorator olandez. Observați tatuajele și expresia oribilă a feței. Acești sălbatici sînt, după cum știți, niște vînători de capete.

Din lichidul galben, într-adevăr, o față turtită de sticlă, umflată, îngrozitoare, presărată cu hieroglife și cu peri scurți, mă privea, cu pleoapele sale încrețite, pe jumătate deschise.

— Alături, a continuat Ben-Chusai, o altă curiozitate: un fetus cu două capete și patru brațe.

O încurcătură dezgustătoare de membre livide și de nerecunoscut.

— Mai jos, observați borcănașul din dreapta: e capul unei *girl* care a fost regina frumuseții la Palm Beach, cu un an înainte de război. Bine conservat. În fiecare săptămînă schimbăm alcoolul. O piesă care iese din comun.

Un păr odată blond acoperea un cap mic, care primise, desigur, nenumărate sărutări! Dar ochii erau închiși, obrajii verzui, gura aproape neagră: se zăreau, prin cristal, dinții înșirați ca niște pietricele mînjite de noroi.

— Iată la ce se reduce frumusețea oamenilor! a exclamat pe un ton filozofic Ben-Chusai. Să trecem la altceva! Priviți tablourile atîrnate pe pereți. Sînt piepturi și pîntece de oameni tatuați, puse în rame, firește, după o preparație savantă. Durată nesfîrșită. Observați frumusețea desenelor și originalitatea culorilor. Foarte grațios peisajul din stînga: arborii, luna, un castel, nu lipsește nimic. Și al treilea din dreapta, tatuajul unui pescar tunisian: Africa susținută de trei delfini, de un pumnal și de un profil de femeie. Dacă vă place, nu costă decît patru sute de florini.

Aceste smocuri rare de păr atîrnate aici sînt o colecție de *scalps* găsite într-un sat de piei-roșii. Plete lungi și bine păstrate, pielea cu păr e uscată perfect. Sînt plăcute ca decorații într-un salon.

Acest raft, după cum vedeți, nu conține decît cărți și toate, se înțelege, în legătură cu ceea ce ne interesează. Am o bună colecție de *Dansuri macabre*, ediții originale, foarte rare, începînd cu aceea a lui Guy Marchant din Paris, din 1485. Deschideți acest album: este o capodoperă. Sînt *Imagines Mortis* ale lui Holbein cel Tînăr, din 1526. Desene surprinzătoare, exemplare perfect conservate.

Aceasta este *Histoire des Spectres* a lui Leloyer, 1605; cealaltă e *Spectrologia* lui Decker, foarte căutată în ediția rară din Hamburg, 1690. Avem apoi toate lucrările despre resurecționiști și violatori de morminte și despre îmbălsămare, de la egipteni pînă la școlile lui Hunter, Ruysch și Gorini. Dar iată bijuteriile bibliotecii mele: aceste volume vechi, legate în piele de om. Știți că, în timpul Revoluției Franceze, exista la Meudon o tăbăcărie de piele omenească? Această industrie trăiește greu, de azi pe mîine, în Germania. Observați finețea granulației și delicatețea

desenului, durabilitatea e egală cu cea a pergamentului. Pot să vă ofer această prețioasă ediție din *Crimele iubirii* de Marchizul de Sade – și el un necrofil –, legată cu pielea foarte frumoasă a unei negrese ucise la Londra din gelozie. Exemplar unic: o mie două sute de florini.

Văzînd că admir fără să înțeleg nimic, Ben-Chusai a deschis o ușiță de fier din peretele din dreapta al camerei și m-a invitat politicos să intru.

— Aici avem secția relicvelor profane, ca să zicem așa. Iată un mic lot de mumii sosite de cîteva luni din Egipt. Marfă autentică, însoțită de certificatele egiptologilor. Cea mai frumoasă e aceea a lui Tetu-nu, un mare demnitar din vremea lui Amenophis al IV-lea. Interesantă e cea a unei matroane, cu sarcofagul său pictat. Vedeți, reprezintă viața intimă a unei mari case egiptene: sclavii negri care merg să scoată apă, sclave care torc, bucătăreasa care jumulește niște păsări, căldările în șir, amforele cu vin, pisicile care urmăresc maimuțele domestice.

Aceste cadavre uscate și strînse în saci de trestie sînt mumii din Peru, din epoca precolumbiană. Observați aceste gheme de materie cartilaginoasă care se țin încă de oase și aceste smoculețe de păr care par pietrificate. Le țin pentru colecție, dar nu sînt așa de pitorești. Mai remarcabil este acest bust de pe etajeră.

Era un craniu căruia i se pusese o mare perucă neagră și pe care îl vopsiseră cu roșu pe fălci. Toți dinții erau din aur; în orbitele goale, o pereche de ochi albaștri: monstruos, respingător, oribil.

— Vă recomand mai curînd aceste obiecte istorice de artă de prim rang: trei falange găsite în mormîntul Scipionilor, o buclă din părul doamnei Du Barry, noada împărătesei Ecaterina a Rusiei, o mînă din cenușa lui Shelley. În acest borcănaș se află inima mumificată a doamnei Ackermann, marea poetesă atee; în această cutiuță de fildeș, glonțul care l-a ucis pe Pușkin și în această cutie descoperită, barba lui Moses Mendelssohn, marele filozof din Dessau, adversarul lui Kant. Această statuetă informă, protejată de sticlă, este piesa cea mai rară: un copil

carbonizat din săpăturile de la Herculanum. Aici nu mai e altceva de văzut: să trecem în sala scheletelor.

Ben-Chusai a deschis altă ușă și mi s-a ivit înaintea ochilor un spectacol pe care nu-l voi uita niciodată. Într-o sală lungă, o legiune de schelete așezate cîte patru, ca soldații, te priveau cu nenumărații lor ochi goi. Erau de toate staturile și formele: uriași, pitici, bondoci, maiestuoși, pirpirii; unele erau deformate de tumori și de cocoașe sau acoperite de praf și de pămînt; altele de o albeață supărătoare, ajustate și proporționate, ca și cînd ar fi fost opera unui profesor de osteologie. Era un schelet de copil și altul de cocoșat; unuia îi lipseau amîndouă brațele; pe un craniu se mai vedeau cîteva fire de păr decolorate și sinistre; un altul avea două găuri în tîmplă: era al unui om asasinat.

— Singurul schelet care are o poveste, a continuat Ben-Chusai, e cel dintîi din dreapta, din ultimul rînd. Mi-a fost vîndut de un pictor german, care plîngea disperat în clipa cînd a trebuit să se despartă de el. Mi-a povestit că era scheletul unui prieten al său din tinerețe. Fiind foarte săraci, călătoreau pe jos, prin Alpi. Zăpada i-a surprins și n-au găsit adăpost decît într-o cabană dărăpănată. Ca să se apere de frig, au stat strîns îmbrățișați și astfel au petrecut noaptea. Dimineața unul din ei era mort. Supraviețuitorul a pus să se pregătească scheletul prietenului său nedespărțit și l-a păstrat mereu alături, mai bine de treizeci de ani, purtîndu-l după el în mutările și în călătoriile lui. După război, mizeria l-a silit să vîndă totul: cărți, tablouri și chiar și această biată relicvă a prieteniei. Dar toate acestea nu sporesc valoarea comercială a obiectului, pentru cincizeci de florini e al dumneavoastră.

Legiunea posomorîtă a scheletelor, nemișcată, parcă aștepta un ordin, o chemare, poate pe aceea a trîmbițelor învierii. Unele păreau gînditoare, cu capul puțin aplecat înainte; altele își iteau dinții rînjiți, ca și cînd se gîndeau să-și răzbune propria moarte; unul întindea înainte o mînă enormă, susținută prin fire de argint, ca și cînd ar fi cerut de pomană celor vii, în mizeria goliciunii lui absolute.

— Numai un singur lucru nu vă pot arăta, a adăugat încet politicosul Ben-Chusai, și e păcat, pentru că e probabil perla magazinului meu. O piesă unică în lume, cel puțin în comerț. Vedeți această casă de fier de lîngă fereastră? Înăuntru, după cum m-a asigurat vînzătorul, e închis un spectru: un spectru feminin, cu haine, bijuterii și tot restul. Dacă l-aș deschide, n-ați vedea decît un fel de mantie de culoarea mușchiului, roasă de molii, căci spectrul nu stă întotdeauna aici. Dar riști să-l vezi fugind sau dispărînd. Noaptea, totuși, se aud în această cameră scîrțîituri și gemete care nu-s deloc naturale. E destul să vă spun că spectrul meu provine dintr-un loc eminamente istoric: din Newstead Abbey, faimosul castel al lui Byron. N-aș putea să-l cedez decît cu patru mii de florini: nu mi se pare scump, dată fiind originea lui.

Cînd am ieșit din prăvălia lui Ben-Chusai, totul mi s-a părut nou, luminos, minunat. Fiecare om viu pe care-l întîlneam era un prieten, fiecare zîmbet mi se părea un salut, fiecare voce, o consolare. Dar după două zile m-am întors acolo și am cumpărat obiecte în valoare de aproape zece mii de florini. Peste două luni voi avea, în America, o nouă colecție. Tanatoteca cea mai bogată din Statele Unite. Ben-Chusai, mișcat de pasiunea mea și de grămada cumpărăturilor, mi-a făcut o reducere globală de 15% din prețul facturii.

Hîrtia

Leipzig, 15 septembrie

VIZITÎND ASTĂZI o expoziție a presei, mi-am dat seama că toată civilizația, cel puțin în elementele sale cele mai delicate și mai esențiale, este încredințată materiei celei mai fragile care există: hîrtia.

Mă gîndesc că tot capitalul lumii constă din miliarde de bancnote, cambii și foi de expediție, care nu sînt altceva decît fișii de hîrtie. Mă gîndesc că toată proprietatea industrială a continentelor constă în miliarde de acțiuni, certificate și obligațiuni: bucăți de hîrtie. Birourile avocaților și notarilor sînt pline de documente și de contracte de care atîrnă viața a milioane și milioane de oameni și care nu sînt altceva decît hîrtie murdară. Registrele de stare civilă din comune, arhivele ministerelor și ale statelor: maldăre de hîrtie îngălbenită. Bibliotecile publice și particulare: grămezi de foi tipărite.

În birourile publice, în armată, în școli, în academii, în parlamente, totul merge cu ajutorul bucăților de hîrtie: circulare, bonuri, voturi, proiecte de legi, scrisori, rapoarte – hîrtie scrisă de mînă, hîrtie scrisă la mașină, hîrtie tipărită. Ziarele și *water-closet*-urile consumă în fiecare an tone de hîrtie.

Materia primă a vieții moderne nu e fierul, nici petrolul, nici cărbunele, nici cauciucul, ci hîrtia. În fiecare zi păduri întregi cad sub secure ca să furnizeze în cantități enorme o substanță care n-are nici durata, nici tăria lemnului. Dacă fabricile de hîrtie s-ar închide, civilizația ar fi paralizată.

În vechime, monedele erau din metal, documentele erau scrise pe pergament sau de-a dreptul săpate

în marmură și în bronz, iar cărțile asirienilor și babilonienilor erau scrise pe cărămizi. Astăzi, nimic rezistent și durabil: unei paste de lemn și clei, substanțe destructibile, i se încredințează bunurile și drepturile oamenilor, tezaurele științei și artei. Umezeala, focul, viermii, furnicile, șoarecii pot să ruineze și să distrugă această masă enormă de hîrtie pe care se sprijină tot ce avem mai scump pe lume.

Simbol al unei civilizații care se știe trecătoare sau imbecilitate nepăsătoare?

„Întoarcerea la natură"

Nisa, Lăsata-secului

ACUM DOUĂ SAU TREI ZILE, a reușit să se introducă la mine, deși mă simțeam rău din cauza unei crize de ficat, un bătrîn voluminos, care se numește, mi se pare, Sarmihiel.

M-am trezit dinaintea unei fețe largi și fălcoase de om care păzește boii, îmblînzită de niște ochi mari, aproape albi, de extatic. Mi-a întins o mînă puternică de Goliat și m-a anunțat că are nevoie de sprijinul meu pentru o întreprindere de care depinde fericirea viitoare a oamenilor. I-am răspuns numaidecît că oamenii și fericirea lor nu mă interesau absolut deloc și că putea să-și cruțe timpul și glasul. Dar Sarmihiel nu s-a speriat.

— Cînd veți avea o idee despre sistemul meu, a stăruit el, vă veți schimba părerea.

Din curiozitate sau poate din cauza slăbiciunii mele din ziua aceea, m-am pregătit să-l ascult.

— Cunoașteți, desigur, a continuat bătrînul, faimosul aforism al lui Frederic cel Mare: „*L'homme est un animal dépravé*"[1]. O sentință profundă ce poate fi verificată în fiecare zi. Toate nenorocirile, toate ticăloșiile și tristețile omului provin din corupția sa, adică din faptul că și-a renegat propriul destin, siluind natura lui originară. Omul e un animal, nu e nimic altceva decît un animal și a vrut să devină, printr-o perversiune unică printre brute, ceva mai mult de-atît. A săvîrșit o trădare, o trădare față de animalitate. Dar pentru această încălcare a datoriei

1. Omul este un animal depravat (fr., orig.) (n.r.).

a fost pedepsit. N-a reușit să devină înger și a pierdut beatitudinea nevinovată a animalului. De aceea a rămas suspendat în aer, tulburat, chinuit, bolnav, torturat și nemulțumit. Singura lui salvare stă în întoarcerea la origini, în reintegrarea completă în natura sa autentică, în a redeveni animal. Toți marii gînditori, de la Lucian pînă la Leopardi, au recunoscut că animalele sînt incomparabil mai fericite și mai perfecte decît omul, dar nimeni nu s-a gîndit pînă acum să născocească o metodă rațională și sigură, capabilă să realizeze întoarcerea la starea fraților noștri. Trebuie să regăsim paradisul pierdut, căci Edenul nu era, dacă vă amintiți, decît o imensă grădină zoologică. Paradisul care trebuie recucerit este fauna.

Homer avusese această viziune. Circe, care îl transformă pe tovarășii lui Ulise în porci, este vrăjitoarea binefăcătoare, al cărui discipol, la distanță de atîtea secole, am onoarea să fiu eu. Dar Ulise, care reprezintă viclenia, adică inteligența corupătoare, și este protejatul Minervei, geloasă pe fericirea oamenilor, a făcut în așa fel încît i-a transformat iar în oameni, adică i-a condamnat din nou la suferință. Cum a fost pedepsit apoi Ulise pentru această crimă, se poate citi clar în *Odiseea*.

— Am înțeles teza dumitale, l-am întrerupt, am înțeles-o foarte bine, tocmai pentru că nu sînt un animal. Dar nu văd încă...

— Puțină răbdare, a spus Sarmihiel. Dumneavoastră sînteți cel dintîi care m-a ascultat mai mult de două minute, așadar îi veți îngădui unui bătrîn să se simtă fericit măcar o dată în viața sa. Sînt un profet izgonit, ca și Zarathustra, dar idealul meu este opus acestuia: el era vestitorul supraomului, eu al omului-animal. Dar amîndoi sîntem de acord asupra faptului că starea actuală a omului, compromis josnic între maimuță și supraom, e absurdă și insuportabilă. Neputînd, cum e și natural, să devenim supraoameni, nu ne rămîne decît să ne întoarcem la origini și să devenim maimuțe.

Un masochist elvețian din secolul XVIII se apropiase timid de această idee. Rousseau predică reîntoarcerea

la viața sălbatică. Ar fi un progres, dar observați că sălbaticii seamănă încă prea mult cu oamenii și nu îndeajuns cu animalele. Sistemul meu este mai radical. Dar trebuie, mai înainte de toate, să-l experimentez și de aceea m-am gîndit la dumneavoastră.

— La mine? Și ce-ar trebui să fac?

— Nimic altceva decît să-mi cedați pentru cîțiva ani marele ținut pustiu pe care îl aveți în munții Allegheny și să-mi dați ceva bani pentru primele cheltuieli. Voi instala acolo trei perechi de oameni, alese dintre nenorociții care n-au nici o meserie și nici adăpost, și le voi aplica metoda mea, care constă în a readapta gradat neamul nostru la condițiile vieții animalelor nedomesticite.

Mai întîi de toate, nici o îmbrăcăminte. Interzicerea tăierii părului, bărbii și unghiilor. Interzicerea poziției verticale: vor trebui să se obișnuiască să meargă în patru labe. Întrebuințarea vorbirii sau a altui limbaj omenesc va fi oprită: vor trebui să comunice cu mine și între ei numai prin gesturi, mugete și urlete. În zona în care se desfășoară experimentul nu va trebui să existe nici un instrument, nici o mașină, nici un obiect fabricat. Vor trebui să se obișnuiască, încet-încet, să se hrănească cu fructe, cu rădăcini și cu carne crudă. Firește, nu vor trebui să fie prin preajmă locuințe sau adăposturi de nici un fel: îi voi pune să doarmă în peșteri sau între ramurile copacilor. Va fi permisă vînătoarea, dar fără arme, și lupta între ei, corp la corp. Nici o lege, nici o morală, nici o religie. Animale libere, sub cerul liber.

Sînt convins că, dacă supravegherea este continuă, cîțiva ani vor fi de-ajuns pentru a obține animalizarea completă a acestor creaturi și, prin urmare, fericirea lor deplină. Tot ce îl tulbură sau îl îngrijorează pe om, animal degenerat și corupt, va dispărea ca prin farmec și protejații mei vor recuceri, încet, dar sigur, pașnica inconștiență a vechilor lor frați. Dacă, după cum am credința, această primă experiență reușește, s-ar putea începe, cu mari posibilități de succes, apostolatul pentru animalizarea totală a omenirii. Se vor ivi, desigur, obiecții și chiar

opoziții violente, mai ales din partea așa-zișilor „intelectuali", adevărați microbi răufăcători ai omenirii. Dar sînt sigur că cea mai mare parte dintre oameni, dintre bogătași ca și dintre plebei, va fi repede cucerită de o idee care răspunde instinctelor profunde și secrete ale celor mai mulți.

În ciuda faptului că pedagogii neamului omenesc au încercat să înlăture sănătoasa animalitate primitivă, în ciuda leacurilor și vrăjitoriilor literaturilor, ale filozofiilor și ale religiilor, oamenii au păstrat nostalgia stării animalice și, atunci cînd pot, se întorc bucuroși, cel puțin pentru cîteva minute sau ore, să se îmbete de voluptatea pură a animalelor. Ei sînt niște animale depravate și trădătoare, dar nu pînă într-acolo încît să fi uitat și nimicit cu totul natura lor primitivă. De îndată ce vor auzi glasul meu, care se sprijină pe experiență, se vor deștepta în ei instinctele sălbatice și maimuțărești și se vor strînge în jurul meu ca în jurul salvatorului lor. Eu voi fi Mesia animalității regăsite. Oamenii se trag din animale, dar și-au trădat părinții. Eu îi readuc în sînul adevăratei lor familii pe acești fii rătăciți și le redau tuturor fericirea pierdută. Dacă în noul regat religia ar fi admisă, m-ar adora ca pe un zeu.

— Iartă-mă, i-am spus, dar dumneata îmi pari prea inteligent și prea altruist pentru ca să poți deveni animal. De ce nu începi cu dumneata însuți, dacă într-adevăr crezi că animalitatea e cel mai mare bine?

— Nu m-ați înțeles, a răspuns cu tristețe uriașul bătrîn. Ca toți mîntuitorii, eu trebuie să mă sacrific pentru fericirea celorlalți. Ca și lui Moise, îmi este dat să întrevăd pămîntul făgăduinței, dar trebuie să renunț să ajung acolo. Altfel, cine ar conduce opera imensă de îndobitocire pe care am conceput-o? Cine ar răspîndi cuvîntul salvator? Eu sînt contrariul îmblînzitorului: trebuie să-i transform pe oamenii civilizați în sălbatici. Și, dacă dresorii trebuie să fie puțin feroce, pentru a stăpîni fiarele, eu, dimpotrivă, sînt condamnat să-mi păstrez inteligența ca să pot suprima inteligența. M-ați înțeles?

Ca să-l fac să plece, am fost nevoit să-i promit că mă voi gîndi la proiectul său și că am să-i comunic hotărîrea mea într-o săptămînă. Iar Sarmihiel, profetul „întoarcerii la natură", a ieșit solemn din camera mea, după ce m-a fixat mai întîi cu ochii săi imenși și albi.

Ramón și metalele

Madrid, 18 octombrie

MĂ PLICTISESC îngrozitor, dar nu pot să plec.

— Ce oameni merită să fie cunoscuți la Madrid? l-am întrebat pe administratorul hotelului meu.

— Numai doi: Primo și Ramón.

— Pe care mă sfătuiești să-l vizitez?

— Depinde. Toate persoanele plictisitoare se duc la Primo, cele care se plictisesc merg la Ramón. Unul e asaltat de ziariști, celălalt de leneși și de nebuni. Alegeți.

— Îl aleg pe Ramón.

L-am găsit, în timpul nopții, în vestita cafenea Pombo, înconjurat de șapte tineri bruni care fumau țigarete, ascultîndu-l în extaz pe maestrul poezioarelor *greguerías*. Ramón Gómez de la Serna e un domn brun, gras și nostim, care are aerul că-și bate joc necontenit de el însuși. Informat despre amabilitatea sa, m-am prezentat singur.

— Sînteți american, a spus sentențios Ramón și n-ați băgat niciodată de seamă că acest continent e format din două triunghiuri care se opun prin vîrfurile lor? America este un dublu simbol masonic care se întinde între Atlantic și Pacific. Pînă acum cîțiva ani, cele două triunghiuri comunicau între ele grație unui cordon ombilical împărțit în patru republici: voi ați tăiat acest cordon și deja încep să se simtă groaznicele urmări. Credeți, cu obișnuita voastră candoare, că mările n-au personalitatea lor. Cînd apele care scaldă China se vor întîlni cu apele care scaldă Franța, ceva grav se va întîmpla pe pămînt. Canalul Panamá a fost dat în folosință în 1913 și în

1914 a izbucnit războiul mondial. Statele Unite, vinovate de această faptă fatală, au fost silite să facă ceea ce nu făcuseră niciodată: să trimită o armată în Europa. Și acum trebuie să-și primească pedeapsa: s-au îmbogățit în mod fabulos, așa încît au devenit mai sclave și mai invidiate decît înainte. Nu vă atingeți de materie, căci materia se va răzbuna.

În ultimul timp m-am adîncit în lectura operelor lui Jagadish Chandra Bose. Știți, desigur, cine e Bose: cel mai mare savant din India și unul dintre cei mai mari biologi din vremurile noastre. El a făcut o descoperire imensă: aceea că și plantele, și metalele au suflet. În ceea ce privește plantele, existau unele bănuieli, iar mitologia cunoaște deja arborii vrăjitori, arborii asasini, florile îndrăgostite și frunzele vorbitoare. Însă în ceea ce privește metalele, nimeni n-a bănuit vreodată că ar avea o sensibilitate și o voință asemănătoare cu a noastră. Eu pot, cu modesta mea experiență, să confirm descoperirea lui Bose.

Nu de astăzi cercetez sufletul obiectelor neînsufletite. Cunosc de ani de zile sărmane obiecte de alamă, torturate de contactul continuu cu apa, care tușesc și gem de-ți fac milă. Am văzut potcoave de măgari cutremurîndu-se la atingerea unei cărămizi pline de noroi sau a unei murdării dezgustătoare. Printre prietenii mei se numără cîteva chei vechi care au față de mine o familiaritate simpatică și care refuză să-mi deschidă ușa atunci cînd, necredincios cultului meu pentru noapte, mă întorc acasă prea devreme. Ați observat vreodată capacul ceasului dumneavoastră? Serviți-vă de el ca de o oglindă și veți vedea. În unele zile vă redă imaginea înfrumusețată, ca a unui erou, în altele vă deformează cu răutate, vă face de nerecunoscut, monstruos.

Ne servim de metale cu un egoism înspăimîntător. Nu numai că le scoatem din adîncul pămîntului, adică din locuința lor naturală, dar le tratăm cu o cruzime de neînchipuit, respingătoare. Credeți că fierul se bucură cînd e silit să se înmoaie și să se topească în foc? Credeți că piatra și marmura, smulse cu brutalitate din munți, sînt mulțumite să fie prefăcute în stupide bucăți geometrice și silite să

emigreze în orașe pentru a ascunde de ochii altora infamiile noastre domestice? Fierul șinelor suferă foarte mult din cauza greutății continue a trenurilor. Cînd ruginește, ziceți că e acțiunea aerului. Dar rugina n-ar putea să fie, dimpotrivă, mînia fierului dată pe față? Argintul, din cauză că e mînuit de oameni, a luat culoarea opacă a tuberculoșilor, iar aurul, de cînd e închis în criptele băncilor, dă semne de nebunie. Și pe bună dreptate, fiindcă l-au despărțit de fratele său ceresc, soarele.

Aș putea să vă dau o mie de exemple despre suferința metalelor. Dar trebuie să adaug că uneori manifestă un început de voință conștientă și încearcă să se răscoale. Am cunoscut penițe de oțel englezești care refuzau să scrie cuvinte împotriva autorității și moralei și, nu mai demult decît ieri, cocoșul revolverului meu s-a încăpățînat să nu funcționeze, poate pentru că a observat că aveam intenția să ucid o pisică foarte frumoasă, care cu miorlăitul ei floros mă tulbura de la lucru. Aici, la Pombo, am avut un caz cu totul ciudat: un critic foarte aspru al cărților mele a venit într-o zi la această cafenea; una după alta, lingurile îi alunecau din mîini și cădeau jos: obișnuite să servească oameni inteligenți, îi refuzau serviciile lor unui dușman al spiritului.

Cei șapte tineri fumau, zîmbeau, admirau și erau încîntați.

— Dacă tot ce spuneți este adevărat, am întrebat eu, ce ați vrea să faceți?

— Aș întemeia, într-una din zilele acestea, *Liga pentru Drepturile Metalelor*, a răspuns Ramón. După cum sînt societăți pentru protecția animalelor, este drept să existe una și pentru protecția metalelor. Din moment ce sîntem siguri că și ele pot să simtă și să sufere, ca și noi, datoria noastră e să micșorăm cel puțin groaznicele persecuții ale căror victime mute și răbdătoare sînt. Principalul nostru program ar fi să înapoiem metalele minelor, pietrele carierelor, aurul rîurilor aurifere, diamantele terenurilor diamantifere. Un program, nu o ascund, foarte nepopular și greu de executat. Dar cel puțin am putea întemeia spitale pentru metalele bolnave, pentru aurul care

piere din cauză că e bătut, pentru fierul invalid, pentru argintul tuberculos și poate aziluri pentru bronzul prostituat în formă de monumente și arama contaminată în formă de monede. N-ați dona ceva din dolarii dumneavoastră pentru această operă de înaltă binefacere?

Cei șapte tineri au întors spre mine cei paisprezece ochi ai lor.

— Cu plăcere, am răspuns, dar credința mea în sufletul metalelor nu e destul de tare ca să scot dolarii din buzunar. De îndată ce voi studia cărțile lui Bose și voi fi convins, vă voi trimite un cec. Pînă atunci, vă cer favoarea de-a vă gîndi la dreptul gîtlejurilor noastre însetate. Le-aș putea oferi cocteiluri acestor domni?

Oferta a fost primită cu plăcere. Ramón a continuat să vorbească cu umor, pînă la trei dimineața. Dar nu reușesc deloc să-mi amintesc celelalte revelații surprinzătoare pe care s-a distrat comunicîndu-mi-le.

Ducele Hermosilla de Salvatierra

Burgos, 13 aprilie

AM GĂSIT un spaniol mult mai original decît Ramón. N-a scris nimic și nu va scrie niciodată, dar nu înțeleg de ce nimeni n-a scris despre el.

Este ducele Almagro Hermosilla de Salvatierra, ultimul descendent al uneia din cele mai glorioase familii din vechea Castilie. Am venit la Burgos să văd mormîntul Cidului Campeador și îi datorez bătrînului condotier cunoștința mea cu ducele. Mă aflam în biserica San Pedro de Cardeña, în fața monumentului pe care generalul francez Thiébault l-a construit în 1808 în cinstea marelui dușman al maurilor, cînd am zărit, îngenuncheat la picioarele mormîntului, un bătrîn îmbrăcat în negru, care părea că se roagă, cu capul ascuns în mîini. Cînd s-a ridicat, i-am văzut fața mai albă decît lumînările care ardeau pe altarul din apropiere. Era mic de statură, dar bine proporționat și înălțat prin acea demnitate naturală pe care n-o întîlnești decît aici. Văzîndu-mă în contemplare în fața mormîntului, s-a oprit să se uite la mine și, în sfîrșit, s-a apropiat.

— Și dumneavoastră sînteți credincios cultului lui Ruy Díaz de Vivar al nostru?

I-am explicat că sînt străin și că venisem aici numai la sfatul călăuzei. A părut dezamăgit și puțin întristat, dar s-a înseninat îndată.

— Am rămas singurul care își amintește ziua morții sale. În fiecare an vin aici să mă închin amintirii lui. Mă trag din unul dintre tovarășii de arme

ai Cidului. Și cred că a fost demn de-a fi venerat. Știți că Filip al II-lea, cel mai mare dintre regi, a intervenit la Roma, ca să fie beatificat?

Am ieșit împreună din biserică. Ducele Hermosilla de Salvatierra cunoaște orașul Burgos mai bine decît oricare arheolog. Fiecare piatră este pentru el o ființă vie, un capitol de istorie.

— Dar nu veți putea spune că ați văzut orașul Burgos, a continuat el, dacă nu vizitați palatul meu. Nu primesc niciodată pe nimeni, dar cum ne-am văzut în fața mormîntului Cidului, chiar în ziua comemorării sale – Dumnezeu să-l odihnească în gloria sa! –, voi face o excepție pentru dumneavoastră. Vă aștept mîine după-amiază.

Întors la hotel, am cerut informații despre duce. Toți s-au mirat mult că a vorbit cu mine.

— Nu stă de vorbă cu nimeni, mi-a spus intendentul, și vine rareori la Burgos. E foarte bogat și are palate în aproape toate orașele din Spania. Fiecare palat are culoarea și ciudățeniile sale. La Ávila are Palatul Negru, în care toate mobilele și tapetele sînt în doliu și unde își petrece, de obicei, postul Paștelui. La Toledo are Palatul Verde, al cărui interior este acoperit în întregime cu faianță arabă, așezată în așa fel încît fiecare cameră seamănă cu o pergolă, cu o pădure, cu o livadă. La Sevilla posedă Palatul Roșu, unde fiecare sală e împodobită cu picturi reprezentînd diferitele părți ale Infernului. Acolo locuia, cînd era tînăr, în tovărășia a patru sau cinci toreadori vestiți. La Madrid, toți cunosc celebrul său Palat de Aur, care l-a costat douăzeci de milioane de reali pe unul din strămoșii lui. Nu-l deschide decît pentru a-l primi pe rege. Aici, la Burgos, veți vedea Palatul Gol, cea mai veche reședință a familiei.

Ciudat este că fiecare din aceste palate adăpostește întotdeauna un mare număr de servitori, de la portar pînă la bucătar, ca și cînd stăpînul lor ar locui mereu acolo. Fiecare majordom are ordin să se îngrijească să pregătească în fiecare zi prînzul și cina, ca și cînd ducele ar fi prezent. La Ávila, la Toledo, la Madrid, la Sevillia, la Burgos, de două ori pe zi masa e așezată cu tot fastul și servitorii aduc

mîncărurile aburinde dinaintea marelui fotoliu ducal, pe care nu stă nimeni. Seara se aprind candelabrele și valeții îl așteaptă tăcuți pe stăpînul lor nevăzut. Cîteodată, ducele stă departe de Spania ani întregi, iar în unele palate a fost văzut doar de două sau de trei ori de cînd este șeful familiei. Dar ordinul este respectat peste tot: în fiecare zi, bucătarii săi pregătesc, în orașe diferite, cele cinci prînzuri și cele cinci cine. Dacă ducele nu sosește, iar el nu apare aproape niciodată, servitorii așteaptă o oră, apoi mănîncă împreună ceea ce era destinat stăpînului. O fantezie de lunatic fără copii, care nu știe cum să-și cheltuiască milioanele. Pe de altă parte, n-a vrut să aibă în jurul său nici o invenție modernă. În palatele sale nu există lumină electrică, nici telefon; cînd călătorește, nu întrebuințează nici trenul, nici automobilul, ci trăsuri monumentale, trase de patru catîri și urmate de servitori călare, înarmați. Nimeni nu se miră: toată Spania știe că e un nebun.

Palavrele lui José au mărit curiozitatea mea de-a pătrunde în vizuina bătrînului maniac. În ziua următoare, la ora trei, trăgeam de inelul masiv din fier forjat care se afla în mijlocul portalului Palatului Gol. Un bărbat îmbrăcat ca în vechime, cu un costum care îmi amintea de cele din portretele lui Titian, a venit să-mi deschidă și m-a condus pe o scară ce se învîrtea în jurul unui vast patio.

Am intrat într-o sală foarte lungă, slab luminată de trei ferestre, unde nu se zărea nici o mobilă, nici măcar un scaun. De o parte și de alta a ușii, două armuri medievale complete, cu vizierele trase. Bărbatul mi-a spus să aștept și a dispărut. Puțin după aceea, fără să-mi dau seama de unde se ivise, l-am văzut lîngă mine pe palidul duce.

— Îmi pare rău, a zis el, că nu vă pot invita să ședeți, dar casa aceasta nu e a mea: este locuința strămoșilor mei. Poftiți!

Am intrat în altă cameră, aproape întunecoasă, care mi s-a părut la început plină de lume.

— Nu vă speriați, a murmurat ducele, nu e nimeni aici.

Și spunînd acestea, și-a făcut cruce.

M-am uitat împrejur: poate să fi fost vreo zece personaje, atît bărbați, cît și femei, îmbrăcate după moda aceea ciudată care se vede numai în operele lui Verdi și ale lui Meyerbeer. Bărbații aveau platoșe și jambiere și stăteau mîndri în picioare; femeile, pe jumătate înăbușite sub voalurile și fustele lor de brocart, ședeau pe niște scaune de lemn cu spătar înalt. Chipurile le erau descoperite și aveau culoarea și nemișcarea spectrală a figurilor de ceară.

— Unul din strămoșii mei din secolul XV a avut această idee, a continuat ducele. Familia nu trebuie să uite pe nici unul din membrii săi. Mormintele, împrăștiate prin biserici, ne ascund aspectul morților; portretele, cum se întîmplă de obicei, nu dau destul impresia realității. Din vremea lui Gómez al IV-lea, din 1423, s-a luat masca în ceară a fiecărui defunct, pentru a păstra în cursul secolelor trăsăturile sale adevărate, și un manechin de aceleași proporții a fost îmbrăcat cu aceleași haine pe care le purtase în ultimul timp modelul său. În sfîrșit, fiecăruia dintre strămoșii mei i s-a făcut un dublu cît se poate de asemănător cu înfățișarea pe care o avea în viață. După un interval de cinci secole, familia noastră, deși e despărțită în timp, este mereu reunită, cel puțin în spațiu. Unul singur lipsește: ducele Sánchez al VII-lea, care în secolul XVIII a trăit aproape mereu la Paris și a vrut să se sustragă, ca un *afrancesado*[1] ce era, poruncii bunicilor.

Am trecut în altă sală și apoi în alta. Pe măsură ce înaintam, veșmintele se schimbau, dar pe figurile nemișcate se recunoșteau trăsăturile primelor fizionomii. Erau granzi de Spania, îmbrăcați sever în negru, cu coliere lungi de aur pe piept; starețe carmelite care strîngeau în mîinile înmănușate lungi mătănii din pietre scumpe; adolescenți slabi ale căror figuri palide de ceară se aplecau peste gulerele de dantelă; generali cu tunici fastuoase, garnisite cu argint, care se rezemau pe garda cizelată a unei spade de ceremonie; fete cam grase, ale căror busturi se ridicau din niște enorme jupe de mătase roșie, brodate cu

1. Franțuzit (sp., orig.) (n.r.).

perle; personaje foarte bătrîne, încovoiate și ghemuite în mantale grele de blană. În ultima sală apăreau primele jobene, mantiile romantice, pantalonii cu *sous-pied*-uri și doamnele erau așezate pe clopotele gigantice ale crinolinelor.

— Nici o altă familie din lume n-a avut o asemenea idee, a continuat ducele. Cei din familia Salvatierra sînt cei dintîi, nu numai în război, dar și în ce privește cultul morților. Eu nu sînt niciodată singur. E de ajuns să intru în aceste săli ca să mă aflu în mijlocul alor mei, chiar și a acelora pe care nu i-am cunoscut. Celelalte familii se mulțumesc cu miniaturi care se pierd, cu picturi care crapă și se înnegresc. Aici găsiți imaginea fidelă a vieții. Între aceste ziduri se află cinci sute de ani de viață păstrată, după cum observați, în mod vizibil.

Într-adevăr, multe din aceste măști livide, deformate de căldură și de vreme, deveniseră și mai înspăimîntătoare. Unele guri strîmbe păreau că rînjesc în spatele ducelui. Ochii de sticlă, între smocurile perucilor mîncate de molii, deveniseră sașii contemplînd de secole neantul. Unele nasuri dispăruseră, unele urechi se stricaseră sau căzuseră. Veșmintele, aproape toate foarte frumoase, erau acoperite de praf și găurite de molii. Ducele părea să nu observe nimic. Din cînd în cînd se oprea dinaintea uneia din aceste păpuși.

— Acesta a fost Marele Inchizitor al Spaniei în 1625. Șapte mii de condamnați, dintre care mai mult de o mie pe rug. Acesta a fost Comandorul de Santiago, prieten cu vestitul Tenorio. A fost ucis în duel. Această călugăriță l-a cunoscut pe celebrul Calderón de la Barca și, înainte de-a intra în mănăstire, a scris *autos sacramentales*... Celălalt a fost vicerege în Peru. Istoricii, întotdeauna răutăcioși, spun că a fost un iubitor de sînge. Calomnii: a trebuit să înăbușe două revoluții contra regelui și, dacă au fost spînzurați mai mult de trei mii de rebeli, nu a fost vina lui, ci a tribunalelor...

Eu însă nu mai eram atent. Toate acele figuri, care voiau să pară vii, mai îngrozitoare decît morții, care se strîngeau în jurul meu, pe care trebuia să

le ating, pentru a trece printre ele, atît erau de îngrămădite, au sfîrșit prin a-mi produce nu atît teamă, dar un fel de dezgust copleșitor, care-mi tăia respirația. Ferestrele erau închise, lumina era neîndestulătoare și aerul închis, mirosind a camfor și a istorie putredă.

— Un singur gînd mă îndurerează, zicea ducele în timp ce mă însoțea în vestibul. Sînt cel din urmă din familie: cine se va gîndi să mă așeze în tovărășia morților mei? Și ce sfîrșit vor avea, după dispariția mea, aceste vedenii venerabile ale uneia dintre cele mai vechi familii din Castilia? Le vor lăsa în acest palat, singure pentru totdeauna? Sau o revoluție a plebei ordinare ori o invazie a barbarilor va arunca la gunoi această adunare de personaje nobile care timp de cinci secole s-au numărat printre stăpînii pămîntului?

În acel moment, ochii mei au zărit scara și lumina din patio. Am simțit din nou savoarea aerului, am văzut o bucată de cer. Am ieșit din Palatul Gol aproape alergînd, după ce i-am mulțumit în grabă ducelui Almagro Hermosilla de Salvatierra. Sînt bucuros că l-am cunoscut și că am vizitat necropola sa familială, dar m-am hotărît să plec din Burgos chiar astă-seară.

Întoarcerea lui Pitagora

Atena, 10 aprilie

SÎNT AICI de opt zile și încep să mă plictisesc. Parthenonul nu-i urît, dar e prea mic, iar celelalte ruine îi sînt inferioare. Atena ar fi infinit mai frumoasă totuși dacă nu s-ar fi clădit, lîngă rămășițele antice, un mare sat modern, fără nici o personalitate, care își însușește pe nedrept vechiul și gloriosul nume.

Aș fi plecat și mai dezamăgit, dacă n-aș fi cunoscut, din întîmplare, una dintre ființele cele mai neverosimile care există azi pe lume. Aveam o scrisoare de recomandare pentru un tînăr elenist care studia aici la Școala Arheologică Americană și care a fost pentru mine o excelentă călăuză. Alaltăieri-seară, pe cînd mă plimbam singur și căscam de somn pe strada care duce către Cephissus, l-am văzut pe doctorul Begg trecînd în fugă. Nu m-a recunoscut, dar l-am strigat și l-am ajuns din urmă:

— Unde alergi așa de repede?

Mi s-a părut întîi cam încurcat, ca și cum blestema în sinea lui întîlnirea. Apoi s-a hotărît să zîmbească și a răspuns:

— Am o întîlnire cu un om din secolul V înainte de Hristos și nu pot să fac să aștepte pe cineva care vine de atît de departe.

Am crezut că glumește și că vrea să scape de mine într-un mod hazliu.

— Un om din secolul V?

— Dacă nu mă credeți, mi-a răspuns doctorul Begg, însoțiți-mă și vă voi face cunoștință cu el. Poate că n-o să-i displacă să aibă un vizitator în plus. Dar trebuie să grăbim pasul.

Cît a durat drumul, am mers încă o jumătate de milă, doctorul mi-a explicat misterul. Omul pe care ne duceam să-l vedem se numea în realitate Mihail Anghelopulos și nu părea să aibă mai mult de jumătate de secol, dar de cîtva timp trecea drept Pitagora înviat și era considerat astfel de cîțiva discipoli greci și străini.

— Mi-a promis, a încheiat doctorul Begg, să-mi dea astă-seară dovada reîncarnării sale și sînt curios să văd ce-o să inventeze.

Am ajuns repede la un fel de *cottage*, avînd deasupra ușii o inscripție cu caractere grecești. L-am întrebat pe tovarășul meu ce era scris acolo.

— E unul din *Versurile aurite* atribuite lui Pitagora, mi-a răspuns, și înseamnă: „În afara templului nu vă arătați intestinele".

Un servitor cu pielea, părul și unghiile negre ne-a condus într-o cameră ce avea în capăt un fel de alcov închis cu o perdea. De îndată ce am rămas singuri, mă așteptam să-l văd pe Pitagora apărînd, dar, spre marea mea surprindere, doctorul Begg s-a apropiat de perdea și și-a anunțat sosirea, adăugînd că venise cu un prieten și explicînd pe scurt cine eram.

De după perdea s-a auzit o voce guturală care a zis:

— Cristoforul din noua Atlantidă să fie admis printre acusmatici.

— Filozoful, mi-a tradus cu glas scăzut doctorul Begg, zice că bogatul american să fie admis printre auditori. Domnule Anghelopulos, a continuat el cu voce tare, vă amintiți pentru ce motiv m-ați făcut să vin aici astă-seară?

— Cum vreți să nu-și amintească un cuvînt spus acum trei zile omul care-și amintește cuvintele pronunțate acum douăzeci și patru de secole? Știți, desigur, că într-una din primele mele încarnări le vorbeam discipolilor ascuns mereu după un voal; nu vreau să-mi schimb obiceiul, deși vremurile sînt foarte diferite. Dar, pentru a risipi îndoielile voastre, pot să vă arăt o parte din trupul meu. Vă amintiți care era semnul vizibil al naturii mele ce se situează între omenesc și divin?

— Știu, a răspuns pe un ton serios călăuza mea. Mi se pare că a spus-o chiar Diogene Laertiu. Adevăratul Pitagora avea o coapsă de aur.

Abia pronunțase aceste cuvinte, că am văzut ridicîndu-se o margine a perdelei și ieșind afară un picior gol. Ne-am apropiat: deasupra genunchiului, coapsa părea galbenă și strălucea. Colorată cu galben sau acoperită cu o foiță veritabilă de aur? Nu am avut timp să ne lămurim, căci după trei sau patru secunde piciorul a fost tras după perdea.

— Sînteți convinși? a întrebat vocea filozofului invizibil.

Tovarășul meu m-a privit, a zîmbit și n-a crezut de cuviință să răspundă.

— Dar, în sfîrșit, ce găsiți ciudat în reînvierea mea? a continuat vocea. Știți, de la istorici, că înainte de a fi Pitagora am fost Etalides, Euforbos, Hermotimus și Pyrrhos. Și, dacă trupul numit Pitagora s-a răcit în 496 înainte de Hristos, sufletul meu după aceea s-a întors de mai multe ori pe pămînt, în trupuri diferite și sub nume diferite. Azi mă numesc, în registrele stării civile, Anghelopulos, dar în realitate sînt același. Toate sufletele emigrează și se întorc, dar numai eu, grație elementului divin care mă ridică deasupra oamenilor, am privilegiul de a-mi aminti viețile trecute și de a fi conștient de veșnica mea identitate.

Vă mărturisesc chiar că niciodată n-am avut atîta satisfacție, în întoarcerile mele, ca de data asta. Vă amintiți că baza sistemului meu era numărul și că totul se reducea, după mine, la numere. Iar azi, în sfîrșit, lumea îmi dă dreptate, chiar dacă nu se referă la doctrina mea. După cum am făcut și în celelalte vieți, am călătorit și acum în mai multe țări din lume: peste tot n-am citit și n-am auzit decît cifre. Toate științele se reduc de aici înainte la formule numerice. Unele științe, precum statistica și astronomia, sînt practicate în administrații care acoperă pămîntul și pe care voi le numiți birouri, contabilitate, tezaure sau bănci și acolo nu veți vedea decît cifre scrise în cărți mari și nu veți auzi vorbindu-se decît de numere. Fiecare soldat are numărul său, fiecare

prizonier este numit cu o cifră, locuitorii orașelor mari sînt însemnați în cărți cu numărul lor de telefon. În acest templu nou, care este Bursa, nu se strigă decît numere și fiecare națiune, în loc să se laude cu realizările sale, compară cu orgoliu cifrele locuitorilor săi, ale suprafeței, ale importului și exportului, cu cele ale altor națiuni. Pe străzi aleargă trăsuri zgomotoase, care poartă toate, pentru a fi recunoscute, un număr; iar în cer, mașinile zburătoare își poartă și ele numerele lor printre nori. În țara în care v-ați născut și pe care o cunosc, am auzit evaluîndu-se oamenii cu ajutorul cifrelor: acesta face trei milioane, celălalt numai opt sute de mii. Acesta este deci secolul numerelor omniprezente și triumfătoare, secolul pitagoreic prin excelență.

Merită acest nume și din alt motiv. După cum știți, am fondat la Crotona o confraternitate de asceți care avea un caracter dublu: mistic și politic. După moartea mea, societatea a fost atacată și împrăștiată, pentru că subordonarea indivizilor la un principiu și la o disciplină displăcea geniului grec. Astăzi, sistemul meu triumfă. Am trăit în multe secole, dar în nici unul n-am văzut, ca în acesta, o asemenea înflorire a asociațiilor, în nici o epocă individul n-a fost, ca acum, supus grupului din care face parte. Nu există țară în care omul să nu aparțină unei secte, unei congregații, unui partid, unei ligi, unei armate, unei academii, unei mănăstiri, unui sindicat, unei societăți publice sau secrete. Ordine călugărești, mănăstiri, loji masonice, teozofice, antropozofice și oculte, corporații și federații, clanuri și *trade-union*-uri: tot neamul omenesc, de la sălbatici și pînă la cei mai civilizați, face parte dintr-o asociație și e strîns legat de o colectivitate. Visul meu, prematur acum douăzeci și patru de secole, este astăzi o realitate universală. Individul nu mai există decît în teoria pură; în practică, fiecare om e un atom, o rotiță, un număr, un soldat de rînd.

Considerați aceste stări de fapt, vizibile în toate părțile lumii: triumful numărului și al comunității și veți recunoaște, împreună cu mine, că nici o epocă nu se poate lăuda că e mai conformă cu doctrina

mea antică decît cea prezentă. Şi nici o epocă nu era mai favorabilă pentru a treizecea înviere decît aceasta.

În sfîrşit, vocea a tăcut.

— Dar astăzi, o, divine Pitagora, a zis doctorul Begg, nimeni nu-şi face scrupule mîncînd carne.

— Nimicuri! Prostii! a răspuns cu o voce dispreţuitoare omul invizibil. La timpuri noi, principii noi. Sînt gata să fac toate concesiile posibile pentru ca esenţa gîndirii mele, cum se întîmplă acum, să fie respectată şi aplicată.

Cu mult respect ne-am luat rămas-bun de la perdea şi de la omul cu coapsa de aur. Apoi, pe tot drumul pînă la Atena, n-am făcut altceva decît să rîdem. A fost singura seară plăcută de cînd am debarcat la Pireu.

O sută de inimi

Concord, martie

DONAŢIA de trei sute de mii de dolari pe care am făcut-o Universităţii din W. mi-a dat dreptul să vizitez noile laboratoare cînd îmi place.

Cel mai perfecţionat, după cum spun membrii *trustee*[1]-ului, e cel de fiziologie, condus de celebrul Fruhestadt, german americanizat. Cînd m-am dus acolo, se făceau mari experimente asupra vieţii autonome a inimii. Un fiziolog italian reuşise să facă să trăiască mai multe zile o inimă de broască scoasă din animal şi păstrată într-o soluţie salină. Profesorul Fruhestadt cerceta dacă inimile altor animale se bucurau de aceeaşi proprietate. Porcul îi întrecuse toate aşteptările. Într-adevăr, am putut să văd două inimi de porc, cufundate într-un lichid aproape limpede, care băteau regulat, ca şi cînd ar fi fost încă vii.

— Observaţi un lucru ciudat, a zis zîmbind asistentul care mă însoţea. Inima porcului seamănă cel mai mult cu inima omului, ca formă şi dimensiuni. Prin urmare, sperăm să putem încerca experimentul pe specia noastră, dacă obţinem permisiunea necesară.

Gîndindu-mă din nou la discursul asistentului, mi-a venit în minte colecţia mea de uriaşi. Problema care mă preocupa, să fac o colecţie de fiinţe vii care să nu fugă, mi s-a părut de acum înainte rezolvată.

I-am propus deci afacerea asistentului profesorului Fruhestadt. În răstimp de o lună, la preţul de o sută de dolari bucata, acesta trebuia să-mi pună la dispoziţie colecţia pe care o doream. A reuşit: trei

1. Consiliu de administraţie (engl., orig.) (n.r.).

sute șaptezeci de porci au fost sacrificați și, natural, vînduți cu prețul normal, iar acum am aici, într-o galerie luminoasă din *cottage*-ul meu din Concord, una dintre cele mai originale colecții din lume.

De o parte și de alta, pe etajere de pin, sînt aliniate o sută de borcane de cristal, unde stau palpitînd o sută de inimi de un roșu închis. În soluția care păstrează activitatea lor musculară și pe care asistentul o schimbă în fiecare zi, cele o sută de inimi se contractă într-un ritm obosit și neregulat, dar continuu. O sută de motoare de carne ce lucrează în gol, despărțite de aparatele care le dădeau viață.

Această veșnică bătaie cardiacă, fără nici un scop și fără nici un sens, mă atrage puternic și face să se nască în mintea mea gînduri ciudate. Sedus de asemănare, îmi place să-mi închipui că am aici o sută de inimi omenești, o sută de inimi care au împins sîngele în o sută de trupuri calde și vii, care au cunoscut paralizia fricii și au bătut mai repede din pricina iubirii. Acum duc un simulacru de viață, însă o viață numai a lor: s-au eliberat de creaturile pe care le serveau, palpită gratuit, pentru nimic, pentru nimeni. Numai pentru a-mi face mie plăcere, mie, care n-am putut niciodată suferi leșinurile poeților și ale romancierilor ce vorbeau despre „inimă".

Acest simbol ideal al tuturor imbecilităților sentimentale, al tuturor ejaculațiilor patetice stă aici, redus la materialitatea sa mecanică, în aceste borcane ridicole. Corpurile cărora le aparțineau aceste inimi sînt moarte, sufletele sînt dispărute, dar acest mușchi negricios, în formă de pară, continuă să palpite stupid sub sticlă, ca și cînd ceva nobil și frumos ar corespunde încă bătăilor sale.

„Să înoți în aur"

New Parthenon, 18 septembrie

CÎND CITESC CĂRȚI sau ziare, găsesc unele expresii vechi care mă înfurie. De exemplu: „să înoți în aur", „să te bălăcești în aur". Fraze inventate de bieți invidioși fără imaginație.

Sînt unul dintre oamenii cei mai bogați din lume și, totuși, niciodată n-am „înotat în aur". Am văzut întotdeauna foarte puțin aur și-l întrebuințez rar. Nu port asupra mea și nu cheltuiesc aproape niciodată monede de aur, care se folosesc numai în țările semi-barbare, unde domnește neîncrederea. Aurul e purtat numai de plebei și are, într-adevăr, în el ceva primitiv și vulgar.

Acum cîteva zile, enervat mai mult decît de obicei de aceste expresii, am vrut să experimentez, o dată pentru totdeauna, ceea ce imbecilii numesc „să înoți în aur". Am dat ordin șefului visteriei, un armean care nu doarme niciodată, să adune cea mai mare cantitate posibilă de aur, monede și obiecte lucrate, și să o îngrămădească în bazinul cel mare de porfir din cripta numită a lui Tiberiu. În timpul nopții, singur numai cu vistiernicul, am coborît acolo și, după ce-am închis grilajele de oțel, m-am dezbrăcat. Înăuntrul bazinului, lung de aproape opt metri, se găsea o cantitate de aur care, după armean, se ridica la douăzeci și două de milioane. Monede din toate țările și din toate timpurile, pentru că am pus la bătaie și colecția mea numismatică, apoi inele, lanțuri de ceasornice, *ex-voto*-uri în formă de inimi, talismane împotriva deochiului, medalioane, dinți uzați, cercei și bibelouri de tot felul. Dar mai ales monede: cîțiva dinari romani, darici persani, dubloni

din Spania, florini din Florența, ducați și țechini din Veneția, ludovici francezi, coroane olandeze și mai cu seamă lire sterline moderne și dolari.

Am încercat să mă cufund în această masă galbenă. Trebuie să spun, înainte de toate, că „să înoți în aur" este absolut imposibil. Cel mult, ajutîndu-te cu mîinile, poți intra pînă la brîu, dar cu multă greutate, iar cînd reușești să te scufunzi ți-e foarte greu să te miști: ești prizonier, sacrificat.

Senzațiile pe care le încerci acolo, cu trupul cufundat pînă la jumătate în metal, sînt întru totul neplăcute. Aurul, în ciuda culorii sale, pe care pictorii și poeții o numesc culoarea caldă, solară, arzătoare etc., este foarte rece, aproape înghețat. În cele cîteva minute cît am reușit să-l suport, m-am simțit apăsat și pătruns de fiori. A fost unul din momentele cele mai neplăcute din viața mea: o senzație penibilă de rezistență, de constrîngere, de frig.

Și nici nu se poate spune că vederea lui te mîngîie. Galbenul aurului nu e, desigur, cel mai frumos care există în natură. *Chinapaya* și chiar floarea-soarelui, așa de obișnuită, sînt mai vibrante și mai strălucitoare. Nu mai vorbesc de unele culori galbene care se văd în tablourile lui Botticelli sau ale lui Van Gogh.

Aurul are ceva ostil și necurat, fie că e vorba de aurul rece, de culoarea lămîii, al anticilor, de cel șters și întunecat din Evul Mediu sau, mai rău încă, de aurul lucios și roșcat al timpurilor noastre. Și apoi aurul a fost atît de înjosit de întrebuințările cele mai umilitoare – dinți falși, penițe murdărite de cerneală, rame de ochelari –, încît ți-e aproape scîrbă. Și toate aceste monede, mînuite de mîinile cele mai murdare, înghițite, ascunse în gură sau în rect...

De îndată ce am ieșit din așa-zisa baie, i-am dat ordin vistiernicului să vîndă toate lirele sterline, toți dolarii și toate bijuteriile și să pună la loc piesele antice care pot să aibă o valoare de curiozitate.

Dacă bogații n-ar avea altă satisfacție decît pe aceea, legendară și trivială, de „a se bălăci în aur", ar fi cei mai ridicoli nenorociți din lume. „Să înoți în aur" ar putea fi cel mult o pedeapsă crudă, pe care aș da-o scriitorilor inconștienți.

Colecția de celebrități

New Parthenon, sfîrșitul lui noiembrie

N-AM NOROC la colecții. Cea a uriașilor s-a împrăștiat, cea a inimilor devine repede monotonă și trebuie reînnoită neîncetat. Am imaginat alta, care mi se părea, dincolo de noutate, un bun remediu împotriva melancoliei.

Mă gîndisem de multe ori cît de norocoși erau contemporanii oamenilor pe care-i admirăm cel mai mult. Discipolii lui Socrate, marinarii lui Columb, actorii lui Shakespeare, ucenicii lui Michelangelo, servitorii lui Ivan cel Groaznic sau ai lui Bismarck mă făceau cîteodată invidios. Fiecare secol e sărac în oameni mari, dar dacă i-am putea strînge laolaltă pe cei mai mari oameni din mai multe secole, cum îi vedem de exemplu în *Infernul* lui Dante sau în *Dialogurile morților* de Fontenelle, ar fi o tovărășie care ne-ar face cinste. Să-i ai în busturi sau portrete, morți sau muți, e ca și cînd nu i-ai avea deloc. Un membru al S.F.P.R., care era în corespondență cu sir Conan Doyle, mi-a spus într-o zi, cînd i-am vorbit de acest vis al meu, că n-ar fi imposibil să evoci o adunare de spirite superioare, dacă aș fi reușit să am la dispoziția mea un număr de medii de prim ordin. Dar adevărul e că n-am destulă încredere în așa-zisele comunicări ale genilor moarte transmise de cucoane bătrîne și nevricoase sau de profesioniști suspecți. Eu nu cred decît ceea ce văd și vreau persoane vii, nu mesaje dubioase și aiureli spiritiste.

Renunțasem la această fantezie nostalgică, însă într-o zi mi s-a întîmplat să întîlnesc într-un restaurant nocturn un tînăr care semăna perfect cu

cele mai populare portrete ale lui Byron. Dacă ar fi avut gîtul gol și o mantie în stilul corsarilor, oricine l-ar fi luat drept poetul lui *Don Juan*. Am întrebat cine este: era un student la Filozofie, bogat și mîndru. Nu puteam deci să mă gîndesc să-l invit să se instaleze la mine pentru a deveni primul număr al unei colecții, dar am întrevăzut imediat calea cea bună.

Din cînd în cînd natura se repetă. Ici și colo în lume, la o sută de milioane de oameni de rasă albă, trebuie să se găsească, în fiecare generație, o replică aproape perfectă a unor genii din trecut. Cu unele retușuri și îmbrăcînd-o cu hainele modelului defunct, se poate crea iluzia unei asemănări aproape perfecte.

N-am pierdut vremea. În aceeași săptămînă mi-am procurat un profesor de fizionomie și un portretist care făcuse și pictură istorică și le-am dat însărcinarea să colinde Europa, străbătînd orașele mari și mici, să caute și să adune cît mai mulți oameni care semănau cu celebritățile din trecut, fără să se uite la cheltuieli și la greutăți. Amîndoi au luat lucrul foarte în serios, s-au înarmat cu bogate albume iconografice compuse din fotografii de tablouri și din nenumărate portrete luate din cărți și din reviste și după o lună au plecat.

Îmi scriau adesea, mai ales ca să-mi ceară alți bani și să-mi spună că întreprinderea era mai anevoioasă decît crezuseră. După ce timp de cinci luni bătuseră toate drumurile, reușiseră să angajeze un Cervantes și un Rafael și erau în tratative cu un Ibsen. (Le dădusem ordin să-mi aducă numai genii cu renume universal.) Încet-încet, mi-a parvenit vestea că puseseră mîna pe un Tolstoi, pe un Voltaire și pe un Napoleon I. Mai tîrziu, au descoperit un Socrate și un Shelley. Nu era însă de-ajuns: voiam să încep cel puțin cu o duzină. S-au trudit un an întreg să-i găsească pe ceilalți patru: un Victor Hugo, un Schiller, un Nero și un Cromwell.

Cînd cele douăsprezece personaje au sosit la New Parthenon, n-am vrut să le văd. Pictorul trebuia să se gîndească mai întîi să retușeze fizionomiile – părul, culoarea – și să confecționeze pentru fiecare haine asemănătoare cu acelea pe care le îmbrăcau

de obicei personajele pe care trebuiau să le reprezinte. Apoi, cum cea mai mare parte din exemplarele mele erau oameni nu prea culți și nu știau engleza, am chemat cîțiva profesori de limbi străine și de istorie ca să-i pregătească pentru rolul pe care trebuiau să-l joace. Dintr-un motiv sau altul, n-am putut să mă bucur de originala mea colecție decît după doi ani și jumătate de cînd concepusem ideea.

Toate cheltuielile și toate eforturile colaboratorilor mei nu mi-au dat satisfacția la care mă așteptam.

Prima oară cînd am văzut adunată colecția mea de celebrități vii, efectul mi s-a părut minunat. Asemănarea era, la toți, năucitoare. Acel Nero obez, drapat în purpură, care mă privea printr-un smarald, era impecabil. Lîngă el, micul Ibsen, cu mustățile sale de cîine flocos și cu ochelarii mari pe nasul său cîrn, părea într-adevăr autorul lui *Peer Gynt*. Botul răutăcios de viezure al lui Voltaire, împodobit cu o perucă bine făcută, mi-a plăcut extrem de mult. Tînărul Rafael, puțin palid, slab și patetic, întocmai ca în portretul de la Uffizi, forma un contrast ciudat cu capul sever și hotărît al lui Cromwell, închis în armura sa lustruită. Victor Hugo, cu bărbița lui albă și cu ochii cenușii, ședea măreț lîngă un fel de faun șiret și bun pe care însuși Platon l-ar fi luat drept Socrate. Figura prelungă, tristă și demnă a lui Cervantes contrasta cu fața de mujic bătrîn a lui Tolstoi. Schiller, înalt și slab, părea ieșit dintr-un sanatoriu tragic. Napoleon, cu redingota sa gri care se umfla pe pîntecele rotund, cu figura severă și palidă, stătea departe de toți.

Dezastrul a început atunci cînd aceștia, la invitația mea, s-au apucat să vorbească. Mi-am închipuit că profesorii îi învățaseră pe fiecare cîteva fraze ce se refereau la viața modelului mort, dar găsindu-se toți la un loc și în prezența stăpînului, cei mai mulți s-au emoționat și rezultatul a fost cea mai grotesică încurcătură din lume.

Falsul Socrate, un cerșetor analfabet cules de prin București, repeta ca o cotofană, cu cel mai cumplit accent englezesc: „Știu că nu știu nimic! Știu că nu știu nimic!". Nimeni nu-i dădea atenție,

dar cînd micul Ibsen a exclamat cu o voce groasă și răgușită: „Fii tu însuți!", toți au izbucnit în rîs.

Falsul Voltaire, un plăcintar din Bordeaux, a început să spună în franceză: „*Calomniez! Calomniez! Écrasez l'infame!*"[1], dar fără curaj, ca și cum i-ar fi fost rușine. Napoleon, scoțîndu-și pălăria neagră, striga: „Soldați, patruzeci de secole vă contemplă!" și izbea în pămînt cu cizma sa cu pinteni, fără să obțină vreun efect.

Nero s-a ridicat maiestuos și a spus bolborosind, cu o voce aproape înăbușită: „Creștinii să fie aruncați fiarelor! Mama mea trăiește încă?".

Falsul Cervantes l-a privit cu dispreț și a început să recite: „*En un lugar de la Mancha, de cuyo nombre no quiero acordarme, no ha mucho tiempo vivia un hidalgo...*"[2]

Dar Schiller l-a întrerupt: „Toți oamenii să se bucure! Cîntați cu mine, o, milioane, oda bucuriei!". Însă avea o expresie așa de melancolică, încît i s-a spus să tacă.

Cromwell, un doctor robust din Liverpool, a făcut semn că vrea să vorbească, dar îmi era de-ajuns. Am ieșit din cameră înfuriat, descurajat și dezgustat.

După cîteva zile, am încercat să vorbesc între patru ochi cu fiecare dintre oaspeții mei. Tolstoi, un biet țăran din provincia Kiev, mi-a mărturisit cu umilință că nu avea nimic de spus și că era mulțumit dacă-i dădeam banii necesari să se întoarcă acasă.

L-am chemat pe Shelley, care era un băiat de prăvălie de lîngă Brighton. Acesta mi-a declarat solemn că poezia era singura voce a divinității universale și că trebuia să recunoaștem în Prometeu simbolul civilizației persecutate de conservatori. După asemenea revelații nemaiauzite, m-am grăbit să-l concediez.

1. Calomniați! Calomniați! Zdrobiți-l pe infam! (fr., orig.) (n.r.).
2. „Într-un sătuc din La Mancha, de-al cărui nume nu țin să-mi aduc aminte, nu-i mult de cînd trăia un hidalgo...", Miguel de Cervantes, *Don Quijote*, Ed. Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 1994, trad. de Ion Frunzetti, p. 17 (n.r.).

Tentativa cu falsul Victor Hugo n-a reușit nici ea mai bine. Era un fost funcționar de bancă din Nisa. Acesta mi-a recitat o bucată din *Notre-Dame de Paris*, pe care o învățase pe de rost, apoi s-a plîns de hrana dăunătoare sănătății sale și de vulgaritatea tovarășilor săi. „Nici unul, a gemut el, nu știe să joace *la manille*[1] ".

Cele cîteva conversații între doi sau trei dintre ei, pe care le-am încercat ca o ultimă experiență, n-au avut nici ele un rezultat mai bun. Întrevederea dintre Nero și Voltaire s-a sfîrșit aproape tragic, căci Voltaire, ofensat de nu știu ce cuvînt, a sărit cu mîinile întinse la monumentalul Nero și l-a zgîriat furios lîngă ochi. O conversație între Socrate, Cervantes și Cromwell s-a învîrtit numai în jurul meritelor și gloriilor țărilor respective și al celui mai bun mijloc de-a combate insomnia.

Cei doisprezece indivizi sînt încă aici, dar vor pleca, unul după altul, în cursul săptămînilor viitoare. Sînt foarte fericiți că pleacă, totuși mi-au cerut să le las, ca amintire, haina istorică pe care o îmbrăcau la ocaziile solemne.

1. Joc de cărți (n.r.).

Simulacru de crimă

New Parthenon, 23 iunie

INSTINCTUL OMUCIDERII s-a manifestat puternic în mine din prima adolescență. Ideea de-a face să amuțească pe vecie unele voci care mă indispuneau, de-a ascunde la o adîncime de un metru sub pămînt o figură pe care nu puteam s-o sufăr m-a ispitit întotdeauna. Dar vedeam că în civilizația occidentală asasinatul la scară mică e rău văzut. Această ocupație salutară nu e, într-adevăr, decît apanajul drojdiei populației. De îndată ce am început să citesc cărți de istorie, eroii mei au fost Tamerlan, cu piramidele sale de cranii, Irod cu masacrele sale în masă, Caligula cu sărbătorile sale zilnice de execuții.

Dacă cel puțin m-aș fi născut în vremurile în care orice proprietar avea drept de viață și de moarte asupra femeilor, fiilor și sclavilor săi! Atunci un om cinstit putea să-și satisfacă această poftă, naturală la specia noastră, fără remușcări și fără teama de represalii legale. Și poate că acela care îl suprimase pe unul dintre ai săi devenea mai uman și mai generos față de cei rămași.

Astăzi nu există decît războiul. Dar în război omuciderea este anonimă și nu vezi decît rareori efectul propriei tale opere. Pe deasupra, nu ai posibilitatea de-a alege și, unde lipsește *alegerea*, lipsește și satisfacția. Ai lua de nevastă o femeie trasă la sorți? N-am putut să mă duc la război și am rezistat întotdeauna ispitelor. Totuși am pus să mi se confecționeze păpuși din piele colorată, îmbrăcate ca niște oameni adevărați. Sînt copii perfecte ale dușmanilor mei, ale oamenilor care îmi sînt odioși.

În cavitatea internă, în punctele vitale, conțin săculețe pline cu un lichid roșu.

Din cînd în cînd, dacă îmi vine poftă, pun să le așeze, drepte, printre arborii din parcul meu. Și, plimbîndu-mă, de îndată ce zăresc una, trag și cade pe spate, iar un val de sînge fals curge din rană.

Este o bună distracție și poate un mijloc salvator de a mă descărca. Dar nu e același lucru: îmi lipsesc strigătul, sentimentul ireparabilului, senzația autenticului. Nu, nu e același lucru...

Cosmocrator

New Parthenon, 2 noiembrie

MI-E TEAMĂ că m-am înșelat asupra planetei. Aici sînt prea la strîmtoare. Nu e destul loc pentru mine.

Ori poate că m-am înșelat asupra secolului. Adevărații mei contemporani au murit de milenii sau trebuie să se nască de-acum înainte.

Fapt este că mă simt peste tot străin și mortificat. Pămîntul e un bulgăre de murdării uscate și de urină verde pe care-l înconjori astăzi în cîteva ore, mîine în cîteva minute. Și nici nu există aici ocupații pentru cineva care simte în el poftele și fanteziile unui titan.

Mi se întîmplă să mă gîndesc că Asia ar putea fi moșia mea, Africa – terenul meu de vînătoare sau grădina mea de iarnă, America de Nord – uzina mea cu administrațiile anexe, cea de Sud – pășunea cu turmele mele, Europa – muzeul și vila mea de odihnă. Dar și acesta ar fi un fel meschin de-a trăi. Să ai Atlanticul drept bazin de înot, Pacificul drept helești, Etna în loc de calorifer, să-ți faci dușul sub Niagara, să stăpînești Australia ca grădină zoologică și Sahara ca terasă pentru băi de soare, iată lucruri ce-ar părea creaturilor mici și stupide care locuiesc pe această sferă de a cincea mărime extraordinare sau monstruoase.

Mie, dimpotrivă, mi-ar trebui ceva mai mult. Să fiu Cosmocratorul suprem, conducătorul vieții universale, inginerul-șef al teatrului lumii, marele scamator care jonglează cu pămîntul și cu mările, aceasta ar fi adevărata mea vocație. Dar cînd nu poți deveni Demiurg, cariera de Demon e singura care nu-l dezonorează pe un om ieșit din comun.

Dacă aș putea, de exemplu, să înfometez un continent întreg, să inund două state, să fărîmițez un imperiu într-un număr infinit de republici ca San Marino sau Andorra, să distrug o rasă de oameni, să despart Europa de Asia printr-un canal care ar merge din Golful Botnic pînă la Marea Caspică, să-i silesc pe toți oamenii să vorbească și să scrie într-o singură limbă, cred că pentru doi sau trei ani aș reuși să-mi înving plictiseala mereu crescîndă.

Mi-ar plăcea de asemenea să am la mine acasă, la ordinele mele, un președinte de republică drept dactilograf, un rege oarecare drept șofer, o regină detronată ca bucătăreasă, un kaizer ca grădinar, un mikado ca portar și, mai cu seamă, aș vrea să am în serviciul meu, ca idol domestic și vorbitor, un Dalai-Lama, adică un Dumnezeu viu. Cu ce voluptate mi-aș vărsa asupra acestora, stăpîni ai lumii reduși la sclavie, furia și disperarea în care mă aruncă ideea micimii mele insuportabile!

Curățenie greu de făcut

Chicago, 17 septembrie

DEZGUSTUL de turma omenească ce se înghesuie în orașe mă sufocă în unele seri în asemenea măsură, încît mă face să mă gîndesc dacă n-ar exista un mijloc rapid și practic de-a scăpa definitiv pămîntul de ea. Unele figuri bestiale dinaintea mîncării, unele trupuri care seamănă nici mai mult, nici mai puțin decît cu niște saci de putreziciune, împodobiți cu măști care sînt o rușine, mă fac să privesc ideea unui masacru ca pe-o misiune de curățenie urgentă, ca pe o datorie.

Mi-am și făcut un plan, care nu mi se pare deloc absurd. E foarte simplu, deoarece nu prevede decît două mijloace: explozibile și gaze otrăvitoare.

Pentru orașe, ar fi destul trei pînă la o sută de mine bine plasate, utilizînd conductele de apă și canalele. Pentru sate, m-am gîndit la mii de uzine de gaz distribuite în mod strategic, în așa fel încît să nu rămînă în siguranță nici o palmă de pămînt în ziua execuției.

În clipa aleasă de mine, toate depozitele de cheddită și de lidită ar trebui să explodeze și toate fabricile să-și deschidă stăvilarele și coșurile, toate gazometrele și rezervoarele. În cîteva momente, orașele ar deveni grămezi de dărîmături în mijlocul munților de fum și aerul cîmpiilor ar fi în puțin timp otrăvit, de nerespirat, ucigător. În două ore, după calculele mele, în nici o regiune din lume n-ar mai trebui să fie nici un om viu.

Curățenia cred că ar fi integrală și definitivă.

Din nenorocire, există atîtea greutăți! Mai întîi de toate, cheltuielile. Un particular, chiar peste măsură de bogat, n-ar putea dispune de capitalul enorm care ar fi necesar, mai ales pentru construirea și echiparea nenumăratelor fabrici de gaze. Să constitui o societate anonimă ar fi, cred, greu, căci puțini oameni, dintre cei bogați, simt pentru semenii lor un dezgust egal cu al meu. Să recurg la stat nu mi se pare oportun: s-ar găsi cu ușurință o țară dispusă să finanțeze această idee de masacrare, dar numai cu condiția să fie cruțați cetățenii ei, și atunci adevăratul scop n-ar mai putea fi atins.

Dar cel mai mare obstacol e, fără îndoială, nevoia de-a recurge la mulți, la foarte mulți complici: lucrători, ingineri, chimiști etc. Ar fi aproape imposibil să păstrezi secretul în timpul perioadei, destul de lungi, de pregătire. Și de îndată ce scopul ar fi divulgat, n-ar exista decît un singur mort: cel care l-a conceput și l-a dorit.

În sfîrșit, trebuie să te gîndești la spaima josnică a oamenilor, la dragostea nesocotită și ridicolă pe care o au pentru viață: executorii, cunoscînd dinainte binefăcătoarea mea uneltire, ar găsi mijlocul de-a fugi de moarte și ar mai rămîne pe pămînt cîteva mii din aceste odioase creaturi.

Cu infinit regret, trebuie să renunț la această idee binefăcătoare și cine știe cînd va putea pămîntul să scape de respingătorii săi paraziți! Păcat! Simt în mine toată remușcarea neputinței și a sărăciei mele! Trebuie să mă mărginesc să-mi închipui, ca într-un vis, această scenă înfricoșătoare și măreață. O ușurare prea meschină a dezgustului meu fără sfîrșit!

Pîinea unei fetițe

Arezzo, 7 august

AM VRUT să fac un experiment: să trăiesc, cîteva zile, ca și cînd aș fi un om sărac, un vagabond, un fugar. Să trăiesc singur, fără ajutorul și tovărășia nimănui. Le-am dat concediu secretarilor, valeților și șoferilor; am închis cele două automobile în garaj, am cumpărat de la un țăran o haină veche și, cu cîteva lire în buzunar, am pătruns în văile Apeninilor toscani.

Sînt ani și ani de cînd duc o viață de om bogat, adică de cînd sînt o victimă lipsită de libertate. M-am săturat de mese încărcate, de plecăciunile parazitilor, de curtoaziile și de curiozitățile oamenilor prea bine cunoscuți. Simt o nostalgie pentru viața mizerabilă și disperată pe care am dus-o pînă la douăzeci și șase de ani. După ce am fost asaltat de mii de cerșetori și de maniaci, am vrut, măcar o săptămînă, să savurez viața săracului, a părăsitului. De acum înainte, am înfățișarea unui cerșetor urîcios și distrat.

Pentru cineva care a gustat toate puterile, nu există alt refugiu decît neputința. Pentru cine a avut tot ce se poate cumpăra pe lume, nu mai există refugiu decît în mizerie. E o comedie, o comedie ridicolă, poate, dar care, din fericire, n-are spectatori.

Nu știu italiană și n-am luat cu mine nici hartă, nici ghid. Am rătăcit la întîmplare. Aceste ținuturi nu sînt bogate, dar sînt frumoase. Rîuri care în acest anotimp sînt niște șanțuri albe și uscate; munți pleșuvi, stîncoși, în care grîul semănat de oameni crește rar și sărac, amestecat cu neghină și cu mărăcini. Deasupra, cîteva livezi încă înflorite, cîteva

torente care duc la vale mai mult pietre decît apă, cîteva petice de pădure salvate, nu se știe cum, de toporul acestor munteni, dușmani ai copacilor. Din loc în loc, ruinele unui castel, un turn medieval restaurat, o casă neagră, din care ies turme de copii mirați, o mănăstire mare ascunsă între brazi, o biserică fără clopotniță și cu ușa închisă. Pretutindeni vaci albe, oi cu lîna murdară, porci care rîmă grohăind și, rareori, cîte o păstoriță cu părul ascuns sub o năframă galbenă, care încearcă să nu fie văzută.

N-am intrat în nici un han. Am cumpărat pe drum puțină pîine din prăvăliile din sate, am băut din fîntîni, am furat cîteva fructe crude de pe cîmp, am dormit sub stejari și la umbra clăilor de fîn.

Locuitorii sînt oameni necioplițI, dar buni la suflet. Deși nu știu decît cinci sau șase cuvinte în italiană, au arătat întotdeauna că mă înțeleg și mi-au oferit ce aveau, chiar înainte de-a cere. Într-o zi am mîncat, în mijlocul cîmpului, în tovărășia unor cosași care se odihneau. M-au întrebat de unde eram și de unde veneam, după cîte am înțeles, dar nu le-am putut răspunde. Și totuși mi-au dat puțină supă și salată și o pătlăgică roșie crudă. Femeile vorbeau între ele și, după cît mi s-a părut, mă compătimeau.

În altă zi, am găsit un bătrîn care tăia ramuri de copaci, singur într-o pădure. Am stat împreună mai multe ore. În tinerețea sa fusese în America și-și amintea cîteva cuvinte englezești. Mi-a spus că e multă sărăcie în aceste ținuturi, dar că toți preferă să trăiască sau cel puțin să moară aici, între munții lor. S-a mirat mult că, venind dintr-o țară așa de bogată, aveam o înfățișare atît de sărăcăcioasă. Am înțeles bănuiala lui, aceea că are în fața sa un răufăcător fugit din America, și totuși s-a arătat la fel de primitor și de binevoitor.

Dar întîlnirea care mi-a lăsat cea mai puternică impresie a fost aceea cu o fetiță. Toată ziua dinainte nu întîlnisem nici un sat. Isprăvisem pîinea și, dintr-o pudoare ridicolă, nu îndrăznisem să cer pe la casele sătenilor. Eram obosit și flămînd. La căderea nopții, am ajuns într-o pădure de castani și am observat

că la marginea pădurii erau o livadă pietroasă și o fîntînă.

Lîngă fîntînă, așezată jos, era o fetiță. De îndată ce m-a văzut, i-a fost teamă să se ridice. Să fi avut doisprezece sau treisprezece ani: era cea mai frumoasă creatură pe care am văzut-o vreodată. Pe chipul său ars de soare străluceau doi ochi verzi, încîntători. Și pe capul descoperit, onduleuri și bucle negre. Între buzele proaspete și roșii, un zîmbet involuntar, alb de tot. O minune.

Ca să n-o înspăimînt, m-am așezat pe un bolovan, la oarecare distanță. Fetița era liniștită: nu zicea nimic, dar nu mă pierdea din ochi. Patru vaci enorme pășteau aproape. Așa rău îmbrăcat și gîfîind trebuie să fi avut într-adevăr înfățișarea unui nenorocit, a unui vagabond.

După un sfert de oră, nu știu prin ce minune, fetița a scos dintr-o legătură o bucată de pîine neagră, s-a apropiat de mine și mi-a întins-o, cu un zîmbet timid, murmurînd cîteva cuvinte. Ghicise că îmi era foame. I-am mulțumit cum am putut, apoi am mușcat cu voluptate din pîine. Niciodată n-am simțit un gust așa de bun și de savuros.

Aceasta să fie adevărata hrană a omului? Aceasta adevărata viață?

Cuprins

Prezentarea lui Gog 7
Capodoperele literaturii 13
Muzicanți 15
O vizită lui Ford 19
Miracolul la domiciliu 23
Povestea insulei 27
„FOM" 31
Orașul părăsit 35
O vizită lui Gandhi 40
Siao-Sin 44
Măștile 48
Filozofie chinezească 50
Istoria de-a-ndoaselea 51
Thormon soteriologul 55
Canibalul pocăit 58
Cele mai noi orașe 61
Trustul fantomelor 66
Ideile lui Benrubi 69
Judecarea nevinovaților 74
Egolatria 78
O vizită lui Einstein 83
O vizită lui Freud 87
Noua sculptură 92
Împotriva cerului 95
Distracții 98
Teatrul fără actori 100
O vizită lui Lenin 104
Nimic nu-i al meu 109
Cumpărarea republicii 111
Asasinul nevinovat 113
Răzbunare 116
O vizită lui Edison 119
Fortăreața de pe mare 122
Asigurare împotriva fricii 125

Transformarea pămîntului 127
Aleea zeilor 131
Gloria 136
Industria poeziei 139
O vizită lui Wells 147
Filomania 150
Stele=oameni 153
Cadavre de oraşe 158
Caccavone 160
Contele de Saint-Germain 165
Mic de tot 170
Catedra de ftiriologie 173
Pedocraţie 178
O colecţie de uriaşi 181
Am moştenit un suflet 185
Nostalgia călăului 188
Ţări la licitaţie 194
O vizită lui G.B. Shaw 197
Chirurgia morală 200
Sir J.G. Frazer şi magia 203
A.A. şi W.C. 207
O vizită lui Knut Hamsun 209
Boala ca leac 213
Un împărat şi cinci regi 217
Prăvălia lui Ben-Chusai 222
Hîrtia 229
„Întoarcerea la natură" 231
Ramón şi metalele 236
Ducele Hermosilla de Salvatierra 240
Întoarcerea lui Pitagora 246
O sută de inimi 251
„Să înoţi în aur" 253
Colecţia de celebrităţi 255
Simulacru de crimă 260
Cosmocrator 262
Curăţenie greu de făcut 264
Pîinea unei fetiţe 266

În colecţia TOP 10+

au apărut:

51. Cătălin Dorian Florescu, *Zaira*
52. Charles Bukowski, *Femei*
53. Jack Kerouac, *Pe drum*
54. N.V. Gogol, *Mantaua • Nasul • Însemnările unui nebun*
55. Nora Iuga, *Sexagenara şi tînărul*
56. José Saramago, *Evanghelia după Isus Cristos*
57. Marguerite Yourcenar, *Ca o apă care curge*
58. John Kennedy Toole, *Conjuraţia imbecililor*
59. Filip Florian, Matei Florian, *Băluţeii*
60. Michel Houellebecq, *Particulele elementare*
61. P.G. Wodehouse, *Greşeala lordului Emsworth*
62. Cezar Paul-Bădescu, *Tinereţile lui Daniel Abagiu*
63. F.M. Dostoievski, *Însemnări din subterană*
64. Iris Murdoch, *Marea, marea*
65. Günter Grass, *Toba de tinichea*
66. Oscar Wilde, *Portretul lui Dorian Gray*
67. Horia Ursu, *Asediul Vienei*
68. Elfriede Jelinek, *Pianista*
69. Jonathan Coe, *Clubul putregaiurilor*
70. Paul Auster, *Sunset Park*
71. F.M. Dostoievski, *Demonii*
72. Haruki Murakami, *Dans dans dans*
73. Radu Aldulescu, *Proorocii Ierusalimului*
74. Jorge Luis Borges, *Istoria universală a infamiei*
75. Daniel Pennac, *La căpcăunii veseli*
76. Chuck Palahniuk, *Fight Club*
77. Elif Shafak, *Bastarda Istanbulului*
78. F. Scott Fitzgerald, *Cei frumoşi şi blestemaţi*
79. Ştefan Agopian, *Tache de catifea*
80. Lev Tolstoi, *Anna Karenina*

81. Sylvia Plath, *Clopotul de sticlă*
82. Matei Vișniec, *Sindromul de panică în Orașul Luminilor*
83. Franz Kafka, *Metamorfoza și alte povestiri*
84. Tracy Chevalier, *Fata cu cercel de perlă*
85. Arturo Pérez-Reverte, *Tabloul flamand*
86. Kazuo Ishiguro, *Rămășițele zilei*
87. Varujan Vosganian, *Cartea șoaptelor*
88. Jorge Luis Borges, *Relatarea lui Brodie*
89. Ioan Groșan, *O sută de ani de zile la Porțile Orientului*
90. Truman Capote, *Mic dejun la Tiffany*
91. Naghib Mahfuz, *Băieții de pe strada noastră*
92. N.V. Gogol, *Suflete moarte*
93. Zeruya Shalev, *Soț și soție*
94. Dan Lungu, *Raiul găinilor*
95. Irving Stone, *Bucuria vieții*
96. Ryū Murakami, *Albastru nemărginit, aproape transparent*
97. Giovanni Papini, *Gog*

în pregătire:

Cristian Teodorescu, *Medgidia, orașul de apoi*
Honoré de Balzac, *Femeia la treizeci de ani*

www.polirom.ro

Coperta: Carmen Parii
Tehnoredactor: Irina Lăcătușu

Bun de tipar: noiembrie 2012. Apărut: 2012
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iași, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53 • C.P. 15-728
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, București
Tel./Fax: 211.32.60, 212.29.27, E-mail: office@luminatipo.com

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul
Uniunii Scriitorilor din România
Nr. RO44RNCB5101000001710001 BCR UNIREA

Top 10+

POLIROM

Gog, milionarul extravagant, vrea să încerce orice experienţă care i-ar putea alunga plictiseala şi îşi petrece viaţa călătorind prin lume şi ascultînd istoriile cele mai absurde şi mai nebuneşti. Prin tot ceea ce face Gog, Papini înşiră prin faţa ochilor noştri o galerie impresionantă de personaje, de la personalităţi ilustre din domeniul literaturii, ştiinţei şi politicii la şarlatani mărunţi şi groteşti, strînşi în jurul celebrului protagonist în speranţa unui cîştig.

Pe copertă: © iStockphoto.com/MH]

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-3200-8

9 789734 632008

www.polirom.ro

Carte publicată şi în ediţie digitală